

DĚJINY KŘESŤANSTVÍ.

(POMŮCKA UČEBNÁ PRO STŘEDNÍ, OBČANSKÉ A OBEČNÉ ŠKOLY
TŘÍD NEJVYŠŠÍCH, VYZNÁNÍ ČESKOSLOVENSKEHO.)

NAPSAL

Dr. EDUARD NEUMANN.

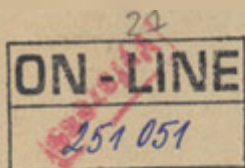

1923.

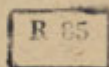
NAKLADATELSTVÍ VOJTĚCH ŠEBA KNIHKUPECTVÍ
PRAHA-ST. STRAŠNICE.

N 2665

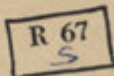
Veškerá práva vyhrazena.

N

19298

Knihtiskárna Jar. Strojil v Píerově.

Předmluva.

Slibný rozmach československé církve, po krátkém poměrně dosud jejím trvání, jeví se zejména též ve vzrůstajícím počtu školou povinné mládeže, hlásící se do řad nové církve. Současně s tímto rozmachem vzrůstají ovšem nové potřeby a úkoly, z nichž ne nejmenší ukázala se býti nutnost odstraniti dosavadní nevhodná provisoria v používání učebnic a jiných pomůcek při vyučování náboženství, a nahraditi tyto učebnicemi původními a novými.

Takovou pomůckou, zvláště sestavenou a určenou pro náboženskou výchovu podle učení církve československé, má býti též přítomná kniha, jejíž účelem jest poučiti jak studující škol středních, tak mládež škol občanských i obecných, o všeobecných dějinách církví křesťanských od prvních dob až po naše časy.

Dosavadní poměry prvotní neujasněnosti v učení i liturgii, politické vztahy v naší republice nevyjímaje, nutily autora této knihy postavit se na stanovisko čistého historicismu, s hlediska ovšem dějin našich českých a kroniky staletých náboženských zápasů, jež na poli myšlenek a ideí mohly býti pouze dočasně násilně potlačeny, aby však s národním obrozením a osvobozením vzplanuly opět čistým a vroucím nadšením dávných mučedníků české víry: Husa a Jeronýma.

Vedle všeobecné dějinné stránky vycházel spisovatel přirozeně se stanoviska ideových proudů vlastního národa a učinil

z nich proto stěžejní osu knihy a její střed, kol něžtož podle souvztažnosti kupí se vždy v odlehlejších kruzích náboženské děje ostatního světa. Nesmířitelné stanovisko naší církve k Římu přibližuje ovšem vnitřní směr a ducha nové učebnice spíše k obdobným příručkám církví reformovaných, neopouští však nikdy půdu domácí, od níž vychází, a k níž se opět vrací.

Zvláštní péče byla dále věnována událostem nejnovějším a hleděno k tomu, aby zachyceny a vystiženy byly zejména ony časově vzdálené proudy, které vlastně již od let osmačtyřicátých a vystoupení Havlíčkova připravovaly neodvratně zrození Československé církve, jejíž zdar a vzrůst jest nejvroucnějším přáním autorovým, stejně jako snaha, aby též tato kniha k tomuto zdaru na svém místě u nadějně mládeže československé i rodin plně přispěla.

V Praze-Strašnicích, v září, r. 1923.

Ph. Dr. Eduard Neumann.

STARÝ VĚK.

1. Založení církve a její první osudy.

1. První základní kámen pro budovu církve křesťanské položen dle »Skutků apoštolských« po smrti Ježíšově o svátcích »letnicích« v Jerusalemě, kam sešli se učedníci jeho do soukromého domu.

Zde po nadšené řeči Petrově a divuplném vytržení jeho soudruhů, kteří k přítomným mluvíti počali, chválice Krista a jeho skutky, založena byla obec křesťanská, k níž se ihned na 3000 přítomných Židů přidalo, uvěřivších v Ježíše a přijavších křest.

2. První sbor v Jerusalemě. Nedlouho po založení církve sešel se ve městě Jerusalemě prvý sbor či sněm církevní o 70 členech, tvořících synedrium (sezení). Jednání sboru bylo prodchnuto nadšeným duchem, jednomyslností a vzájemnou láskou.

První sbor
v Jerusalemě

3. Poměr k Židům. Již na tomto prvním sněmu počala se projevovati živelná nenávisť Židů proti mladé, avšak utěšeně se vzdávající církvi. Velerada židovská poštvala proti shromáždění luzu a smělost nepřátel nového učení rostla tím více, čím neohroženěji vystupoval zvláště Petr a Jan, jako hlasatelé nové víry. Tehdy padl také (r. 36) prvý mučedník, mladý jáhen Štěpán, jako oběť židovské zuřivosti, a odtud se rozpoutalo prvé všeobecné pronásledování křesťanů, jež přinutilo mnohé opustiti Jerusalemb. Tím byla však rozšířena nová víra

První mučedník
a pronásledováni Židy.

Druhé pronásledování Židů.

do Samaří a dále do Syrie. R. 44 uspořádal z politických důvodů král Herodes Agripa I. druhé pronásledování, podporované Židem Saulem (Šavlem), z něhož se stal po obrácení křesťan Pavel. Za tohoto pronásledování podlehl jako mučedníci, zvláště Jakub (zvaný spravedlivý, jenž byl správcem jerusalémského sboru). Byl na popud velekněze Annášeho ukamenován a Jakub starší, bratr Janův, byl sťat. Také Petr byl vězněn v té době a obrácený Pavel sotva pomstě Židů ušel.

První židovská vzpoura proti Římanům

Vespasian a Titus.

4. Nesnášenlivost židovská proti jinověrcům, i pohanům, byla tehdy vystupňována na nejvyšší míru. Působením ukrutného a laktného vladaře římského Gessia Flora vypukla vzpoura zoufalých Židů proti Římu zcela otevřeně r. 66. Císař Nero vyslal proti nim vojevůdce svého Vespasiana, jenž prohlášen byl císařem římským po dobytí Galilee a Samaří, svěřil tažení proti Jerusalemu synu svému Titovi, taktéž potomnímu císaři. Roku 70. po Kr. oblehl tudíž Titus na 4 měsíce Jerusalema, v němž se bylo za příčinou velikonočních svátků shromáždilo na 2 miliony Židů. Po marném nabízení míru vzal Titus město útokem; Jerusalema byl spálen a v jeho troskách zhytnulo na 1 milion Židů mečem, předchozím hladem a nemocí. Také slavný chrám byl zničen ohněm přes všechno usilování Titovo o jeho záchranu. Křesťané pamětlivi Kristova proroctví, uprchli již před obležením z města do hor a našli útočiště zvláště v zajordánském městě Pellé. Zničením svých prvních nepřátel, Židů, nabyli křesťané větší volnosti a možnosti rozšíření. Židé, pokud v zemi zbyli, vzbouřili se ještě několikrát, naposledy pod vůdcovstvím falešného Mesiáše Bar Kochby (Syna hvězd) za císaře Hadriána. Dobyli sice tehdy Jerusalema, avšak jejich povstání bylo Římem posléze krvavě potlačeno. Bar Kochba padl mečem s půl milionem svých přívrženců a císař Hadrián zapověděl Židům pod trestem smrti vstoupiti do Jerusalema. Od těch dob přestali Židé slouci zvláštním národem ve své vlasti a rozptýlili se po světě.

Bar Kochba.

Rozptýlení Židů.

2. Působení apoštolů a jejich cesty.

1. Všeobecně. Učedníci Ježíšovi, jako hlasatelé nové víry, byli mezi sebou navzájem úplně rovni, nemajíce jeden

před druhým zvláštních výsad neb prvenství. Původní jejich počet dvanácti byl na místě Jidášově doplněn volbou apoštola Matěje. Všeobecně uznávanými vůdci učedníků Páně, pokud prodlévali v Jerusalemě, byl Petr a Jan, miláček Kristův a Jakub. Jejich činnost omezovala se zprvu na Židy, střediskem byl Jerusalema a působištěm stalo se město a nejbližší okolí. Teprve později obrácen byl jejich zřetel i k pohanům a východiskem nového směru působnosti stalo se město Antiochia. Zde záhy povstal počtem významný sbor obrácených pohanů a Židů, k jehož správě byl z Jerusalema poslán horlivý levita Barnabáš. V tomto městě se také po prvé počali příslušníci nové víry zváti »křesťany«. Po smrti Ježíšově zůstali na čas jeho učedníci pospolu, aby první, takřka mateřský sbor se upevnil. Později počali se rozcházeti po všech zemích tehdejší říše římské, rozšiřující všude učení Kristovo. O této jejich apoštolské činnosti nemáme téměř žádných zpráv historických, vyjma biblické knihy, zvané »Skutkové apoštolští«. Nejvíce zpráv toho druhu dochovalo se nám o Petrovi, Pavlovi a Janu.

Jerusalem.

Antiochia.

Původ názvu
»křesťané«.

2. Filip a Petr. V Samaří počal kázati o nové víře s úspěchem evangelista Filip, jeden ze sedmi prvních jerusalémských diakonů (jáhnů). Petr, původním jménem Šimon, syn Jonášův, dříve rybář, počal své apoštolské poslání hlavně v Jerusalemě, později však i v jiných významných městech Palestiny: Joppe, Lyddě a Samaří. V Caesarei podařilo se mu obrátiti vynikajícího pohana, římského setníka Kornelia. Později (r. 57) vykonal v průvodu své ženy a pomocníka Jana Marka evangelisty delší cesty, hlavně do Malé Asie. Není jisto, zda zavítal také do Babylona k tamním, dosti hojně usídleným Židům. Rovněž sporným je jeho pobyt v Římě, kde prý spolu s Pavlem, jenž byl stát, byl ukřižován (hlavou dolů) za pronásledování Nercnova r. 67 (nebo již r. 64). Tolik však jest nepochybným, že byt se i v Římě zdržoval skutečně, nebyl tam nikterak prvním biskupem, tím méně prvním papežem, vládnoucím prý po 25 roků. Petr sám zanechal dva listy (t. zv. epištoly).

Petr.

3. Pavel. Snad největším, rozhodně však nejvzdělanějším z prvních apoštolů byl Pavel, rodem z Cilického Tarsu, původně Žid, jménem Saul. Povoláním byl výrobcem koberců a stanových plachet. Smýšlení jeho náboženské tíhlo k fariseům,

Pavel.

do jejich řad se počítal; byl zákem filosofické školy v Tarsu, na níž se utilo přírodní filosofii hellénsko-židovské. Na cestě do Damašku roku 37. obrátilo se takřka divem jeho smýšlení a z vášnivého pronásledovatele křesťanů stal se tak jeden z nejhorlivějších apoštolů. Pavel byl velmi energickým a nebál se dlouhých poutí do daleké ciziny, aby tam kázal novou víru. Vykonal celkem ze syrské Antiochie jakožto »apoštol pohanů« tři větší významné cesty za účelem šíření víry.

I. cesta
Pavlova.

Prvá z nich, již se zúčastnil také Barnabáš, vedla (roku 46—48) na ostrov Cypř a odtud do jihovýchodních končin Malé Asie zeměmi Pamfylíí, Pysidií a Lykaonií. Na druhé nejhlavnější cestě (r. 51—54) navštívil, hlásaje evangelium spolu se Silou (Silvanem), končiny syrské a Kylikii, a přidruživ k sobě v městě lykaonském, Lystře, svého žáka Timothea, prošel celou Malou Asií od jihovýchodu až do Troady, krajiny při moři na severozápadě. Odtud se přeplavil i se svými průvodci, mezi něž vstoupil i Lukáš, do Evropy kdež založil macedonské sbory ve městech Filippis a Thesalonice, nyníšší Soluni, a v Berii. Přes Athény přišel do Korinthu, kde prodlel půl druhého roku. Zpáteční cestu do Antiochie vykonal po moři přes maloasijský Efesos, se zastávkou v Jerusalemě. Na třetí cestě (r. 56—59) prošel Pavel v průvodu Lukáše a Tita a Timothea nejprve známé maloasijské kraje až do Efesu, kde se zdržel dvě léta. Odtud zavítal do Macedonie a Řecka, zvláště do Korinthu, a vrátil se touž cestou zpět přes Milét po lodi do Jerusalema.

III. cesta
Pavlova.

Tam byl jat a držen v mírném vězení dvě léta v Caesarei, tehdejším sídle císařského vladaře (Felixe a Festa), načež po dva roky v Římě, kam se odvolal jakožto občan římský. Zdá se, že vyvázl z tohoto věznění a zavítal znovu na východ do Malé Asie, Macedonie a Řecka, též na Krétu a odtud do Illyrie a na západ do Španěl. Vrátiv se opět do Říma, byl Pavel znovu jat a za císaře Nerona (r. 67 nebo snad již 64) sťat. — Pavel se zasloužil ze všech apoštolů nejvíce o rozšíření křesťanství a byl původcem četných listů (epištol).

Svatý Pavel byl muž mimořádné velikosti. Jeden z největších myšlenkových dobyvatelů světa, muž, jenž myšlenky své nejen sděloval s jinými, ale uměl jim je přímo vložit — žárem svého přesvědčení a neodbytností své energie, drtivou silou své osobnosti. Pravý myšlenkový diktátor, věděl dobře, co chce, a šel jistě za svým cílem.

Řada učenců se pokusila, aby vyličila Pavla, jak byl skutečně, Pavla historického, a aby zjistila vlivy, jež působily na vytváření jeho názorů, jeho myšlenkového světa. Vědecké bádání vrhá překvapující světlo na samy počátky křesťanství. A jak by ne! Jestli Pavel vlastně prvním křesťanským hohoslovcem. Ti, kteří přišli po něm, pracovali na základech, které položil on.

Nejrozhodnější vlivy, jež působí na člověka, jsou ty, jímž podléhá ve svém mládí. Proto jest zajímavo seznámiti se s prostředím, v němž vyrůstal Pavel. Rodným městem svatého Pavla jest Tarsus, hlavní město Cilicie,

v jihovýchodním cípu Malé Asie. V městě tomto sbíhaly se důležité cesty obchodní a po těchto cestách přicházelo do Tarsu nejen zboží, ale i myšlenky všeho druhu, také myšlenky náboženské. Proto se zde uplatňovaly vlivy nejrozličnějších náboženství. Obyvatelé Tarsu slyšeli o různých bozích, kteří zemřeli a vstali z mrtvých, jako byl na příklad Atys frygický, Osiris egyptský, Dionis řecký.

Tarsus měl vynikající řecké školy a jedna z nich, cosi jako naše university, těšila se podle svědectví Strabonova skvělé pověsti ve světě řecko-římském pro pěstění studií filosofických. Zdá se, že profesori této školy konali i přednášky pro lid, jakési universitní extenze. Tak vytvořeno bylo kulturní helenistické prostředí, jež mělo ovšem vliv na ty, kdož v něm žili. Bylo tedy možno získati si jakýsi rozhled ve filosofii i bez poslouchání školských přednášek. To platí také jistě i o Pavlovi.

Pavel byl Žid. K židovskému sboru v Tarsu hlásili se, jako tomu bylo jinde, nejen Židé vlastní, ale i mužové, kteří, ač nepřijali obřizky, přijali více méně náboženské názory židovské. Písmo je nazývá »muži nábožnými«. Není pochyby, že obojí živel v synagoze na sebe vzájemně působil. Jistě oni »mužové nábožní« dovedli v synagoze uplatniti leckterý názor, který s sebou přinesli z pohanství. Srovnávali to, co slyšeli od učitelů židovských, s náboženskými názory nežidovskými. Slyšeli od Židů o nadějích mesiánských, o nadějích, dle nichž Messiáš, vyslaný Jahvem, má přijíti a povznést národ z jeho ponížení. A jistě zase sdělovali Židům pověsti o bozích, kteří svou činností a vzkříšením přinesli lidstvu spásu. Byl by div, aby Židé v Tarsu byli neslyšeli o jarní slavnosti Kybely a Atyse, při které kněz mazal zasloužence na krku svatým olejem a šeptal k nim slova útěchy: »Mějte důvěru, neboť bůh jest vzkříšen; a tak i vám dostane se spásy na konci vašich béd.«

Třeba připomenouti, že v Tarsu dva bohové těšili se obzvláštní úctě. Jeden z nich se jmenoval Baal-Tarz, t. j. pán Tarsu, ježž Řekové připodobnili k Jovovi, druhý slul Sandau, který byl připodobněn k Herakleovi.

První — Baal-Tarz — jest podle vši pravděpodobnosti, jak praví profesor na Sorbonné Guignebert, starý bůh polní, pán úrody zemské. Časem stal se z něho bůh městský a on vyšínul se k takové důstojnosti, že mu byl připisován vzhled i celý ráz boha nebeského, pána bohů a lidí. Byl povznesen tak vysoko nad své věřící, že se jim jevil takřka nepřístupným.

Za to Sandau zůstal pro ně vždy blízkým, takže se ho mohli takřka dotýkati. Z řídkých dokumentů, jež o něm se zachovaly, a z diskusí a domněnek, jež byly vyvolány, vychází najevo asi toto: Sandau na počátku je též bohem úrody a v širším smyslu všeho rostlinstva. K jeho cti konala se každoročně slavnost, při níž si ho představovali umírajícího na hranici a vstupovati na nebe. Jeho ctitelé viděli v něm svého spasitele...

Myslílo se, že Pavel byl v zákoně židovském vychován ve škole Gamalielově v Jerusalemě, jednoho z nejslavnějších rabinů své doby. Nyní však se pokládá za pravděpodobnější, že se vzdělal u některého židovského rabína mimo Jerusalema a mimo Palestinu, snad v Antiochii...

Jest zajímavě pozorovati Pavla, jak se vyvíjí a roste po stránce duchovní, až jednou, po prudké krizi vnitřní, dlouho připravované, na cestě do Damašku stane se křesťanem a pak apoštolem. Prohloubení náboženského vzdělání jest u nás věcí nejn nutnější. (V tomto směru nás předstihují jiní národové, na př. u Francouzů, kde mají pro vědu náboženskou fakultu s více než 20 profesory, též u Angličanů, Němců, Italů, kteří rovněž mají bohatou literaturu a vědu náboženskou. Lepší vzdělání aspoň v základních náboženských otázkách by přineslo národu velký užitek. Neboť z nevědomosti se rodí fanatism a nesnášenlivost, nevědomost umožňuje pak zneužívání náboženství v různých směrech.)

Jan.

4. Jan a Jakub. Jan, jsa dříve jako Pert rybářem, byl zvláštním miláčkem Kristovým. Po ukřižování Ježíše pečoval o Marii, matku Ježíšovu, až do její smrti. Při vypuknutí války židovské přestěhoval se do Efesu, odkud spravoval sbory, Pavlem v Malé Asii založené, až do své smrti ve vysokém stáří († 100 r.). Za císaře Domitiana byl odveden z Efesu do Říma a vypovězen na ostrov Patmos. Se-psal tři epištoly.

Jakub st.

Syn Zebedeův, Jakub starší, dříve též rybář, zemřel již r. 44 v Jerusalemě smrtí mučednickou.

Ostatní apoštolové.

5. Ostatní apoštolové. O ostatních apoštolicích zachovaly se zprávy jen nezaručené, spíše toliko legendy nebo pověsti. Filip působil prý ve Frygii, Bartoloměj v Arabii, Persii a Armenii, Ondřej na Rusi, Tomáš v zemi Parthů, kde se od něho odvozovala až do vých. Indie rozšíření sekta Tomášenců. V Babylonii kázal prý Šimon kananitský, v Egyptě Jakub, mladší syn Alfův, v sousední Ethipii Matěj, tamtéž i Matouš evangelista.

Tomášenci.

Mimo apoštoly vynikli: Jakub »spravedlivý«, rodný bratr Kristův a správce jerusalemského sboru; usmrčen byl r. 63. Se-psal též epištolu.

Evangelisté.

Z Pavlových pomocníků a žáků vynikli zejména Barnabáš a evangelista Marek a Lukáš, lékař a pisatel »Skutků apoštolských«.

3. Pronásledování křesťanů pohany.

Doba církve mučednické (r. 64—325 [380]).

1. Pronásledování křesťanů, jako zločinců. Působením hlavně Pavlovým šířilo se křesťanství nejvíce v obvodu kolem Středozemního moře na území římského imperia.

Tím směrem podporovala vzrůst nové víry sama příhodná soustava římského státu: vnitřní pořádek, dobré obchodní a jiné spojovací cesty mezi západem a východem, zvláště po moři, společná řeč vzdělců: řečtina a zároveň latina, jako státní, všude platný jazyk. Současně byla křesťanství na prospěch ochrana, již požívalo židovství, za jejíž sektu byla vlastně nová víra považována. Kromě toho bylo křesťanství náboženstvím bez předsudků společenských, jež nabízelo spasení stejně patriciům (šlechtě), jako poslednímu otroku a přebouzelo ve všech srdcích, unavených tehdejším životem a zhnusených mravním úpadkem, vládnoucím tou dobou v říši římské, tuchu nového, lepšího života. Díky všem těmto okolnostem, získalo nové náboženství již ke konci 1. století snadno asi milion vyznavačů. Nový způsob života a nové nazírání na zákony lidské společnosti vyvolalo však brzo konflikty s pohanými, kteří se cítili chročenými ve svých živnostech a výdělečném podnikání. Z této nevraživosti vyvinulo se brzy zlomyslné podezírání a mstivé osočování křesťanů z tajných zločinů, jež znenáhla nabývalo pravděpodobnosti u neinformovaných lidí. Nepřátelské smýšlení davu bylo nejvíce rozněcováno tajnůstkářskými způsoby života křesťanů v jejich středu, zvláště jejich tichými schůzkami, noční doby nevylučujícími. Obecné smýšlení bylo popuzeno také stále zdůrazňovanou tuchou křesťanů po novém světě, v němž bylo spatřováno nepřátelské smýšlení vůči římskému státu a jeho trvání. Z těchto všech důvodů mohlo již snadno vypuknouti prvé veřejné, tčlika však na město Řím obmezené pronásledování, jež podnikl r. 64. císař Nero, který (podle dějepisce Tacita) chtěl se zbaviti podezření, že sám zapálil Řím a proto z paličství veřejně obvinil křesťany. To bylo prvé z velikých pronásledování, jichž se počítá obyčejně deset. Po Neronovi vystoupil příležitostně císař Domitian (81—96), nejvíce kol r. 90., kdy z lakoty dal některé bchatší křesťany utratiti a jejich jmění si přisvojil.

Nero -

Mezi obětmi byli i příslušníci císařského domu, tak konsul T. Flavius Klemens, jenž byl popraven a choť jeho Domicilla, jež byla vypovězena. Podle pověsti dal si Domitian, znepokojen proroctvím o panování potomka z rodu Davidova, povolati do Říma dva příbuzné Ježíšovy, vnuky Judy (tělesného bratra Je-

žišova), propustil je však pohrdlivě, vida jejich mozoly a chudebu.

2. Křesťané líčení jako nepřátelé státu. V druhé periodě pronásledování potuchla sice pověra, líčící křesťany jako tajné zločince (také nebyli více směřováni s Židy), nabylo však vrchu mínění, že vyznavači nového náboženství jsou zjevnými nepřáteli státu, jehož státního náboženství neuznávali, a ježto nechtěli vzdáti císaři božské pocty jakož i hlásáním neznámé zásady o rovnosti všech. Tak se stalo, že jinak znamenitý a ušlechtilý císař Trajan (r. 90—117) vydal na popud svého místodržitele v Malé Asii, Plinia mladšího r. 111. zákon, že křesťané mají býti stíháni »jako nepřátelé státu« již toliko »pro svou víru« (nomen ipsum). Císař zmínil ovšem brzy sám tento zákon ustanovením, že křesťané nemají býti úmyslně vyhledáváni, avšak mečem měli býti popraveni, pakliže veřejně byli obžalováni a zdráhali se bchům obětovati.

Trajan.

Pronásledování dlo se od zákona Trajanova, jenž byl toho druhu prvním, na základě zákonů státních; zvláště četné bylo v Syrii a Palestině. V té době zemřel statečně na kříži 120letý Šimon, představený jerusalemského sboru a příbuzný Ježíšův, a Ignatius, představený druhého antiochijského sboru, byl v Římě veřejně šelmami roztrhán r. 115.

Hadrian.

Teprve když císař Hadrián odvolal Trajanův výnos (byť ne výslovně), dostalo se křesťanům po jeden lidský věk opět pokoje, ačkoliv lid neustál při veřejných slavnostech v cirku volati po krvi křesťanské.

Antonius Pius.

Tehdy byl také upálen za Antonia Pia Polykarp, staříčků biskup ve Smyrně, jenž 86 let sloužil svému Pánu.

Aurelius.

Nástupce a synovec Antoniův, šlechtetný císař Marcus Aurelius (161—180), »filosof«, způsobil však, návodem přítele svého mudrce Krescence, nové pronásledování, hroznější předešlých, zvláště v Malé Asii a jižní Galii (Francii), vydav zákon, aby křesťané byli úmyslně vyhledáváni a mučením donuceni k zapření své víry.

Stalo se tak na nátlak veřejného mínění, rozníceného nastávším morem a nezdarem válečných výprav proti Markomanům a Parthům. Jména křesťanů mělo při tom připadnouti jejich udavačům. V tomto pronásledování stat byl v Římě r. 166 Justyn Martýr, mučedník, učený zastánce Kristovy víry slovem i písmem. Jinou obětí byl Pothinus, 90letý biskup, jenž následkem mučení zemřel r. 177. Nevšední statečností v mukách proslavila se také otrokyně Blandina v městě jihofrancouzském Lugdunum (Lyoně), jež po dlouhých mukách byla divokým býkem k smrti utrkána.

Z císařů Severova domu vynikl jako hrozný nepřítel křesťanů císař **Septimius Severus**, jenž z politických důvodů zapověděl přístupovati k nové víře a způsobil zvláště v Egyptě a severní Africe kruté pronásledování, poněvadž se křesťané nechtěli klaněti jeho obrazům a přísahati při jeho geniu.

Septimius
Severus

Tehdy zemřela smrtí mučednickou 22letá pani, vznešená Karthagiňanka **Perpetua**, otrokyně **Felicitas** a otec **Origenův**. Také popraven byl v Lyoně r. 202. **Ireneus**.

Avšak jinak bylo křesťanům za následujících císařů z rodu Severova lépe. K tomu napomáhalo směřování náboženství, jež nastalo v té době blavně působením císaře **Elagabala** (**Heliogabala**) z Emessy fénické, jenž přinesl do Říma orientální božstva. Tak se stalo, že křesťanství bylo fakticky pod ochranou starých bohů a početností a růzností uznávaných kultů náboženských. Sám bratr a nástupce **Elagabalův**, císař **Alexandr Severus**, dosti přál křesťanům, jak se zdá, vlivem matky své **Julie Mamey**, jež poslouchala v Antiochii přednášky **Origenovy** a byla snad sama tajnou křesťankou. Jeden z důvodů, proč **Alexandr** byl na Rýně za tažení proti Germánům vlastními vojáky zavražděn, bylo právě, že byl prohlášen za přísluhovače křesťanů.

Elagabal

Alexandr
Severus.

3. Třetí období pronásledování křesťanství jest charakterisováno jako zcufalý boj pchanství, opírající se již nikoliv o různé vzdálenější neb nepřímé důvody, nýbrž prýstící z nepřátelství nového učení proti starému náboženství samému a jeho bohům. Tehdy vystoupil jako pravověrný a vášnivý obhájce starých bohů, císař **Decius**, jenž r. 250. zahájil po celé říši soustavný boj proti křesťanům, zvláště duchovním jejich správcům, vydav rozkaz, aby všichni křesťané v říši dostavili se do určitého dne před úřady a zde veřejně obětovali. Mnozí tehdy uprchli, načež jim byly statky zabaveny. Ostatní zvolna a zncvu mučení. Nechybělo však těch (zvláště bohatých), kteří učinili císaři po vůli, nebo si alespoň za peníze cpatřili potvrzení, jako by skutečně byli obětovali. Tehdy byl stát biskup **Cyprian** v Karthagině a **Origenes** podrcben mukám, jimž později r. 254. podlehl.

Třetí období
pronásledování.

Decius.

Také **Dioklecian** (r. 284—305) způsobil kruté pronásledování křesťanů, jež trvalo devět let. Podnět k němu dal spoluvladař jeho v Malé Asii, **Galerius**. Nejprve nutil císař křesťanské vojíny, aby obětovali bohům, potom **Galerius** rozkázal zákonem zrušiti všechny křesťanské chrámy a spáliti všechny rukopisy Písma svatého. Křesťané, kteří při víře se-

Dioklecian.

trvali, měli býti mučeni a popraveni. Stíhání křesťanů, jež v důsledku toho nastalo, nabylo hrozných forem a rozsahu. V Malé Asii prý bylo za jeden měsíc až 15.000 lidí utraceno. Křesťané byli upalováni až po 30—100 najednou. Pouze na západě, kde vládl spcluvládce Maximian, jenž podléhal vlivu svého císaře Konstancia Chlora, bylo vůči křesťanům postupováno mírněji. Konečně Dioklecian i Galerius vzdali se trůnu a Galerius trápen vyčitkami svědomí, odvolal před svou smrtí (r. 311.) všechna nařízení proti křesťanům.

V těch dobách stalo se mezi křesťany zvykem rozlišovati se podle stálosti ve víře, jež se měla osvědčiti v dobách zkoušek. Na příklad ti z nich, kteří smrtí mučednickou zemřeli, nazýváni byli »svědci«, kdo vyvázl životem, avšak víru svou nezapřel, nazván byl »vyznavač«, kdo však na rozkaz Písmo vydal, slul »vydavač«, »odpadlíci« pak byli ti, kteří víru zapřeli; takoví byli proto z církve vyloučeni.

4. Nábožensko-mravní život křesťanů v prvních dobách.

1. První doba církve křesťanské asi do r. 150. vyznamenává se všeobecným smýšlením, jež můžeme zvatí protikladem k životu a světu. V těch časech byl v hluboké víře očekáván návrat Kristův, jím samým přislíbený, jenž byl však myšlen v brzké, dohledné době. Život vezdejší byl proto pojímán jako prozatímní stav, místo čekání a soužení, jež potrvá, až co nejdříve navrátí se opět Spasitel, aby v soudném dnu rozhodoval o osudech světa a lidí. Pod dojmem tohoto vyčkávání nelpěli proto věřící srdcem na světských statcích, naopak, mučednická koruna byla jejich ideálem a touhou. Navzájem před Kristem byli si všichni rovni, otroků nebylo, tudíž odlišování od svobodných rovněž nebylo a bohatí sdíleli s nuznými svůj majetek, jenž byl pomíjející marností proti věcem onoho světa, k nimž je neustále pudila vrcucí touha.

2. V době mezi r. 150.—325. pohasla znenáhla naděje v bezprostředně blízký příchod Kristův. Davové nadšení církve prvního století opadlo a ustoupilo střízlivějšímu nazírání na život,

svět a jeho vztahy. Počala se tudíž uplatňovati snaha najítí nové východisko a vhodný vztah k současným poměrům dosud trvajícím a k vládnoucímu pohanství, jakož i politické formě římské říše. Tím se však stalo, že prvotní přísnost mravů a zásadní zapírání světa a jeho výhod počalo kolísati. Jako reakce proti těmto stanoviskům objevuje se však ku konci 2. století nový směr, hlavně *Tertulianem* zastoupený, jenž se snaží tehdejší církvi navrátiti bývalcu její přísnost a prostotu mravů.

5. Učení církve v té době.

1. *Apoštolský sněm*. Kázání apoštolů na jejich cestách záleželo v prostém vypravování o Kristu a jeho skutcích, zvláště o vzkříšení Kristově a o tom, jak se v jeho zrození, působení a smrti naplnila slova Pisma. Kdokoliv pak z posluchačů vyznal, že Ježíš byl pravým Messiasem, mohl býti pokřtěn a přijat tím do církve. Přístupem pohanů, zvláště Židů, vnikaly však do křesťanského učení i mnohé živly, názory a předsudky protikřesťanské, hlavně hned na počátku povstávaly spory o poměru evangelia k zákonu Mojžíšovu a jeho ceremoniálním (obřadným) předpisům, jež bylo pak nutno řešiti zvláštní dchodou, jak se stalo na společné úradě v Jerusalemě r. 52. (že není třeba obřízky těm, kteří z pohanstva přistupují ku křesťanství).

2. *Prameny křesťanského učení*. S počátku bylo toliko ústní podání, zakládající se na zkušenostech apoštolů samých, kteří vypravovali, čeho byli očitými svědky, co byli viděli a slyšeli. Jako podpůrného pramene zvláště ve sborech, původně ze Židů vzniklých, bylo používáno i Starého Zákona, jehož podání mělo potvrzovati zvěstování ústní. *Starý Zákon.* *Starý Zákon.* k on sám, jako pravidlo učení a života sloužící a nazvaný proto *kánon*, byl dokončen a uzavřen již dlouho před narozením Kristovým a neměl tudíž tak zvaných apokryf, t. j. podvržených spisů. Ke Starému Zákonu přistoupil pak *Zákon Nový*, jehož *Nový Zákon.* sepsání objevilo se nutným. asi kol r. 100., aby sebráním hodnověrných zpráv o životu Ježíšovu bylo čeleno bludařským spisům, jež se porůznu počaly objevovati v té době. Tyto zprávy byly taktéž sebrány v jeden celek (kánon) a sice postupně tak,

že ku konci druhého století byla sbírka ona v nynějším známém rozsahu již hotova. Teprve však na koncii 4. století byla sbírka novozákonní spolu s kánodem Starého Zákona, jenž však o b s a h o v a l t a k é a p o k r y f y podle řeckého překladu S e p t u a g i n t y, církevně schválena na sněmech v Hipponě (r. 393.) a Karthagu (r. 397. a 419.).

Církevní
schválení
kánónu.

Apokryfy povznesl hlavně Augustin. Tento kánón byl později v novověku prohlášen tridentským koncilem katolickým, v polovině XVI. století, za římské dogma. Luther sám pokládal apokryfy za četbu sice užitečnou, jež však nemá býti stejně ceněna tak, jako písmo vlastní. Reformovaná církev apokryfů neuznává, neboť jsou pramenem mnoha nedorozumění.

Apoštolské
vyznání víry.

Při křtu užívalo se původně různých prohlášení, neb vyznání, jež povstala rozšířením slova evangelisty Matouše 28, 19 («Protož jdouce, učte všechny národy, křtíce je ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého...») a jež křtěníci při obřadu pronášeli. Z těchto rozmanitých vyznání bylo ve 2. století tak zvané »a p o š t o l s k é v y z n á n í v í r y« utvořeno, které, ač není apoštolského původu, chová v sobě učení apoštolské.

Božské osoby

Hlavním obsahem učení křesťanského byla víra v B o h a t r o j j e d i n é h o. Protivou k názorům nejstarších církevních otců o podřízení osoby Boha-Syna a Boha-Ducha, Bohu Otci, vyskytly se později názory neshodné, z nichž jedny nepřipouštěly rozdílu ve všech 3 Božských osobách, nebo měly tyto osoby za jména Božských sil aneb za rozličné projevy jediné Božské osoby. Tak vznikaly různé názory, jichž vyznavači sluli Unitáři, Monarchiáni, Antitrinitáři.

Různé
názory o tom
směru.

6. Bohoslužba.

1. Vnější ráz bohoslužby. Až do r. 150. charakterisuje bohoslužbu křesťanskou její soukromý ráz. Křesťané tehdejší shromažďovali se jako jedna rodina, za níž se považovali, každodenně v některém soukromém příbytku, aby zde konali společné modlitby a posilovali se navzájem duchovním vzděláním. Jerusalemský sbor zůstával však prozatím ve chrámě židovském a shromažďoval se v jeho vedlejších místnostech, zvláště v čas pravidelných modliteb. Také obsahem této veřejné bohoslužby byly modlitby a vydávání svědectví o Ježíši Kristu. Každého dne odpoledne slavena byla v soukromí slavnost večere

Páně, již předcházely společné a bratrské t. zv. h o d y l á s k y, jež spočívaly ve společném stolování se zpěvy a modlitbou. Později se tyto hody lásky od večere Páně odloučily a nabyly více světského rázu za účelem nasycení chudých, o něž se starali zámožní křesťané; později zcela zanikly, kdežto večere Páně připojila se k vlastní bohoslužbě. Za pronásledování křesťanů uchýlovala se bohoslužba tím více do skulpecných domů a později i do csamělých míst, lesů a k hrobům mučedníků, zvláště v římských podzemních pohřebištích (katakombách). Jest však jisto, že již ve 2. století objevují se i zvláštní křesťanské chrámy.

Hody lásky.

Zvláštní služby boží byly v době apoštolské ještě jednoduché. Zahajovány byly zpěvem žalmů, nebo zvláštních hymnů (chvalcypěvů), složených k poctě Kristově. Jim následovaly modlitby, konané po způsobu tehdejších (pohanském) stoje, s rozprostřenýma rukama (nikoli sepiatýma). Jen tehdy, byly-li kající, bylo při nich klečeno. Po modlitbě byla po příkladu židovských škol konána četba z Písma svatého a přičiňován jeho výklad od představeného sboru. Byly to nejprve oddily starozákonní, později, zvláště u pokřtěných pohanů, také novozákonní. Zvláště bývaly čteny apoštolské listy (epístoly) a evangelia, zaslaná buď přímo do sboru apoštoly, nebo vypůjčená ze sborů sousedních, přepsaná a při tom ve větším neb menším počtu sebraná. Při této příležitosti uplatňovaly se zvláštní dary prorokování a mluvení cizími jazyky. Volnost slova měl každý věřící, avšak s vyloučením žen. Ke konci povstali a modlili se vespolek za blaho církve, obrácení všech lidí, za vrchnost a blaho země, jakož i za všechny pomoci potřebné. Bohoslužba byla vždy dovršena přísluhováním večere Páně, již se směli účastníci toliko řádní věřící členové církve, a jež se opakovala každé neděle. Večere Páně dala se následujícím pořádkem: Nejprve předcházelo posvěcení živlů (chleba a vína) svátostí modlitbou děkovnou. Následovalo svaté bratrské políbení, roznášení živlů ve shromáždění a společné požívání jejich ve způsobě kysaného chleba a s vodou smíchaného vína. Před rozchodem skládali pak bohatší věřící dary pro chudé. Nepřítomným nemocným, neb vězňům, donášeli pravidelně diakoni (jáhnové) součástky svaté večere; k závěru konána opět modlitba. Ve východní církvi bylo celkem více dbáno kázání, než na západě.

Večere Páně.

2. **Svátosti.** Pro první doby církve nelze tvrdit (jak zastává naopak církev římsko-katolická), že by bylo hned od počátku užíváno všech svátostí, jako dnes. Možno říci, že pouze svátost křtu a večeře Páně jest doložena již od dob nejstarších.

Křest.

Křest udělován zprvu hned po obrácení, později po delší přípravě, zvané katechumenát. Podle toho zvali se čekatelé křtu katechumeny, jichž se rozeznávaly dva stupně: slyšící a osvěcenci, čili vyvolení. Forma křtu byla zprvu trojí ponoření do vody a toliko u nemocných pokropení. Křtenci oblečení v bílá roucha musili před obřadem učiniti veřejné vyznání víry. Obvyklým zjevem při křtu stávala se změna jména a přítomnost kmotrů. Podle zpráv zachovaných ve skutečných apoštolských lze soudit, že již v době apoštolské byly také křtěny dívky. S tím souvisela víra, že křest působí zvláštním, bezprostředním způsobem na křtěnce, zvláště, že ruší následky všech předchozích hříchů. Z toho důvodu trval ještě dlouho do církevního středověku zvyk křtu teprve dospělých. Z účinků připisovaných křtu vzhledem k hříchům křtěncovým vyvinula se u římsko-katolické církve znenáhla nauka o zvláštní svátostní povaze křtu, jenž byl tak pojímán jako zvláštní bezprostředně působící »prostředek milosti Boží«. Co do doby, byl křest udělován čekajícím zvláště o svátcích velikonočních a svatodušních, později též o svátku zjevení Páně (tří králů).

Břimování.

Není jisto, zda při křtu konané mazání t. zv. svatým křížem, nebo vkládání rukou, jak se doposud děje u církve východní, možno považovati za zárodek pozdější katolické svátosti břimování, tím méně za samostatnou svátost. Břimování v římsko-katolické církvi vyvinulo se teprve později jako svátost, v náhradu za původní křtění osob toliko dospělých.

Večeře Páně.

O večeři Páně, jako důležitém úknu, již prvotní křesťanské bohoslužby bylo pověděno svrchu, taktéž o její formě a způsobu přísluhování. V prvotní době dělo se přísluhování večeři Páně libovolně pod jednou i dvojí způsobou právoplatně.

Manželství.

Potřeba církevního posvěcení a požehnání dostavila se časem i pro sňatky, z čehož se u římsko-katolické církve vyvinula, rozhodně však daleko později, představa o svátostní povaze manželství. Z pohanských mravů byly pro manželské obřady první církve převzaty některé zvyklosti, na př. užívání prstenů, závoje a věnců.

Mrtví byli u křesťanů p o c h o v á v á n í po způsobu ži-
dovském, nikoliv spalování, jak bylo u pohanů všeobecně zvy-
kem. Zda žehnání a duchovní posila, udělována po svědectví
Jakubcvi (hl. V. v. 14) umírajícím, může býti podle víry římsko-
katolické považována za zvláštní, samostatnou svátost již apo-
štolské církve, nelze vůbec dokázati.

Pochovávaní
mrtvých posila
ní pomazání.

Veřejná, nebo tajná z p o v ě ě ě, to jest vedle lítosti ještě
kající vyznání hříchů, nebyla snad vynálezem pouze křesťanů
Připíná se zajisté již od dob nejstarších na obřady toho druhu
zavedené v některých pohanských soustavách náboženských,
na př. egyptské, jež zná ovšem hlavně toliko zpověď negativní
(zápornou), t. j. slavnostní, většinou na onom světě po smrti
myšlené vyznání, že se člověk těch neb cněch provinění nedo-
pustil. Zpověď živých, křesťanům nejpríbuznějšího způsobu,
známa byla však na př. v Babylonii. Svátostní povaha zpovědi,
nebo pokání, v době apoštolské jest při nejmenším spornou.

Pokání zpověď

3. Dnem svátečním u křesťanů byla nejprve sobota (po
vzoru židovském) a jiné výroční židovské s v á t k y. Později
však neděle, jakožto den Páně. Taktéž se již záhy objevují tý-
denní den smutku a postu: středa, jakožto počáteční den utrpení
Páně a pátek, jako den Kristova úmrtí. Z výročních slavností
světily se toliko Velkonoční a Svatodušní svátky, teprve později
svátek Nanebevstoupení a Zjevení Páně, jakož i Vánoce. Taktéž
byla konána slavnostní shromáždění ve výroční den úmrtí
mučedníků.

Sváteční dny.

7. Zřízení církve.

Apoštolové zaujímalí přirozeně v důsledku svého významu
první místo, pokud a kde byli. Zvláště spravovali sbory. Později
pro místo, kde se trvale nezdržovali, i pro Jerusálém buď jimi
dosazení, nebo sborem zvolení správcové sboru, zvaní buď po
způsobu židovském starší církve vzhledem k hodnosti,
řecky: p r e s b y t e r o i, aneb zvláště ve sborech pohanských
d o z o r c o v é, řecky e p i s k o p o i (latinsky s u p e r i t e n -
d e n t i), (biskupové), což platilo vzhledem k jejich úřadu. Mezi
presbytery (kněžími) a biskupy nebylo v prvních dobách žádného

Starší církve,
presbytři a
biskupové.

rozdilu, neboť to byla pouze různá pojmenování jednoho a téhož úřadu. Všichni tito představení působili jednak slovem, jako kazatelé, jednak přísluhovali svátostmi a vykonávali kázeň a správu v nejširším smyslu nad sbory sobě podřízenými ve všech případech. Taktéž rozsuzovali vzniklé spory a spravovali církevní jmění. Vlastní kazatelský úřad obstarávali hlavně apoštolové sami, ačkoliv tu byla volnost slova pro všechny dospělé členy sboru (s výjimkou žen). Presbyterstvo bylo ve sboru jerusalémském již r. 52., ačkoliv se neví, kdy a za jakých okolností bylo zde zřízeno. Podobně dále se pak i ve sborech jiných, působením hlavně apoštola Pavla. Záhy si vynutily potřeby vzrůstající církve zřízení t. zv. jáhnů, řecky diakonů zvaných. Nejprve se připomíná sedmero jáhnů v Jerusalemě, zřízených k tomu účelu, aby vdovy Řeků, čili Hellenistů, t. j. cizích, řecky mluvících Židů, nebyly opomíjeny v přísluhování vezdejším. S počátku měli jáhnové péči o chudé a nemocné, sbírání a rozdělování almužen atd., a teprve později připadl jim dozor nad zevním řádem bohoslužby a někdy i kázání slova Božího. Tehdy již byly diakony, jež stály k radě a pomoci mladším křesťankám.

Některé sbory měly též zvláštní úřad evangelistů, též proroky zvaných, vysílaných na cesty apoštolské.

Všichni tito zřízení první církve byli buď voleni sborem nebo dosazeni apoštoly a jejich splnomocnenci, zajisté nikdy proti vůli sboru! Při ustanovení bývali posvěcováni buď samými apoštoly, buď staršími církve (učiteli, proroky), a sice vzkládáním rukou a modlitbami.

V době apoštolské nebyla však nikdy hodnost biskupská povýšena nad presbyterstvem ve smyslu pozdějších dob. Povýšenost biskupského úřadu jest tudíž výsledkem potomního vývoje církevního života.

Ve sborech, kde všichni zřízení i členové byli si rovni navzájem, vládla přísná kázeň. Posledním stupněm trestu těm, kteří nějakým způsobem pohoršení v církvi způsobili, bylo vyloučení ze sboru. Návrat do něho byl podmíněn napravením a pokáním přiměřeného stupně. Největší kázeň byla udržována právě za nejkřutějšího pronásledování křesťanů za císařů Decia

a Diokleciána. Později ustálil se čtverý stupeň církevního postavení: kající prosící, slyšící, klečící a stojící.

Spojení mezi jednotlivými sbory bylo udržováno listy (epistolami), cestami apoštolů aneb jejich společníků a jiných souvěrců.

8. Dějiny církve od Konstantina do panování Karla Velikého (313—800).

1. Konstantin Veliký. Spoluvladařem Diokleciana a Galeria, krutých pronásledovatelů křesťanů, byl Konstancius Chlorus (292—306). Vládl v Galii (Francii), Hispanii (Španělsku) a Britanii (Anglii). Vůči křesťanům ve svých zemích byl shovívavý a předpisy o jejich pronásledování, zvláště o boření chrámů křesťanských, dal prováděti toliko na oko. Přesvědčil se totiž o vzácných vlastnostech svých křesťanských poddaných, na něž mohl v tehdejší mravní rozvratu spoléhati, prohlašuje, že křesťané, věrní svému Bohu, budou věrní i císaři. Na jeho křesťanům příznivé smýšlení, měla vliv i choť jeho Helena, jež zdá se, byla sama křesťankou. Po smrti Konstanciově prohlásily britanské legie za císaře syna jeho Konstantina. Spoluvládci mladého císaře byli dosud tvrdošíjní pohané: v Itálii a Římě Maxencius, na Východě římské říše Maximinus a Licinius. Maje v úmyslu sjednotiti ve svých rukou celou říši, obrátil se Konstantin nejprve proti Římu. Ač sám nebyl křesťanem, byl křesťanům nakloněn již vlivem svého otce a matky. Nad to spoléhal na přízeň křesťanů tak krutě pronásledovaných v ostatních částech říše, zvláště v Itálii. Maxencius totiž, surový pohan z nízkého rodu, polevil zprvu z politických důvodů v pronásledování křesťanů, utvrdil se však ještě více potom v nenávisti k nim, vida, že se jejich přízeň nese zjevně ke Konstantinovi, křesťany podporujícímu. Mezi oběma soupeři vypukl zjevný boj. Konstantin dal zhotoviti památnou korouhev zvanou Labarum, na níž stkvěl se ozdobný monogram Kristův. Křesťané, tvořící značnou část jeho vojska, táhli s tím větším nadšením do boje a pomohli svému císaři zvítěziti rozhodně nad Maxenciem blíže Říma na Tibeře (r. 312).

Konstancius
Chlorus.

Konstantin
Veliký.

2. Konstantinovy zákony a jeho poměr ku křesťanství. V důsledku slavného vítězství nad Maxenciem, o něž se tak velice křesťanští jeho vojíní zasloužili, vydal Konstantin již v roce 313. s Liciniem památný edikt milánský, jenž důraznějším způsobem ještě měl nahraditi t. zv. toleranční edikt, vydaný rok před tím. Těmito zákony byla prohlášena svoboda náboženství a zastaveno pronásledování křesťanů, což se stalo zákonem, s platností pro celou říši, když se stal Konstantin r. 323. jediným císařem.

Konstantin přijal ovšem sám křest až na smrtelném lůžku r. 337. a také teprve krátce před jeho smrtí stalo se křesťanství náboženstvím státním, když veřejné obětování modlám bylo zakázáno.

Jinak však se řídil Konstantin ve svém postupu proti pohanství a v podporování učení křesťanského důvody spíše politickými než mravními. Edikt milánský sám prohlašoval výslovně za rovnoprávné obě víry, a také proti pohanství nebylo dcsud násilně zakročováno. Přes to, vlivem patrně své matky Heleny, přál Konstantin osobně spíše křesťanství, doporučuje jeho přijetí, navraceje statky křesťanům odňaté a dávaje jim různé právní výhody, na př. právo odkazů. Podporoval duchovenstvo a dával jim v užívání pohanské chrámy a vystavěl i nové nádherné kostely, zvláště nad hrobem Kristovým u Jerusaléma, kam se svou matkou zavítal. V Římě veřejně na bránu paláce upevněn nápis s označením zločinů Konstantinových. Proto s nechutí vůči Římu, kde se pohanství nejhouževnatěji drželo, učinil ze starého Byzancia nové křesťanské hlavní město Konstantinopolis (Cařihrad). Celým svým životem zjednal si tak Konstantin o rozvoj křesťanství nehynoucí zásluhy, třebaž byla jinak jeho památka poskvrněna i několika zločiny. (Zrádné popravení Licinia, usmrcení vlastního syna a choti Fausty.)

Konstantinovi synové, jimž otec jejich rozdělil říši (zvláště oba své bratry přeživší Konstancius) (353—361), potlačovali pak dále víru pohanskou.

Poslední odpor vyžilého pchanství proti nové víře vzplanul konečně v osobě císaře Juliana, zvaného Odpadlík. (Apostata.)

3. Julian, syn bratra Konstantina Velikého, unikl se svým bratrem jediný vraždění, jemuž podlehl jeho příbuzní na rozkaz

nedůvěřivého císaře Konstantína. Byl svým protektorem určen původně stavu duchovnímu, vychován byl Julian přes to od sedmého roku učeným eunuchem, cele oddaným pohanské řecké filosofii a kultuře, k níž se také vlivem výchovy přiklonil i jeho žák. Sympatie své k pohanství a jeho názorům, jež čerpal z Homéra a Hesioda, utvrdil Julian ještě více studiem v pohanských školách v Athénách a Nikomedii a stykem s tamními filosofi. Získal si sympatií na východě říše a to i mezi tamními křesťany, vyznamenal se Julian ve válce proti Germánům. Dychtě státi se císařem, zprotivil se svému bratrovci Konstanciovi, jenž však, táhna proti němu, zemřel. Vojska prohlásila pak Juliana za císaře. Jako císař (od r. 361—363) snažil se Julian, jenž vynikal jinak mnohou přednostmi vladaře i filosofa, za nějž se rád vydával, navrátiti pohanství jeho bývalý význam a potlačit křesťanství, jež pokládal za falešné náboženství. Jeho usilování o povznesení pohanských kultů, jichž byl sám knězem a v něž věřil, bylo však marným. Proti křesťanství nevystupoval sice, věren svým zásadám, násilně, jednal však proti němu úskočně, podněcuje vnitřní spory, nebo se snažil přechytnými výhodami, hodnostmi a sliby lákati křesťany k návratu k víře pohanské. Z toho důvodu také hodlal obnoviti chrám židovský v Jerusalemě, aby tím v neváznost uvedl proroctví Kristovo (Ev. Mat. 23, 37, 38), leč s nezdarem, neboť stavba byla třikráte zničena zemětřesením a ohněm, jenž ze země vyrazil a dělníky popálil, jak zaznamenal sám pohanský spisovatel a současník Ammian Marcellinus, takže Židé upustili raději od stavby, vidouce v této události hněv a pokyn Boží. Dalším plánem protikřesťanským učinila konec smrt Julianova. Ještě mlád (32 r.) zahynul císař po vítězné bitvě s Peršany, byl náhodou poraněn prchajícími perskými válečníky (r. 363. po Kr.). Jeho smrt znamenala definitivní porážku pohanské víry, jež v osobě Julianově vzepřela se nadarmo vítězícímu křesťanství.

Z nástupců posledního pohanského císaře vyznamenal se jmenovitě Theodosius I., jenž usnesením senátu učinil (r. 393) křesťanství náboženstvím státním a hlavně Justian I., jenž zavřev (529) poslední útočiště pohanství, filosofické školy řecké, zvláště v Athénách, učinil tomuto navždy konec.

Nástupci
anovi; potlačen
pohanství.

PŘEHLED:

Vítězství církve nad pohanským státem.

Význam světodějný mělo pokřesťanění římského státu, který v jeden politický celek spojil všechny země civilisované, nebo civilisací v jisté míře zasažené, či aspoň v dosahu civilisace se ocitnuvší.

Toto pokřesťanění znamenalo uplatnění — nejdříve povrchní, potom však stále hlubší — křesťanských zásad v myšlení, mravech, vůbec v životě, v literatuře i umění, a současně, ovšem ne snad plný zánik, ale přece aspoň značné potlačení kultury řecko-římské, a to na dobu plných tisíc let, až renaissance z kultury této učinila opět významného činitele a v myšlení i životě lidstva západoevropského.

Pokřesťanění římského státu nebylo dílem ani jediného dne, ani neobešlo se bez nesnází, bojů, pronásledování a konečně kompromisu. Trvalo čtyři sta, či vlastně plných pět set roků, než se mohlo říci, že země v obvodu římského státu jsou aspoň oficiálně křesťanskými.

Jedním z nejznámějších zjevů, jimiž pokřesťanění římského státu bylo provázáno, byla pronásledování křesťanů.

Tato pronásledování — bylo jich více — byla důsledkem konfliktu, v němž se ocitly starý pohanský stát a mladé křesťanství.

K tomuto konfliktu dojití muselo. Proč? Křesťané prvních dob věřili v blízký příchod království božího. Tento příchod byl hlavním článkem víry mladého křesťanství. Byl vlastně východiskem, pramenem, z něhož křesťanství vyprýštilo.

Prorok nazaretský jal se hlásati: Přiblížilo se království boží, čiňte pokání, abyste mohli do něho vstoupiti. Ti, kdož se stali učedníky Ježíšovy, věřili, že příchodem tohoto království budou proměněny všechny poměry člověčenstva, zejména též sociální, že vyvolení budou tu žítí bez zármutku a bez starostí, v nadbytku a radosti bez konce. Přístup do tohoto království božího na zemi měli mít sice jen mravně vyvolení, ale představa tohoto království sama byla dosti hmotná. Byla spojena s představou hostiny.

A první křesťané, jako jejich učitel, toužili po příchodu tohoto království ze srdce. Za tento příchod modlili se v krásné modlitbě, které je naučil Pán: »Přiď království tvé...« A věřili, že zakladatelem tohoto království bude Kristus, že brzo se vrátí v slávě s výšin, kde sedí po pravici svého otce, na zemi, a zahájí blažený věk lidstva založením svého království.

Ježto první křesťané věřili v brzký příchod Ježíšův, jest přirozeno, že nepřirostli srdcem tomuto světu a že nebeský Jerusálém začloňoval svou slávou nesmírně Jerusálém pozemský, stát římský, jejich domov pozemský.

Z povahy prvotního křesťanství vyplývalo, že křesťané se vyhýbali službě vojenské. Byliť proti válce, a pak — vojenská služba spojena byla s povinnostmi uctívali bohy pohanské, modliti se k nim za vítězství, zúčastniti se u vyšší míře projevů loyality císaři, což také bylo spojeno s akty modloslužebnými, i když se jednalo třeba jen o vhození zrnka kadidla na oheň planoucí na oltáři před sochou císařovou. Tomuto aktu ovšem vojín mohl se mnohem tíže vyhnouti než obyčejný občan.

A ony projevy loyality císařů právě pro svůj ráz náboženský byly kamenem úrazu pro všechny křesťany vůbec; těmto přičilo se mezi jiným na př. přísahati při genui císařově.

Způsobem svého života jevíli se první křesťané jako zcela jiní lidé, jako lidé stojící mimo ostatní občany, mimo lid, jako by měli za heslo: »Opustili jsme společnost národní.« Zajisté v tomto chování křesťanů nebylo vždy odsouzení společnosti, ani pohrdání jí, byl to přirozený důsledek rozhodné vůle křesťanů vésti život křesťanský a varovati se nebezpečí mravních, jimž ve společnosti byli vystaveni. Ale pohané a úřady toho nechápali.

Nebylo správně pochybovati o loyálnosti prvních křesťanů ku státu a císaři, ale mezi křesťany bylo také dosti živlů bouřlivých, lidí výstředních, exaltovaných, kteří pronášeli názory, jež se nemohly zalíbiti věrným občanům státu a jeho představitelům. Ale poněvadž právě takovíto lidé vzbuzovali pozornost úřadů, nemohla tichá loyality ostatních vyvážit nepříznivý dojem, vyvolaný oněmi lidmi nepokojnými a bouřlivými.

Křesťané s počátku neměli chrámů, ani soch, neměli ani bohoslužby rozvinuté a pompésní, jako ji měli pohané, a proto víra jejich jevíla se těmto jako pověra, jako »pověra zvrácená, nesmírná«.

Jako bývá v jiných státech, tak i římský stát obával se společností tajných; ale křesťané konávali schůzky tajné i noční a římská policie o tom věděla... A v prvních dobách šířily se o prvních křesťanech pomluvy, že ve svých shromážděních dopouštějí se orgií, že jedí maso ditek atd.

Také některé názory křesťany pronášené a hájené mohly budit odpor společnosti římské, jako na př. názor Tertuliánův (spisovatel a obhájce [apologeta] křesťanství kol roku 200), že manželství a plození dětí jest toliko shovívavým ústupkem žádostem těla. Také radovánky a zábavy byly křesťany často přísně odsuzovány.

Římský stát byl velmi tolerantním k různým kultům, bohy porobených národů umísťoval ve svém pantheonu, ale příčiny, jež jsem vyjmenoval, vedly jej k tomu, že svou toleranci vůči mladému křesťanství uznal častěji za nutno porušiti. Došlo tedy k pronásledování křesťanů již během druhého století. Pokud se týče pronásledování za Nerona (zemřel r. 68), třeba poznamenati, že běží tu ne tak o pronásledování křesťanů pro jejich náboženství, ale spíše o využitkování lidových predsudků proti křesťanům za tím účelem, aby císař odvrátil od sebe podezření, že zapálil město Řím.

Těžká pronásledování vytrpěli křesťané ve století III. a na počátku století IV. A je zajímavé, že císařové, kteří křesťany pronásledovali, byli právě panovníci nejvíce dbalí svých povinností a vlast nejvíce milující.

Tito císařové chtěli vyplnění křesťanství, jež pokládali za anarchismus. Úmysl jejich však se nezdařil. Pronásledování nebyla nikdy všeobecná a dosti soustavná, pronásledovatelé nebyli také dosti vytrvalí. A konečně: krev mučedníků stávala se semenem nových křesťanů.

Dioklecián poznal, že vyplnění křesťanů není možné. Byli příliš četní, a pak: ku křesťanství se nehlásili již jen příslušníci nižších tříd, jako v prvních dobách, křesťanství mělo vyznavače ve všech společenských třídách.

Kromě toho nastala s ním ještě jiná důležitá změna. Křesťanství slevilo mnoho ze svých prvotních, výstředních názorů, nevěřilo již ve příchod království božího v době dohledné. Široké vrstvy lidu, vstoupivše do církve, přinesly do ní mnoho svých dřívějších názorů, církev se přizpůsobila ve mnohém společnosti, ve které žila. Křesťanství nemohlo již býti pokládáno za živel nebezpečný.

V té době však nemělo ještě naděje ve své vítězství v dohledné době. Neboť právě Dioklecián prohlásil se svými spolucisáři perského boha Mitru, jenž byl uctíván zejména ve vojsku a měl svatyně po celém obvodu říše římské, za ochránce císařství římského.

Věci však se změnily velmi brzy.

Cisář Galerius vydal r. 311 svůj toleranční patent. Křesťanství mělo býti trpěno. Křesťané spatřovali v tom neklamné znamení, že věc jejich zvítězila. Pak přišel zápas Maxencia a Konstantina o trůn. Maxencius obklopil se pohanskými kněžími a věšci — Konstantin obrátil se ku Kristu a ku křesťanům. Konstantin byl křesťanům nakloněn už z domu otcovského. Jeho otec Chlorus, jenž jako César spravoval Galii, házel do koše edikty, nařizující pronásledování křesťanů a slučoval v srdci úctu k náboženství starému i novému. Konstantin pokračoval na jeho dráze a když zvítězil nad Maxenciem, vydal dekret milánský, jímž zavedena rovnost pohanství a křesťanství před státem.

Církvi to však nestačilo, nechtěla rovnost, poněvadž své učení považovala za pravdu, pohanství za poblouzení. Nemohla přistoupiti na stanovisko, aby blud měl stejné oprávnění jako pravda.

Chtěla opanovati pole samojediná, staré náboženství státní mělo býti vyplněno. Tyto záměry se jí zdařily. Císařové a jejich úředníci k tomu dopomohli. Křesťanství se stalo náboženstvím státním, ale triumf svůj zaplatilo tím, že církev bohatá a slavná dostala se pod moc státu. První křesťané by byli v tomto úspěchu viděli pohromu.

Po vítězství církve počaly se všude týčiti chrámy, někdy nádherná v nich konána bohoslužba, jejíž pompa v ničem nezadala pompě obřadů pohanských, a melodie, jež se vznášely k počtě bohů, ozvaly se i ve chrámech křesťanských, mnoho, mnoho jednotlivostí z kultů pohanských bylo uchováno v obřadnictví církve. — I svátky pohanské dostaly se do kalendáře křesťanského, ovšem dán jim smysl křesťanský. Církev vyšla vstříc pohanství na půl cesty.

Když pak stát byl získán církvi, tu znenáhla povoloval i odpor aristokracie a inteligence pohanské proti křesťanství. Roku 371. přijala křesť sama nejvyšší Vestálka, velekněžna nejposvátnějšího kultu starořímského.

Zbývali ještě obyvatelé venkova. Ti kladli odpor nejdelší a nejhrouževnatější. Tito obyvatelé vesnic (pagani), stali se v očích křesťanů přímo typickými představiteli odporu proti křesťanství a podle nich nazvány všichni vyznavači starého římského náboženství pagani-pohany.

9. Porušení církve.

1. P ř e h l e d. Pokud byli křesťané pronásledováni, nemohla jim příslušnost k nové víře přinést žádného osobního prospěchu, naopak bylo jejich údělem utrpení, oběti, ztráta majetku a nezřídka i mučednická smrt. Jakmile však pronásledování ustalo a náboženství Kristovo vlivem císařů nabývalo převahy, až stalo se i náboženstvím státním, pokazilo se nemálo původní nadšení a ryzí smýšlení jeho příslušníků hromadným přestupováním pohanů tehdy, když již ne nebezpečí, nýbrž prospěch kynul z příslušenství k nové víře. Také hluboce vžitě pohanské i židovské mravy a názory neměly dosti času vymizeti a vniknuvše takto s přístupem nedávných ještě pohanů do církve Kristovy, udaly jejímu vývoji v leccčems nepravý směr. Také vměšování se císařů a jejich dvora stále znatelněji do vnitřních poměrů církve, ať z důvodů politických, či pouze osobních (*caesarepapismus*) zavinilo, že původní apoštolský ráz církve klesal. Vnitřní hodnota její rozmnožením věřících mizela a z nepatrných z prvu odchylek počaly se vyvinovati sporné otázky nejprve ve zřízení církve a konečně i v učení samém.

Caesarepapis-
mus.

2. C í r k e v n í z ř í z e n í a k n ě ž s t v o. Prvotní prostota církevního zřízení počala znenáhla ustupovati složitosti. Vznikaly nové úřady a funkce, na př. a k o l i t ů a p o d d i a k o ů, jako přísluhovačů biskupových, p ř e d č í t a t e l ů, d v ě ř n í k ů chrámových a e x o r c i s t ů, kteří po způsobu pohanském zlé duchy vymítali. Vzmáhající se kněžovládou (*hierarchií*) počaly se rozlišovati i úřady, jež od počátku trvaly: úřad p r e s b y t e r ů, či kněží a biskupů, kteří ještě do konce 2. stol. byli oněm rovni. Nyní však průběhem vývoje nabýval ve sboru jeden ze starších předností a počal býti nazýván výhradně b i s k u p e m. Vlivem lokálních (místních) poměrů nastalo třídění vlivu i mezi biskupy samými. Biskupové měst vyšínuli se nad těmi, kteří zůstávali na venkově. Ještě výše pak stáli přirozeně biskupové hlavních měst (*metropolí*), již zvouce se proto m e t r o p o l i t é, počali si osobovati právo dohledu (a r c i b i s k u p o v é) nad ostatními biskupy v provinciích a svolávali zejména a řídili každoročně sněmy církevní. Konečně i mezi metropolity nabyli z důvodů historických ti z nich, kteří sídlili ve městech, kdysi apoštolských: v Jerusalemě, Římě, Cařihradě, Alexandrii

Hierarchie.

Biskupové.

Metropolité,
arcibiskupové.

a Antiochii (dříve též v Korintu a Efesu), největší vážnosti, byvše od časů Konstantinových zváni patriarchy. Novou ústavou církevní počalo se původní prosté zřízení presbyteriánské zvrhovatí v zřízení biskupské. Rozvojem hierarchie počal se také hlcubiti rozpor mezi kněžstvem a živlem laickým, jevíci se na př. již v rozdělení chrámu po způsobu židovském na tři prostory: 1. předsíní pro neokřtěné a z církve vyobcované, 2. vlastní loď s kazatelnicí pro pokřtěné věřící a 3. konečně zábradlí neb oponu, od ostatních oddělenou svatyní s oltářem, kam mělo jen duchovenstvo přístup a kde samo pro sebe přijímalo večeři Páně, kdežto laikům diakoni chlebem a vínem přisluhovali. Ve své panovačnosti počalo se kněžstvo nad obecný lid vynášeti a sebe za zvláště vyvolené, povýšený stav považovati, k čemuž mělo napomáhati od Konstantina se vzdávající přesvědčení o tom, že svěcení na kněžství jest nezrušitelné. Současně bylo zaváděno bezženství (celibát), tak na provinciálním synodě v Elvíře ve Španělsku (r. 306). Všeobecné uzákonění této ukvapené novoty zabránil prozatím na obecném sněmě v Nicaei r. 325. egyptský biskup Pafnucius, ač sám neženat.

3. Večeře Páně a mše. Neokřtěnci a vyobcovaní (t. zv. kajícníci) nesměli býti přítomni večeři Páně. Bývali proto před jejím zahájením propuštěni slavnostním výrokem: *ite, ecclesia missa est*, t. j.: jděte, shromáždění se rozpuští. Od tohoto slova *missa* dostala pak večeře Páně název »mše«. Od 3. století byla pak večeře Páně považována za oběť, neboť k ní potřebný chléb a víno bylo přinášeno, Pánu obětováno, sborem věřících. Večeři Páně, jež byla pokládána za památku oběti Kristovy, předcházela děkovací modlitba, duchovní oběť díkyčinění, což vedlo potom ke bludné domněnce, že ve večeři Páně vždy znovu se oběť Kristova kněžími opakuje. Tak se původně prostá večeře Páně stávala složitým úkonem mše. A poněvadž v modlitbách před večeři Páně bylo zbožně vzpomínáno i zemřelých, zvláště mučedníků, ve výroční dny jejich úmrtí, vyvinuly se na druhé straně z jednoduché původně mše zvláštní zádušní mše, spojené s modlitbami za mrtvé. Modlitby tyto nalézaly důvodu i v protibiblickém učení o očistci, jež se objevuje již u nejstarších církevních spisovatelů.

4. Další odchylky. Ve zbožném a láskyplném vzpo-

mínání památky mučedníků obyčejně ve výroční dny jejich úmrtí na hrobech jejich, při čemž byla přijímána večeře Páně a předčítány historie jich utrpení, vyvinulo se z nenáhla c t ě n í Kult svatých a v z ý v á n í s v a t ý c h. Rozvoji tohoto kultu napomáhala též dosud nezapomenutá tradice pohanského zbcžňování polobchů a lidských heroů. Jménem takových svatých pojmenovány byly pak různé chrámy, kde se lid deprosoval jejich přimluy a kde byly ukládány, jako předměty úcty, jejich tělesné ostatky. Tento mrav zvrhl se brzy v nechutný zlořád, v němž tyto relikvie, jako pramen domnělé divotvorné moci, staly se předmětem stejně naivní úcty prostých věřících, jakož i obchodu a mnohdy též podvodu. Již Konstantinova matka Helena, také za svatou prohlášená, byla horlivou ctitelkou relikvií. Jí se připisuje i nález, po staletí prý zachovalého kříže Kristova, jenž se stal zvláště žáadou památkou, jako ostatky svatých a tím i předmětem podvodných obchodů, takže potom po celém světě z kclujících »ostatků« svatého kříže dalo by se několik skutečných křížů zhotoviti. Prastarý kult bohyně-matky, vlastní celému tehdejšímu pohanství (Nina-Ištar, Isis, Kybele, Hera) dal spolu s kultem svatých vznik k uctívání matky Ježíšovy Marie, jež od 4. století zvláště počalo vzkvétati a mělo za následek zakládání četných marianských kostelů a zavedení marianských svátků. Kult mariánský.

Vnitřní neličená zbožnost a ospravedlňování z živé víry dobrými skutky se jevíci, počalo býti zatlačováno vnějšími projevy: okázalou záslužností dobrých skutků, posty, modlitbami, pcutěmi, což vše zvrhovalo se v pobožnost rázu upřílišněného a nezdravého. Tím staly se: sebetrýznění (Askese), život poustevnický a mnišský, novými živly křesťanství. Zatím pchanské prvky odjinud počaly se vtíratí v prostou kdysi obřadnost prvotní církve, přinášeje s sebou víru v magickou, ku spasení násilně, jaksi zázračně působící moc různých úkonů, na př. pomazání olejem při křtu. Kázání Božího slova upadalo a měla je nahraditi na vnější smysly působící okázalá a pohanská nádhera chrámů, světél, kněžských rouch a obřadů, což tak podivně kontrastovalo s chudičkými mravy prvotní církve katakomb. Také dřívější přísná kázeň církevní upadala, neboť již tehdy dovoloval se výkup z pokut kázně, za těžká provinění uložených, což bylo předzvěstí pctomního bludného učení o od-

pustcích a pošetilé víry zaslepeného lidu, že za peníze lze i největšímu hříšníku dosáhnouti odpuštění. Také působila pohoršení i okázalá a každému zjevná beztrestnost mocných hříšníků, kteří, díky svému politickému významu, domnívali se býti zproštěni pokuty obecných hříšníků. Tento špatný příklad skýтали zejména někteří císařové, Konstantina Velikého a Justiniana nevyjímajíc. Konečně v rozmařilosti, vzmáhající se již ve 4. století mezi duchovenstvem samým, připojila se záhubná a míry neznající hašteřivost věřících za nastalých zatím náboženských sporů a různých názorů.

10. Církevní spory a první sněmy církevní (325—530).

Arianství.

1. Spor arianský. Proti prvotní víře církve o bytosti Kristově podle učení apoštolského, že Spasitel jako Bůh zjeven jest v těle, že Syn Boží stal se člověkem a že věčné Slovo tělem učiněno jest bez bližšího určení poměru jeho k Bohu Otci, vystoupil Arius, presbyter alexandrijský, muž jinak zbožností svou a zdrženlivostí vážený.

Arius, uče od r. 318, tvrdil, že Kristus není stejné s Bohem podstaty a netrvá od věčnosti, dosáhnuv pouze božské hodnosti jako nejpřednější stvoření z ničeho v čase učiněné, jako nejdokonalější obraz Boží a jeho nástroj při stvoření a vykoupení, jemuž však proto Božská pocta právem přísluší. Učení své rozšiřoval Arius mezi lidem kázáním a písněmi a způsobil tím v církvi veliké zmatky.

Snem
Alexandrijským
r. 321.

Byv marně napomínán, byl konečně Arius r. 321 na sněmu v Alexandrii s úřadu svého sesazen, s přívrženci svými z církve vyobcován a jeho učení odsouzeno. Císař Konstantin nepřikládal zprvu těmto věcem veliké váhy. Když však přívrženci Ariovi zvětšovali ještě více zmatky, zaviňující nechutné hádky mezi rozvášněným lidem na trzích, ulicích a jiných, k řešení náboženských otázek nevhodných místech, čemuž se již i pohané sami ve svých divadlech posmívali, byl Konstantin nucen svolati všeobecný sněm do města Nicee v Malé Asii. Tam se sešlo na 600 kazatelů, mezi nimiž bylo 318 biskupů

O celý sněm
v Nicei r. 325

z celého křesťanského světa. Následkem výmluvnosti řečníka, diakona Athanasia (potomního biskupa v Alexandrii), bylo Arioovo učení zavrženo, jeho původce znovu vyobcován a prohlášeno slavnostně, »že Kristus jest syn Boží a pravý Bůh. Člověk v něm nestal se Bohem, nýbrž Bůh člověkem«. Spory však nepřestaly. Přívrženci Arioovi obrátili svou zášť hlavně proti Athanasiovi. Týž byl za 45letého svého úřadování desetkrát z Alexandrie vypuzen, 20 let strávil ve vyhnanství. Arius sám přijat byl na milost na základě falešné prý své přísahy, zemřel však náhle na cestě k obřadu, jímž slavnostně měl býti opět přijat do církve (r. 373).

Teprve druhý obecný sněm v Cařihradě r. 381 ukončil spory, potvrdiv usnesení Nicejské a připojil dodatek o substanciální (podstatné) rovnosti Ducha sv. s Otcem a Synem, proti čemuž se stavěl Macedonius, patriarcha cařihradský. Spojené vyznání Nicejské a Cařihradské zve se odtud: *symbolum Nicaeno-Konstantinopolitanum* (nicejsko-cařihradské).

Druhý obecný sněm v Cařihradě r. 381.

Křesťanství Ariánské přijali někteří germánští národové, na př.: Gothové, Langobardi a Vandalové a zachovávali je až do 7. století. Z těch dob pocházející t. zv. »Athanasianské vyznání víry (quicunque)« jako obšírný, Athanasiem obhajovaný výklad církevního učení a sepsaný neznámým pisatelem kol r. 500, tvoří s apoštolským a nicejským vyznáním tři obecné (ekumenické) vyznání, jež jsou společná všem křesťanským církvím.

2. Nestoriánský spor. Také tento spor týkal se Kristovy osoby a jeho božské přirozenosti. Již před Nestorem vystoupil biskup Apollinaris, uče, že druhá božská osoba (Logos) spojila se místo ducha lidského s tělem a duší Ježíše (spor Apollinaristický). Nestorius sám, výmluvný patriarcha cařihradský, kázal proti obvyklému na Východě pojmání Marie jako »bohocičky«, rozlišuje od sebe v té míře obě Kristovy přirozenosti, božskou a lidskou, až je úplně od sebe odtrhl, hlásaje, že Kristus jevil se býti pouhým člověkem, kterýž však s Bohem zvláštní měl spojení. Spor o tomto dogmatu veden byl nad obyčej vášnivě. Hlavním odpůrcem Nestorovým byl Cyrill, patriarcha Alexandrijský.

Apollinarismus

Konečně císař Theodosius II. spor ukončil, svolav třetí obecný sněm v Efezu, r. 431., kam se byly obě protivně

Třetí obecný sněm v Efezu r. 431.

strany v ozbrojeném průvodu dostavily. Nestorius, ačkoliv byl podporován vyslancem císařovým a ač docílil, že jeho strana-
(sýrští biskupové) exkomunikovala jeho protivníka Cyrilla, byl vyhrocován sám a vyhrocování toto zůstalo v platnosti, když se sněm usnesl na vyznání sprostředkujícím (Theodoretově), že Kristus jest pravý Bůh a pravý člověk a že obě tyto přirozenosti jsou v Kristu rozděleny.

Nestorius uchýlil se potom do kláštera, kde zemřel v bídě r. 440., byv stihán mstivostí svých nepřátel, zvláště císařských dvůranů, jež káral často ve svých kázáních. Jeho učení rozšířilo se však přes to hlavně do Persie, Indie a Číny, kdež povstala církev Nestorianská, s kterouž se často shledal ještě ve XIII. století benátský cestovatel Marko Polo. Podnes nalézají se v Asii nestorianské sbory pode jménem Tomášenců, nebo Chaldejských křesťanů.

3. Spor Eutychiánský. Archimandrita Cařihradský Eutyches vyvolal opět jiný spor, uče v opaku s Nestoriem, že Kristus měl po svém vtělení toliko jednu a to božskou přirozenost, takže tělo Kristovo, jako tělo Boží není stejné tělu našemu, čímž lidská přirozenost Kristova v Božské zanikla. Proti tomuto názoru postavil se čtvrtý obecný sněm v Chalcedoně r. 451., jenž Eutycha sesadil a slavnostně prohlásil, »že jednota osoby Kristovy záleží ve dvou přirozenostech, jež nesmíšeny a nezměněny, také však nerozděleny a neroztrženy, spolu jsou spojeny«. Po dlouhých sporech potvrdil konečně pátý obecný sněm v Cařihradě r. 553. usnesení chalcedonské.

Konečně šestý sněm Cařihradský rozhodl r. 680. ustanovením, že v Kristu trvá dvojí vůle, nesmíšená a neroztržená, spor t. zv. monotheletů, učících, že v Kristu jest toliko jediná boholidská vůle.

4. Spor Pelagiánský. Spor tento, šířící se opět na Západě po více než 100 let, spočíval v učení Pelagía, britského mnicha, jenž počínaje r. 410. hlásal v samém Římě učení o tom, v jaké míře působí spolu milost Boží a svobodná vůle člověka při jeho spasení. Pelagius učil, že není dědičného hříchu a že člověk, roven Adamu v ráji před jeho pádem rodí se ve stavu nevinném, bezhříšném. Hřích jest následkem svodu zlých příkladů. Milost Boží usnadňuje sice spasení, ale není nevyhnutelně

Čtvrtý obecný sněm v Chalcedoně r. 451.

Pátý obecný sněm v Cařihradě r. 553.

Šestý obecný sněm v Cařihradě r. 680.

Monotheleti.

Pelagius.

potřebnou, neboť člověk s á m svou vůlí a po příkladu Kristově může dosáhnouti svatosti.

Proti Pelagiovi vystoupil hlavně Augustin, biskup v Africkém městě Hipponu, uče, jak posud platilo, že člověk jest od přirozenosti hříchem dědičným pokažen, čímž k jeho spasení jest milost Boží naprosto nevyhnutelnou. Pelagiovo učení bylo zavrženo nejprve na sněmích v Karthagu (r. 412 a 418) a posléze se vším důrazem na obecném sněmu v Efesu r. 431. spolu s učením Nestoriánským. Prostředkovatelé obou směrů, hlásající vzájemné spolupůsobení (Synergismus) milosti Boží a svobody lidské vzhledem ke spasení zovou se semipelagianisté (poloviční pelagiánovci) a udrželi se na Východě; na Západě bylo jejich vyznání zavrženo sněmem v A r a u s i o n ě r. 529. V praxi skutečného života byla ovšem záslužnost dobrých skutků doporučována bez ohledu na milost Boží.

Semi-
pelagianisté.

5. S p o r D o n a t i s t i c k ý. Spor tento netýká se dogmatických otázek nadsmyslných, jako spíše nutností nápravy uvolněné kázně v církvi.

Donatisté.

Tyto poměry podnítily některé horlivce, kteří veřejným vystoupením hleděli uvésti zkalený tok církevního života ve správné cesty. Jedním z nich byl ve Frygii M o n t a n o s, jenž vystoupil již v polovici druhého století, hlásaje, že byl přímo Kristem povolán jako zaslíbený utěšitel, aby církev vrátil její prvotní čistotě. K tomu měl věřícím napomáhati přísný, mravný, kající život zhrdající všemi rozkošemi, jež pozemský život nabízí. Jeho přívrženci, zvaní Montanisté, neuchylovali se mnoho od obecného učení, písmo Svaté však vykládali ve shodě s přísnými svými názory doslovně. Jiným nápravcem chtěl býti kol roku 250. římský presbyter Novacianus, jenž brojil proti opětnému přijímání do církve odpadlých nebo těžkých, vyobcovaných hříšníků. V Karthagu vyvolal podobný spor o uvolněnou kázeň v církvi D o n a t u s, jenž ustanoven byv svými přívrženci Donatisty za biskupa, snažil se zvláště horlivě o očistu církevní. Císař Konstantin a obecné sněmy snažily se tento spor donatistický odstraniti, což se jim podařilo ve veřejné disputaci roku 411 hlavně Augustinovou zásluhou.

Montanisté.

Donatisté.

11. Církevní učitelé a spisovatelé.

1. Nejstarší církevní učitelé (do r. 160), kteří byli přímými žáky apoštolů, zovou se a p o š t o l š t í o t c o v é.

Apoštolští
otcové.

K nim patří zejména: druh Pavlův B a r n a b á š, H e r m a s, biskup římský K l e m e n s (autor listu ke Korintským), antiochenský biskup a žák

Janův Ignácius, mučedník (r. 115), jenž zanechal 7 listů, sepsaných na cestě do Říma různým sborům, Polykarp, biskup Smyrenský, taktéž žák Janův a mučedník (r. 156), jenž jest původcem listu k Filipenským, a konečně jiný učedník Janův, Papias, biskup Hierapolský, v prvé polovině druhého století, jenž sepsal spis »Řeči Páně« a list k Diognetovi, v němž prohlašuje, že pohanští bohové nejsou ani démony, nýbrž pouhými fantomy.

2. Obhájcí křesťanského učení. Tak zovou se církevní učitelé, kteří svými spisy odpírali útokům pohanských filosofů, hlásajících písemně odpor pohanství proti novému učení. Svoje nepřátelské stanovisko vůči křesťanství sjednotili

1. učení Židé, zvláště v Talmudu.

Talmud.

Talmud jest »výčebnice«; vznikl z různých pramenů vytvořených ze Starého Zákona a výkladů k němu, a pak z podání otců a učení rabinů. Povstal ve dvou redakcích. Prvá z nich kol r. 350. vznikla v Jerusalemě (Jerusalémský talmud), druhá v Babyloně o 200 let později (Babylonský talmud). Základem talmudu jest jednak Mišná, sbírka to ústních podání k nenapsanému zákonu Mojžíšovu, jež vyšla ze školy rabínské zvané Tan-na-im. Její posledním a největším hlasatelem byl Jehuda ha-Nasi, zvaný »svatý« (kol r. 220. po Kr.). Mišná dělí se na šest základních částí (sedarim); odtud zové se talmud sám často: »Šišá sedarím«, t. j. »šest oddílů«. Po Jehudovi rabínská škola, zvaná Amora'im, sestavila druhý díl talmudu Gemaru, sbírku tvořící doplnění Mišny. Vedle těchto dvou hlavních částí tvoří obsah talmudu komentáře, zvané Midrašim, a doplňky, či dodatky: Baraitha a Tosefta. Ctitelé talmudu, jenž oplývá nenávisťným a lživým mluvením proti gojům (křesťanům), zovou se Talmudisty. Odpůrci ústního, do talmudu pojatého podání, sluli Karaité.

Lucian

2. Z pohanských protivníků nejznámější jsou Celsus a básník Lucian. Celsus (kol r. 150) byl sám výborným znalcem Písma svatého; tyto vědomosti spojil se vzletnou formou, obratným stylem a bystrým duchem v díle »Pravdivé slovo«, kde shrnuje všechny možné námitky proti víře křesťanské, již zavrhuje s největším opovržením. Básník Lucian byl spíše cynik (nevěrec), jenž básnickým sice, avšak povrchním způsobem činil si posměch vůbec z každého náboženství.

Jiným směrem horlil opět proti křesťanství, jako jednostrannému učení, Porfyrius, příslušník t. zv. školy novoplatonské, narozen r. 233., jež usilovala sjednotiti ze všech vyznání to nejlepší v nové náboženství.

Justin Martyr.

Proti těmto útokům vystoupili na straně křesťanského učení obhájcí čili apologeti. Jedním z nich jest Justin Martyr.

Ten, stav se po marném hledání pravdy v 30. roce věku svého křesťanem, ujal se s veškerým zápalem obhajoby nové víry, čímž popudil proti

sobě mudrce pohanské, zvláště cynika Krescence z Říma. Ti pak neustali, až jej za Marka Aurelia přivedli před soud v Římě. Byl zbičován, podstoupil Justin mučednickou smrt stětim asi r. 165. Z jeho děl vynikají dvě, t. zv. o b r a n y. Větší vydána r. 138, menší r. 161, obě v Římě. Obhazuje v nich věře křesťanské učení, které hájí proti Židům ve třetím svém spise: »Rozmluva s Židem Tryfonem«.

Jiným apologetem byl K l e m e n s A l e x a n d r i j s k ý, zprvu učený pohan, původem z Athén, jenž na svých cestách v Alexandrii k víře křesťanské se obrátil a své vědomosti propůjčil k obraně nové víry.

Klemens
Alexandrijský

Stal se presbyterem v Alexandrii a řídil zde proslulou školu katechumenů, založenou evangelistou Markem. Zemřel r. 220. Z jeho spisů jsou nejznámější: »Napomenutí k Řekům« (o nicotě pohanství), »Paedagog« (návod ke křesťanskému životu), a »Koberce« (řecky Stromata), v nichž potírá gnostické učení. Současníkem jeho byl T e r t u l l i a n, syn pohanského setníka v Karthagu, narozen kol r. 160, vynikající právník a rhetor (advokát). Žil delší dobu v Římě, načež se stal presbyterem ve svém rodišti, kde zemřel r. 220. Byl horlivcem a nadšencem pro pravdu evangelia, muž přísných zásad, pročež se přidal r. 202 k sektě Montanistů. Jeho hlavními spisy jsou »Obhájece« (Apologeticus), a »K pohanům«.

Tertullian.

Žákem jeho byl C y p r i a n, autor díla »O jednotě církve«, nar. kol r. 200. z pohanských rodičů, stal se r. 245. křesťanem a presbyterem v Karthagu a dvě leta po tom biskupem tamtéž. Úřad tento zastával 13 let, klada vždy horlivě důraz na jedinou viditelnou jednotu církve, mimo níž neuznával spasení. Zemřel mučednickou smrtí za císaře Valeriana r. 258.

Cyprian.

Jedním z největších Apologetů byl O r i g e n e s, žák Klementův.

Origenes.

Narozen jako nejstarší syn křesťanských rodičů r. 185, od mládí horlil pro viru tak, že v 17. roce svém za pronásledování Septimia Severa chtěl s otcem svým Leonidou zemřít mučednickou smrtí. Žil od té doby v největší chudobě, staraje se o svou matku, jež po zabavení otcova jmění zůstala se sedmi dítkami opuštěna. Vynikal neobyčejnou učeností, nadáním a podivuhodnou znalostí písma, v němž hloubal po denní práci celé noci. Byl proto již v 17. roce ustanoven za učitele ve škole katechumenů, po čase však závistí biskupa Demetria opět sesazen, byv před tím za své cesty do Palestiny posvěcen na presbytera biskupem Jerusálémským. Podrobiv se pokorně výroku Alexandrijského synodu svolaného Demetriem, (jenž obviniv jej z bludu, dal jej z církve vyobcovati), odešel Origenes do Caesaree v Palestině, kde zřídil bohosloveckou školu a stal se biskupem. Vykonal mnoho cest a po návratu svém do Caesaree vytrpěl mučení za císaře Decia. Byl sice, byť nezapřev své víry, propuštěn, zemřel však následkem muk v Tyru r. 254.

Origenes byl nejučenější a nejpłodnější z církevních otců. Zanechal mnoho set spisů a pojednání, v nichž zastával ovšem

i některé jiné náhledy, popíraje vzkříšení těla a hlásaje mimo jiné i nauku o předjsoucnosti (praexistenci) duše. Nejznámější jeho spis jest »Osm knih proti Celsovi«, vynikající to obranné dílo křesťanství, dále první soustavná věrouka s filosofickým odůvodněním (»O počátečních základech«). Slovo Boží vykládal trojím způsobem: doslovně, ve smyslu mravním a allegoricky. Kromě toho vydal Starý Zákon se šesterým textem (Hexapla), totiž hebrejsky (i s řeckým přepisem) a čtyři verše řecké.

Mimo alexandrijskou (s Klementem a Origenem) a severo-africkou školu (Tertulian a Cyprian) byla také škola maloasijská, jejímž mluvčím byl zejména Irenaeus, žák Polykarpův.

Pocházel z křesťanských rodičů, přestěhoval se do Gallie, stal se tam presbyterem a po smrti biskupa Lyonského, jeho nástupcem. Zemřel smrtí mučednickou r. 202 za pronásledování od císaře Septimia Severa. Byl jako obránce víry mírný a zdrženlivý za současných sporů, jež se týkaly věci většinou nepodstatných, avšak hájil statečně čistotu učení zejména proti Gnostikům.

3. Pozdější církevní učitelé a spisovatelé. Ve čtvrtém a pátém století kvetl zlatý věk církevního písemnictví. Ze staré Origenovy školy v Alexandrii vzešel Eusebius Pamphili, biskup v Caesarei. (Od r. 340. nebo již 338.) Nazývá se právem »Otcem církevního dějepisectví«, neboť zanechal našim dnům mimo četné jiné spisy výborné dílo: »Církevní dějepis«, obsahující v 10 knihách události až do r. 324. Smýšlením byl semiariánem, zastával však ještě jiné úchytky, prohlašuje zvláště zobrazování Krista neb apoštolů za pohanský mrav.

Také Athanasius, biskup alexandrijský, nadšený obhájce Kristova Božství proti Ariovi, sepsal mnohé spisy a pro svou neohroženost nazván byl potomstvem »Otec pravověrnosti« (Pater orthodoxiae). Po měnlivém a vrtkavosti císařů pronásledováním bohatém životě, zemřel Athanasius roku 373. Tak zv. Symbolum Athanasianum o Trojici nepochází však od něho přímo, nýbrž bylo v duchu jeho sepsáno až okolo r. 460.

Jiným neohroženým odpůrcem ariánství, jež bylo v té době podporováno císařem Valensem, byl Basilius Veliký, rodák a potomní biskup v Nové Caesarei (Kappadocké). Studoval v Athénách, delší dobu žil jako poustevník, stav se potom biskupem, zůstal věren mnišské prostotě, rozdáv své jmění chudým a založiv v Caesarei velikou nemocnici, již věnoval své

důchody. Sepsal ze záliby pro mnišství pravidla mnišská (regule), podle nichž řídí se podnes t. zv. Basiliáni. Než i jinak jsou spisy jeho četné, většinou proti Ariánům namířené. Zemřel r. 379. Trojici »velkých Kappadočanů« spolu s Basiliem tvoří jeho bratr Gregorius (Řehoř) z Nyssy, biskup tamtéž a Gregorius biskup z Nazianzu, pozdější patriarcha v Cařihradě, oba stoupenci Basiliovi a horliví odpůrci arianismu.

Gregorius
z Nyssy.
Gregorius
z Nazianzu.

Hlasatelem školy Antiochenské byl Jan, zvaný Chrysostomus (Zlatoustý), nejprve presbyter v Antiochii, později patriarcha v Cařihradě. Byl neobyčejně výmluvným kazatelem, jemuž až 10.000 věřících poslouchalo, spolu však neúprosným a přísným karatelem, jenž nezastavoval se ani před znemravělostí oscb nejvyšších, tak hlavně císařovny Eudoxie, jež popuzena proti němu, vymohla si jeho sesazení a dvojí strastiplné vyhnanství (v Kukusu v Armenii, později do odlehlých krajů při Černém moři). Před cestou do tohoto vyhnanství zemřel následkem vytrpěných útrap r. 407., s posledními slovy plnými mírnosti na rtech: »Buď Bohu chvála za vše!« Zanechal množství spisů, zvláště t. zv. homilií, biblických řečí kostelních. S Athanasiem jest Chrysostomus nejslavnějším církevním otcem Východní (řecké) církve. Jinými církevními spisovateli v té době byli Theodoret, biskup v městě Kyru na řece Eufratu, vynikající učenec, církevní historiograf a bystrý vykladač písma. (Zemřel r. 457.) Další jest diakon v Edesse, Efrém sýrský, jenž se proslavil jako řečník a básník církevních zpěvů v jazyce sýrském. Z otců církve Západní (latinské) vynikl hlavně Ambrosius (Ambrož), jenž již jako vojenský důstojník a potomní místodržitel v Miláně, jsa ještě pohanem, získal si spravedlností a mírností velikou vážnost u lidu. Po smrti ariánského biskupa v Miláně byl jednomyslnou vůlí lidu zvolen biskupem, ačkoliv nebyl ještě pokřtěn. Přijav na naléhání svých spoluobčanů křest (r. 374), byl osmého dne již ordinován a nastoupil úřad biskupský, rozdáv všechno své jmění chudým.

Jan
Chrysostomus.

Theodoret.

Efrém
sýrský.

Ambrosius.

Byl vždy otcem ubožáků a přítelem utlačovaných, výtečným kazatelem a horlivým odpůrcem ariánského učení. Právě se o něm, že dveře jeho bytu byly vždy otevřeny, aby kdokoliv potřebný mohl se vždy k němu o radu a pomoc uchýlit. Přes svou osvědčenou mírnost dovedl býti i přísným a pevné vůle, což dokázal tehdy, když císař Theodosius za vzpoury v městě

Salonice, nedbaje slibu Ambrosiovi danému, dal při dobytí města povraždit na 7.000 lidí vinných i nevinných. Po osm měsíců odpíral Ambrosius císaři, z církve pro nemístnou krutost vyobcovanému, večeri Páně, až se Theodosius ve vši pokoře veřejně pokání podrobil. Ambrosius zůstavil mnoho spisů, výkladů Pisma svatého a jiných. Pečoval o zpěv církevní, zavedl vedle žalmů zpěv hymnů a složil sám mnohé písně. »O lux beata trinitas«, a zvláště po něm »ambrosiánský« nazvaný chvalozpěv: »Te Deum laudamus« (»Tě Boha chválíme«). Zemřel r. 397.

Jeroným.

J e r o n ý m (340—420) studoval v Římě a v mladých letech oddával se rozkošem. Při své cestě na východ zamiloval si život poustevnický a když se vrátil do Říma, propagoval zde horlivě život asketický a sympatie ke klášterům. Řada římských dam svěřila se jeho vedení a ty oddaly se jeho zásadám tak, že dcera jedné z nich, 18letá a krásná dívka podlehla sebedmrtvení. Když po smrti papeže Damasa (384) postaven byl v čelo církve jeden z jeho odpůrců, S i r i c i u s, a Jeroným ve svém očekávání, že bude zvolen papežem, byl zklamán, roztrpčil se tolik, že se odhodlal Řím opustiti navždy. Četné dámy římské odebraly se však za ním na Východ. Jeroným usadil se u Betléma, věnoval se hlavně pracem biblistickým a životu asketickému. Muž ten byl vášnivým stoupencem klášterů a celibátu. Aby muže povzbudil k životu panickému, líčí křiklavými barvami povahu žen a používá v boji proti nim jako zbraně i přirozených zjevů fyziologických, u žen periodicky se vyskytujících. Jest při tom naprosto nepochopitelné, že ženy přímo vášnivě oddávaly se jeho vedení. O manželství má Jeroným tak hrůzlivý názor, že tvrdí, že apoštolové, mezi nimi Petr, očistili se od poskvrny manželství teprve krví, prolitou při smrti mučednické. Galský kněz Vigilantius, syn krčmáře a také několik let krčmář, navštívil Palestinu a seznámil se s Jeronýmem. Nedohodnul se pro různé výtky s ním. Kromě toho shlédl Vigilantius klášterní život v Palestině, a to, co viděl, nenadchlo ho pro způsob života onoho. Po návratu do vlasti počal bojovati proti askesí a různým pobožnostem klášterním. Jeroným započal proti němu prudkou polemiku, nevyhýbaje se nadávkám. Z polemiky této dovidáme se, co hlásal a propagoval Vigilantius.

Vigilantius učil, že zdrženlivost, tedy stálé panenství a celibát, k němuž se zavazovali mnichové a jeptišky, jest semeníštěm

vášní a nazýval zdrženlivost kacířstvím. Mnozí biskupové přijali stanovisko jeho, a nevěřivše, že by panictví mohlo být zachováno, nevysvětili dříve jáhny, odkud tito se neoženili. Za doby Vigilantiovy rozmohly se noční pobožnosti, konané před většími svátky a Vigilantius pro neplech, jež se při nich tropily, horlil proti nočním pobožnostem a žádal, aby se konala jen jediná vigilie a to před velikou nocí. Již tehdy kvetl značně kult mučedníků a ostatků svatých, jehož rozšiřovateli byli klášterníci. Při tom bájili mnichové o zázracích na hrobech mučedníků a o účinnosti modliteb, vysílaných k mučedníkům nad jejich hroby. Proti tomuto stanovisku zaujal Vigilantius nejprudší odpor. S ním tajně souhlasil svatý Augustin, kterýž neviděl nikde důkazů, že by duše zemřelých byly někdy ve přímém a účinném poměru s pozůstalými na zemi. Vigilantius zázraky na hrobech mučedníků zamítá, nač si stěžuje Jeroným. V Palestině bylo tolik mnichů a klášterů, že se mohli udržeti jenom posíláním darů ze zahraničí. Rovněž zde zasáhl Vigilantius, volaje, aby nikdo darů pro palestinské mnichy neposílal, jelikož velké zlořády by tím jenom podporovány byly. Hlásal, že v každém kraji jest dosti chudých domácích, jež třeba mít na paměti. V oné době mnozí křesťané rozdávali celé své jmění najednou a vstupovali do klášterů. Proti tomu Vigilantius doporučoval, aby jmění svého vynakládali jen tak, kde by mohli dle své vůle do smrti bližním pomáhati. Proti tomuto jednání, kteréž by bylo zastavilo příval lidí od klášterů, vystoupil cholerický svatý Jeroným. Není pochyby, že mezi Jeronýmem a Vigilantiem odehrál se boj velice zajímavý pro dějiny úsilí o vyšší mravní život v církvi křesťanské.

Hlavním dílem Jeronýmovým jest přepracování starého překladu Nového Zákona v jazyce latinském (t. zv. »Itala« z 2. stol.) v dílo nové, k němuž připojil i vlastní překlad Starého Zákona. Celé dílo, zvané »Vulgata«, uznáváno jest církví římsko-katolickou podnes za jediný kanonický překlad. Za svého dlouhého života byl Jeroným zprvu přívržencem Origenovým a ctitelem klasického písemnictví latinského. Z obavy však, aby neupadl v podezření »kacířství«, zřekl se Origena i své záliby.

Největším ze všech církevních otců byl Aurelius Augustinus, nar. 13. listop. r. 354. v městě Tagastě v Numidii. Otec jeho, Patricius, byl pohanem, jenž teprve před smrtí

Augustinus

dal se pokřtiti na vytrvalé naléhání manželky své Moniky, zbožné křesťanky. Augustinus vychováván svou pečlivou matkou, vynikl sice ve studiích, byl však povahy ctižádostivé a lehkovážné, jež sváděla jej k životu prostopášnému. V 17. roce přišel na vysokou školu v Karthagině, kde se oddal studiu řečnictví, také však bezuzdnému životu, nedbaje napominání své matky. Písmo svaté bylo tehdy prostým čtením pro mladého muže, jenž v touze po poznání pravdy, jež se v něm náhle probudila, studoval horlivě římské klassiky. Poněvadž jej pohanská věda nemohla upokojiti, přešel k Manichejským, jejichž přívržencem byl 9 let. Nespokojen tím, co mu mohlo učení Manichejských poskytnouti, oddal se opět naukám novoplatonských filosofů. Nenaleznuv uspokojení ani tam, napominán stále svou matkou, opustil své rodiště a usadil se jako učitel řečnictví v Karthagu, odkud se odebral proti vůli své matky do Říma r. 383. Když jeho matka, nikdy neunavena svou snahou přivést syna k pravé víře, jej do Říma sledovala, odešel tajně do Milána. Tam se setkal s Ambrosiem, jenž působil na něho mocným vlivem a přiměl jej k pečlivé četbě slova Božího. Augustin počal čísti listy Pavlovy, neustáváje při tom v rozmařilém životě k zármutku své zbožné matky, jejíž útěchou byla pouze naděje, vzbuzená laskavými slovy biskupa Ambrosia: »Nelze, aby zahynul syn takových slz!« Konečně zvítězilo zbožné přání zarmoucené matky. Po velikých duševních bojích zřekl se její syn hříšného života a odav se cele Kristu, byl pokřtěn r. 387. Vzdav se rhetoriky, navrátil se do Afriky a stal se biskupem v tamním městě Hippo Regiu v Numidii, kde také zemřel r. 430. Augustin, jako církevní spisovatel a mudrc, zasáhl do všech oborů křesťanské vědy, byť i on, jako mnozí jiní tehdejší doby, někdy nadpřilís lichotil mnišství a vyvyšoval obřady, nenáležející čistému učení křesťanskému. Základem jeho učení bylo vždy Pavlovo slovo, že toliko víra může člověka spasiti, čímž byl odpůrcem Pelagianismu. Největší významné jeho spisy jsou: »Vyznání« (Confessiones), »O městě Božím« (De civitate Dei), kterýžto spis je nejznamenitější obranou staré církve. Dále »Řeči« (Sermones) a dílo »O Svaté Trojici« (de Trinitate). Význam Augustinův jest veliký. On prvý razil potomním reformátorům cestu ke zřídlu čistého učení. Tak přijali od Augustina Luther a Kalvin nauku o tak zvané praedestínaci, t. j. o věčném (od počátku) vyvolení člověka ke spasení.

Smysl Svatého písma o jednotlivých člancích víry pochopil Augustin tehdy nejjasněji ze všech.

Řadu církevních učitelů na západě uzavírají biskup v Poitiers (Poitiers) Hilarius, jenž jest zván druhým Athanasiem (zemřel r. 368), dále papež Řehoř Veliký (zemřel r. 604) a v církvi východní Jan Damascenus, mnich a presbyter Jerusalemský (zemřel r. 760). Počátek v básnictví církevním v té době pochází od Gnostiků. Konec pátého století znamená znenáhly úpadek v církevním písemnictví.

12. Mnišství a řeholnictví (r. 325—450).

1. Zvláštním útvarem křesťanství a církevního života v těch dobách jest vzrůstající se poustevnictví a mnišství, jež stavíc mezi kněží a laiky nový třetí stav »mnišský«, rozmáhá se od časů již Konstantinových a bují vždy více, podporováno a vychvalováno jsouc nejpřednějšími křesťanskými učiteli. Vlastní příčina jeho leží spíše v cizích, povaze a podstatě křesťanství odporných vlivech, Židů (Essenští) a pohanů. Zvláště byli v té příčině křesťanům příkladem a vzorem pohanští ctitelé kultu boha Serapia v Egyptě, kteří hověli přirozené u orientálců náklonnosti ke kontemplativnímu (rozjímavému) životu. Předchůdci pravých poustevníků (anachoretů, eremitů, monachů t. j. mnichů) byli asketové (zdrženliví). t. j. křesťanští mužové i ženy, kteří bez manželství žili tichým, osamělým životem, věnujice se postu a modlitbám. Neutíkali úplně ze společnosti lidské, pomáhajice cbětavou svou péčí opuštěným a nemocným, zvláště v dobách pronásledování. Jiní toho druhu: Anachoréti, žili jako praví poustevníci v poušti nebo samotách, aby činili pokání po životě, tráveném v hříších a aby v osamělosti sebetrýzněním mohli pěstovati domnělou svatost života. Ti počali se brzy seskupovati v řady, řehole a kláštery, připisujice tomuto způsobu života obzvláštní zásluhu. Také vynikající spisovatelé církevní napomáhali tomuto stavu věcí mnohdy unáhleně svým slovem, než i příkladem, ačkoliv západní církev nebyla zprvu valně mnišství příznivou, byť i přední muži její (na př. Ambrosius, Jeroným a Augustin) razili mu cestu, mnohdy přes odpor samých císařů, kteří se hrozili návalu věřících do klášterů.

Mnišství, jako násilí činěné životu, bylo známkou upadajícího ducha v církvi tehdejší, jež šmahem se oddávala chmurné zbožnosti. Vynášeno neprávem jako zásluha před Bohem, posilovalo mnišství záhubnou pýchu jako následek přesvědčení o mimořádném povýšení těch, kteří se mu oddali, nad ostatním prostým lidem křesťanským, jenž osvědčoval svou lásku k Bohu mnohdy dokonaleji účinnými skutky milosrdenství a soucitu k potřebným svým bližním. Dříve ovšem, než přílišným rozmachem svým se zvrhlo, přineslo mnišství také mnoho dobrého: stavělo svou okázalou prostotou hráz požitkářství a mravní zkaženosti, jež musila ustoupiti před příklady ukázněnosti, lidem tak nápadnými. Také kláštery konaly zprvu svůj blahodárný úkol jako střediska zbožnosti a školy pro duchovenstva. V nich brzy vznikalo i spořádané laické školství, místa veřejné dobročinnosti a missijní ohniska. Leč brzy se stávaly kláštery i nástrojem politických hierarchických choutek různých biskupů, kteří se v nich mohli nadíti pomoci tím spíše, že sami byli nejčastěji z řad mnišských ku svým úřadům povolávání. Tak podporovaly jejich vlivem a návodem kláštery různé nepřístojnosti, jako ctění svatých obrazů a rozličné zbytečné odchylky v obřadnictví a kultu. Také uzákonění kněžského bezženství mělo svůj původ a oporu v životě klášterním.

Antonius
z Komy.

2. V z n i k. Vlastní mnišství vyvinulo se, jak řečeno, z poustevnictví. Hlavním původcem klášterní instituce byl Antonius, narozený r. 252. v Komě Egyptské ze zámožné křesťanské rodiny. Pohnut v 19 létech svého věku slovy Kristovými v Ev. Mat. 19, 21, a známým příkladem Egyptského mladíka Paula (jenž v 15 létech za pronásledování křesťanů od Decia, uprchl z Théb do pustých hor, kde žil, světem zapomenut téměř 90 let), rozdal Antonius své statky a odešel na poušť, kde trávil svůj život, prchaje vždy dále do pouště před lidem jej vyhledávajícím a ctícím. Pouze třikráte opustil svou samotu, odebrav se dvakráte do Alexandrie, aby jednak za pronásledování Diokleciánova křesťanům pomoc a útěchu přinášel, jednak, aby jako stařec již stoletý, obhajoval víru proti ariánům. Po třetí odešel k Rudému moři, navštívit několik společených poustevníků. Pověst jeho se rozhlásila nesmírně a zástupy přicházely k němu o radu a potěchu. Zemřel ve vysokém stáří 104 let, nařidiv před

smrti, aby jeho pozůstatky byly tajným pohřbením uchráněny před pověrečným uctíváním.

Jeho příkladem vedení, přechali mnozí jako poustevníci do pouští v Syrii, Egyptě a Palestýně a počali se již také záhy se skupovati ve společnosti pospolitě žijící, což dalo vznik klášternímu, společnému životu.

Jednotlivé poustevníky shromáždil **Pachomius** († 345) na jednom ostrově Nilském ve společnost, jež sídlila pohromadě v jediné budově (klášteřu). Stalo se tak r. 330. Počet členů společnosti na onom Nilském ostrově v Hor. Egyptě, zvaném Tabenna, vzrůstal se ještě za jeho života značnou měrou. Podle regulí Pachomiových žili mniši (= od slova »monachus«, t. j. původně ojedinele o samotě žijící) vespolek v klášteři (od slova claustrum, t. j. uzavřené místo), dělíce čas mezi modlitbu a práci, jako orbu, košíkářství nebo výrobu koberců. V čele jejich stál **o p a t** (z řeckého abbas = otec).

Pachomius.

Poblíž kdysi filištinského města palestinského Gázy, zřídili dle stejného pravidla klášter **Hilarion**, a **Basil Veliký** přeložil ústavy tyto do blízkosti měst, dav jim novou úpravu. Svou zásluhou o zřízení mnišství nazývá se **Basilius** právem otcem a mistrem všech mnišských řádů.

Hilarion,
Basilius

Než mimo společné kláštery, neustávaly výstřelky osamělého života některých jednotlivců, mezi nimiž stali se svou střešleností proslulí hlavně t. zv. **Stylité**, čili »sloupoví svatí«, kteří často léta prodlévali, stojíce na sloupu, odkud lidem kázali, v domnění, že si tímto nesmyslným životem u Boha zvláštní zásluhu zjednájí. (Tak prožil v Antiochii 30 let svého života na sloupu jistý **Siméon**, zvaný **Stylites**, † 459.)

Stylité.

3. **Mnišství** na západě. V západní církvi nedocházelo mnišství zprvu tak výstřední obliby, jako na východě, a ujalo se teprve přičiněním **Martina z Toursu**, kol r. 380. Pevná pravidla klášternímu životu dal **Benedikt z Nursie** r. 530.

Martin
z Toursu.
Benedikt
z Nursie.

Narodil se r. 480. v Nursii, nedaleko Říma, ze vznešené rodiny. Před spustlostí mravů Římské metropole uprchl Benedikt, jsa ještě mlád, na poušť. Z věřících, kteří jeho příkladem zlákáni k němu se uchýlili, založil celkem 12 klášterů pod svou vrchní správou stojících. Odebrav se odtud do Dolní Italie, založil Benedikt na Monte Cassinu opatství a klášter s regulí

(řeholí), po něm nazvanou. Regule tato zavazovala své příslušníky k setrvání v klášteře, chudobě, čistotě a poslušnosti. S modlitbou spojovali práci, spočívající buď ve vzdělání půdy, buď v řemesle, nebo v přepisování knih a výchově mládeže.

13. Různá učení, jež vznikla spojením prvků křesťanských a pohanských.

Křesťanství povstalo jak ze židovství, tak i věr pohanských. Ti pak, již nově byli pokřtěni, zvláště ve věku pozdějším, neměli mnohdy dosti času a síly, aby se oprostili od názorů a zvyklostí svých dosavadních věr, byť byli jinak upřímnými křesťany. Tak se stávalo, jak ze skutků apoštolských víme, že se dokonce lišili pokřtěni z pohanů od pokřtěných Židů, kteří, díky přirozené konservativnosti semitského plemene, usilovali zachovati ustanovení a obřady hlavně Starého Zákona, poukazující na výrok Kristův, jenž praví, že přišel Starý Zákon nikoliv zrušit, nýbrž naplnit. Tak se stalo, že zase pokřtěni pohané zdráhali se obcovati obřadům židovským, takže Apoštolé sami rozhodli se na shromáždění v Jerusalemě, že k tomu nuceni býti nemají. Ti však z pohanů, kteří stopy staré víry po pokřtění docela střásti nedovedli, vnášeli brzy ať bezděky, či také úmyslně, do křesťanství názory pohanské, čímž vznikala rozmanitá odchylná učení, tříšící původní jednotnost Kristovy víry. Rozmáhání se názorů, zvláště těch, jež vzešly ze starého pohanství řecko-římského a jeho filosofických škol, bylo podporováno pohanskými mudrci, které pak spisy svými a vědou musili potírali křesťanští apologetové, či obránci církve v prvních dobách křesťanství.

Z odchylných učení, jež vznikla takto na půdě křesťanství a ze základů pohanských, největšího významu nabyla t. zv. **Gnóse** (od řeckého: gnósis = poznání), jež vyplynula z filosofické školy **Novoplatoniků**.

Gnóse,
Gnostikové.

Novoplatoni-
smus.

Novoplatonismus představuje v náboženské mystice vrchol hellénské filosofie, ovlivněné ve své synthesi podáním Orientu, zvláště nauk Egyptských a Chaldejských. To nejlepší a nejvznešenější co mohla přinést náboženství pohanského východu a západu, mělo se sjednotiti v jedno učení a vytvořiti tak nové světové náboženství, jež se hloubkou své filosofie,

dosažitelné toliko mudrcům, mělo postavit proti prostotě křesťanství, určitého především obecnému lidu. Základ svůj čerpalo z Pythagora, filosofický duch Platonův je oživil a Aristotelova vědecká bystrost oděla se v logickou formu. Prvým svým vývojem datuje se Novoplatonismus z t. zv. filosofické školy Alexandrijské v druhém století před Kr., a tomuto zřídlu věd zůstal věren největším svým vývojem v druhém století po Kr. až do r. 529, kdy Justinian kázal zavřít pohanské školy filosofické, zvláště Athénskou.

Novoplatonikové.

1. Za původce Novoplatonismu pokládá se Ammonios Sakkas, jenž žil v Alexandrii koncem 2. a počátkem 3. století po Kristu.

Žák jeho Plotin (205—270) stal se pak hlavou školy. Jím zastkvěl se podle svědectví současníků duch antický před svým zánikem naposled. Po jeho smrti byl vůdcem školy Porfyrios (233—301—5 po Kr.) a Jamblích (zemřel r. 333), jemuž se připisuje stěžejní dílo »O mystériích egyptských«. Poslední z vynikajících Novoplatoniků byl Proklos (412—485), hlavní představitel školy Athénské.

Přijetím křesťanských prvků do původně čistě pohanského Novoplatonismu vznikla Gnóse. Učení gnostiků dělí se sice v různé odrůdy, všichni však stavěli vyšší poznání rozumové nad víru prostých a nevzdělaných křesťanů, byť i uznávali jinak přednost křesťanské víry před pohany a Židy.

Podle stupně duchovního poznání dělili ve svém nazírání věřící na tělesné čili hyliky (hylé, sarx — hmota, tělo) a na pneumatiky čili noéty (oduševnělé), za něž měli sebe. Základním dogmatem Gnóse byla absolutní rozdílnost Boha (Ducha), jenž v osamělosti trvá vzdálen od světa a bezbožného světa, ponořeného ve hmotě. Prostředníky mezi Nejvyšším a světem, pod nimž jsou z Boha emanované (vzniklé) střední bytosti čili Eóny, jež upadaly významem, čím více se vzdálily od Boha. Nejnižším Eónem jest Tvůrce světa, Demiurgos zvaný, jenž stykem s hříšnou hmotou se nejvíce poskrvnil. Za Demiurga měli mnozí Gnostikové starozákonního Boha Židů. Nejvyšším Eónem byl Kristus, jenž se zjevil za tím účelem, aby lidstvo přivedl z okovů a panství hmoty k poznání pravého Boha. Poněvadž Kristus jako nejvyšší Eón nemohl mít ničeho společného s nečistou hmotou, učili Gnostikové, že se Kristus zjevil v těle toliko zdánlivém (t. zv. Doketismus).

Doketismus.

V soulase s učením o rozdílnosti Boha a hmoty řešena byla Gnostiků i otázka zla a mravních principů; zlo pojmáno bylo nejvíce ve smyslu dualismu perského (Ormuzd, bůh dobra, světla, a Ahriman, bůh zla, tmy) a v otázce hříchu a života mravního vůbec chýlila se jedna část Gnostiků k přísné zdrženlivosti, část druhá však oddávala se opět mravní uvolněnosti. Vůdčí zásadou posledních byla these o principiální neporušitelnosti nejvyšší, Bohu příbuzné složky v člověku (pneuma, nús), hříchy hmotného těla. Tím odpadl zákon zodpovědnosti a odplaty ve smyslu čistě křesťanském, neboť podle víry většiny Gnostiků vrátilo se tělo po smrti opět hmotě, z níž povstalo, duše (psyché) připadla t. zv. Archontům, t. j. archandělům.

Přední Gnostikové.

vládnoucím vyššími silami přírodního světa, a nejvyšší prvek v člověku (duch — pneuma) zůstával neposkvřněn, byť by tělo jakkoliv zhřešilo. — Starý Zákon a židovství bylo Gnostiky zavrhováno úplně. Vůdčími hlavami školy gnostické byli zejména: současník apoštola Jana v Malé Asii, Cerinth, jenž učil, že Ježíš byl synem Josefa a Marie a že jeho smrt nemá moci k vykoupení lidstva.

V Alexandrii učil okolo r. 130 Basilides, v Antiochii Saturnin (r. 125), Valentin v Alexandrii r. 140 a současně v Sinope jeden z největších Gnostiků Marcion, a konečně v Edese Bardesanes okolo roku 170.

Manichejští.

3. Od perského maga, jménem Mani, odvozovala svůj původ strana Manicheů, hodlajících spojit perský Parsismus s Zarathustrův s učením křesťanským v jedno náboženství.

Přestoupiv ke křesťanství, vzbudil Mani proti sobě nenávist magů. Stal se presbyterem, byl však opět pro bludy z církve vyloučen, a procestovav Indii až do Číny, vrátil se do Persie. Na popud magů, svých nepřátel, přinucen k disputaci o pravosti svých názorů, v níž podlehl. Král perský Behram dal jej proto odřít za živa z kůže r. 277. Přívrženci jeho, po něm zvaní Manichejští, spojili Perský dualismus s naukami křesťanskými. Také oni učili Docketismu a tvrdili, že i smrt Kristova, ducha slunce, majícího lidstvu vrátiti říši Světla, byla zdánlivou. Mani sám byl pokládán jimi za Utěšitele neb Ducha svatého, jehož byl Kristus svým učedníkům přislíbil. Příchod jeho byl nutným, neboť apoštolové nepochopili správné učení Kristova a porušili prý je svým hlásáním.

Prislušníci Manicheů vedli zdrženlivý život, aby Světlu pomohli k vítězství; dokonalejší mezi nimi zdržovali se masa, opojných nápojů a manželství. Takovým také bylo jen dovoleno: křest olejem a večeře Páně, avšak bez vína. Manicheové rozšířili se z Persie do Afriky, Sicílie a Itálie a trvali až do 6. století. Římští císaři, zvláště Diokletian, je krutě pronásledovali pro jejich původ z Persie, s nímž v té době Římané téměř stále válčili, kdežto v Persii byli později trpěni právě z odporu proti státní církvi v říši římské.

Montanisté.

4. Později vystoupili Montanisté, přívrženci to blouznivého Montana ve Frygii, jenž se taktéž jako Mani, vydával za Kristem přislíbeného Utěšitele. Kázal nejprísrnější kázeň v církvi i životě soukromém, ne nepodobnou úplné askesi. Z Malé Asie, kde se ostatní z církve vyloučené sbory Montanistů udržely do 6. století, přešlo jejich učení na Západ až do Afriky. Tertullian byl příznivcem Montanistů a jim příbuzní byli t. zv. Donatisté.

Chiliasmé.

5. Chiliasmé. Tak se nazývali blouzniví čekatelé tisíci-

letého kralování Kristova na zemi, po němž měl nadejiti konec světa. Již Tajnas, biskup v Hierapoli ještě za dob apoštolských byl přívržencem této viry, podobně i Montanus.

6. Některá učení zanikla znenáhla brzy, jiná však, jako <sup>Význam od-
volání k</sup> Chilialismus, jenž ustoupil v pozadí za dob Konstantinových, objevil se opět později, zvláště v 10. století. Zvláště pronikavým byl vliv Gnóse, jenž působil až do novověku na rozličné nauky na západě, na př. Bogomily v Bulharsku, Valdenské ve Francii, Nevokřtěnce, Kathary, ba i Adamity (Mikulášence) v Čechách.

14. Bohoslužba a umění.

1. B o h o s l u ů b a. Mše vyskytá se cd 6. století pravidelně. ^{Mše a liturgie.} Nezměnila se mnoho ve srovnání s prvou svou formou. Stále ještě se dělí na dvě části: přípravnou a část hlavní, jež sestávala z obětování, zpřítomnění a přijímání. Mimo zpřítomnění, jež se dělo všude stejně, rozlišují se od sebe různé mešní obřady a modlitby, t. zv. liturgie, jež se konaly různým jazykem. V Asii převládala hebrejská liturgie Jakubova, na Východě Evropy liturgie řecká od Jana Zlatoustého a Basilia a konečně na Západě byla římská liturgie v jazyce latinském.

2. T a k é s v á t o s t i trvají v této době podstatně nezměněny, pouze veřejná zpověď odstraněna a zmírněno veřejné pokání. ^{Svátosti.}

3. U m ě n í. Chrámový sloh, jenž byl hlavním a jediným v té době, obral si za vzor t. zv. b a s i l i k y, t. j. palácové dvorany římské neb tržnice, jež byly původními adaptovanými (upravenými) chrámy křesťanskými. Basiliky (jméno se vykládá = příbytek krále) dělily se na tři části: předsíň, loď vlastní a místo pro presbytery s polckruhovou apsidou. V apsidě byl umístěn biskupský trůn a sedadla pro kněze. Uprostřed stál oltář, stíněný baldachýnem, spočívající na sloupech. Pod oltářem pak býval hrob mučedníkův. Nad apsidou směrem k loď rozpínal se triumfální oblouk. Loď dělila se sloupovím v část hlavní, vyšší, pravidelně uprostřed a ve dvě, neb i více nižších lodí pobočných. Příční lodí, jež někdy protínala loď hlavní, nabývala basilika ve svém půdorysu podobu kříže. Předsíň měla ^{Chrámy.}

tvár čtverhranného dvoru s arkádami. Tam prodlévali kajícníci a stála kašna k předepsanému očišťování. Nejpatnátnější basilikou jest chrám Pavlův v Římě z r. 324. Slohem a vnitřním zařízením původním vyniká zvláště basilika Klementova.

Na Východě nabyt v chrámovém stavitelství vrchu sloh okrouhlý, zvaný centrální. Kolem ústřední, ve středu položené prostory, již kryla kopule, rozkládaly se vedlejší prostory, ve tvaru nejčastěji rovnoramenného kříže. Také nad těmito částmi budovy týčily se kopule, nebo alespoň polokopule. Ve vnitřní výzdobě převládala orientální nádhera, jež charakterisuje celkový sloh tento jako sloh byzantský. Zvláště hojně bylo užívání mosaiky. Nejznámějším vzorem byzantského slohu jest chrám Boží Moudrosti, postavený Justinianem a přeměněný po dobytí Cařihradu Turky, v musulmanskou mešitu. Okrasou chrámu stává se v této době hlavně malba buď mosaiková, zvláště na Východě, nebo fresková. Za to plastika (sochařství) objevuje se chudou v množství i umělecké kvalitě.

Sloh byzantský

15. Islam.

1. V z n i k. Islam, kteréžto jméno značí »odevzdání« (do vůle Boží) vzešel v jihozápadní Arabii, mezi kočovnými a jen ojedinele usedlými Araby, podle Písma potomky Ismaele, syna Abrahama a Hagary. Uprostřed obyvatelstva, oddaného pohanství prastarého typu, v němž však dosti zřejmě byla patrnou zastřená idea monotheistická (jednobožství), a zaměstnávajícího se kočovným chovem dobytka, loupeživými válkami a ve styku se sousedy i obchodem — nar. se r. 570. nebo 571. ve »Svatém Městě« Mekce A b u l K a s e m, zvaný později M o h a m e d, t. j. slávy hodný. Rodem byl z kmene Korejšitů, kteří byli strážci Kaaby v Mekce, malého to stavení, jež podle pověsti vybudoval sám Abraham s Ismaelem k uschování černého kamene. Kámen tento (přinesený prý s nebe andělem Gabrielem), byl již tenkrát cílem poutí všech arabských kmenů a pramenem bohatství a moci svých ochránců Korejšitů. Osířev záhy, byl Mohamed vychován strýcem svým Abu Talebem, jehož provázal na obchodních cestách do Egypta, Syrie a Palestiny. Pojav za choť bohatou vdovu Chadidžu, věnoval se Mohamed zprvu sám obchodu. Na

Mohamed
570—632.

svých cestách měl příležitost poznati všechna tehdy vládnoucí náboženství, zvláště Židovství (též jeho matka byla Židovkou) a viru křesťanskou. Nejvíce se stýkal s t. zv. H a n í f y, židovsko-křesťanskou to společností, která měla náboženství Abrahamovo. Vliv různých věr a rušný tehdy život náboženský, plný sporů a palčivých náboženských otázek, působil velice na visionářskou povahu Mohamedovu a chorobně živou jeho obraznost, podporovanou extatickými stavy, jež pramenily ve mnohém z epileptických sklonů, jímž Mohamed podléhal. Svým viděním Mohamed pevně věřil a rozhodl se proto ve 40. roce svém hlásati nové náboženství. Roku 611. prohlásil své rodině a nejbližším přátelům, že se mu zjevil anděl Gabriel s poselstvím od Boha, jenž prý jej vyvolil za svého proroka. Pověst Mohamedova se rychle rozšířila a jeho stoupenců přibývalo. Korejšité, strážci Kaaby, postavili se však proti němu z obavy, že by pozbyli svého náboženského vlivu a přinutili tak Mohameda, usilující o jeho bezživotí, uprchnouti do města, zvaného Jathrib (Medina) r. 622. Tento útěk (hedžra) jest odtud počátkem éry a letopčtu mohamedánského. V Medině sesílil svými přívrženci brzy tak, že se mohl Korejšitům brannou mocí opřít. Roku 630. opanoval Mekku a učinil ji středem svého náboženství a hlavním chrámem své víry. Během 10 let opanoval celou Arabii, až zemřel r. 632., byv svými protivníky otráven.

2. Uč en í M o h a m e d o v o, jehož věřící nazývají se Muslimové (Muslim — oddaní), jest dosti nesouvislou synthesou (souborem) pohanství původních Arabů, náboženství křesťanského a židovského. Vlivem sekty Hanifů snažil se Mohamed obnoviti původní náboženství, zjevené prý Bohem Abrahamovi, zfalšované však podle jeho názoru židovstvím a učením křesťanským. Hlavními zásadami nové víry jsou hesla: Bůh jest jediný a Mohamed jest jeho (pravý) prorok. Také Abraham, Mojžíš i Kristus byli proroky, a zvláště Kristovi přiznán Mohamedem význam v tom, že přijde v posledním dnu souditi živé i mrtvé nad údolím Jerusalemským. Krista měl Mohamed za pouhého člověka, Issu ben Myriam (Ježíše, syna Marie), sebe však prohlašoval za proroka nejvyššího, za onoho Utěšitele, jehož byl Kristus po sobě slíbil. Spor o tak zv. praedestinaci (předurčení), jenž se ozýval všude té doby, vybudoval Mohamed v pevnou nauku o k i s m e t u (osudu), jenž každému člověku předem jest nezměnitelně stanoven. Tento fatalismus (oddání se osudu) stal se pak hlavní zbraní a fanatickým zdrojem statečnosti jeho věřících, kteří se vrhali do bojů za rozšířením své víry s odvahou tím větší, čím pevněji věřili v osud, jemuž nelze ujíti. Nikdo nemůže podle Mohameda dojíti spasení, leč v Islamu, jež třeba hlásati a rozšiřovati mečem. Vůli boží nutno se slepě podrobiti a nejméně jednou

putovati alespoň, když ne osobně, tedy v zastoupení, do Mekky ke Kaabě. Pouť tato, jež se stala význačnou institucí v novém učení, zove se »darb el hadždž« a přináší poutníkům titul »hadži« a právo nositi zelený turban, barvu to prorokovu. Poutníci tito dojdou bezpečně po smrti do ráje, jež si Mohamed představoval obdařený všemi hrubými i smyslnými požitky, které již za živa byly touhou jeho věřících. K dosažení ráje pomáhají však také dobré skutky, zvláště almužny, posty, pravidelně pětkrát denně konané modlitby a omývání a pod. Z židovských obřadů převzal Mohamed obřizku a zákaz požívání vepřového masa. Také vino, hra, krádež a lež byla zapovězena, zavedeno však mnohoženství. Znázorňování Boha, proroků a lidí vůbec, ať obrazem neb sochou, bylo Mohamedem podle Mojžíše odstraněno, jako zvyk prý pohanský. Zásluhou Mohamedovou byli Arabové po staletých domácích válkách sjednoceni v jeden národ k účelům výbojného šíření nového náboženství.

Korán.

Ve válce učil Mohamed šetřiti bezbranných, zvláště života žen a dítek.

Učení Mohamedovo jest obsaženo v knize (AI) Koranu, jež v úhrnném rozsahu 114 kapitol (t. zv. Súr) sebral prý nástupce prorokův Abu Bekr. Korán obsahuje Mohamedovy výroky, jeho vidění atd. a považuje se za slovo Boží a pramen nejen náboženského, nýbrž i občanského práva. Nedlouho po smrti Mohamedově a jeho prvních nástupců rozštěpilo se Mohamedánství ve dvě význačné větve: Sunnity (sunna = tradice), uznávající vedle koránu i ústní podání stvrzené prvými třemi chalify (Abu Bekr, Omar a Othman), a Šiity, kteří přestávají na koránu. Mezi oběma větvemi byla vždy veliká zášť. Šiité jsou rozšířeni nejvíce v Persii. Jejimi poutními městy není Mekka a Medína, nýbrž město Kerbela, poblíže Babylonu, kde jsou pohřbeni její zakladatelé, Hasan a Husejn, kteří byli od Sunnitů zavražděni.

Sunnité a Šiité.

3. Rozšíření a význam Islamu. Nástupci Mohamedovi, zvaní kalifové či chalifové (chalifé = náměstek) dobyli v krátké době Syrii, Palestiny (r. 640), Persie, Egypta, celé severní Afriky a Španělska (Maurové r. 711). Na dalším pronikání do Evropy byli zastaveni ve Francii, kde je Karel Martell vítěznou bitvou u Toursu r. 752. zničil. Ve Španělsku se však na staletí pevně usadili, přinášeje zemi hospodářský rozkvět a blahobyť, péčí o orbu, obchod, průmysl a zvláště vědu (matematiku a lékařství). Oni první přinesli po dlouhé přestávce na západ zbytky klasických věd, zvláště astronomie. Ve Španělsku se panství Maurů rozpadlo později v malé říše, z nichž poslední v Granadě zanikla (r. 1492). Také z Východu usilovali Arabové vniknouti do Evropy. Dvakrát marně obléhali Caři-

Bitva u Toursu

Zánik Maurů
v Granadě

hrad, jednou r. 668, dokonce po 7 let, až byli odrazení řeckým ohněm. Dobyli ho konečně r. 1453. Osmanští Turci pod Mohamedem druhým, kteří dříve opanovali země rozpadlé říše bývalých kalifů Bagdadských. Před tím již za Murata a Bajazita zakotvili pevně na poloostrově Balkánském, zničivše na Kosově Polí Srbskou říši cara Lazara (r. 1389) a odrazivše u Nikopole útok křesťanský. Po odbytí Cařihradu ohrožovali Turci do pozdního novověku křesťanské státy v Evropě, proniknuvše dvakráte až k Vídni, naposled r. 1683.

Rozšíření Islamu bylo velikou ranou pro křesťanství. Církev v Africe a Asii podlehly a zanikly, zvláště v posledním světě dle bez památky. Pouze v Egyptě Koptové a v Persii Nestoriáni, živořili od těch dob ve stálém útlaku a pronásledování (Arménie). Nyní jest Islam rozšířen v Asii přední, střední až do Východní Indie a na Malajské Ostrovy a mezi různými národy Severní a Střední Afriky. Čítá přes 220,000,000 vyznavačů, kteří zvláštním rázem svého náboženství jsou evangeliu téměř nepřístupni.

II.

. STŘEDOVĚK.

Od Karla Velikého do Řehoře VII. (r. 800—1073).

16. Pokřesťanění Germánů.

Do prvních dvou století církevního středověku (r. 800 až 1000) náleží konečné rozšíření víry Kristovy po největší části národům Germánským. Snahy obrácení jejich k evangeliu datují se ovšem částečně již z dob dřívějších a uskutečnily se zvláště u těch Germánských kmenů, jež se ocitly ve vlivu říše římské, nebo které po zániku římského imperia dostaly se za vítězných svých vpádů do Itálie, Španělska a Severní Afriky.

1. Gothové. K Vizigothům (G. Západním), kteří v prvních stoletích po Kristu sídlili při Černém moři, přicházely prvé zvěsti o nové víře již ve století třetím od křesťanů, zajatých ve válkách. Na sněmu nicejském zastoupeni byli již jedním biskupem. Avšak teprve zásluhou Ulfily, původem ze zajaté křesťanské rodiny římské, rozmohlo se mezi nimi křesťanství měrou před tím nebývalou. Ulfilas sám přeložil bibli do řeči Gothské, když byl pro ni vynalezl písmo t. zv. gothické (kolem r. 360). Na útěku před Huny přestěhovali se Gothové do Thrakie (Bulharsko), přijavše podmínku císaře tehdejšího Valence, že přistoupí úplně k víře křesťanské. Zvolili si tudíž křesťanství Ariánské pod duchovním vůdcovstvím Ulfily, jenž byl jejich biskupem až do svého skonu r. 383. Od Vizigothů rozšířilo se Ariánství k národům Germánským, k Ostrogothům, Langobardům, Vandalům, Burgundům a Suevům.

† Ulfilas.

2. Frankové. Frankové opanovali v době stěhování národu r. 486. římskou provincií Gallii, jež nese odtud po nich své jméno (Francie). Král Franků, Chlodvík, stal se přičiněním křesťanské své choti Klotildy Burgundské po vítězství nad Alemany (r. 496) křesťanem a jeho příkladu následovala šlechta i lid.

Chlodvík.

3. Británie. Pokud byla Británie (Anglie) s Jižním Skotskem římskou provincií, rozšířilo se v ní křesťanství již ve druhém století. Ostrov Irský a Severní Skotsko, osídlené loupeživými kmeny Piktů a Skotů, byly v této době ještě pohanské. O pokřtěnění Irska zasloužil se apoštol Irů Patrik, rodem Brit, jenž v mládí svým prodán byl Skotskými loupežníky do Irska, zachráněn byv však, odtud po šesti letech vrátil se do vlasti Northumberlandu. Toužil po »zeleném Erinu« (Irsko), aby v něm hlásal víru Kristovu. Při druhém svém zajetí dostal se do Gallie, kde jej vykoupili z otroctví křesťanští kupci a kde byl získal znalosti i ostatních náboženských proudů, jež se šířily tehdy Evropou. Od pap. Caelestina I. obdržel plnomocenství kázati Krista v Irsku. Po 30 let kázal Patrik neúnavně, dav své nové vlasti Písmo a zakládaje misijní osady a stanice, odkud vyšlo potom mnoho nových hlasatelů evangelia. Zemřel r. 464., patře na zdárné dokonání svého díla, jež v hloubavé duši Keltů podnítilo vynikající náboženské citění do té míry, že Erinu přineslo název »ostrov svatých«.

Patrik.

Z jedné ze stanic misijních, založených po vzoru Patrikově, avšak od klášterů rozdílné, jménem Columba, vyšel r. 565. opat irský, nazvaný podle svého východiště, jemuž se zdařilo obrácení Skotů a Piktů. (Zemřel r. 597.)

Zatím podlehla Británie návalu pohanských Anglosasů, povolaných z pevniny Brity, na pomoc proti spojeným Piktům a Skotům.

Anglo-Sasové.

Vítězové, zřídivše sedm menších království, ovládli brzy celou zemi, v níž křesťanství, rozvráceno byvší domácími boji, zcela zaniklo. Teprve kol r. 600, když jeden ze sedmi králů, jménem Edilbert z Kentu, pojal za choť křesťanku Bertu, princeznu Frankou, zavítali opět do Británie počtem 40, vedeni opatem Augustinem, jehož byl z Říma po dávném svém přání vyslal papež Řehoř Veliký. Pokřtěnění krále Edilberta podařilo se vlivem křesťanské jeho choti snadno a příkladu svého panovníka následoval ochotně i jeho lid. V ostatních ze sedmi království (pozdějších hrabství) šířilo se evangelium současně působením hlavně Skotských mnichů. Střetnutím se obou proudů, římského a irského, jenž vykazoval některé odlišné prvky původem z křesťanského Východu, vznikly časem veliké

Spory mezi
britskými a anglosaskými.
Anglo-Saskou.

spory, neboť církev Irsko-britská nechtěla se podrobiti zákonům říše římské, jež platily v území Kentu a vyznačují církev zde uznávanou jakožto Anglo-saskou. Zvláště byly spornými otázky formy křtu a bezženství. Spor tento přenesen byl také do Německa mnichy obou církví, na pevninu se vystěhovavšími. Římské stanovisko papežovo nabylo však postupně převahy a zvítězilo.

Bonifác.

4. **Bonifác.** V Německu vlastním objevilo se křesťanství již ve 3. století, působením křesťanských vojinů legií římských, jež měly v těchto místech své pevné tábory a stanice, začátky to potomních důležitých měst, na př. Kolína nad Rýnem, Trevíru, Mohuče, Wormsu, Štrasburku, Basileje, Pasova a j. Vlastní soustavná činnost misionářská počala až v 6. století působením nadšených apoštolů římských, kteří zakládajíce misijní stanice všude po zemích, obrátili postupně celé Západní Německo na víru křesťanskou. Mezi Alemanny ve Švýcarsku proslavil se tímto způsobem **Frydolt** (Fridolín), okolo r. 500. Mezi Suevy ve Vogesách působil **Columba mladší** (Columban), jež přenesl svou činnost hlasatelskou i do Horní Italie ke kmenům Langobardů a konečně **Killena** (Kilian) vynikl v hlásání víry Kristovy v Durinsku a Willibrod mezi Frýsy. Západní a střední Německo bylo vlivem Briticko-írské církve a jejich věrozvěstů téměř pokřesťeno, když počal se zde uplatňovati vliv papežství a říše římské působením Bonifacia, jež se tudíž zve neprávem »apoštolem Němců«. **Winfrid** (**Bonifatius**) byl taktéž původem z Italie, kde se narodil r. 680. Po nezdařeném misijním pokusu mezi Frýsy r. 716. opakoval Bonifác, mnich Benediktinský, r. 719. své evangelické poslání v zemi Frýsů, přikloniv se však zcela římskému směru a nabyv od papeže Řehoře II. apoštolské plné moci k misii. Po zdaru svého úsilí u Frýsů působil dále i mezi Hessy, v Durinsku a Bavořích. Navštívil ještě dvakráte Řím a posvěcen byl zprvu na biskupa a jmenován posléze německým arcibiskupem v Mohuči. Plně přísahu papeži složenou, že podrobí církev v Německu Římu, potlačil za velikých bojů a způsobem ne vždy křesťanským, kvetoucí do té doby církev Irskou v Německu úplně. Působení toto přenesl i do země Franků. Biskupy německé se strany protivně si buď podrobil, nebo římskými nahradil. Založil též významný klášter ve Fuldě. Jsa již starcem, vytrpěl mučednickou smrt z rukou stále ještě ne zcela obrácených Frýsů, k nimž se s misijním svým posláním r. 755. opět uchýlil.

Církev Briticko-irská rozcházela se s římskou v některých podstatných bodech. Majíc převahou ráz evangelický, odpírala závislost na římském papeži, dovolávajíc se Pisma jako jediného pramene křesťanského učení. Neuznávala také požívání těla a krve Páně ústy, nýbrž pouze účasti (pouze kněz skutečně přijímal), zavrhovala očistec, mše za mrtvé, vzývání svatých, obrazů a kněžskou hierarchii. Hlásala též zásadu ospravedlnění člověka bez lidské zásluhy.

5. Karel Veliký. O rozšíření křesťanství na východě Německa, zvláště v Sasku, se přičinil franký král Karel (zemřel r. 814), vnuk Karla Martella, vítěze nad Araby a zakladatele dynastie Karolingů. Rozšiřování křesťanské víry souviselo se současnými politickými výboji Karlovými v Německu až po Labe a Šumavu, na jihu až do střední Italie a Španělska, a v Uhrách až po Dunaj. Po bojích, trvajících třiatřicet let až do r. 803. obrátil mečem za hrozných násilností kmen Sasů, bránících se marně přemoci Franků pod vedením knížete svého Wittekinda v říši, sahající od Westfálska až k ústí Labe a k moři. Roku 800. dal se Karel korunovat od papeže Lva III., obnoviv tím bývalou říši římskou, zvanou odtud »svatou«. Náhradou musil však Karel papeži potvrdit světské jeho panství, zakládající se do té doby na historickém podvodu (pověstné podvržené »darování Konstantinovo«).

Karel Veliký.

Církevní říšské od r. 800.

Od Lva III. vystupují tudíž papežové jako panovníci též světského státu v Italii. Karel se snažil vši mocí upevnit církev křesťanskou v dosahu své vlády zakládáním biskupství, kostelů, klášterů a dobrých na tehdejší dobu škol. Pečoval o vzdělání duchovenstva, dovoloval mu kázati jazykem národním, k čemuž sloužila zvláštní postilla, (t. j. kniha výkladů částí evangelia a epištol, připadajících na jednotlivé neděle a svátky. Výklady činěny byly po přečtení slov evangelia, čili latinsky postilla — verba — t. j. po oněch slovech). Zvelebil též hudbu a zpěv chrámový a řídil se ve svých činech radami učených mužů, z nichž vynikl zejména Alcuin, anglický mnich.

Vznik velké moci papežů a papežského státu

6. Ansgar. O pokřestění Normanů, obývajících země severní: Dánsko, Norsko a Švédsko, zasloužil se průběhem století 9. Ansgar, mnich z kláštera Korweje na Veseře, rodem z Francie. Přes podporu Dánského krále Haralda, jenž byl v Paříži pokřestěn, nezdařilo se Ansgarovi jeho dílo, nehledě

Ansgar.

k dočasným úspěchům v Dánsku a ve Švédsku, úplně, a jeho úsilí korunováno bylo úspěchem teprve více než po stu letech, kdy kolem roku tisícího zvítězilo křesťanství v Dánsku přičiněním krále Kanuta a ve Švédsku krále Olafa. Odtud šířila se pak víra Kristova do Norska, Islandu a na Gronsko.

17. Slované a křesťanství.

Původní náboženství starých Slovanů.

Animismus a
naturismus.

1. **Povšechný ráz náboženství.** Prvotní náboženství Slovanů vzniklo spojením dvou složek: animismu, t. j. víry v konkrétní, démonické bytosti původu buď lidského (duchové mrtvých) nebo mimolidského (duchové vůbec, zvláště přírodní, elementární) a naturismu, t. j. zbožnění přírodních sil, jež na sebe časem vzaly podobu bohů osobních. Obě tyto složky byly u Slovanů v rovnováze více než u kteréhokoli arijského národa v Evropě neb Asii. Animismus, víra v duchy, jest primitivnější a odpovídá nejvíce trpně na přírodě závislému životu kočovníků (bez aktivního ovládnutí přírody orbou a stavbou pevných sídel). Zdáli jest slovanský animismus aspoň převážně vlastní starým Slovanům nebo byl převzat od zbytků předhistorického obyvatelstva, jenž byl pohlcen Slovany za jejich pronikání na západ, či byl snad vstřípen vlivem tak často se opakující nadvlády Mongolů, jimž jest animismus podstatnou věrou, nemůžeme bezpečně rozhodnouti.

Božstva slovanská jsou poměrně nejbliže střední periodě náboženské soustavy arijské a byla dlouho ještě v úzké spojitosti s ní, kdy se již dávno oddělily od arijského pramene ostatní indo-evropské větve, za éry, kdy byl hlavním božstvím Arijců bůh *Dia ch pitar* (latinský Jupiter, řecký Zeus a germánský Dzin). Odluka Slovanů od jejich kulturní pravlasti udála se za vlády arijského božství *Bag a*, z něhož odvozeno slovanské pojmenování *Bóg*, *Buoh*, *Bůh*. Proto je slovanská představa a názvy bohů bližší na př. indickému (védskému) náboženství, než jest tomu tak u jiných národů kmene arijského. Naturismus převládal tudíž více méně u Slovanů východních a středních, kteří byli bližší vlivům arijským, kdežto u západních Slovanů nabýval vrchu spíše kult animický. Tak si to lze vysvětliti, že i u tak kulturně vyspělého národa, jakým byli Polabští Slované, vzešlo ctení bohů původně z rázu anthropomorfního (zlidštělého), t. j. z kultu heroů, byť někdy již v době historické blíže neznámých. Tento kult byl potom dodatečně zbožněn a hozi tohoto druhu uvedeni teprve později v někdy násilný vztah s abstraktní nebo aspoň přírodní stránkou, jež od počátku byla vlastní bohům Slovanů východních. (U Polabských Slovanů platí to zejména o bohu Radegastovi, než i o Svantovitovi.)

2. **Stvoření světa.** Báj o stvoření světa, prvých lidech a též o potopě světa jest uchována nejvíce ve zkazkách Jugoslávců, najmě Slovinců

I v této báji vystupuje vedle Boha jeho tvůrce, demiurgos Gnostiků, nadlidský tvor jménem Kurent, jenž pomáhá při stvoření světa z pisku, vynešeného z hlubin pramůfe. Zemí obývali zprvu obři (řečti Tytáni), po nich, ve zlatém, šťastném věku učinil Bůh »Stařeček« lidi praktické moudrosti. Lidé žili šťastně a svobodně, pokud nezpychli a ve zpupnosti své nepřivodili konec lidstva potopou, jež se vyřinula z báječného vejce, sneseného božským kohoutem (slunce).

3. Boží slovanští. Nejvyššími bohy Slovanů byly vrcholné projevy astrálních (hvězdných) a přírodních sil, jež platily za jejich ztělesnění. Prvé místo mezi bohy zaujímal zde ten, onde jiný bůh, podle poměrů lokálního kultu (místní bohoslužba). Všeobecně možno říci, že vládcem bohů východních Slovanů, zvláště Rusů, byl *Perun* (též *Piorun*, *Pjorun*, u Litvanů *Perkun* [*Perkunas*]), jenž byl vládcem bouře a hromovládcem. (*Perun* — od »přítí« do něčeho, bítí blesky, jež též sluly *peruny*.) S touž představou spiat byl *Svarog*, *Svarok* = zářící (v sanskrtu: *svara*, *Išvara*). Předním bohem Slovanů Polabských, Polských a Čechů, byl *Svantovít* (svatý videc nebo »vítěz«?). Jemu poněkud připisovány vlastnosti ostatních, hlavně vysokých přírodních bohů, kteří s ním byli ztotožňováni a jemu propůjčili své vlastnosti, zůstávající většinou pouze jeho obdobami. Tak se stal *Svantovít* především bohem slunce, původcem všeho života a dárce úrody, bojovník a vítěz nad hěsy (mraky, tmou). Jako slunce vševidoucí a vševědoucí, byl *Svantovít* též dárce věsteb, zvláště v osudech válečných. U západních, hlavně Polabských Slovanů, zatlačuje kult *Perunův*, přejímaje jeho bojovné vlastnosti a stává se také bohem války bojechtivých Slovanů na mořském pobřeží, kteří v loupeživých nájezdech po moři soupeřili se zdarem i s germánskými Wikinky. Na ostrově Rujaně ve městě Arkoně stál na vysoké křídové výspě nad mořem jeho proslavený chrám, stavěný sice ze dřeva, ale velikých rozměrů a slavné nádhery. Jeho socha měla čtyři obličej, dva vpřed a dva nazad hledící. Levice modly, v bok opřená, spočívala na stříbrném meči, odznaku to *Svantovítově*, v pravici třímal vysoko roh, naplňovaný vždy o výroční slavnosti čerstvou medovinou, z jejíhož ubývání věštěno bylo na úrodu. Při chrámu chován byl i bílý (sluneční) kůň, na němž prý vyjížděl *Svantovít* do boje s lukem a šípy (slunečními paprsky). Také byl tento kůň brávan k věštěbám, an s překročovaných na zemi ležících kopí dával poznati výsledek války.

Obdobou *Svantovítovou* byl štětínský *Triglav* (trojhlavý), ctěný též u Slovanů jižních na Adrii. *Dabzog* náležel k bohům slunečního kruhu; s ním totožný byl *Chors*, taktéž projev slunečního božství a tím i totožný nebo aspoň příbuzný se *Svantovítem*. V Retře Bodrú či Ratarú objevuje se mocný bůh *Radegast* či *Radigost*. Na východě pak vládl mimo *Peruna* *Veles* neb *Volos*, jenž byl bohem pastevců a ochráncem dobytka u Čechů i Rusů. Z bohyň byla nejslavnější *Lada*, zosobnění úrodné, plodné země (*Deméter*). U Krušvice na jezeře *Gople* či *Lednici* (v Polsku) měla slavnou věštírnu bohyně *Nyola*. Dárkyně lásky byla *Prija*, z níž u Germánů povstala bohyně *Freja*, jež památkou na svůj slovanský původ nesla již v nejstarší době příjmení *Vanadis*, t. j. »venditská« (*Vendú*;

Boží vyšší.

Boží nižší a
paměť slavné.
vé.

lím slovem také zváni byli totiž Slované od Germánů). Nad vodami a mořem vládla bohyně Dana (Đunda) a dárkyní a zároveň představitelkou štěstí byla Sreča (Dolja). Bohyní jara a květů byla zvláště u Čechů Živa či Vesna, jejíž protivnice, bohyně zimy a smrti, slula Morana.

Pak byli i boží řádu nižšího: Stribog, jenž vládl větrům, a jiní. Animistické názory Slovanů projevují se nejvíce v existenci a víře v přečetné druhy duchů přírodních, stojících ve významu a moci mezi světem bohů a lidí. Všechny živly byly jimi oživeny. Ve vodách se skrývaly spanilé Rusalky a Bohunky, jimž vládla Děvana (Dítvka). V lesích přebývaly lesní ženky či divoženky s Lěsijem, na lukách tékaly Majky či Mafky s paní svou Majmunou, vzduchem se nesly Víly a Samovíly, a konečně jakýmsi obojživelníkem byl Vodník, vodní zloduch. Mimo duchy elementární (živelní) znali Slované ještě jiné bytosti duchové, na př. Polednice či Poludnice, zlé povahy, dále hlavně Sudičky (Rožanice, Roděnice), jež určovaly osud narozenému dítěti. Vzhledem k úzké jejich příbuznosti s řeckými Parkami (Mojrami) jsou, zdá se, původu řeckého. Povahy jsou duchové bytosti přírodní a jiné převážně obojaké, spíše však zlé, zvláště byly-li k pomstě popuzeny. Představa antagonismu, dobra a zla, projevuje se i u Slovanů, jako v náboženství Zendavasty (Ormuzd a Ahryman), v neurčitých ovšem narážkách na Bialy boga (běloboh), představitele dobrých, zvláště slunečných bohů, a na Čarny boga (černoboh), jenž jest vládcem zlých Běsů.

Duchové
mrtvých.

4. Kult duchů mrtvých a předků byl vlivem zakořeněného animismu, zvláště význačného pro staroslovanské náboženství. Když Smrt, u Slovanů nikoliv strašná, nýbrž vlídná ukončovatelka života, uvedla duši zemřelého do jiného světa, stávali se zemřelí ochránci a stálými průvodci osudu svých rodů a rodin. Byli ctěni jako Dědové, Didky (šadůška domovoj); jejich podoby stály na krbech a byly přenášeny na jiná místa, když rod měnil svá sídla. Jako účastníkům rodinného života byly jim přinášeny oběti pokrmů a nápojů. Znenáhly vývoj původní čisté víry v duchy z mrtvých ve víru v demony a bohy možno pozorovati v tom, že z nich a vedle nich počali se objevovati jim podobní duchové, již méně lidského charakteru a původu: Šotkové (šetek, šet, šiet = původně stařec), skřítkové, Hospodáříci (tito již v podobě nejčastěji nelidské, hadí) a jiní. Také Víly byly původně z části duchové zemřelých panen. Za doby křesťanské, kdy duchové mrtvých a domácí bůžkové nabývali povahy dábelské, stávali se jimi po smrti hlavně nekřtění, zvláště děti bez křtu zemřelé, které jako upíři nebrý mrtví znepokojovali živoucí.

Chrámy, kult
a oběti.

5. Chrámy stavěli svým božstvům Slované pouze zřídka (hlavně Polabané), jinak se spokojovali jejich ctěním ve volné přírodě, na místech význačných: u studánek a pramenů, pod starými duby (Perun) nebo lípami, také v celých svatohájích. Obětovány bývaly bohům buď žertvy nekrvavé z plně úrody, plodů a ukrápěné medoviny, nebo i krvavé (dobytčata, též i lidi). Obětníky byli otcové rodin za tuto, v rodech starostové a v národě knížata (knázi, kněží). Než i zvláštní kasty kněžské jsou připomínány: svaté panny bohyně Nyoly, jako věštkyně, věštki či žreci (žreci, vidouci). Obřady

Kněží.

Obrady a slavnosti.

primitivního, přírodního náboženství starých Slovanů byly krásné a prosté. V kultu, v zachovaných písních a jiných památkách projevuje se básnický nadšený duch a s přírodou srostlé náboženské nazírání, jež lze srovnati nejlépe s naivním půvabem a prostou velebností indického náboženství Véd a s jejich hymnami. Z obřadných úkonů byly zvláště význačné pohřební slavnosti (tryzny), o jejichž složitosti a nádhře, při níž nescházelo ani lidských obětí, zvláště u Rusů, zpravují nás obdivem cizozemští (Arabští) cestovatelé té doby. Ze svátků bylo slaveno zvláště »Kupalo« (letní slunovrat), v zimě o zimním slunovratu »Koleda«, z jara »Jarilo«, uprostřed léta »Rusadla« a na podzim obžinky.

18. Obrácení Čechoslovanů na víru Kristovu.

1. M o r a v a a S l o v e n s k o. Prvé osudy křesťanství, jeho počátky, rozvoj a konečné vítězství jsou společny Moravě i Slovensku, neboť tyto obě země tvořily v ten čas součást mocné říše Velkomoravské. Po smrti Samově, jenž byl prvním velikým jednotitelem zemí a kmenů západních Slovanů, vládla sice na Moravě jednotlivá knížata, jejíž úděly však spojil znenáhla pod svým panstvím M o j m í r (kol r. 830), jenž položil takto základ k říši Velkomoravské.

Mojmír.

Tato zaujímala v největším svém rozkvětu nejen nynější Moravu, nýbrž i celé severní Uhry se Slovenskem a Rakousy až po Dunaj, na západě a severu Čechy, Slezsko, zemí Srbů až k Labskému Děvinu a část Polska. Hlavním městem mocné říše byl Velehrad, jenž není však totožným s nynějším moravským Velehradem, nýbrž ležel na Dunaji, poblíže Bratislavi, směrem k západu. Mojmír sám byl již křesťanem a v jeho zemi stály též křesťanské chrámy v Olomouci, Brně a Velehradském Hradišti, avšak lid sám vzpíral se úsilí německých misionářů, jejichž řečí nerozuměl a jejichž panovačné záměry, pod rouškou křesťanství se skrývajících, dobře vycífoval. Proto se křesťanství v říši Velkomoravské nehrubě dařilo. Zatím L u d v í k N ě m e c neustával ve svých podvrtných plánech, jejichž cílem bylo opanování říše někdy Samovy. Konečně vojsko Ludvíkovo dobylo hradu Děvína a přemohlo Rastislava, jenž byl také křesťanem. Ludvík, vynutiv si podporu Rastislavovu, vtrhl na Moravu, Mojmíra sesadil a

Rastislav.

pomohl na trůn Rastislavovi. Avšak i ten dobře uznal pravé důvody Ludvíkova přátelství a podpory, a snažil se proto oprostití se od něho úplně, zvláště ve věcech náboženských. V tomto úmyslu podjal se plánu, jenž ve svých důsledcích byl nejvýš významný pro pokřtění jeho lidu a další osudy víry křesťanské v zemích československých. Věda, že jeho lid uvěří jen věrozvěstům, kteří budou jazykem jemu srozumitelným hlásati novou víru, obrátil se Rastislav k císaři řeckému, Michalovi III. do Konstantinopole, s prosbou o kazatele slovanské. V Římě, kam se dříve obrátil, žádosti jeho papež Mikuláš I. nevyhověl. Zavládla již tehdy značně velká snaha v Římě po universalismu, která nepřála jazykům národním, i když se osvědčovaly v praxi.

V Cařihradě při stálém již zasahování živlu slovanského do osudů říše, byl samozřejmě nalezen muž v osobě Konstantina, zvaného »Filosofem«. Soluňan tento osvědčil se před tím v poslání k Saracénům i nedávno právě úspěšnou misíí, vykonanou v průvodu bratra Methodia ke Kozarům. V nový úkol uvázal se rád a také tentokráte bratr Method byl mu ochotným průvodcem. Oba bratři byli rodem Řekové, otec jejich Lev, zastával důležitý úřad v Soluni. Method byl nejstarší, Konstantin nejmladší ze sedmi dětí. Konstantin, snívá, ideální duše, oddal se činností vědecké, a mimo jeho přímějí »filosof«, nutno doplnkem uvést, že byl také filologický fenomén. Method zprvu věnoval se dráze úřednické, při níž znalost slovanštiny byla nezbytna. Ale záhy touha po životě kontemplativním odvedla ho do klidu klášterního. Oba bratři ovládali nepopíratelně některý slovanský dialekt, v Soluni běžný. Ještě před odchodem zahájil Konstantin přípravy k novému úkolu, sestaviv Písmo potřebám jazyků slovanských vyhovující a přeloživ nejdůležitější texty bohoslužebné. Takto vyzbrojení, nejspíše r. 863., oba bratři se svými průvodci vydali se na Moravu. Na Moravě nadšeně uvítání byli od Rastislava a synovce jeho Svatopluka, tou dobou knížete Nitranského, kterýž začíná od té doby hráti důležitou úlohu vedle Rastislava. Bratři Soluňští ihned zahájili úspěšnou činnost, věnujice se dílu apoštolskému, především také vychování úředníků, poučování mládeže, arcí i vykořeňování rozličných zbytků pohanství, pověr a jiných zjevů, jakých v povrchním křesťanství Moravanů jistě bylo dosti. Netřeba arcí podotýkat, že byl to právě srozumitelný jazyk, jímž lidu novou víru

hlásali, co jim zjednávalo největších a rychlých úspěchů. Působení jejich padlo do doby nevalně příznivé. V prvním roce pobytu na Moravě vypukla totiž válka, v níž Rastislav byl nucen podrobiti se přesile německé. Bezděčně užili oba bratři klidu od cest misijních k dalším překladům bohoslužebných knih do slovanštiny. Po ukončení války věrozvěstná činnost šířila se dále, ovšem ne bez nesnází. Rychlý úspěch vzbudil závist kněžstva německého, a tím i ochotu podezíratí to, co úspěch onen podmiňovalo — slovanský jazyk. K tomu přistoupily důvody podstatnější. Dle všeho soudě, vznikla teprve na Moravě myšlenka užívati také liturgicky jazyka slovanského k účelům nejen propagačním, nýbrž i bohoslužebným. Původce její K o n s t a n t i n, zahořel šlechetnou žádostí proslavití jméno své také zásluhou organisátora nového, liturgického jazyka, zvláště když pozoroval úspěchy, jimiž provázeno bylo jeho počínání. Běželo jen o pouhé začátky, neboť především nebylo tu kněží, kteří by slovansky mohli sloužiti. Oba bratři byli vypraveni bez veškeré vyšší pravomoci. Konstantín byl pouhý kněz, Method dokonce toliko mnich laik, nebo nejvýše jáhen. Celé poslání a myšlenka slovanské liturgie děkovala za svůj vznik účelům praktickým. Než tu se k ní přidružily i ohledy jiné. Po činnosti, půl třetího roku trvající, mohli se vykázati značnými úspěchy, především také vycvičením značného počtu žáků, jakýchž bylo zapotřebí, měla-li liturgická jednota býti udržena. Bylo ovšem nutno opatření jim svěcení kněžské, jehož jim Konstantín, sám pouhý kněz, dle tehdejších názorů — uděliti nemohl. Stalo se do jisté míry téměř náhodou, že ke svěcení došlo v Římě.

Zprávy o činnosti jejich rozšířily se záhy i mimo hranice moravské a došly i k papeži Mikuláši I., neznámo ovšem jakým prostřednictvím. Papež Mikuláš oba bratry k sobě obeslal. Možno tušiti, že Mikuláš již před svým pontifikátem i za jeho trvání často měl co činiti se záležitostmi církve Východní. U něho jistě působila obava, nejsou-li věrozvěstové povolani z Cařihradu, nakaženi »bludy« Fotiovými. Oběma bratřím přišla obsilka římská vhod, takže neváhali jí uposlechnouti. Neznámo z jakých důvodů, opouštějíce Moravu, prošli také oním slovanským územím při jezeře blatenském, jež po smrti Privinově spravoval syn jeho Kocel, horlivý šířitel víry Kristovy. Příchod bratří soluňských působil na Kocela mocným dojmem, zvláště

Písmo slovanské získalo ho rázem oběma neznámým cizincům. Sám i se značným počtem žáků vyučil se jemu, a dal je při odchodu čestně doprovodit mimo hranice na další jejich cestu.

Krátce před jejich příchodem do Říma, Mikuláš zemřel. (13. XI. 867.) Než také nástupce jeho Hadrián II., uvítal je skvěle, vyšel vstříc s četným průvodem před brány městské. Slavné uvítání platilo především ostatkům svatého Klimenta, které Konstantin v Chersoně při cestě ke Kozarům nalezl a nyní do Říma přinášel. Papež přijal s nadšením Konstantinův překlad bohoslužebných knih, položil ho na oltář v chrámě S. Maria Maggiore, uznal jich oprávněnost, dal světití jejich žáky a s kněžským posvěcením Methodovým dosáhli téže hodnosti: Gorazd, Kliment, Sava, Angelar, Naum, kdežto Konstantinovi dostalo se hodnosti biskupské. Hned na to v kostelích římských konána od nich bohoslužba obřadem slovanským. Nechybělo ovšem odbojníků, kteří uznávali pouze latinu, řečtinu a hebrejštinu za jazyky bohoslužebné. Papež odmítnuv jejich stanovisko, přikázal jednomu z pochybovačů vykonati akt svěcení. (Gauderich z Velletry a biskup Formosus.)

Mimo nadání pobyt obou bratří v Římě značně se protáhnul. Konstantin v té době unaven námahou a vída své zdraví otřeseno, odřekl se všech hodností, vstoupil v Římě do kláštera, přijav jméno C y r i l l. Upadající stav Cyrillův skončil po delší nemoci smrtí (14. února 869), poroučeje práci na Moravě svému bratru. Pohřben u sv. Klimenta, kdež dosud lze spatřiti zbytky starobylých fresek, k jeho osudům se vztahujících.

Vlastní organisátor a tvůrce nové církve odešel. Po něm Method přijal hodnost biskupskou, míně se ujmouti osiřelého dědictví. Koncem r. 869. Method v hodnosti biskupa moravského vracel se do své nové diecese, nesa sebou bullu Hadriánovu, adresovanou Rastislavovi, Svatoplukovi i Koceľovi, obsahující mimo jiné schválení slovanské liturgie, jak ji byl Konstantin zavedl. Než cíle své cesty tentokrát Method nedošel, zastaviv se u Kocela. Válka na Moravě se rozzuřivší nedovolila mu tam se navrátiti. S tímto pobytem u Kocela souvisí událost, která hrála tak důležitou úlohu v životě Methodějově. Kocel žádal na Římu, aby Methodiovi dostalo se hodnosti arcibiskupa Pannonského. S tímto návrhem vrátil se Methodius ještě jednou do Říma. Papež žádosti ochotně vyhověl. Otvírala se mu tím možnost prohlásiti

celou budoucí arcidiecesi Pannonskou za majetek kurie a vůči takovým nabídkám nikdy Řím nechoval se odmítavě. Method vrátil se jako arcibiskup Pannonský, jemuž také Morava byla přidělena. Tento krok lze nazvat osudným. Zřízení pouhého biskupství moravského nemusilo narazit na odpor nepřekonatelný. Nyní bylo hůře. Na území Kocelovo němečtí biskupové mohli si činit nárok plným právem. Povýšením Methodiovým cítili se ohroženi na svých právech majetkových. A zájmy hmotné bývaly od jakživa a byly zvláště v těchto dobách nejmocnější. Method stal se nyní sokem vědomě nenáviděným, jehož se musili zbavit za každou cenu. Salzburský arcikněz Rihpald, nechť je uznati platnost slovanského řádu, opustil své působíště a episkopát německý ihned zdvihl protest. Method vraceje se po ukončení války mezi tím na Moravu, dožil se zde truchlivého pádu Rastislavova i okupace francké, a v té době padl do rukou svých úhlavních nepřátel. Shromáždění biskupové někde na Moravě, mezi nimiž účastnil se schůze i Svatopluk, vrhli se zuřivě a hrubě na Methoda, který cestou unaven sotva na nohou se držel. Spousta nadávek a spílání, jimiž bezbranný zajatec tupen, byla jen úvodem k dalším násilnostem.

Method spoličkován a od pasovského biskupa Hermanricha koňským bičem ztýrán. Trapná scéna ukončena tím, že Method odvečen do zajetí do Němec, k čemuž Svatopluk neměl buďto snad chuti zabránit, ale jistě ne moci. Svatopluk, spřáteliv se s Karlomanem, připravil ukrutný osud Rastislavovi tím, že zajetí jeho v žaláři bavorském na delší dobu se prodloužilo. V říjnu r. 870. zavítal Ludvík Němec do Řezna, kamž před soud spoután těžkými řetězy přiveden Rastislav, a odsouzen k smrti. Ludvík Němec z milosti dal Rastislava »toliko« oslepit a uvrhnouti do kláštera, v němž zmizel beze stopy. I potom Svatopluk zůstával s Karlomanem v přátelství, ale stal se říši francké nepohodlným. Obviněn byl bezdůvodně u Karlomana z nevěry, a uvržen do vězení. Správa Moravy přikázána východním markrabatům. Skutek tento byl nepředložený. Moravané, domnívajíce se, že jejich vévoda byl zavražděn, povstali, a ustanovili knížetem kněze Slavomíra. Mezi tím Svatopluk osvobozený ze zajetí, byl jmenován vůdcem výpravy, a hořel touhou po pomstě za bezdůvodné uvěznění. Ctižádosti otevírala se naděje, utvrdit se v panství někdy strýcově. Na výpravě také oba markrabí

připojili se k němu a v čele silného vojska přiblížili se ku přepevnému hradu Rastislavovu. A tu Svatopluk, pod záminkou vyjednávání odešel na hrad, kterážto chvíle použito k zrádnému útoku. Svatopluk měl velký úspěch. Množství nepřátel zajato, většina pobita a všechny někdejší draze vykoupené úspěchy francké takto rázem ztraceny . . .

Po několika výpravách německých zůstal Svatopluk vítězem, takže nepřátelství ani proti němu, ani proti Čechům v době nejbližší obnoveno nebylo. Nežli došlo k míru Forchheimskému, ukončeno bylo ukrutné zajetí Methodiovo. Jeho protivníci nešťítili se žádného prostředku, aby ho přiměli ku složení nového důstojenství, kteréž nezvyklá liturgie slovanská činila ještě nenáviděnějším. Ve sněhu a mrazu býval vláčen z vězení do vězení, nebo před shromážděné biskupy, kdež útrapy jeho ještě stupňovány. Methodiovi sice podařilo se poslati několik stížností ke kurii papežské, ale dlouho bez výsledku. Episkopát bavorský pro svoje práva na Pannonii dovedl mařiti kroky Methodiovy a pomáhal si i lži, že osudů Methodiových vůbec nezná.

Teprve nástupce Hadriánův Jan VIII., ujal se energicky i Methodia i požadavků kurie získati Pannonii, a vypravil zvláštního legáta k urovnání záležitosti. Poslání mělo úspěch ve dvou směrech. Nárokům papežovým na Pannonii nebylo bráněno a biskupové, kteří Methodia soudili, byli nuceni se podrobiti. Method po útrapách půl třetího roku trvajících, vrátil se k Svatoplukovi a do své diecése, v níž papež i jinak jeho postavení upevniti se vynasnažil. Ale bez obětí tento příznivý výsledek nebyl. Běželo sice papeži o potrestání násilí, jehož se biskupové bavorští dopustili, ale především běželo Římu o uznání nároků na Panonii. Za tuto cenu učinil papež jednu koncessi, již přinéstí nebylo mu za těžko. Odvolal povolení o užívání slovanské liturgie, kteréž dáno jeho předchůdcem. Legát Pavel, vedle jiných listů, nesl také list arcibiskupu Methodiovi, jímž mu užívání slovanské liturgie bylo výslovně zakázáno. Jako nelze pochybovati, že papež Jan VIII. z politických ohledů zakázal slovanskou liturgii, tak jest také nepochybně, že Method neuposlechl. Mohl se opírat i o někdejší povolení Hadriánovo. Tolik přece jest jisto, že povolení toto zákazem Janovým bylo ne-li úplně zrušeno, aspoň suspendováno. Method znal lépe poměry a proto neuposlechl. Denní zkušenost poučovala, jak liturgie slovanská

lidu jest blízka, jak jest způsobila křesťanství v něm utvrditi a nových vyznavačů získavati. Naproti tomu by muselo vésti k úplnému rozkladu, kdyby to, co dnes pokládáno za posvátné, zítra mělo se odsuzovati jako nedovolené. Jistě musilo to i samy základy křesťanství ohroziti. To byly důvody, jež ho přiměly před papežem neustoupiti. Ale byla to neposlušnost a v ní pro protivníky nová zbraň. Slovanská liturgie k tomu nestačila, aby v Římě proti Methodiovi příkře bylo zakročeno. Bylo třeba najíti rozpory dogmatické. Method měl býti vyličen jako kacfř, nepřidržující se učení církve. Svatoplukovi byla nepohodlná obvinění toho druhu proti arcibiskupovi a obrátil se ve své neznalosti k papeži. Method obeslán do Říma, aby se ospravedlnil. Vydal se tedy na cestu do Říma. Volání jeho mělo však také politický motiv. Svatopluk nabízí papeži své přání, by byl přijat i se svým lidem do jeho ochrany. Plán Svatoplukův stává se skutkem. Method uznán pravověrným, což bylo politickou koncessí. Janova bulla obsahuje výslovné schválení slovanské liturgie s jedinou výhradou, aby při mši evangelium napřed bylo čteno latinsky a pak teprve slovansky. Svatoplukovi samému a jeho okolí při tom povoleno, aby mohl slyšeti mši latinskou.

Bulla tedy znamená nepopíratelné vítězství Methodiovo, neboť byl vrácen Moravě jako arcibiskup s plnou nezkrácenou dosavadní mocí. Vedle Methodia vypraven do Říma kněz Svatoplukovi blízký, původem Šváb, jménem Wiching, jenž v Římě vysvěcen za biskupa nitranského, při čemž mu slibuje papež jiného ještě kněze, vysvěceného na biskupa, aby pak Method se dvěma suffragany mohl sám světiti biskupy. Wichingovi bylo sice naříděno, aby byl podřízen svému arcibiskupu, jemuž poslušni byli všichni kněží obřadu latinského i slovanského. Nicméně ale na podnět Svatoplukův, který se s Wichingem spojil, počínal osudný rozpor.

Radost lidu při čtení bully papežské neměla dlouhého trvání. Wiching, získav si Svatopluka a hověje značně jeho vášním, odepřel proti výslovnému rozkazu papežskému Methodiovi poslušnost, ano pokusil se padělaným listem papežským dokazovati, že není podřízen svému arcibiskupu. ba že spíše nad ním má státi. Method domníval se, že je listina snad tajným papežským nařízením. Leč papež sám ho ujistil r. 881., že tomu tak není a sliboval přísné zakročení. Než ani tím nebyl odstra-

něn spor pro další neblahý vývoj. Užší přivnutí Svatoplukovo ke kurii nevyplývalo z ideální úcty k papeži, kterýž mu měl být oporou pro dalekosáhlé plány politické. Svatopluk stal se tvůrcem rozsáhlé a mocné říše. Mezi tou dobou zášť Wichingova vzrůstala proti Methodiovi, kterýž byl plně v právu a postupoval diplomaticky. Řím schválil sice slovanskou liturgii, ale neodmítal ovšem latinské; byly zdánlivě sice rovnocenné, leč latinská měla ještě přednost. Wiching požívaje důvěry Svatoplukovy, přiměl tohoto k nepřiznání vůči liturgii slovanské.

Mimo to podnětem neshod bylo stále nevyjasněné nazírání na »Filioque«. A k tomu nemálo dodala podezření i cesta, kterou na sklonku svého života Method podnikl do Cařihradu. Nemohlo nikoho překvapovati, že stařec na konci života zatoužil spatřiti svoji vlast. K tomu přistoupilo, že též byl vyzván přímo z Cařihradu, aby se tam dostavil. Roku 880. Fotius byl rehabilitován a roztržka obou církví, ač ve skutečnosti větší, formálně byla odstraněna; Fotius chtěje své postavení utvrditi při navázání styků na západ, pozvati dal Methodia, čemuž tento snadno mohl vyhověti. Cesta o sobě úplně nezávadná mohla se státi osudnou, když se přiostrfily rozpory na Moravě. Spory došly tak daleko, že Method nedlouho před svou smrtí všechny své protivníky stihnul slavnou kletbou. V posledním čase též dokončoval překlad Písma. Tuše blížící se konec, několik dní před smrtí, právem uděleným bullou papežskou, označil za svého nástupce Moravana Gorazda, učeníka svého, dobře znalého i v latinských knihách. Zemřel 6. dubna 885. a pochován ve svém katedrálním chrámě. Smrt jeho usnadnila posíci protivníků, neboť odešel muž silné individuality, znamenité energie a velikých zásluh o rozšíření křesťanství mezi Slovany, jež zvýšil překladem částí Písma dotud nepřeložených. Postavení jeho nástupce bylo velice obtížným. Gorazd považován za vetřelce, zvláště když Wiching toužil státi se nástupcem Methodiovým. Tou dobou nastala změna na trůně papežském a po Janovi VIII. zvolen Štěpán V. čili VI., smýšlením pravý opak Janův. U něho Wiching našel ochotného sluchu a byl postaven na místo Methodovo, a jal se, maje volné pole, pronásledovati Gorazda s jeho přáteli, čímž osud všech žáků Methodiových zpečetěn. Zvůle Wichingova neznala mezi a jistě ne se souhlasem Svatoplukovým páchány násilnosti na slovanských kněžích.

Tito po nějakém čase při otevření bran žalářů musili opustiti říši Svatoplukovu. Oloupeni o oděv, v mrazivém počasí vyvezení za obvod hradní, někteří prodáni do otroctví do Benátek, jiní obrátili se do Bulhar a na poloostrov Balkánský, kde potom slovanské písemnictví utěšeně kvetlo, v našich zemích brzo, téměř beze stopy vymizelší. Vypuzení toto stalo se asi 3 léta po smrti Methodiově.

Smrt Methodova.

2. Pokřesťení Čechů. Již r. 845. dalo se v Řezně na dvoře Ludvíka Německého pokřtiti 14 českých lechů. Vlastní obrat k víře Kristově počal však teprve tehdy, když švagr Svatoplukův, kníže Bořivoj, dal se r. 874. na Velehradě pokřtiti Methodem s chotí Lidmilou a celou družinou. Do Čech je provázal jako missionář kněz Kajik. Pokřesťení Čechů nedálo se však tak hladce, jako na Moravě. Jakmile totiž počal Bořivoj rozšiřovati novou víru, byl pohanskými knížaty ze země vyhnán, ale povolán po čase zpět. Když Bořivoj v šíření křesťanství neustal, byl přinucen postoupiti vládu synu svému Spytihněvu, pohanům příznivému, přes křesťanské vychování, jež se tomuto dostalo péčí jeho matky Ludmily. Bořivoj zemřel r. 890. Spytihněv vládl zprvu pod vrchním panstvím Svatoplukovým, po jeho smrti r. 894. vytrhl však svou zemi z nadvlády Moravanů. Proti křesťanství nevystupoval sice ve zjevném nepřátelství, nadržoval však knížatům pohanským. Po smrti Spytihněvově ujal se vlády bratr jeho Vratislav, jenž počal vlivem své matky Ludmily křesťanství horlivě podporovati. Chotí jeho byla lužická kněžna Drahomíř, jež dala se pokřtiti. Ze tří synů Vratislavových dosedl zatím na stolec předka svého Přemysla, Václav, kdežto zbylí dva synové, zvláště Boleslav, vychování byli svou matkou v příchýlnosti ke starým zvykům víry pohanské. Neznáme určitě věku Václavova při smrti otce. Pravděpodobně narodil se asi r. 907. nebo 908., což se dobře srovnává se zprávou, že byl narozen v době, kdy otec jeho byl knížetem. Vychování dostalo se mu přičiněním babičky jeho Ludmily velmi pečlivého, nejprve na dvoře knížecím, potom na škole v Budči, řízené kněžstvem latinským, již v čele stál kněz Wenno. Pěstování liturgického zpěvu upoutalo mladého Václava, že záhy v něm vynikl a po celý život vynikal. Smrt zachvátila Vratislava dříve, než Václav dospěl právních let. Za nástupce byl uznán, do jeho však dospělosti chtěla ji vést Draho-

Bořivoj.

Spytihněv.

Vratislav.

Václav.

miř, jako vdova po posledním knížeti. Ludmila, choť Bořivojova, přežila manžela, přežila syny a žijíc při dvoře vévodském, věnovala něžnou péči svým vnukům, když Drahomíř starostmi vladařskými byla zaneprázdněna. Prudká ctižádost Drahomířina nedovedla snést postavení, které Ludmila zaujímala svým stavem a životem, plným skutků křesťanského milosrdenství. Obávala se, že Václav, budoucí dědic trůnu, při něžné lásce k Ludmilě, připraví ji o vliv do budoucna. Drahomíře záleželo především na tom, aby se zmocnila majetku, který Ludmile náležel jako vdově knížecí. Proto šlechtná Ludmila, nechťíc býti bezděčnou příčinou nesvárů, uchýlila se na svůj hrad Tetín. I do tohoto ústraní pronásledovala ji zášť Drahomířina. Zvláštní ozbrojená četa vyslána na Tetín, aby Ludmilu zavraždila a panství se zmocnila. Tato dostavši o tom zprávu, vyzpovídala se knězi Pavlovi a přijavši svátost podobojí, vyčkala klidně příchodu vrahů. Žádosti její, aby mečem byla usmrcena, nebylo vyhověno. Smrt udušením v noci z 15. na 16. září r. 921. byla jí usouzena. Drahomíř skutečně se jejího jmění zmocnila. Ludmila pak žila ve zbožné paměti lidu, ale teprve v 12. století byla uctívána za svatou. Dokonce ovšem nemožno je pokládati čin Drahomířin z motivů náboženských a připojovati k tomu novou reakci pohanskou. Drahomíř sama byla křesťankou, motivy jejího činu byly zistné. Mladý Václav, zbožně vychovaný, přilnul k nové víře a žhavým nadšením a s horlivostí oddával se službě Boží, podléhaje stále více vlivu kněžskému. Mezi příslušníky dvorskými rostly obavy, aby se zcela neodcizil povinností vladařským. Po válečných zmátcích, které způsobila bavorská výprava Arnulfova do Čech r. 922., došel Václav právních let a přejal, z ruky matčiny sám vládu. Měl větší schopnosti vladařské než mu mnozí chtějí přiznávat. Při svých ideálních zásadách odhodlal se zbudovati na hradě pražském nádherný kostel a chtěl prý se vzdáti vlády ve prospěch bratra a v Římě obléci háv mnišský. Pro převezení těla Ludmilina z Tetína do Prahy, záhy po svém nastoupení do vlády, dostal se do konfliktu s vlastní matkou. Václav osvědčil se potřebnou energií a dal Drahomíř internovati na Budeč, odkudž teprve po uklidnění poměrů dovclil ji návrat. Mladší bratr, různý povahou, dovedl si vymoci zvláštního úředu v území Pšovánů, a s velkou energií sledoval své touhy po vladaření. Proti vládě Václavově vzrů-

stala opposice, kteráž nalezla Boleslavovi přivržence i vůdce. Vláda Václavova nebyla špatná. On první správně pochopil dva základní a životní zájmy tehdejší české otázky. Jeho zbožnost nevylučovala statečnost a státnickou způsobilost. On pochopil nevyhnutelnou nutnost, co kdysi již Rastislav dobře viděl, že nutno přilnouti záhy a úplně k víře křesťanské a hledati vyrovnání s říší německou, má-li se národ český udržeti. Německý král Jindřich I. vypravil se válečně do Čech r. 929. Příčina byla vyhledávána. Vítězný postup vojska německého nezastavil se před hranicemi Čech a král Jindřich s Arnulfem bavorským pronikli až ku Praze. Václav nepomýšlel déle na odpor. Poddal se Jindřichovi a slíbil poplatek. Té chvíle rozřešení ono bylo nejšťastnější a svědčí o Václavově skvělém nadání politickém. Co nejrychlejší vyrovnání s říší, které v tu chvíli nebylo myslitelné jinak, než podrobením se říší, bylo opravdu pro zabezpečení dalšího klidného vývoje nejpotřebnější. Václav již tímto činem zasloužil si korunu nezapomenutelností. Ovšem Václavova politika nebyla heroická. Mnohým imponuje hrdinnost, třebaš hraničila na šilenství. Málo bylo těch, kteří chápali Václavův krok. Mezi těmi byl i Boleslav. Jeho příšerný zločin, kterýž mu otevřel cestu na trůn, nebyl ani náboženský, ani politický. Boleslav ačkoliv byl křesťan, přece rozhodovaly u něho motivy ziskné, osobní, prahnoucí co nejdříve dojiti trůnu, ať cestou jakoukoliv. Posilován byv nespokojenci, nemohl v Praze uprostřed přivrženců Václavových provésti úklad i vylákal jej pozváním k slavnosti posvěcení chrámu na hradě Boleslavi. Václav, ač varován před úklady, slíbil. V neděli byla slavnost, kde účastnil se 27. září her a večerní hostiny, během kteréž třikráte přivrženci Boleslavovi chtěli se na Václava vrhnout, aby jej zavraždili. Než počínání jejich bylo přerušeno jednak množstvím svědků hostiny, jednak klidnou povahou Václavovou. V pondělí 28. září 929., časně z rána na cestě do kostela při díkůvzdání bratru za pohostění, vytasil Boleslav meč. Václav osobně statečný pouští se s ním v souboj, v němž by byl Boleslav podlehl, ale na jeho pokřik v blízkosti ukrytí stoupenci u samých dveří chrámových Václava probodli mečem. Drahomír na Boleslavi přítomná dala tajně odnésti tělo synovo a uložila jej pak ve chrámě, odkudž přeneseno do Prahy a v chrámě sv. Víta pohřbeno. Boleslav I. zvaný Ukrutný (929—967)

Boleslav I.

ujal se potom vlády, avšak ani on neuhájil neodvislosti země proti Němcům, byv přinucen císaři Ottovi I. za obléhání Prahy roku 950. obnoviti poslušnost i poplatek. Obnoveným vlivem Němců šířilo se zatím křesťanství nezadržitelně, a za nástupce Boleslavova, Boleslava II. Pobožného, dosáhlo v zemi úplně nadvlády. Nový panovník přiklonil se při tom zcela vlivu římskému a vymohl si r. 972. od papeže Jana XIII. zřízení biskupství jen pod tou podmínkou, že zavede římské učení a latinskou bohoslužbu. Přes odpor mnohých šlechticů své země přivolil Boleslav. Prvým biskupem českým stal se pak saský mnich Dětmár. Od těch dob mizely v Čechách poslední zbytky pohanství a odstraněny byly definitivně Břetislavem II. (r. 1092), jenž dal několik desítek posledních kněží a věstců pohanských upáliti poblíže Vyšehradu.

3. Zánik slovanské církve národní. Method zanechal po své smrti na Moravě kvetoucí a slavnou církev, jejíž ráz byl čistě národní, vlivem zvláště slovanského bohoslužebného jazyka. Než nástupci a žáci Methodovi, zvláště Gorazd a Klemens, nedovedli udržeti dílo svého mistra proti německé straně církevní, vedené Wichingem, biskupem nitranským, jenž si dovedl Svatopluka opět cele svým záměrům nakloniti. V pronásledování národní církve, jež tím nastalo, rozprchli se Methodovi žáci, tak Gorazd a Klemens, již se uchýlili k Bulharům a založili jim slovanskou církev, jejímž arcibiskupem se Klemens stal. V říši moravské počala se šířiti jako jazyk církevní latina, jež vítězila i tehdy, když nástupce Svatoplukův Mojmír, německé kněze vypudil. Wiching musil odejti, avšak ani jeho nástupce nebyl lepší. Zatím se rozpadla i říše Svatoplukova pod náporom Maďarů, jimž podlehl Mojmír v bitvě u Bratislavy r. 907. Oslabená země Moravská v politickém područí Maďarů nemohla pak ani ve věcech církevních dosti vzdorovati a směr latinský v ní tudíž vítězně převládl. Tak se dalo i v Čechách, přes všechny snahy českých knížat a zvláště úsilí Vratislavovo u papeže Řehoře VII. r. 1080 v té příčině vyznělo na prázdno. Poslední útočiště nalezla slovanská bohoslužba v klášteře sázavském, kde pro nesvornost a spory mnichů byla zrušena posléze r. 1096. Břetislavem II., jenž mnichy vypudil a jinými, latinského směru nahradil. Tak se stalo, že česká církev podlehla úplně papežství a nemohla zabrániti jeho snahám po

zavedení jedině latinského jazyka, kněžského celibátu, odněti kalicha a záповědi čtení Písma v jazyce mateřském.

4. **Církevní hudba v době předhusitské.** Jako protiváhou mnohých písní, ještě pohanského původu, proti nimž kazatelé jako »ďábelským« horlili, rozšířily se v Čechách nejprve řecké, jež byly však později nahrazeny zpěvy, vzatými z liturgie římsko-katolické.

Při založení biskupství v Praze zpíval lid oblíbenou píseň »Krléš« (kyrie elejson), nemaje do té doby jiné písně české. Kníže a šlechta byli nuceni při této příležitosti zpívatí jen německy. Teprve v době Vojtěchově objevuje se slavná píseň domácího původu: »Hospodine pomiluj ny«. Také žalmy byly v té době u vzdělanějších, zvláště v kněžstvu, oblíbeny. Ke konci třináctého století za braniborského vpádu, vznikla druhá starodávná píseň »Svatý Václave«, jež se stala takřka národní a státní hymnou. Měla původně tři sloky, ostatní byly přidány až v dobách husitských. Avšak Husité sami nezpívali ji nikdy a teprve v době protireformační získala opět značné obliby. Ve 14. století povstaly církevní písně »Jezu Kriste ščedrý (štědrý) kněže« a »Buoh všemohúci«. Prvá z nich byla později přepřacována Husem. Nápěvy k oněm čtyřem písním vzaty však z latinských sekvencí (t. j. rozvedené »Hallelujah« po zpěvu liturgickém). Za to za Karla IV. pokročila, znamenitě hudba vokální a sbor t. zv. mansionářů byl v té době nejdůležitějším pěveckým sdružením při chrámu. Chránový zpěv doprovázela jako instrumentální hudba zvláště hra na varhany o širokých klávesách, na něž bylo lze pěstí udeřiti vždy toliko tón, udávající patrně melodii. Cvičení ve zpěvu bylo zavedeno tehdy i na školách. Ve 13. století dostala se do Čech z Francie hudba vícehlasá a odtud vyskytují se zvláště dvojhlasé zpěvy, na př. v kancionálu Vyšehradském a Jistebnickém. Oba pocházejí z první polovice století 15. a druhý z nich stal se orthodoxním zpěvníkem Táborů.

Z doby Karlovy máme již četné české církevní písně, z nichž jsou nejznámější: »Narodil se Kristus Pán«, »Navštěv nás, Kriste žádúci« (u Husitů zvláště oblíbená), »Nastal nám den veselý« a »Vstalt jest této chvíle«. Důležité památky české hudby v době předhusitské jsou i zpěvy rorátní, zpívané při ranních mších ke cti Mariině. K nápěvům jejich bylo použito

i písní světských. Podobně se dalo též s písněmi latinskými. Také žalmy byly pěny hojně v řeči latinské a české, patrně oblíbenými melodiemi církevními. V době předhusitské byly velmi oblíbeny také velikonoční hry chrámové, z nichž jako nejdůležitější zachovala se nám ze 14. století hra: »Mastičkář«. Hry pašijové tohoto druhu představovaly děje evangelia, nesusouvisejce jinak s církevní liturgií. Zpívané texty při nich byly latinské, mimo lyrické zpěvy panny Marie, tak zv. *planky*, jež zpívány také česky. Avšak doba husitská nebyla přízniva těmto hrám, v jejichž příliš volném mnohdy podání spatřovala profanaci.

19. Obrácení ostatních národů slovanských na víru Kristovu.

1. Slované jižní. Do šestého století zaujali Jihoslované celkem svá sídla, jež mají podnes. Rozmachem usedlého života mohlo se také snáze u nich dařiti obrodnému hnutí křesťanskému.

A. Bulhaři. Bolgari, kmen turánský, přišli okolo r. 800. od Volhy a usadili se v krajích jižně Dunaje, v zemi někdy Vizigótské. Brzy splynuli s tamními Slověny a poslovanili se úplně, takže jen název národa jest po nich památkou. Ve válkách s říší byzantskou zvěděli po prvé o křesťanství od zajatců řeckých a naopak jejich vlastní příslušníci učili se u Řeků v zajetí poznávati novou víru. Tak se událo prý i s princeznou Theodorou, sestrou krále Bulharů Borise, jež se stala v zajetí cařihradském křesťankou a po svém propuštění snažila se o obrácení svého bratra a rodáků, kteří dosud pronásledovali s velikou ukrutností ty ze svého středu, kteří byli přijali víru Kristovu. Nemohouc s bratrem svým zprvu ničeho pořídití, povolala Theodora do Bulharska Methoda, jenž s bratrem svým Konstantinem přijat byl od Borise nad očekávání vřídne. Pravi se, že žádal král kdysi Methoda, v malířství zběhlého, aby mu namaloval nějaký divoký výjev z honby, již byl Boris velkým milovníkem. Než Method vytvořil obraz »Posledního soudu«, jehož hrůza pohnula Borise tak hluboce, že přijal křest a působil v tom směru i na svůj lid. Přes krátký poměrně pobyt svůj působili oba soluňští bratři velmi blahodárně mezi Bulhary, zakládajíce školy a církve, dávše národu slovanské služby Boží a překlad Písma.

B. Slovinci. Korutanci usadili se v době stěhování národů v zemích kdysi římských, do nichž se bylo z Ogleje (Aquilea) již před tím křesťanství rozšířilo, ještě mezi kolonisty římského imperia. Půda tamní byla také již zkropena krví mučednickou za pronásledování hlavně Dio-

Theodora a
Boris.

klecianaova (mučedníci: Florian, Victorinus, Severin). Zatím vznikly na severu missijní stanice, založené irskými missionáři, na př. v Solnohradě, pozdějším biskupství. Odtud vycházeli hlasatelé křesťanství také k jihu, kde se mezi Slovinci (Korutanci) počala víra Kristova značně rozmáhati počátkem roku 750. Za korutanského knížete Chotimíra kázal Slovinec Modest v čele několika mladých kněží s velikým úspěchem. Dalších zásluh o pokřestění Slovinců získal si také Arno, biskup solnohradský (zemřel r. 821).

Chotimír;
Modest.

C. Srbochorvaté. Příbuzné či vlastně totožné kmeny Srbů a Chorvatů usadily se v nynějších svých vlastech r. 638. Blízcí poměrně stejné vlivům Itálie a říše byzantské, byli brzy se zdarem obrácení ke křesťanství prostřednictvím sice římských missionářů, avšak na návod a pod vlivem řeckého císaře Heraklia. Avšak teprve v 9. století, za císaře Basilia Macedonského, pokřestili se Srbové úplně a přiklonivše se k církvi řecké, trvají v ní podnes. Chorvaté uchýlili se opět téměř na 200 let k pohanství, až navrátilvše se zase ke křesťanství, zavedli spolu se Srby r. 868 slovanskou liturgii Cyrilo-Methodějskou. Od této však se později odklonili a kol r. 879 přidali se, jako podnes, k církvi římské, zachovávajíce přes to po staletí ještě slovanskou liturgii vedle latinské.

D. Polabané. Krajiny polabské osídlili slovanské kmeny Srbů, Luticů a Obodriticů, kteří se všichni zvali společným jménem Vindů (Veletů, též Venetů). Němci s nimi sousedící usilovali hned od počátku o jejich pokřestění a spolu politické podmanění, zvláště za císaře Otty I., jenž založil některá biskupství, zejména v Děvině (Magdeburg) r. 968. Avšak Polabané odporovali vši moci germanisačním snahám, opírajícím se o násilné zavádění křesťanství po vzoru Karla Velikého mezi Sasy. Ve válkách trvajících téměř po dvě století vyhubili vždy vítězní Slované křesťanství, kdykoliv na čas v jejich zemi zapustilo kořeny. Obodriti v nynějším Holštýně a Meklenbursku odpírali v zoufalých bojích, zvláště za knížete Mstivoje, jenž se vzbouřil proti Němcům r. 983. Na čas z vůle národa a jeho knížete převládlo opět křesťanství, když kníže Gotšalk založil r. 1045 mocnou slovanskou říši od moře německého až k Baltu. Po jeho zavraždění r. 1066 rozmohlo se však opět pohanství, jež zaniklo až ve století 12. se zánikem říše Veletů, zvláště přičiněním bavorského vévody Jindřicha Lva. O pokřestění Srbů Lužických zasloužil se hlavně Benno, biskup mišenský (zemřel r. 1106). Území mezi Labem a Odrou, jménem Branibory, bylo pak (r. 1157) podmaněno Albrechtem Medvědem.

Gotšalk.

Benno.

E. Pomořané. Pomořané, sídlící východně Odry při moři baltickém, dověděli se o křesťanství nejprve od Poláků asi kolem r. 1100. Jižní část Pomořan byla v té době podrobena Poláky, kteří jejímu obyvatelstvu novou viru násilím vnucovali. Až biskupovi Ottovi z Bambergu, jenž byl znalý slovanské řeči, od svého pobytu na dvoře polském zdařilo se již ve třech měsících obrátiti na viru Kristovu nejen knížete s rodinou, nýbrž i lid sám. Také město Štětín se svatyní boha Triglava se podrobilo. Dočasný pak odpor proti nové víře byl zlomen biskupem Ottonem, při jeho druhé návštěvě v zemi, jež se v důsledku toho protáhla po dobu jednoho celého roku. Ostrov Rujana pak, kde v městě svém Arkoně žili ve stínu chrámu

Otto z Bam-
bergu.

Svantovitova pyšná Ránové, přinucen byl konečně Dány a králem jejich Valdemarem I. r. 1168 mečem k přijetí křesťanství.

Piast. F. K Polákům dostalo se po prvé křesťanství za vlády národního knížete a zakladatele nové dynastie Piastuna, jenž se vzbouřenými kmety zlomil moc nenáviděného knížete Popela, sídlícího na hradě Sloupu u jezera Gopla. Syn Piasta, jenž založil nové město Hnězdno, jménem Zemovid, pokřtěn prý byl již jako chlapec slovanskými missionáři, patrně Čechy, kteří přišli do Polska z říše Velkomoravské. Avšak teprve kníže Mečislav, jenž pojal za choť českou princeznu Doubravku, dceru Boleslava I., dal se na její přímluvu opět pokřtiti okolo r. 970., načež se jal novou víru, často násilně, zaváděti po vší své zemi. Za panování jeho syna, Boleslava Chrabrého, bylo již Polsko vesměs pokřesťeno. V té době zavítal do země i český pražský biskup Vojtěch, jenž složiv z politických důvodů (vyvraždění Slavníkovců, jeho rodu) biskupskou hodnost, chtěl se nadále věnovati toliko apoštolské práci mezi východními Slovy. Odtud se obrátil k divokým Prusům na Visle (taktéž slovanskému kmenu), avšak s nezdarem. Zde také vytrpěl r. 997. mučednickou smrt. Jeho záměr v těchto krajinách uskutečňoval se teprve ke konci 13. století, působením řádu Německých Rytířů.

Litva. Poslední, kteří přijali víru Kristovu, byli Litvané, kteří až do roku 1390. vzdorovali ve svých lesích křesťanství, uctívající staré slovanské bohy, zvláště Peruna, až když kníže jejich Jagello z rodu Kejistutovců dal se pokřtiti, aby z rukou královny Hedviky získal také polský trůn. Z národních a politických důvodů byl však velikým odpůrcem mocného řádu Německých Rytířů či Křižáků, kteří pod rouškou křesťanství sužovali Slovy v Prusích a Polsku útliskem takovým, že vzbudil odpor Polský, jenž vedl ke zničení mocného tohoto řádu v bitvě u Grunwaldu (Tannenbergu) r. 1410, kde se s českými pomocnými vojsky vyznamenal zejména Jan Žižka z Trocnova.

Olga. G. Do říše Slovanů ruských, kteří obdobně, jako Bulhaři, přijali název od mongolské hordy Varjago-Rusů, svých podmanitelů, přicházelo křesťanství z říše byzantské okolo r. 850. Olga, vdova po velikém knížeti Igorovi, dala se r. 855. v Cařihradě pokřtiti a přijala jméno Helena. Syn její Vladimír I., kyjevský, dal se pokřtiti r. 988., bera si za choť Annu, princeznu řeckou. Zahladil pohanství a šířil s úspěchem víru Kristovu mezi lidem. Dílo obrácení dokonala pak syn jeho Jaroslav. Neustálým a jediným přílivem křesťanských ideí z Řecka nabylo také ruské křesťanství rázu zcela řeckého, východního, pravoslavní.

Jaroslav. H. Dodatek. Maďaři, kteří kol r. 900. obsadili zemi, dříve zvanou Pannonii, dostali se do styku s křesťanstvím působením řeckého východu. Avšak teprve Sarolta, dcera knížete maďarského Gylase, s nimž byla v Cařihradě pokřtěna, přiměla manžela svého, vévodu Geysu, aby přijal křesť a pomohl šířiti novou víru v zemi, což se posléze definitivně podařilo provésti Geysovu synu Štěpánovi, jenž se stal prvním korunovaným králem uherským. Pokřtěn byl Vojtěchem a za choť přijal Giselu Burgund-

Štěpán
997—1038.

skou, sestru německého císaře Jindřicha II. Maďaři obrátili se cele k církvi římské.

Pokřestění Evropy bylo dokonáno teprve tím, že víru Kristovu přijali i Finnové (století 12.), Livoni, Kuronci a Estoni (století 13.) a konečně ve století 14. Litvané a na severu u Ledového moře sídlící Lapponci.

20. Papežství.

Vývoj jeho a vznik církevního státu.

1. Ponenáhlým a přirozeným vývojem církevní hierarchie, zejména biskupství z presbyterianismu a z biskupství opět patriarchátů, vznikl v Římě úřad vrcholné, v jedné osobě soustředěné moci církevní. Biskup (presbyter) římský, počal si brzy vlivem tradice o Římu, jako středisku tehdejšího světa, osobovati moc prvního patriarchy církve a nejvyššího arcibiskupa. Za mnohých bojů, jež vznikaly z toho důvodu, jednak teritoriálně, mezi západem a východem, jednak uvnitř církve, vzhledem k moci, kterou si dotud přisvojovaly církevní sněmy, dosáhl od 6. století biskup římský toho, že byl nazýván p a p e ž e m. (Papa = otec veškeré křesťanské církve.) Ještě obecný sněm Nicaejský prohlášoval sice přednost, avšak vzájemnou rovnost patriarchů v Alexandrii, Antiochii a Římě, avšak již následující sněm v Sardice v Illyrii (r. 350), dal římskému biskupu Juliovi právo rozhodčí v některých sporných věcech církevních. Ovšem ne všichni biskupové a církevní spisovatelé uznávají bez námitek tuto přednost; zvláště patriarcha cařihradský stavěl se proti primátu Říma, jenž byl však postupně přece vždy více uznáván. Zvláště opírali římsí biskupové své nároky na prvenství o neporozuměná slova Kristova v evang. Mat. 16, 16—18, a hlavně o pochybné svědectví t. zv. Klementinských knih, připisovaných neprávem Klementovi Římskému (2. století), podle nichž měl býti Petr zakladatelem a po 25 let prvním biskupem církve římské. Toto domnělé prvenství Petrovo přenášeli pak papežové, aby zdůvodnili své nároky na římskou církev, již zvali proto stolicí Petrovou, sebe pak nástupci Petrovými, což počalo již od 3. století.

Podporou papežských snah o primát byly, vedle vážnosti

Řím.

Do 6. století rovnost biskupů.

1. století Petrus ná-
stoupil.

V 6. století papež.

Říma, jako střediska římského imperia, i jiné okolnosti: statečnost biskupů římských a pověst o jejich pravověrnosti, jež je činila vítanými rozhodčími v církevních sporech 4. a 5. století. Oni je také rozsuzovali obyčejně podle pravdy a práva, takže potlačení, osoby duchovní i laici, vyhledávali hojně jejich pomoci a podpory; dále též, byt sobeckými příčinami vedené počínání světských, zvláště řeckých panovníků, na př. Gratiana a Valentiana, kteří pro podporu v místních sporech vyhledávali pomoci i vzdálených a na věci nezúčastněných biskupů římských, přisuzující jim zvláštními zákony rozhodčí a soudní pravomoc. Také k tomu přispělo veliké světské bohatství biskupů římských v Itálii, jehož nabyli za zmatků při stěhování národů. V římské církvi vládla vždy spíše jednomyslnost a kázeň, kdežto ve východní řecké církvi byly stále rozvrácené poměry a spory. Konečně moc západní církve v Římě našla znamenité opory v rozšíření křesťanství do velikých zemí na západě a severu Evropy, které byly bezprostředně závislé na vlivu Říma. A tak konečně počali papežové považovati za právo to, co jim přisouvala dříve pouze vzájemná důvěra.

2. V y n i k a j í c í p a p e ž o v é p r v n í c h d o b. Vědomým

Lev I. Veliký. a energickým zakladatelem papežské moci byl zejména Lev I. Veliký (440—461), muž vynikající učeností, moudrostí a výmluvností, obhájce, dle tehdejších názorů jedině, pravé víry a obratný politik. Dovedl využívatí vnějších poměrů, zvláště přízně císaře Valentiniana III. Po dvakráte zachránil také Řím dary a prosbami před Attilovými Huny a před Vandaly. Jemu se připisuje první pokus zavedení ušní zpovědi.

Řehoř I. Veliký.
r. 590—604.

Jiný papež, Řehoř I. Veliký, byl zprvu mnichem, jenž proti své vůli byl dosazen na stolec papežský. Nebyl sám o sobě ctížádostivý, nazýváje sebe pokorně »Servus servorum Dei« (Otrok otroků Božích), avšak pro vážnost a moc papežského úřadu dovedl bojovati rozhodně i diplomaticky a upevnil tak svrchovanost papežskou i tehdy, když si patriarcha cařihradský osoboval sám název »všeobecného biskupa«. Zasloužil se zvláště pro rozšíření křesťanství v Anglii, kam poslal jako missionáře mnicha Augustína. Přes svou osobní skromnost zaváděl nádheru do bohoslužby, která dosud měla prostotu apoštolskou. Zavedl též slavnostní zdoluhavý zpěv, zvaný po něm »gregoriánský«.

Papež: Služebník služebníků božích.

Gregoriánský
zpěv.

Jim byla také večeře Páně proměněna v oběť a učení o očistci se všeobecně ustálilo.

Večeře Páně
obř. Očistec.

3. Vznik církevního státu. Ve světských věcech opírali se zprvu papežové o moc panovníků. Brzy však se vzrůstem bohatství, zvláště pozemského, počala se v nich projevovati snaha po zevnější samostatné moci, jež v jádru svém jsouc protivna zásadám o chudobě a prostotě Krista a prvních apoštolů, dala základ papežské panovačnosti a ziskuchtivosti, jež neporušené jádro církve uvedly ve zkaženost a potomní mravní rozklad. Již Konstantin změnil dosud poníženou a utlačovanou církev v panující a potomní vládcové zhusta podporovali touhu papežů po panství nad církví, majíce z toho sami mnohé výhody. Pod záminkou, aby mohl duchovní moc z církve prováděti do všech důsledků, vymohl si papež Zachariáš vládu nad městem Římem od Pipina Krátkého (syna Karla Martella, vítěze nad Maury) tím, že podporoval Pipina při ucházení o trůn krále Franků. Pipin se souhlasem papežovým krále frankého sesadil. Z vděčnosti ke stolici papežské přispěl Pipin také dvakráte na pomoc nástupci Zachariášovu, papeži Štěpánu II., když týž byl tísněn Longobardy. Pipin daroval papežovi země ve střední Itálii, Longobardům odňaté, r. 755. Syn Pipinův, Karel Veliký, rozmnožil ještě tento dar po vyvrácení říše Longobardů, začož jej papež korunoval na císaře říše západořímské r. 800. Tak získalo papežství značné reálné i mravní podpory ve viditelném světském panství, jež trvalo až do r. 1870., kdy stát římský, papežský byl definitivně zabrán Itálií za vlády krále Victora Emanuela. Avšak podnikavost papežů nezastavila se splněním touhy po světských statcích, neboť chytrá diplomacie papežská hleděla brzy odstraniti i zdání podřízenosti jejich území vůdčí moci císařů, jež plynula téměř samozřejmě z tehdejších poměrů léních. K tomuto právnímu osamocení musily tudíž pomoci předstírané a falšované poměry a dokumenty, resp. právní sbírky, zvláště t. zv. Pseudoisidorské dekretale, připisované španělskému biskupu Isidoru ze Sevilly, jež prosaditi měly uznání tak zv. daru Konstantinova (Donatio Constantini), podle něhož Pipin a Karel obnovili toliko právní stav od dob Konstantinových, jež prý území církevního státu již sám byl daroval kdysi papeži.

Pseudoisidorské dekretale

Dar Konstantinův

21. Vrchol moci papežské za bojů o investituru.

Ve snahách, jejichž účelem bylo soustřediti veškeru moc církevní v osobě papežově, pokračoval se zdarem M i k u l á š I. (858—867), první korunovaný papež, muž pevné povahy a plný energie. Ctízádnostivý jeho sen žil dále, i když během následujícího 10. století upadlo papežství na čas v ponížení a nevážnost, za doby znemravnělé Theodory, jež se svými dvěma dcerami, Marozzií a Theodorou, po své vůli stolici papežskou obsazovala ničemnými lidmi. Než ani toto století 10. plné úpadku, nedovedlo již otrásti primátem, jež si papežové vzhledem k církví ostatní byli vybojovali. Poměry v Římě čekaly jen na pevnou ruku, jež by uvedla v uznávaný fakt to, co dosud platilo pouze akademicky a jež by znovu posílila otřesenou autoritu a vážnost římské církve. Žádoucím mužem toho druhu stal se papež Ř e h o ř VII. (1073—1085), vlastním jménem Hildebrand, syn prostého tesaře. Řehoř VII. vytkl si jako hlavní cíl, za nímž kráčel sebevědomě a bezohledně: podrobiti papežské vrchní moci nejen celou crkev, nýbrž i všechny křesťanské země a říše. Za tím účelem hleděl Řehoř oprostiti církev především od veškerých vlivů moci světské, jež se dosud jevila ve způsobu volby papežské a v tak zv. s i m o n i i a i n v e s t i t u r e. Až po Řehoře volil totiž papeže lid, kněžstvo nebo šlechta římská a nezřídka i sám císař uplatňoval při volbě svůj vliv. Působení světských činitelů, zvláště knížat při volbě, mělo nadále přestat i pouze kardinálům, přiřknuto právo této volby. S i m o n i e slulo zjištěné dosazování na úřad církevní za poplatek buď biskupů neb i jiných duchovních hodnostářů. Proti nemravné této simonii (svatokupectví) obrátil se tudíž Řehoř řadou nej přísnějších nařízení. Také tak zv. i n v e s t i t u r a, t. j. uvádění vyšších duchovních (opatů, biskupů) v úřad světskými pány, což se obrazně dělo slavnostním odevzdáním prstenu neb berly, bylo Řehořem pod trestem klatby zapovězeno. Právo investitury tvořilo značnou část moci tehdejších knížat, hlavně císaře. Uvádělo osoby duchovní v manský (lénní) poměr k ní se všemi jeho výhradami pro lénního pána. Postupováním Řehoře VII. vzbuzen byl prudký odpor, zvláště u Hohenštaufa, císaře Jindřicha IV., jenž vedl

k tak zv. bojům o investituru, jež trvaly 50 let. V prvním období podrobil se Jindřich IV. v Kanosse (1077) úplně papeži. V nově pak rczvířeném odboji za nástupců Victora III. a pontifikátu Calixta II. na sněmu ve Vormsu (1122) ukončen boj o investituru tím, že volba biskupa má se dít bez vlivu krále. Král odevzdá moc nad statky a právy udělením žezla. Potom biskup bude posvěcen a světitel mu odevzdá prsten a berlu. Konečně usiloval Řehoř VII. přes odpor duchovenstva a s konečným úspěchem papežů v tomto směru prosadit bezženství (c o e l i b á t) duchovních osob.

Coelibát.

Záměry Řehořovy přivedli k ukončení neméně mocní jeho nástupci, jejichž vliv a vážnost papežství v nemalé míře byly podporovány za tehdejších válek křížových. Innocenc III. (r. 1198—1216) jest všeobecně jmn za nejmocnějšího a snad největšího ze všech papežů. Moc papežské stolice přivedl na vrchol, ovládnuv svým vlivem úplně biskupy i světská knížata. Jemu se musil pokoriti i německý císař Otta IV., anglický král Jan a francouzský Filip. R. 1204., když se Křižáci na čas zmocnili Cařihradu a založili v něm tak zv. císařství latinské, rozšířila se moc papeže i nad církví východní. Jako »náměstek Kristův« dosáhl tudíž Innocenc panství nad celou církví křesťanskou, maje, jako soudce všech, plnou moc ve všech věcech duchovních i světských. Platila tehdy zásada, že jako měsíc přijímá světlo své od slunce, tak i královská moc světská nabývá lesku své důstojnosti od vznešenosti papežských velekněží. Sněmy církevní zachovávaly si tehdy vůči papeži toliko hlas poradní. Innocenc byl mimo to i původcem inkvisičních čili kacířských soudů (r. 1214), jež v jednom z jeho jmenovců (Innocenci VIII.) nabyly na počátku reformace tak hrozná důležitost. (Bulla: Summis desiderantes affectionibus z r. 1484.) Také všeobecné zavedení uš n í z p o v ě d i pochází od Innocence III.

Innocenc III.

Papež náměstek Kristův.

Inkvisice.

Zpověď ušní.

Moc a slávu papežství udržel ještě poslední z mocných papežů Bonifác VIII.

Bonifác VIII.

Bonifác VIII. Po zmaru sjednocení mezi církví německou a královstvím německým, jež způsobeno bylo papeži, kde za pomoci rodu Anjou byl rod Hohenštaufů zničen, blížil se také konec slávy papežské. Řím sám sbořil si základy a kurie byla nucena prosit o pomoc francouzské krále, aby získala vliv

kardinálů francouzských ku případnému vítězství při volbě papežově. Zánik bývalé moci papeže římského dal se předem tušiti po smrti Innocence III., kdy zvolen Bonifác VIII. (1294 až 1303). Význam zlata vzrůstal rok od roku, neboť bylo seznáno, že jen jim dá se moc papežská udržeti. V důsledku této touhy po opanování světa snažil se Bonifác i tuto otázku materiální prosaditi. Filip IV., král francouzský (1285—1314), válčil totiž s Eduardem I. anglickým (1212—1307) a ku krytí válečných výdajů odvážil se Filip vypsati vysoké daně, kteréž ve své spravedlnosti nejen na »obyčejný lid«, ale také na duchovenstvo své říše vypsál, a to bez otázení se a dovolení papežské kurie. Následkem toho stěžoval si klerus francouzský a anglický s klášterníky na nezvyklou a hroznou tuto pohromu. Papež Bonifác vydává bullu »Clericis laicos« s vyhrůžkou exkomunikace a interdiktu proti těmto daňovým předpisům. »Papež jen sám že má právo vypisovati a povolovati daně pro duchovní osoby a církevní statky.« Eduard I. naprosto nedbal této exkomunikační bully a zdolal odpor anglického kněžstva i papeže, který mu chtěl zabrániti vybojování nadvlády nad Skotskem. Bonifácovi zbýval tedy toliko hlavní útok na Francii, kde Filip činil sobě právo na vypsání daní a nutil papeže k uznání jeho požadavku. Bonifác tvrdil v další pověstné bulle »Unam sanctam« (1302), že má bezpodmínečnou moc papežskou, která vládne nad každou mocí světskou. (»Světský meč musí podroben býti duchovnímu a království časné musí se podříditi moci duchovní papežské, každý lidský tvor za příčinou získání spásy, musí bezpodmínečně býti podroben papeži, nejvyššímu knězi.«) Filip dal svolati sněm, kde prohlásil papeže za kacíře, vyslal svého kancléře Viléma z Nogaretu a zajal papeže před uveřejněním této exkomunikační bully, uvězniv jej v Anagni. Anagenští bránili a osvobodili sice Bonifáce, on však v roztrpčení nad nezdarem svým brzy na to zemřel (roztrávil si v hněvu hlavu o stěnu), nedosáhnuv žádného vítězství, které by mu bylo přineslo získání dukátů francouzských a anglických pro pokladnici papežskou.

22. Úpadek papežství a roztržka mezi církví řeckou a římskou.

1. Po Bonifáciovi VIII. šlo papežství rychle k pádu. Přenesením papežského sídla za Klimenta V. z Říma do Avignonu nastalo sedmdesátileté potupně jmenované »Babylonské« zajetí papežů (r. 1309—1378), jež mělo za následek úplnou jejich odvislost od králů francouzských, bezmocnost politickou a nejhlubší mravní úpadek. Opětným návratem papežů do Říma (r. 1378—1417) nastoupila potom papežská roztržka, za níž po 40 let současně vládli zprvu dva papeži (v Avignoně a Římě), později dokonce tři, zahrnující sebe navzájem klatbami a konkurující mezi sebou o přízeň a podporu světských vládařů Evropy. O nápravu tohoto neudržitelného stavu se pokoušející církevní sněmy v Pise (r. 1409), v Kostnici (r. 1414—1418) a v Bazilei (r. 1431—1443) ubíraly papežům stále více moci, takže papežství, jež během 15. století, zvláště na jeho konci, za Borgiů, se zvrhlo v bohaprázdnou znemravnělost, nepovzneslo se již nikdy více k bývalé slávě a významu.

2. Příčiny roztržky mezi západem a východem. Již ve 4. století za sporů o učení objevuje se jakási protiva v názorech mezi církví římskou a řeckou. Protivy tyto se prohlubovaly řevnivostí nejvyšších hlav západu a východu: papeže a cařihradského patriarchy o prvenství v církvi Kristově. Rozpor tento byl posílen i politickými poměry, jež vedly ku zjevnému roztržení říše římské r. 395. za Theodosia Velikého ve dvě samostatná císařství, západní s Římem, zničené r. 476. Germány a východní v Cařihradě, jež trvalo téměř po 1000 let až do jeho dobytí Turky r. 1453. Posílení vzájemné nevraživosti napomáhala i okolnost, že papež dostal do svého vlivu země, na př. Moravu, Bulharsko, Slavonii, jež byly pokřesťeny původně řeckými apoštoly východní církve. Kromě toho byla zde i různost jazyků (řeckého a latinského) a během času stále četněji se objevující nesrovnalosti v učení a církevních obyčejích. Tak se na př. na Východě učilo: že Duch sv. vychází od Otce a nikoliv spolu od Syna; bylo zakázáno po vzoru židovském požívatí krve a udáveného; taktéž postiti se v sobotu. Při večeři Páně užívali Řekové obyčejného, kvašeného chleba;

Papeži Avig
noně

Církevní
sněmy

Borgiové

Theodosius
Veliký

Rozdíl v učení
obyčejný

duchovenstvo, kromě biskupů nezachovávalo coelibátu, kdežto na západě vládl v těchto všech směrech pravý opak.

Obrázoborství.

3. O b r a z o b o r s t v í. Jedním z nejsmutnějších dokladů náboženského fanatismu a potřeštnosti, jež se v důsledku mravní pckleslosti rozmchla mezi křesťany v řecké říši, jest tak zv. éra o b r a z o b o r s t v í, t. j. sporu o uctívání obrazů, jež trval v říši byzantské po více než 100 let, a to beze všeho úspěchu. Ke konci 3. století počaly se v obci církvích, hlavně však řecké, zaváděti do bohoslužby v chrámech i na veřejných místech obrazy, jež během času takřka procitnutím ne dosud zcela potlačených pohanských instinktů, došly téměř modlářského uctívání. Spor pak, jež z přemíry zvrácené této úcty vzešel, vyznamenal se celé věci nehodným a zarmucujícím způsobem vedení, plným vášnivostí a fanatismu.

Lev III.

Spor začal pckusem řeckého císaře L v a III., přijímím I s a u r s k é h o, umožnití obrácení Mchamedánů tím, že bude mezi nimi a křesťany zůžena propast odchvlných názorů, uplatňujících se zejména u Mchamedánů, úplným zavrhováním soch a obrazů, a přesným výkladem prvního přikázání dekalogu. Roku 726. nařídil tudíž císař, aby obrazy v chrámech byly tak vysoko pověšeny, aby jich lid dosáhnouti a líbatí nemohl. Když to nepomohlo, dal císař r. 730. všechny obrazy z kostelů vůbec odstraniti. Počin Lva III. způsobil veliký rozruch a bouře. Lid a duchovenstvo spolu s patriarchou stavěl se proti císaři, jež se cpíral o souhlas části biskupů, hlavně však o vojsko, jež bylo vesměs proti obrazům. Také papež stranil ctitelům obrazů a metal na obrazoborce klatby, avšak Lev III. toho nedbal. Nástupce Lvův, syn jeho císař Konstantin V.

Konstantin V.

Cařihrady
sněm

(Kcpronimos), svolal za tou příčinou do Cařihradu sněm r. 754., na nějž se sešlo 300 císaři oddaných biskupů, kteří ctění obrazů prohlásili za »ďablův vynález«, a uvalili klatbu na ctitele jejich i vyraběče. Ani v soukromých příbytcích nesměl nikdo mítí obrazy. Proti vzdorovitým mnichům zakřčováno buď vězením, nebo byli nuceni oddati se s jeptíškami. Avšak na stranu ctitelů obrazů postavila se později císařovna I r e n a, vládnoucí za nedospělého syna svého Konstantina VI., neboť její prstopáše povaze smyslné uctívání obrazů více hovělo. Svclala tudíž se svými přívrženci sněm do Nicaee (sedmý r. 787), na němž bylo obrazoctění opět obnoveno. Následující císařové přáli také

Irena.

sněm 7
v Nicei

obrazům, ačkoliv se vojsko jako vždy proti nim stavělo. Císař Lev V. Arménský, dal sice nanovo obrazoctění odstraniti Synodem v Cařihradě r. 815., byl však za to od ctitelů obrazů zavražděn. Také císař Theofil brojil proti obrazům, avšak choť jeho Theodora, již dříve tajná ctitelka obrazů, rozhodla na Synodě v Cařihradě r. 842. spor definitivně ve prospěch ctění obrazů (ikón), jež se odtud v církvi řecké stalo znamením pravověrnosti. Také v západní církvi rozhodlo mínění papežů pro ctění obrazů, ačkoliv ani zde nechybělo námitek a názorů opačných, zastávaných zejména Karlem Velikým a rádcem jeho Alkuinem, jenž proti obrazům sepsal spis, doporučuje studium Pisma svatého.

Theodora.

Vítězství
obrazomilců.

Ctění obrazů
na západě.

3. Zjevná roztržka mezi Římem a Východem. Roku 587. počal se patriarcha cařihradský nazývati patriarchou oekumenickým, t. j. všeobecným. Řehoř Veliký, ač se protiváhou tohoto titulu zval skromně »Servus servorum«, usiloval u císaře Mauricia aby byl tento název cařihradskému patriarchovi zapovězen, avšak bez úspěchu. Za to, když Fokas císaře zavraždil, prohlašoval papež jeho smrt za trest Boží a blahopřál jeho vrahovi. Potom Bonifác III. počal užívatí stejného titulu (od 6. století většinou), a od 8. století biskupové římsí počali se pravidelně zváti papeži, aby se nad Východními patriarchy povýšili. V té době bylo roztržení obou církví fakticky již provedeno, neboť západ a Východ veden svými vlastními hlavami vyvíjel se již samostatně. Zjevná roztržka dokonala se však částečně v 9. a na konec v 11. století za nejvš pohoršlivých událostí.

Ignácius
a Focius.

Když zbožný patriarcha cařihradský Ignácius káral ve své přisnosti Bardase, jenž jako strýc vládl za nedospělého císaře Michala III. (842-847) za to sesazen, na jeho místo povolán Focius, nejučenější kněz své doby (r. 858). Papež Mikuláš I. postavil se však na stranu Ignáciovu, osobuje si v církevních sporech nejvyšší rozhodčí právo (r. 863). Počinání římského biskupa vzbudilo v Cařihradě veliký hněv tím spíše, že i Bulharsko se v té době připojilo k Římu. Focius obvinil proto na synodu cařihradském r. 867. římskou církev z různých bludů a prohlásil sesazení a klatbu nad papežem. Také papež odpověděl vzájemnou klatbou a zlořečením, zvláště když Focius nechtěl učiniti ústupků v příčině Bulharska. Smrti Fociovou ve vyhnan-

Oboustranná
klatba.

Michal
Caerularius.

ství r. 891. utichl konečně na čas onen trapný spor, až po půl druhém stu letech propukl opětně. Patriarcha Cařihradský Michal Caerularius dal totiž všechny římské kostely a kláštery v Cařihradě zavřít a obvinil mimo to listem jakémusi biskupovi apulskému (v Itálii) církev římskou z kacířství. Lid a klerus stál na obou stranách při svých duchovních hlavách a toliko císař se pokoušel o smír. Mezi oběma církvemi povstal veliký literární boj, v němž se theologové obou stran hádali hlavně o kvašený neb nekvašený chléb ve večeři Páně. Konečně přišli tři papežští vyslanci do Cařihradu, avšak patriarcha se nepodrobil. Římští poslové zanechali tudíž v chrámu Sofijském na oltáři listinu, obsahující vyobcování s klatbou a odjeli. V odvetu odpověděla svolaná Cařihradská synoda Římu stejným způsobem (r. 1054). Roztržka byla tím dokonána a trvá podnes, třeba se patriarchát východní řecké církve přestěhoval po dobytí Cařihradu do Ruska.

Konečná roz-
tržka r. 1054.

4. Rozdíly obou církví. Kromě rozdílů, již uvede-
ných, odlišuje se církev řecká od římské hlavně tím, že užívá
mateřského (řeckého) jazyka, trpí v bohoslužbě obrazy, nikoliv
však již řezby nebo sochy, že při křtu ponořuje novokřtěnce
úplně, dále že při večeři Páně podává na lžici dohromady oby-
čejný, kvašený chléb a víno s vodou smíšené i dětem a že dovo-
luje čísti bibli. V očištěc řecká církev nevěří a uznává, že hříchy
odpustitelné lze smazati pokáním, odpykáním a mši.

23. Křížácké výpravy.

1. Příčina. Když Mohamedáni opanovali celý Východ a
mezi jinými zeměmi také Egypt, Malou Asii a Palestinu, zanikly
v těchto zemích kdysi kvetoucích, křesťanské církve, jejichž
příslušníci přijali většinou Islam. Poutě západních křesťanů ke
hrobu Kristovu a na ostatní památná místa v Palestině však
neutuchaly, neboť Arabové sami vzhledem k vlastnímu zisku
chránili křesťanské poutníky. Teprve v 10. století nastaly kře-
šťanům překážky se strany Musulmanů a pronásledování byli
zvláště příslušníky vládnoucí dynastie Fatimovců. Z rodu tohoto
stal se známým svým zuřením proti křesťanům zvláště chalífe
(kalíf) H a k e m, jenž tak činil proto, aby zakryl křesťanský

původ své matky. Po té se pronásledování křesťanů rozmohlo, když byla Palestina r. 1073. dobyta tureckými Seldžuky. A zvláště v té době byly pouti křesťanů do této země Kristovy hojné, neboť vlivem a učením blouznivých Chiliastů očekávan kol r. 1000. po Kr. konec světa a druhý příchod Kristův. Druhou příčinou byla touha papežů po získání moci světské. Papež Sylvestr II. zamýšlel první zmocnití se Palestiny a po něm Řehoř VII., jemuž jen spor s Jindřichem IV. o investituru překážel v provedení tohoto záměru. Na pomoc křesťanům a k vysvobození »svaté země« měly sloužiti ozbrojené výpravy, uspořádané papežem za součinnosti císaře římského a byzantského. Doba těchto válek, nazvaných po odznaku bojovníků, křížových, trvala po 200 let. Přední zásluhu o vypravení křížáků na Východ má papež Urban II., jenž rozohnil pro tento záměr celé zástupy na synodách r. 1095., konaných v Piacenze a zvláště v Clermontu veřejně, za nesmírné účasti šlechty, duchovenstva a obecného lidu. Z Itálie šířil se bojovný zápal prostřednictvím posílů a kazatelů do ostatních zemí křesťanských, zvláště do Německa a z Francie do Anglie. Z kočujících kazatelů kříže toho způsobu vynikl zvláště Petr z Amiensu. Se žukové
v Palestině

2. Průběh. Hned následujícího roku (1096) vypravily se tři skupiny dobrodruhů, jež podnítilo ne tak náboženské nadšení, jako touha po kořisti. Dva houfy nedošly však dále, než do Uher, třetí, vedený samotným mnichem Petrem, byl zničen Turky v Malé Asii. Synody
v Piacenze
a v Clermontu.

Tímto počátečním neúspěchem neochablo však nadšení. Ještě téhož roku byla vystrojena výprava nová, pečlivě vojensky zřízená, o síle více než půl milionu bojovníků. Vedením jejím byl pověřen vévoda Gottfried z Bouillonů. Po tříletém pochodu přes Cařihrad došla vojska, ztenčená na pouhých dvacet tisíc křížáků, k Jerusalému a dobyla ho nadšeným útokem za velikého krveprolití (r. 1099). Gottfried zvolen byl králem Jerusalemským. Bylo však tížeji Jerusalém udržeti než dobýti. K zachování města v rukou křesťanů byla tudíž po téměř padesáti letech vyslána druhá výprava křížová (r. 1147) úsilím Bernarda, opata z Clairvaux a Ludvíka VII., krále francouzského, za pomoci císaře německého Konráda III. Tažení, jehož se zúčastnil také král český Vladislav II. nezdařilo se však zradou Řeků. Zbytek vojska musil se z Damašku vrátiti a Jeru- Prvá výprava

salém, tisněn vždy více, upadl konečně po 40 letech (r. 1187) v moc sultána egyptského Saladína. Také třetí výprava r. 1189., již podnikl císař německý Fridrich Barbarossa, skončila neúspěchem. Král francouzský Filip a král anglický Richard Lví srdce, kteří současně podnikli tažení po moři, potkali se taktéž s nezdarem.

Čtvrtá výprava. Výprava čtvrtá, k níž dal podnět papež Innocenc III., obrátila se však místo k Palestině do Cařihradu, jehož dobytím (r. 1204) pod vůdčevstvím Balduina z Flander, vzniklo tzv. latinské císařství, jež trvalo až do r. 1261. Pozoruhodnou, byť výsledky svými žalostnou, byla i dětská křížová výprava, asi 40.000 chlapců a mladíků z Francie a Německa (r. 1212). Dětská nevinnost měla podle tehdejší víry dosíci úspěchu tam, kde meče dospělých hříšných křížáků nemohly ničeho poříditi. Také král uherský Ondřej II. podnikl na svůj vrub výpravu r. 1217.

Pátá výprava r. 1228. vyslána byla s nevelkým sice vojskem císařem Fridrichem II., jenž pod klatbou se papeži k jejímu vypravení zavázal, avšak s úspěchem v tom směru, že sultán egyptský Haucel postoupil křesťanům dobrovolně Jerusálém a jiná ještě města r. 1228. Císař Fridrich dal se také korunovati za krále jerusalémského, avšak r. 1244. připadlo město znovu a trvale Turkům, v jejichž ruku bylo do konce světové války v r. 1918.

Šestá a sedmá výprava. Šestou a sedmou výpravu podnikl opět král francouzský Ludvík IX., přijímím Svatý, jenž se však marně pokoušel zlomiti moc Islamu v Orientě jednak proti sultánu egyptskému (r. 1248), jednak proti Tunisu (r. 1270).

3. Důsledky křížových výprav. Podnětem k nim byla stejně hluboká tehdejší víra a náboženská blouznivost, jako přirozená národům evropským touha po dobrodružství (hlavně zámořských) a výbojích, s touhou Říma po rozšíření moci světové. Umožnila je také vynikající v té době jednotnost absolutistické církve římské, kdy papežství stálo na vrcholu své moci. Výsledky výprav byly dobré i zlé, avšak pro duševní vývoj středověku a jeho názory a kulturu přímo epochální. Ovšem, že se potkaly křížové výpravy ve svém celku s neúspěchem, jenž byl zaplacen životem okolo šesti milionů lidí, aby byla na druhé straně posílena převaha moci duchovní nad světskou a utvrzena.

moc papežova. Avšak stykem s Orientem vynikla i mnchá dobrá stránka Islamu a jeho přívrženců (šlechetnost Saládinova!). Rozšířil se nový obzor věd a umění vlivem arabské vzdělanosti, jež s úspěchem těžila ze zaniklých starých kultur orientálních, jejichž myšlenky a poznatky dostaly se nyní i na západ a daly vznik novým myšlenkovým proudům a povznesení duchovního života, jenž tím počal pomalu zráti k příští reformaci. Navazovalo se na antickou kulturu, jejíž vývoj byl křesťanstvím — pokud vzdělanosti, stranic se tohoto světa, opovrhovalo a askési se oddávalo — a stěhování národů přerván. Vedle těchto světlých stránek výprav kříže objevují se i stíny. Prostota mravů trpěla v důsledku pevně, že proléváním krve, byť z důvodů v jádře čistých, pokud zůstaly nescbeckými, může si člověk získati v nebi zásluh a dosáhnouti hlavně odpustků. Dobrodružným životem rozmohla se také mezi účastníky výprav, jimž se hájení křesťanské víry stalo výnosným mnchdy řemeslem, náboženská lhostejnost. Také bohatství církve se rozmohlo zavržitelným způsobem a náboženská nesnášenlivost, až v nenávist proti jinověrcům se stupňující. Válkám křížovým děkují taktéž za svůj vznik nové řehole a řády, sloužící buď otrocky papeži, buď se proti němu byť nepřímo a skrytě zprvu stavící, na př. Templáři.

24. Nové řehole a rytířské řády.

1. Význam mnišství v té době. Na západě byla řehole, spravující se zásadami a předpisy Benedikta z Nursie jedinců až do 10. století. Před tím, než se mnišství nabytím bohatství a světské moci zvrhlo a mravně pokleslo, znamenaly kláštery v duchovním životě barbarské a nevzdělané Evropy velmi mnoho. Z nich vycházeli vynikající církevní učitelé, apoštolové víry, biskupové a papeži. V klášterích byla jediná tehdejší sídla školství a nejrůznějších věd, v nich vznikaly tehdy, když tisk byl ještě neznám, přepisy knih, hlavně bibli a odtud také se pramenila odborná péče o nemocné a chudé. Avšak bohatství světských statků, jak řečeno, počalo kaliti čistého ducha mnišství. Bylo pokládáno za zásluhu zřizovati kláštery a dařiti je bohatými fundacemi, hlavně testamenty, při nichž tehdy osoby duchovní a mniši byli s oblibou přibíráni za svědky, neostýcha-

jící se zůstaviteli, pcd záminkou spásy duše, horlivě doporučovali prospěch církve, zvláště klášterů. Se vzrůstajícím významem mnišství vznikaly tudíž vedle Benediktinů nové řehole a řády, z nichž nabyly důležitosti zvláště řády žebravé. Papežové, zejména Řehoř VII., počali davy mnichů považovati za sobě oddanou, osvědčenou moc ku podpoře papežství, neboť příslušníci jejich byli oblíbeni a vlivní u lidu i šlechty. Ostatní duchovenstvo nepřálo ovšem vždy mnichům ze žárlivosti a z obavy před ztrátou vlastního vlivu a bohatství, tím spíše, že cd 10. věku počali i mniši přijímají kněžské posvěcení a tvořili zvláštní duchovní stav. Za časů křížových výprav vznikla pak nová instituce, jako pojítka mezi živlem duchovním a laickým: rytířské řády, jež pod vedením velmistřů spojovaly v sobě trojí druh členů, vázaných vedle slibů mnišských i slibem obrany církve a víry mečem: rytíře, kněze a služebné bratry.

2. Nové řehole. V řádu Benediktinů vznikly dvě nové řehole:

Kluniacenští.

1. Kluniacenských, nazvaných podle francouzského kláštera Clunia eum (Clugny), založeného r. 910. opatem Bernouem, jež byl opat Odo, jeho nástupce, učinil středem řádu, majícího jen ve Francii na dva tisíce klášterů. Členové nového řádu, jehož jedním z opatů byl též papež Řehoř VII., řídili se předpisy přísné askese a vynikli horlivou činností ve vědách a vychovatelství. Po dvě stě let usiloval tento řád o povznesení církve a papežství v duchovních zmatcích 10. a 11. století.

Cisterciáci
(Bernardiní)

2. Jinou od Benediktinů se odvozující řeholi byli Cisterciáci, vznikli takéž ve Francii v klášteře Cistercium, který byl založil kol roku 1100 opat benediktinský Robert. Příslušníci této řehole se podrobili dobrovolně moci biskupské a hlásali v bohoslužbě prostotu, zavrhujece nádheru v chrámech a klášteřích. Nejslavnějším členem této řehole byl opat Bernard z Clairvaux, po němž přijali také jméno Bernardinů.

Karthusiáni.

Jiné nově vzniklé řehole byly: řád Karthusiánů v klášteře Cartusium ve Francii, založeném r. 1084 Brunonem Kolínským, řehole Prae-

Praemonstráti.

monstrátů z francouzského údolí Praemonstratum (Prémontré),

Karmelitáni
a Bosáci.

založená r. 1121 Norbertem, dále Karmelitáni, ustavení na hoře Karmelu křížákem Bertholdem z Kalabrie (r. 1156), jejichž jednu skupinu tvořili žebraví Bosáci.

Dominikáni
a Františkáni

Papež Innocenc III. zakázal sice tvoření nových řeholí, dal však přes to sám podnět ke vzniku dvou významných řádů: Dominikánů a Františkánů. V zásadě jsouce žebravými, nabyly tyto řády za podpory papežů přece jen bohatství a moci takové, že jim bylo znenáhla vše svěřováno: zpovědnice a kázání, vedení a výchova šlechty a lidu ve školách všeho druhu, university nevymíjaje, péče o chudé, missie vnitřní i zevní,

hlavně však i n k v i s i c e. Tak se staly tyto dva řády v důsledku udělené jim moci důležitým činitelem a oporou porušené církve, najmě papežství, ve 13. až 15. století. Dominikáni vyznamenávali se jako přísní inkvisitoři nemilosrdným pronásledováním vinníků, zvláště jinověrců a z čarodějství podezřelých. Františkáni naproti tomu byli pro svojí mírnost více mezi lidem oblíbeni, působíce naň spíše poučením a příkladem.

Zakladatelem řádu Dominikánského byl D o m i n i k (r. 1170 až 1221), rodem Španěl ze šlechtického rodu Guzmanů v Kastilii. Zprvu byl knězem v Osmě, později (r. 1208) působil ve Francii při pronásledování a násilném obracení Albigenských, jako průvodčí hraběte Šimona z Montfortu, jenž vedl křížácké tažení proti zmíněným jinověrcům. Dopadení Albigenští byli jim souzeni a nemilosrdně upalováni; aby tuto chmurnou svou činnost podpořil, založil kazatelský mnišský řád, jehož cílem bylo bdělé stíhání »kacířské nepravosti«. Inkvisice byla novému řádu definitivně svěřena až r. 1232., již po smrti Dominikově.

Dominik.

František z Assisi (r. 1182—1226) byl současníkem Dominikovým. Narodil se v Umbrii z bohaté kupecké rodiny, pohrdl však majetkem a oddal se přísné askesí. Putoval zemí jako žebrák, podporující však nemocné a chudé. Vysmíván jedněmi, ctěn druhými jako světec, založil František řád, spočívající na těchto zásadách svého původce: naprosté chudobě, sebezapírání a účinné lásce k bližnímu. Zvláštní ženské odvětví tohoto řádu založila Klára z Assisi r. 1212. (Klarisky). K žebravým mnichům počítaly se četné jiné řády ještě, zvláště Augustiáni a Pauláni, jejichž zakladatelem byl František z Pauly.

František z Assisi.

Klarisky.

Augustiáni a Pauláni.

3. Řády rytířské. Tyto vznikly za válek křížových v důsledku prvotní potřeby branné ochrany poutníků křesťanských do Palestiny a k udržení posic, jež křížáctvo v těchto krajích proti Mohamedánům získalo. Jedním řádem toho druhu jsou Johanité, založení bohatým Maurem z Amalfi při klášteře (hostitále) Jana Křtitele v Jerusalemě (r. 1099). Jejich činnost spočívala zprvu v péči o křesťanské poutníky, zvláště v případě onemocnění. Po dobytí Jerusalemu přijali Johanité za přední zásadu boj proti Mohamedánům (r. 1118). Po vypuzení z Palestiny uchýlil se řád nejprve na ostrov Rhodus (r. 1310) a posléze na Maltu. Od těchto dvou ostrovů přijali také Johanité vedlejší své pojmenování Rytířů Rhodských a Maltézských. Odznakem jejich byl černý plášť s bílým rovnoramenným křížem na prsou.

Johanité.

Templáři.

Roku 1118 založil v dobytém Jerusalemě Hugo de Payens s několika křižáky řád rytířský, jenž podle prvního svého sídla na místě bývalého chrámu Šalamounova (Templum) přijal název Templářů. Jeho činnost spočívala v obraně poutníků křesťanských a potírání nevěsticích. V pozdější době přesídlili Templáři zprvu na Cypr, a odtud do Paříže. Řád jejich se rozšířil do všech zemí, zvláště Anglie, Německa a též do Čech, a nabyl velikého bohatství a moci, jež počala býti papežům nepohodlnou. Jejich statky vzbudily závist francouzského krále Filipa IV. Sličného, jenž s pomocí slabého papeže Klementa V. vznesl tudíž proti Templářům obžalobu z nevěry, rouhačství a čarodějství. Po monstrosním procesu byl bohatý řád Templářů potlačen a rozpuštěn, jeho hrady a statky zabaveny a velmistr Jakub Molay spolu s šedesáti předními Rytíři po předchozím mučení upálen (r. 1312 a 1313). V ostatních zemích mimo Francii nebylo proti Templářům osobně zakročováno a zůstalo pouze při rozpuštění jejich komturii a zabení řádových statků. (Poznámka: Templáři, jejichž odznakem byl červený kříž na bílém pláští, měli v Praze dvě sídla v ulici Celetné, kde se podnes říká »v Templu«, a u kostela sv. Anny, (nynější Haasova tiskárna).

Němečtí rytíři.

Řád německých rytířů byl založen v Jerusalemě r. 1190. několika měšťany z Brém a Bukovce, sáktež zprvu jako u Johanitů k ošetřování poutníků z Němce, později též k boji. Králi Polskými povolán byl tento řád posléze proti pohanským Prusům k rozšíření víry v jejich končinách. Za tím účelem spojil se s řádem Mečových Rytířů z Livonska. Řádovým rouchem byl bílý plášť s černým křížem. Poslední velmistr v Prusku Albrecht Braniborský uvedl do země reformaci. V téže době vznikl i v Čechách český řád křižácký z laického bratrstva, jemuž Františkáni přepustili špitál františkánský v Praze, zřízený Anežkou, dcerou Otakara I. Papež Innocenc IV. propůjčil tomuto řádu, do něhož byla později přijímána toliko vysoká šlechta, kříž s červenou hvězdou jako znak. (Odtud název »Stelliferi« = hvězdonoši, nynější řád Křížovníků.)

Český řád
křižácký.

25. Poměry církve římsko-katolické ve středověku.

O této periodě církevního života právem platí názor, jenž na dobu tu hledí jako na »Saeculum obscurum«, t. j. temný věk církve.

1. Učení. Průběhem středověkého vývoje upevnily a rozmnožily se další protibiblické odchylky církve od prvotního, apoštolského rázu. Počaly se uplatňovati ustanovením na základě církevního zvyku a tradice. Těm, kteří tehdy rozhodovali v církvi, nesloužilo již za základ a pramen učení slovo Boží, nýbrž vlastní mínění a domnělý náboženský cit, podle něhož

bylo možno tvořiti články víry zcela libovolně, jak první počal v tom směru působiti již Řehoř I., biskup římský (zemřel r. 604). Vrchu nabylo mínění, že Písmo svaté jest neúplné a nedosta-
tečné a že musí býti proto doplněno ústním podáním, t. j. tradicí, t. j. prý zachovanými nejprve ústně, pak i napsanými výroky Kristovými, apoštolů a církevních Otců. Z té příčiny také čtení Pisma svaté.
pisma v mateřštině věřících bylo laikům, t. j. nekněžím, pod přísnými tresty zapovídáno římskými papeži, zvláště Řehořem VII., Innocencem III., Řehořem IX. a posléze sněmem Trident-
ským. Řehoř I. byl prvním, jenž různá učení o stavu duše po smrti sebral v celek a utvořil z nich učení o očištění, jako Učení o očistci.
středním místě trestu mezi smrtí a vzkříšením, kde duše věřících musejí vytrpěti trest za odpustitelné, po křtu spáchané hříchy, jež v životě pozemském nedošly usmíření. Útrapy očistce mohly však býti podle utvořené víry zmírněny a zkráceny přímluvou svatých a odpustky. Tyto odpustky měl právo udělit papež z pokladu přebytných dobrých skutků z vykupitel-
ského díla Kristova a života svatých. To vše dalo se ve formě zádušních mší a odpustků a došlo k schválení na církevních sněmech ve Florencii r. 1430. a Tridentě. Zvláště učení o od-
pustcích rozmohlo se v této době v hrozné nešvary.

Zavedeno vzývání svatých, zvláště Marie, Matky Ježíšovy, Ctěť Marie
pro jejíž kult byl vynalezen růženec a stanoveno množství Svatých
svátků Mariánských. Zásluha dobrých skutků zdůrazňována na př. přítomností při mši, postěním se, dáváním almužen, ko-
náním modliteb, sebetrýzněním a vykonáváním poutí.

Svátosti byly ustáleny o počtu sedmi. Mimo Svátostí zave-
křest a večeři Páně, jako nejstarší a původní svátosti, bylo dání stvrzením
vedeno ještě biřmování (r. 1274. v Lyonu), pokání (na sněmu ve sněmů.
Florencii r. 1439.), spolu se svátostí stavu manželského a svá-
tostí posledního pomazání a posléze r. 1449. na sněmu ve Flo-
rencii posvěcení kněžské.

Původně jednoduché požívání večeře Páně bylo spojováno Večeře Páně.
znenáhla s rozličnými obřady, ačkoliv ještě do 9. století nebylo
církevní učení v tom směru ustáleno. Roku 831. (nebo 844.)
vydal mnich Paschasius Radbertus spis, v němž tvrdil, Eucharistius
že se chléb a víno proměňuje v opravdové tělo a krev Kristovu. Radbertus.
Ačkoliv mnozí přední učitelé církevní nebyli stejného názoru,
tvrdíce naopak, že se při požívání večeře Páně jedná toliko

o požívání duchovní, bylo přece učení Paschásiovo, čili tak zvaná transsubstanciace (t. j. přepodstatnění) uznáno za učení církevní. Odpor však proti tomuto mínění nevymizel ještě ani po 200 letech, kdy (r. 1050) hrozil papež Řehoř VII. smrti Berengarovi z Toursu, neodvolá-li svůj náhled, že Paschásiovo učení jest nebiblické a nerozumné. Berengar musil se tudíž papeži podrobiti. Následek uznání dogmatu o transsubstanciaci byl vznik řady nových obřadů a způsobů, jimiž se zacházelo s chlebem a vínem, představujícím nyní skutečné tělo a krev Páně. Tak vzniklo zvláštní přechovávání hostií v drahocenných schránkách (tabernakulech), klanění se jim a konečně byl ustanoven i zvláštní svátek Těla Kristova r. 1311. (Boží Tělo). Také učení o očištění způsobilo nové nazírání na večeři Páně, jež byla považována za mešní oběť k ukrácení muk duší v očištění.

V tuto dobu spadají taktéž spory o praedestinaci (předurčení), v Písmě svatém zjevené a Augustínem systematicky vyvinuté. Také církev učení toto mlčky trpěla, třebaž stálo v přímém odporu s veškerým církevním směrem a ačkoliv bylo jí ve skutečnosti zapíráno. Kolem r. 847. vystoupil mnich Gotšalk, jenž opíraje se o spisy Augustinovy, počal nauku o praedestinaci vydávati za pravé učení církve. Za nastalých sporů byl Gotšalk na sněmě v Mohuči vyobcován, protože učení své nechtěl odvolati a odsouzen k doživotnímu vězení v klášteře, kde také zemřel po 20 letech r. 868. Avšak ani tehdy ještě neodvážila se církev praedestinaci, jakožto učení Augustinovo, výslovně odvolati.

Základy středověké církve můžeme celkem pokládati za ustálené teprve kolem 10. století.

2. Církevní kázeň. Papežové této doby sjednotili pomalu ve svých rukou veškeru moc církevní, přisvojivše si zvláště právo prohlašovati za svatého (kanonisovati), koho uznali za dobré. Oni udíleli i odpustky, t. j. odpuštění církevních trestů za peníze, odůvodňující tento postup domnělým pokladem nadbytečných zásluh Krista i svatých. Dálo se tak nejvíce v jubilejních letech, zvláště k tomu účelu ustanovených, jež se opakovaly zprvu po 100, později, jak potřeba neb chtivost papežů toho vyžadovala, po 50, 33 a 25 létech. Kárnou a zastrášovací moc prováděli papeži zprvu prohlašováním klatby (vy-

obcování z církve) a interdiktů, jímž se zapovídaly bohoslužebné a svátostní úkony pro určité město, kraj, nebo zemi, později prostřednictvím kacířských soudů čili inkvisice (založené papežem Řehořem IX. r. 1232). Tyto soudy byly svěřeny potom Dominikánům a Františkánům. Naplňovaly po staletí celý křesťanský svět hrůzou a zahubily tisíce lidských životů.

Exkomunikace.
Interdikty.

Inkvizice.

3. Církevní věda a umění. Od jedenáctého století považovali církevní učitelé za svou úlohu objasniti rozumem církevní učení a vyvinouti je dále logickým uměním aneb methodou, jež se zvala scholastikou. Již dlouho před tím soustředila se veškerá věda a vzdělanost do klášterů, a lid sám, o nějž se nikdo nestaral, tonul v neuvěřitelné duchovní ztemnělosti. Scholastikové sluli nejprve učitelé klášterních škol (= scholae), od 11. století přešlo pak jejich jméno na všechny, kdož se učením církevním zabývali a je dále vykládali. Zvláštním rázem scholastiky je, že panující tehdy mínění církve přijato jí bylo za pravé, bez zřetele k tomu, zda se srovnává se slovem a duchem původního učení Kristova. Všechn lidský rozum a ostrovtip měl býti pak vynaložen k tomu, aby tehdejší názory byly ospravedlněny, k čemuž bylo používáno spíše autority pohanského mudrce Aristotela, než Krista a apoštolů. Hlavním předmětem scholastiky bylo objasnění a ustálení nauky o sedmi svátostech, zvláště o transsubstanciaci, o očistci, odpustcích, zásluhách svatých a lidí ostatních. Cožkoliv bylo v těchto věcech násilným a přemrštěným způsobem vytvořeno, stalo se církevním dogmatem.

Scholastika.

Z předchůdců vlastní scholastiky vynikli z kruhu církevních učenců či bohoslovců vědeckých snah hlavně: Řehoř, francouzský biskup z Toursu (zemřel r. 595), španělský biskup v Seville, Isidor (isidorské dekretalie!), anglický opat Beda Venerabilis († r. 735), učení současníci a přátelé Karla Velikého: Pavel Varnefried, Langobard, anglický mnich Alcuin a Theodulf, Orleánský biskup a zakladatel národních škol. V 9. století pěstovali vědu bohosloveckou zvláště: Karel Lysý, v Anglii Alfred Veliký, Rabanus Maurus, žák Alcuinův a arcibiskup v Mohuči († r. 856), Jan Scotus Erigena a zmíněný již obránce praedestinace Gotšalk. V prvních dobách scholastiky vynikli zejména Anselmus, arcibiskup v Canterbury († roku 1109) a Petr Abaelardus († r. 1142). Jádrem Anselmova učení bylo: »Věřím, abych rozumně!« Jeho nejlepším dílem jest spis: »Proč Bůh stal se člověkem«. Od něho pochází též t. zv. ontologický důkaz. Abaelard učil, že lze věřiti jen pochopenému a vycházel ze zásady pochybování o všem. Jeho protiv-

Předchůdcové
scholastiky.

První
scholastikové.

nikem na poli bohosloví byl mystik Bernard, opat z Clairvau (Klervó, † r. 1153). Pocházel ze šlechtické rodiny a již v mládí byl matkou zasliben stavu duchovnímu. V dvacátém třetím roce opustil své dědictví a vstoupil do řádu Cisterciánů, kterýžto řád povznesl tak, že ještě za jeho života měl 160 klášterů. Tento počet vzrostl ve století následujícím na 8.000. Bernard byl přísným asketou, při tom však pro posluchače uchvacujícím a neodolatelným řečníkem, takže byl jim za věstce a světce. On povzbudil Francii a Německo k druhé křížácké výpravě, na druhé straně opět působil, že se utišilo pronásledování Židů v krajinách porýnských. Rady jeho vyhledávali papeži i králové, sněmy církevní i říšské, na jeho slova ujednávání byl smír mezi knížaty a národy. Byl smělým, nebojácným zastáncem pravdy i vůči nejmocnějším tohoto světa. Vroucí pobožnost a lásku ke Kristu vyjádřil ve slovech latinských písní, z nichž některé (na př. píseň: »Ó, hlavo plná trýznů«) zdemácněly v církvi evangelické. Jakýmsi zrcadlem nejvyššího kněze církve měl býti jeho spis: »O rozjímání«. Zdůrazňoval vnitřní, vroucí život, osvětlení a posvěcení, pocty žádné nepřijímal.

Rozkvět
scholastiky

Ve století 13. v Paříži, jež se stala střediskem scholastické vědy, vynikl hlavně: nejslavnější scholastik, dominikán, učitel v Klévině, Paříži a Římě T o m á š A k v i n s k ý (r. 1274) a J a n D u n s S k o t u s (r. 1308), mnich františkánský, učitel v Oxfordě, Paříži a Kolině. Mezi oběma těmito učenci a jejich školami vznikly dlouholeté spory. T o m á š é považovali všeobecné pojmy za skutečné (směr realistický), kdežto S k o t i s t é za pouhá jména (nominalismus).

Mystika.

Vedle scholastiky vyvinul se v té době i směr mystický. Již Bernard z Clairvaux (čti Klervó) byl mystikem. Mystiky doby pozdější (14. a 15. století) byli zvláště: M i s t r E k a r t (r. 1329), dominikán, kazatel J a n T a u l e r (r. 1361), taktéž dominikán ve Strassburku, J i n d ř i c h S u s o (r. 1365), oblíbený (= Aman-dus) dominikán v Ulmu. Zvláště T o m á š z K e m p i s (r. 1471), člen bratrstva společného života, jehož nejslavnější spis »O následování Krista« (»de imitatione Christi«) těší se podnes uznání a oblibě, byv 3000krát již vytištěn.

Umění.

Sloh románský.

Umění církevní jeví se v té době zvláště ve stavitelství. Sloh basilik vystřídán byl zprvu prostým slohem románským, jehož okrouhlé tvary nesou patrný vliv byzantský, později však vítězí g o t i k a, jejíž nádherný a spolu bizarní sloh nese pečeť ducha své doby. Vysoké, k nebi trčící stavby středověkých katedrál, jejíž zbudování věnována byla často práce staletí, zvláště však jejich do výše se zužující věže, jako by ztělesňovaly ponurého, exaltovaného ducha středověkých mystiků,

Gotika.

deroucích se ze tmy k světlu, poznání a svobodě potomní reformace. Také plastické umění odpovídá tomuto snažení, instinktivně chápanému, a obohacuje vně i uvnitř středověké chrámy přeplněncu bchatostí vlysů, okružích, výplní a soch, jejichž náměty a tvary jsou často rázu přepodivného, takřka ďábelského (chrlíci!). Za to umění malířské jest spíše primitivní a násilné, zvláště na západě nedosahuje zdaleka krásy antické a zůstává i za uměním současného Východu (Byzance).

4. **M r a v n í s t a v d u c h o v e n s t v a a l í d u.** Ke konci středověku stála církev na vrcholu své moci. Byla nesmírně bohatou, díky odkazům štědrých věřících, desátkům, darům a lénům, udělovaným panovníky. Správa a učení se ustálilo, vnitřní nebezpečné otřesy a spory ustaly. V obřadech panovala na smysly účastníků působící skvělost a nádhera; jejich středu stala se definitivně mše, těžištěm pobožností romanticko-rytířského středověku pak byl kult Marie. Bohoslužba však, vystupující vždy více na venek, zpovrchněla. Papežové byli nejvyššími pány křesťanského západu, vládouce i nad králi, rozsudky papežské byly platny všude, a jejich legáti obávali u všech světských vrchností. Řetězem hierarchie náležel značný vliv i biskupům a vůbec celému duchovnímu stavu. Duchovenstvo tvořilo třídu, povýšenou nad ostatními, avšak při tom zůstávala většina kněží nevzdělanou a požívačnou. Zvláště však při dvoře papežském rozmohla se nezdravá nádherymilovnost, rozmařilost a světské mravy, tak zejména za papežů Jana XXIII. a Alexandra VI. Borgia, kteřížto oba se nerozpakovali dopouštět se i nejchavnějších zločinů. Přirozeně, že i ostatní duchovenstvo řídilo se nikým netrestaným příkladem své nejvyšší hlavy, a oddávalo se volnému životu. Rozmohl se zejména nešvar »zastupování« majitelů tučných prebend a úřadů, kteří pak slovo Boží úplně zanedbávali. Odpustky stávaly se prostředkem k mrzkému zisku, a také s ostatky, většinou nepravými, dál se pohorčlivý obchod. I klášterní, kdysi tak přísná kázeň, nyní poklesla, a na všech stranách se jevila potřeba reformace, jež by vrátila církvi její původní prostotu a význam.

III.

CÍRKEVNÍ NOVOVĚK.

26. Předzvěsti reformace.

1. **Nové směry víry.** Od té doby, kdy se církev křesťanská počala porušovati, objevovaly se zprvu porůznu, později vždy hojněji reformační, nápravné snahy. Tak vznikaly z jedinců, vzpírajících se církvi a zřikajících se slepé víry v její učení, zvláštní náboženské společnosti, jimž spíláno se kty. Takovými společnostmi hned v prvních dobách křesťanství byli zmíněni již Montanisté, Nováciáni a Donatisté. Dualistický názor staré Gnóse, jenž nejdůsledněji byl proveden u gnostika Markiona (nar. asi 85. po Kr.) přešel posledními svými zbytky asi v 7. století do nově vzniklé společnosti Paulikiánů, kde se spojil s prvky manichejského učení. Rozkvět jich sahá do 10. století. Zakladatelem jejím byl jakýsi Konstantin Silvan, jenž středisko své působnosti přeložil do Kibossy v Armenii. Kolem r. 970. usadili se Paulikiáni v Thracii, kde se záhy velice rozšířili, brojíce proti uctívání obrazů, ostatků a svatých. Císaři řeckými byli násilně potlačováni, takže na čas téměř zanikli. V desátém století objevují se opět a splývají s novou významnou společností Bogomilů.

Paulikiáni.

Bogomilové.

Bogomilství vzniklo v téže době, a největšího rozvoje nabylo ve 12. věku. Rozšířilo se hlavně v Thracii, Makedonii a Bulharsku. Učení Bogomilů jest taktéž dualistické a vedle paulikianismu čistého, obsahuje i jiné prvky manicheismu a markionismu (Gnose). Podle učení Bogomilů byl člověk stvořen vzpupností Satanaela, jenž kdysi Bohu roven, seděl po jeho pravici. Satanael nepřeje člověku, aby dosáhl blaženosti a překáží mu v tom.

Aby lidstvo z bíd vysvobodil, seslal tudíž Bůh Loga-Ježíše, jenž nad Satanaelem zvítězil. Roku 1111. potlačil zvláštní kacířský soud tuto společnost Bogomilů, jejichž prorok Basilioš, byl upálen v Cařihradě r. 1118. S Bogomily byli patrně totožní t. zv. Euchité, o nichž pojednává byzantský spisovatel Miechal Psellos ve století jedenáctém.

Z balkánského poloostrova bylo učení Bogomilů přeneseno na západ, kde doznali značného rozšíření ve sdružení K a t h a r ů. Jméno Katharů (též Kavarů, z toho české kacíři) pochází z řeckého »katharos«, což značí »čistý«. Přívrženci jich nazývali se tak z toho důvodu, že se pokládali čistými ode všeho hmotného a tělesného. Pod jménem Katharů dlužno ovšem rozuměti větší počet menších učení, taktéž (jako jejich předchůdci) směru dualistického. Základem jejich učení byla vlastně stará nauka manichejská, pročež se zovou též novomanichejci. Pohrdání zlou hmotou, zdrženlivost masitých pokrmů a zvláště manželství, bylo hlavním jádrem jejich mravouky.

Katbarové.

Těchto přísných předpisů měli však šetřiti pouze »dokonalí«, to jest nejvyšší třída jinověrců, kteří obdrželi již křest duchovní, t. zv. »Konsolementum«. Zavrhovali křest vodou, a vůbec křtění dětí, připisujíce pouze obřadu svého duchovního křtu vysvobození z moci hmoty a Satana. Křest tento uděloval se po tří denním postu a pokání vkládáním rukou a modlitbou. Kdo byli takto zasvěceni, zvali se »dobrymi lidmi, dobrými křesťany a přáteli Božími«. Z těchto »dokonalých« (perfecti), bráni byli představeni, po způsobu církve manichejské, zvláště biskupové a dva jejich zástupci. Nad biskupy bylo postaveno 72 »magistrů«, a připomíná se také papež Katharů, jménem Nequinta či Niceta, jenž r. 1167. ve Svatém Felixu de Caraman, v krajíně toulousské ve Francii, konal církevní sněm. Katharové byli původně v Makedonii a Bulharsku (odtud též název jejich Bulgari), v Bosně a Dalmacii. Na západě se objevili nejprve v severní Itálii, kde byl hlavně Milán střediskem jejich hnutí. Odtud se rozšířili, zvláště ve 12. století, do jižní Francie a některých krajů Německa, a udrželi se až do 15. století přes všechna krutá pronásledování.

Mezi Kathary zaujímají zvláštní postavení tak zv. A l b i g e n š t í, dle města Albi, kteří se sami nazývali též »dobrymi lidmi«. Vynikali dobročinností a výchovou dětí a oddávali se přísné zdrženlivosti jako Katharové vůbec. Zavrhovali Starý Zákon, křest (obyčejný) i večeři Páně, obrazy a kříže. Hlavním obsahem jejich dualistického učení bylo tvrzení, že svět podřízen jest dvěma Pánům: Bohu světla, vládnoucím neviditelnou říši a Knížeti tohoto světa, jenž panuje smyslné říši hmoty. Syn jeho, Lucifer, vlákal některé tvory Boha světla do své sféry, odkud mají býti vysvobozeni spasitelným posláním Kristovým.

Albigenští.

Od roku 1150. rozšířili se Albigenští z krajiny Languedocu po celé jižní Francii velikou měrou. Nejprve bylo proti nim užito zbraně duchovní. (Bernard z Clairvaux, Dominik a j.) Roku 1181. byla však proti nim podniknuta celá křížová výprava, jež se opakovala později za Innocence III. Dvacet let (r. 1209—1229) trval vražedný boj s Albigenskými a jejich zastáncem, hrabětem Raymundem VI. z Toulousu. Dílo vyhlazení a zpusťování země dokonáno stoletou prací kacířských soudů, zvláště inkvisice, Dominikánům svěřené. Ojedíněle vyskytovali se však Albigenští až do polovice 14. století.

Katharové
v Čechách.

Katharové objevili se i v Čechách, někdy kol roku 1244. Toho léta také vydal proti nim papež Innocenc IV. bullu, datovanou v Lyoně, kam se byl za sporu s císařem Bedřichem II. uchýlil. Na prosbu Přemysla Otakara II., r. 1257. ustanovil papež Alexandr IV. první podle jména známé inkvisitory v Čechách, dva brněnské minority, Němce Lamberta a Bartoloměje. Jejich činnost neměla však valného výsledku. Počátkem 14. století bujelo katharství v Čechách nejvíce. Roku 1315. dali Pražané upáliti podle svědectví Hájkova 14 osob obého pohlaví z Katharů, kteří našli účinnou oporu v osobě posledního biskupa pražského Jana z Dražic (r. 1301—1343). Biskup tento násilím osvobozoval jinověrce církevní vazby a sesadil inkvisitory z úřadu, pročež byl papežem Janem XXII. obeslán r. 1318. do Avignonu a tam po několik let vězněn. Jinověrství šířilo se tajnou prací svých vyznavačů, kteří potají cestovali po zemi, obraceli lidi od římské víry, konali v noci shromáždění a vyznávali se veřejně z hříchů. Nejvíce byli zastoupeni v diecési pražské. Tento druh věřících popíral těla vzkříšení, jednotu Boží bytosti a hlásal zejména t. zv. doketismus (gnostické učení o zdánlivém těle Kristově). Měli prý svého arcibiskupa a sedm biskupů v diecési pražské, z nichž každému bylo podřízeno 300 vyznavačů. Schůzky a kázání konali nočního času a dopouštěli se podle obecných pomluv nejohavnějších prostopášností. Učili také příchodu vlády Luciferovy. Jejich souvislost s ostatními jinověrci v Evropě, zvláště katharskými, jest již podle jména nepochybnou. Vlastní původ svých nauk odvozovali sami od »bratří dulcinských«, jejichž zakladateli byli Dulcinus († 1307) a Markéta, »svůdci novarští«.

Jmé tehdejší společnosti náboženské v Evropě byly též Petro-

bursiáni, jejichž zakladatelem byl Petr de Bruys, kněz jihofran-
couzský, jenž zavrhoval viditelnou církev, chrámy, kříže, mši, křest dítek
a bezženství. Byl upálen r. 1124. V Itálii opět vystoupili »Apoštolští bratři«,
jejichž spolky, vznikající kol r. 1300., čelily proti rozmařilému životu a po-
hanství duchovenstva a církvi vůbec.

Petrobursiáni.
Apoštolští
bratři.

Papeži a církvi vůbec odpírali vášnivě i odstěpení Františkáni,
kteří přísně setrvali na zavržení veškerého majetku.

Z laických, církví neschválených spolků, jejichž snahy čelily tehdejší
porušenosti církve, vynikly zvláště Beghardi a jejich ženské oddělení
Beghiny, jejichž zakladatelem byl ve 12. století Lambert de Beghe,
kněz v Lüttichu. Procházeli, kázaje pokání, zvláště Nizozemím a Německem,
dostali se však také do Čech, kde 200 let později za Husitských válek
objevovali se jako spolky Bekartů (Pikhartů) a Bekyní. Službám a ošetření
nemocných věnovali se zvláště Lollhardi a konečně v dobách hrozného
moru, jenž v letech 1348—51 zpustošil Evropu, za všeobecného rozvratu
a šílení vynikli t. zv. Flagellanti (mrškači), kteří ve velikých průvo-
dech zeměmi se zahalenou tváří, zpívající žalozpěvy a mrškejce si obna-
žená záda, procházeli. Odpírali kněžovládě jako Antikristu. Jinou společ-
ností náboženskou byli též »Bratři společného života«, slučující
v sobě kněze a laiky. Založení byli nizozemským knězem Grootem a pěstova-
vali školství a kázání, jsouce nenáviděni žebravými řády.

Laikové.

Flagellanti.

2. Jednotliví reformátoři. V reformačních snahách jednot-
livců vynikli zejména Agobard, biskup v Lyoně († r. 840), odpůrce
obrazů, božích soudů a pověr, nabádající ku čtení Pisma svatého. Ne-
přítel křížů a obrazů byl Claudius, biskup Turinský, učící ospravedlně-
ní z víry. Proti světské moci duchovenstva a jeho statků horlil Arnold
z Brescie, upálený r. 1115. Četbu Pisma svatého v původních řečích
doporučoval Roger Baco, učitel v Oxfordu († r. 1294). Ke konci století
15. žil Jan Wessel († r. 1489), nizozemský reformátor v Groningách,
jenž učil shodně s potomním Lutherem, jenž sám tuto skutečnost s pře-
kvapením zdůrazňoval.

Agobard.

Arnold
z Brescie.

Roger Baco.
Jan Wessel.

Jako italský reformátor proslavil se zvláště Dominikán florenský
Jeronym Savanarola. Pocházel ze vznešené rodiny ve Ferrare,
kde se mu dostalo pečlivé výchovy. V mládí svém utekl Savanarola do
dominikánského kláštera, kde přes svůj odpor a pokoru byl přemluven ke
studium. Ze spisovatelů církevních působil naň zejména Augustin, jehož
spis »Slovo Boží« znal téměř doslovně. V 38. roce stal se učitelem mlad-
ších členů ve Florencii a brzy na to priorem kláštera San Marco tamtéž.
Působil na lid jako nepřekonatelný kazatel, napomínaje své posluchače
k modlitbám a odevzdání se Kristu. Měl několik proroctví o politických
změnách své doby, jež se také naplnily vpádem francouzského krále
Karla VIII. do Itálie. Vláda rodu Medici, proti němuž Savanarola kázal,
byla odstraněna, a Savanarola povolán v čelo obce, v níž zavedeno repu-
blikánské zřízení, jehož nejvyšší hlavou a králem měl býti Bůh sám (theo-
kracie). Příklad Savanarolův skutečně povznášel lid, jenž se oddal spořá-
danému a zbožnému životu. Odmitnuv papežem Alexandrem VI. nabízený

Savanarola.

klobouk kardinálský, jenž ho měl připoutati ke stoličce papežské, jejíž pohoršlivý život neohroženě v kázáních svých bičoval. Savanarola dán byl do klatby, ježto nechtěl na zákaz papežův z. staviti svých kázání. Zatím změnou politických poměrů (návratem rodu Medici) odpadl lid od svého proroka a Savanarola, vydán papežskému soudu, sedmkrát mučen a posléze se dvěma nejvěrnějšími svými přáteli na hranici uškrcen a pak upálen. Přitížilo mu zejména též, že učil ospravedlnění z víry. Savanarovým ideálem byl demokratický stát Boží a jeho úmyslem reformace církve a státu. V reformačních snahách tehdejších, čelících k nápravě církve

Pařížská škola,

Církevní
sněmy

v hlavě i údech prosívala se zejména francouzská škola v Paříži. Na tamní universitě vynikli zejména v tomto směru tři její příslušníci: Kancléř Petr Alliacký († r. 1425), Jan z Gersonu a zvláště Mikuláš z Clémanges († r. 1440). Všichni tři byli ctitelé Pisma svatého a hlavně Mikuláš z Clémanges zdůrazňoval Bibli jako jediný pramen víry. O nápravu v církvi pokoušely se též církevní sněmy v Pise (r. 1409), v Kostnici (r. 1414—18) a v Basileji (r. 1431—43), avšak celkem bez výsledku.

Humanismus.

Jako protiklad ponurého učení středověké církve počíná se uplaňovati Humanismus, jenž hlásá návrat ke klassické, hlavně řecké literatuře, k čistě kráse a umění antiky. Podnět k tomuto směru dali hlavně řečtí umělci, uchýlivší se na západ po pádu Cařihradu a dobytí jeho Turky. V Itálii podporovaly studium řecké vědy, některé, humanismem zaujaté rodiny vladařské, zvláště dům Medici ve Florencii. Než zde přestávalo humanistické hnutí pouze na vnějším, světském vzdělání a nezúrodňující názory náboženské, vedlo k nevěře. Ne tak v Německu, kde humanismus přispěl naopak k lepšímu porozumění Pisma a tím hlubší a čistší víře. Nejznamenitější humanisté jsou: Erasmus Rotterdamský, jenž studoval v Paříži a učil v Oxfordě, a sídlil konečně po cestách celou Evropou v Basileji, až do své smrti r. 1536. Pracoval pro reformaci, byl nepřímo, vydáváním a výkladem Nového Zákona, a svými satyrickými spisy («Chvála bláznovství»). Podobně vynikl i Jan Reuchlin, znalec hebrejštiny.

Rotterdamský

27. Valdenští. Viklef.

Náboženské společnosti výše uvedené a jednotlivci dovedli sice vytýkati duchovenstvu, papeži a církvi jejich zlořády a zkaženost, neuměli však, sami boříce, vystavěti novou, pevnou budovu učení — reformaci. Vzduchu se reálného světa a prchající ve svých snech praktickému životu, jevilí všichni oni reformátoři ráz spíše blouznivý.

Valdenští.

Pouze střízlivým a prosté evangelium jako základ hlásajícím Valdenským podařilo se dosíci výsledků stálejších a vynikajících.

1. Zakladatelem a prorokem Valdenským byl Petr Valdo (Valdus, Valdez), bohatý kupec v jihofrancouzském městě Lyonu. Dojat náhlou smrtí svého přítele a nenalézaje útěchy a jistoty spasení ve vnějších úkonech náboženských, jako modlitbě a postech, oddal se Valdo horlivému čtení Písem svatých, jejichž částečný překlad získal u svých dvou přátel kněží. Vynaloživ část svého jmění na zjednání dalších opisů svého překladu a rozděliv zbytek mezi chudé, založil kol roku 1170. spolek, jehož úkolem bylo kázání čistého evangelia lidu. Sám získal si hlavně mezi chudými mnoho přívrženců a žáků, jež vysílal po dvou, aby v jeho smyslu kázali čisté učení evangelia. Když k svému počínání nedosáhl povolení arcibiskupova, obrátil se r. 1179. na papeže Alexandra III. s prosbou, aby směl veřejně kázati evangelium. Papež však nepřivolił a naopak, stihl nového proroka r. 1184. klatbou, když jeho nálezu neuposlechl. Valdo byl tudíž nucen uprchnouti; skrýval se po několik let v Itálii a v jiných zemích, až zavítal také do Čech, kde zemřel r. 1197.

2. Přívrženci Petrovi slují po něm Valdenští, jsouce zvaní též »Leonisty« (podle města Lyonu) nebo »Lyonskými chudými«. Základem jejich učení byly dvě přední zásady zakladatele Petra: kázání čistého evangelia a dobrovolná chudoba. Důvod, proč učení jejich nabylo velikého rozsahu, spíše než snahy na př. Františka z Assisi, jenž vycházel přece z týchž zásad, spočíval v tom, že zdůrazňující laické kázání, zavrhovali Valdenští hned zprvu příkré dělení církevní na duchovenstvo a laický lid. Sami nepomýšleli s počátku na nějaké odloučení od církve nebo založení církve vlastní. Neznali proto křtu dětí po svém nějakém způsobu (neboť děti jejich byly křtěny kněží římské církve) a také nekřtili již pokřtěných a obraceli svou horlivost získati členy pro své učení, pouze ke křtěným členům katolické církve, ze které se snažili shromáždití národ zbožných vyvolených, kteří by se přiznávali k Písmu svatému, jako jedinému pravidlu života a víry. Také není nikde řeči o svátostných nebo jim podobných obřadech u Valdenských při přijímání nových členů. Také nehloubali Valdenští o mystických zásadách víry, na př. doketismu, nebo dualistických názorech ostatních Katharů. Jim běželo hlavně o život praktický, prostý všeho mystického, proto nevytvořili také žádné bohovědné

Stupně
duchovenské.

soustavy, jež by se lišila od všeobecných názorů křesťanských. Avšak právě prostota jejich učení je znenáhla vedla k tomu, aby se odchylovali od formálních stránek církve římsko-katolické. Zavrhovali tudíž přísahu i očistec. Později, věrni svému názoru o nerozdílnosti práva hlásati evangelium kněžími jako laiky, zamítali papežství, mši, ušní zpověď a záslušnost skutků. Touto nápadnou shodou s názory potomní reformace došli i oni později v 16. století stykem s reformovanými Švýcary smýšlení úplně evangelického, reformovaného. Měli ovšem také jistou třídu duchovenstva, jež se dělila ve tři stupně: majoralis, major a minor, tyto však neměly ničeho společného s třemi hierarchickými stupni římsko-katolickými: biskupů, kněží a jáhnů. Hodnost biskupa Valdenských v Rakousích, jenž byl r. 1299, ve Vidni upálen, náleží jim tudíž pouze podle stanoviska a názorů jejich protivníků. Sami mezi sebou dělili se pak vyznavači Valdenských, aspoň s počátku ve dvě, byť neoficiální skupiny. V d o k o n a l é, jakési mnichy, kteří žijíce společně, zdržovali se všeliké tělesné práce a manželství, a ve v ě ř í c í vlastní, kteří prací živili své rodiny. Avšak tento rozdíl, samými Valdenskými ne vesměs uznávaný, brzy sám sebou vymizel. Avšak bezženství připisovali dlouho zvláštní důležitost. Hned v prvních dobách, i potomních, měli Valdenští velikou náboženskou literaturu. Již v prvních dvaceti letech rozšířili se Valdenští značnou měrou po zemích evropských, zvláště ve Francii, a to jižní, a Itálii, kde hlavně v Lombardii vynikli v rozhodném odpírání římské církvi. Byli krutě pronásledováni a trpěli zejména spolu s Albigenskými za křížové války proti těmto. Innocenc III., vida nevyplenitelnost jich, zamýšlel je proměnití v jakýsi církevní mnišský spolek, avšak smíření příkře si odporujících vzájemných názorů bylo již nemožným. Také vévodové a hrabata savojsští pronásledovali je ve 14. a 15. století několikráte, čímž je podnítili k brannému odporu, jenž v nepřístupných alpských údolích docházel často k úspěchu. Ve Španělsku, Itálii a na Rýně zuřila inkvisice krutě proti nim a zvláště krvavě byli utiskováni vévodou Viktorem Amadeem II. a francouzským králem Ludvíkem XIV. Mnoho jich při tom zahynulo, jiné stihlo pak dobrovolné i nedobrovolné vyhnanství. Přes všechna tato krutá protivenství kvete však církev Valdenských podnes.

Rozšíření
Valdenských.

Již Petr Valdo, na konci svého života, zanesl své učení

do Čech. Rozšířili se zvláště do Slezska a stali se v zemích našich tak známými, že podle nich zvaní byli napotom všichni od církve se odchyloující p i k a r t y, sloučením jejich víry, nebo aspoň stotožňováním jejím s jiným, laickým řádem Beghardů belgických, vyšlých z učení mistra svého Lamberta Beghe, kněze v Lüttichu.

Celkem však možno říci, že reformace česká vznikala ze základů domácích, původních a rozsáhlejších, již Husem počínaje. Avšak vždy se potkávaly reformační snahy české s vřelými sympatiemi Valdenských. Tak r. 1433. uspořádala jejich církev ve Francii sbírku ku podpoře Husitů, a naopak zase na sněmě basilejském ujímal se za Čechy ostatní sám Prokop Holý veřejně Valdenských. Také Petr Chelčický znal jejich učení, avšak Jednota Bratrská vyvíjela se nezávisle na Valdenských, kteří jí posloužili na počátku nejvýše snad posvěcením kněžským a přidavše se pak v Čechách sami k Jednotě, v ní vymizeli.

2. W i k l e f (Wiclif, čteno Uiklif), jako anglický reformátor, náleží k nejstatečnějším původcům reformačního hnutí. Křestním jménem slul Jan, narodil se roku 1324. ve vesnici Wykliffe, a byl farářem v Lutterworthu a profesorem bohosloví na vysokém učení v Oxfordu. Zprvu (r. 1630) opíral se toliko nemírnému působení žebravých řádů dominikánských a františkánských, jejichž úmyslem bylo ovládnouti universitu oxfordskou. Později v několika svých spisech popíral oprávnění mnišství vůbec. Roku 1366. postavil se na stranu anglického krále Eduarda III., jenž se zdráhal platiti papeži t. zv. »petrský halíř«. Ten znamenal uznání papežské svrchovanosti nade všemi křesťanskými panovníky. Svrcovanost ona byla v této formě kdysi (r. 1213) papežem Innocencem III. vynucena klatbou na anglickém králi Janu »Bezzemkovi«. V nastalém v této příčině vyjednávání, které se konalo v Nizozemí, přesvědčil se Wiklef jako královský vyslanec osobně o zjištění a hrabivosti papežské strany, a počal tím horlivěji nyní vystupovati proti papeži, vyhláše jej za »Antikrista«. Spolu odpíral uznati oprávnění ušní zpovědi, očištění, odpustků, papežské klatby, svatokupectví (Simonie), uctívání obrazů a svatých. V odvetu odsoudil papež Řehoř XI. 19 článků vyňatých z jeho spisů, a nařídil vyšetřování a potrestání Wiklefovo. Avšak Wiklef, chráněn přízní králov-

skou, obhajoval se osobně a neústupně, a pokračoval ještě dále v reformačních svých snahách. Dal podnět k překladu bible do jazyka anglického a zejména přeložil sám Nový Zákon. Po vzoru Valdenských založil také laický spolek zbožných mužů, kteří po dvou chodíce, měli kázati evangelium. Posléze r. 1381. počal ve 12 článcích potíratí nauku transsubstanciační o přepodstatnění chleba ve večeři Páně. Téhož roku vypukla v Anglii selská válka proti nově zavedené dani a této okolnosti využili Wiklefovi nepřatelé, tvrdíce, že Wiklef je duchovním původcem této vzpoury. V důsledku odporu, jenž se vzmáhal proti Wiklefovi se strany dosud mocné římské církve v Anglii, odsoudil Synod, v Londýně zasedající, jeho spisy r. 1382. Wiklef, zbavený učitelského úřadu na universitě oxfordské, uchýlil se v soukromí své fary v Lutterworthu, kde žil v klidu až do své smrti r. 1384. Potomní kostnický sněm znovu odsoudil Wiklefovy spisy jako kacířské, zvláště jeho pojednání Trialogus. Mstivost Říma šla až za hrob: tělo Wiklefa »kacíře« vykopáno a spáleno s jeho spisy roku 1427. Wiklef učil již zcela evangelicky, ve shodě s potomní reformací, že Písmo svaté jest jediným pravidlem víry, obsahujícím v sobě pravdu buď výslovně, nebo zahaleně. Kristus sám jest jedinou hlavou své církve a jediným prostředníkem. Ve Večeři Páně jest Kristus přítomen pouze duchovně. Církví dlužno rozuměti podle Wiklefa veškerenstvo vyvolených; kněžímí jsou všichni věřící, nikoliv jeden privilegovaný stav. Ke spasení je potřebí jediné víry Krista, dobrými skutky nelze si spasení zasloužiti. Těmito svými hlavními články zahájil tudíž Wiklef v dějinách reformace novou dobu. Přívrženci jeho v Anglii zachovali se přes veliké pronásledování ještě dlouhý čas.

28. Česká reformace.

1. Předchůdci Husovi. Po zkáze říše Velkomoravské a zmaru snah po národní, čistě slovanské (české) církvi, dostal se církevní život v Čechách, hlavně vinou slabé, nebo z různých důvodů i úmyslné politiky českých panovníků zcela do područí latinské církve římské a papežské. Úzkým připoutáním k Římu sdílela s ním i církev v Čechách během středo-

věku veškeré zmatky a porušení v učení a životě. Poněvadž pak vlivem poměrů dosáhla církev v zemích našich velikého bohatství, soustředěného zvláště v majetku biskupství, kapitol a klášterů, podlehla tím spíše pohoršlivému životu a svodům, jež bohatství nabízí. Protiklad zkaženosti kleru a čistého života dle evangelia, jenž vždy, byť utajen, tkvěl v nábožensky založeném našem lidu zvláště na východě a jihu Čech, vzbuzoval však již ode dávna reformační snahy a k životu budil vždy znatelnější odpor, namířený proti papežství a římské církvi vůbec. Zprvu se ovšem jen oprávcové vyskytovali, kteří neodvažující se ještě dotýkati vlastního učení, brojili tím horlivěji alespoň proti zpustlým mravům duchovenstva a snažili se lid napravovati.

Jedním z těchto nápraviců byl sám, horlivý jinak katolík a věrný vyznavač římské církve, k r á l K a r e l I V. »O t e c v l a s t i« (r. 1333—1378). Postarav se o vnější občanský pořádek a obecnou bezpečnost ve své zemi, hleděl Karel IV. působiti i k tomu, aby v církvi zavládla pravá zbožnost, a aby v duchovenstvu se pěstovala přísná kázeň. Avšak všechny tyto, byť dobře míněné snahy, nešly na samotný kořen zla a jeho příčinu, jež tkvěla v učení a zřízení katolické církve. Neboť jinak byl na př. král Karel sám přemrštěným ctitelem ostatků svatých, inkvisici horlivě podporoval a působil k tomu, aby náboženské, lidu určené spisy byly ničeny a aby příslušníci Beghardů byli vyhledáváni a pálení. Důležitým činem, jenž měl v zápětí větší uvolnění církevního života a jeho oproštění od vezdy nepřátelských vlivů německého kleru a jeho protičeské, odnárodňovací politiky, bylo povýšení pražského biskupství na arcibiskupství r. 1344. se dvěma podřízenými biskupstvími v Litomyšli a Olomouci na Moravě. Tím byli Čechové vytrženi v církevních věcech z nadvlády arcibiskupů v Mohuči. Pomocníkem Karlovým v jeho obrodných snahách byl zejména první arcibiskup pražský A r n o š t z P a r d u b i c († r. 1364), jenž předcházíje příkladem v úřadě i soukromém životě, snažil se poctivě o povznesení duchovenstva, zřídil zvláštní dozorce, kteří měli bdíti nad jeho mravy. Lze říci, že jak Karel, tak i arcibiskup Arnošt, dosáhli jakýchsi výsledků po vnější stránce náboženského života, takže jejich dobu možno považovati za slavnou dobu církve české a předchozí reformaci v prvním stadiu (většinou na

Karel IV.

Arnošt
z Pardubic.

zevnějšek; uvnitř byla církev rozhlodána velkými nedostatky, jež byly příčinou pozdějšího hnutí reformního.)

Kunrát
Waldhauser.

V dobách Karlových náprávcem Čechů, původem cizinec, byl zejména Kunrát z Waldhausenu, též Waldhauser zvaný. Rodem z Hornorakouské vesnice Waldhausenu, stal se Kunrát augustinským mnichem. Karel IV. povolal jej z Vídně do Čech okolo roku 1360. Byl k zabezpečení obživy jmenován farářem v Litoměřicích, zdržoval se Waldhauser přes to většínou v Praze, kázaje v chrámě u sv. Havla německy lidu a latinsky studentům. Později byl povolán na největší tehdy faru v Týně, kde v klidu zemřel r. 1369. Ačkoliv kázal německy, byla jeho kazatelská proslulost taková, že chrám nestačil návalu věřících. Ohnivou svojí výmluvností konal pravé divy, takže jeho výzva k pokání nacházela ihned zjevného ohlasu, neboť lichváři vraceli dobrovolně nespravedlivě na dlužnících svých vydřené peníze, ženy se zřikaly okázalého přepychu v oděvu a mravy rozmařilé mládeže obracely se k počestnosti. Když se však v mravokárném svém zápalu obrátil i proti duchovenstvu, zvláště proti žebravým mnichům, jich nemravnosti a hrabivosti, byl jimi Kunrát obžalován u arcibiskupa r. 1364. Obhájil se z nařknutí směle pamětním spisem, k němuž přidal později spis nový, když nepřátelé jeho svůj útok proti němu obnovili, ale bez výsledku.

Milič
z Kroměříže.

Jedním z nadšených kazatelů v pohnutých tehdejších dobách kvasících převratů v náboženském citění českého lidu byl i Jan Milič z Kroměříže. Jako kanovník bohaté kapitoly kroměřížské (r. 1350), potomní arcijáhen v Praze, spolu tajemník a podkancléř Karla IV., získal Milič znamenitého postavení a veliké vážnosti. Přes to však zřekl se svých důstojností, maje touhu státi se prostým kazatelem. Odešel tudíž jako kaplan do Horšova Týna na Šumavě, po půl roce se vrátil však opět do Prahy. Zde počal Milič kázati v duchu své doby, jež ve zmatcích a zkaženosti církevního života hledala pokáním návrat ke pravému křesťanskému učení. V kázání zavedl Milič v těch časech nebývalou novotu, jazyk totiž český, ačkoliv ani latině a němčině (již se teprve později přiučil) se nevyhýbal. Malý kruh jeho posluchačů rostl, dík srozumitelnému jazyku lidu, jehož v řečech svých užíval takovou měrou, že některého dne byl Milič nucen až pětkrát vystoupiti na kazatelnu, kol níž se kupili vždy noví

posluchači. Sám k sobě přísný, hleděl na jiné působiti laskavým napomináním, jímž však ve své pravdymilovnosti nešetřil ani lidi nejvýše postavených, jako krále Karla a arcibiskupa. Směle a neohroženě potíral svou výmluvností nešvary, zvláště svatokupectví a prodávání odpustků. Jeho přičiněním a příkladem nastalo v Praze duševní probuzení a hnutí, mocnější ještě než za Waldhausera, jehož nástupcem při chrámu Týnském se Milič po smrti onoho stal (r. 1369). Svým neohroženým počínáním v kázání vzbudil Milič, tak jako Kunrád, zvláště u duchovenstva, zášť a nepřátelství, jmenovitě u mocných tehdy žebravých řádů. Jejich návodem byl také obžalován z bludařství. Odebrav se z toho důvodu r. 1367. do Říma, ospravedlnil se u tehdejšího papeže Urbana V. Po návratu do Prahy pokračoval pak s dvojnásobnou horlivostí v obrodném svém díle. Nenávisť a úklady jeho nepřátel rostly však tím více, takže si nebyl Milič jist ani svým životem. Přízeň Karla IV. jej však vždy ještě ochránila. Byv znovu obžalován u papeže a vyzván papežským inkvisitorem, aby se zodpovídal ze 12 bludných článků svého učení, odvolal se Milič opět k papeži, sídlícímu tehdy v Avignonu, kam se také r. 1374. odebral. Ospravedlniv se opět z nařčení svých nepřátel, zemřel Milič náhle téhož roku. Z českých jeho spisů se na naše doby nezachovalo ničeho, z latinských postilla, čili sbírka kázání.

Z žáků Miličových vynikl nejvíce Matěj z Janova, Matěj z Janova. jeden z Husových předchůdců nejučenější, nejhlubší myslitel a reformátor. V theorii bylo v něm reformační učení již nejvíce rozvinuto. Pocházel z českého rytířského rodu, studoval v Praze a na pařížském vysokém učení, pročež dostal příměnění »Pařížský mistr«. V Římě byl ustanoven kanovníkem při chrámu Svato-vítském v Praze, kde jej arcibiskup pražský Jan z Jenštejna jmenoval zpovědníkem (r. 1381). V tomto postavení vytrval až do své, poměrně brzké smrti (r. 1394). Ve svých spisech spoléhá Matěj z Janova po vzoru současných i potomních reformátorů vždy více na Písmo svaté, odmítaje hledati důvody pro své články u církevních Otců nebo vůbec v tradici. Ve svém latinském spise »O pravidlech Starého i Nového Zákona«, nerozpakuje se směle potírati církevní zlořády. Jeho učením nese se obvyklý tehdejší názor o Antikristovi, nepříteli člověka i církve. Matěj z Janova však věří, že Antikrist nemůže porušiti Jednoty

církve, jež jest takřka tělem Kristovým a shromážděním vyvolených, nýbrž, že porušuje a rozštěpuje toliko tělo vlastní, jímž jest církev falešná. Slovo Boží a jeho Zákon jest věčným a neměnným, byť i se měnily lidské výmysly a názory na poli náboženském. Zákony lidské v náboženství musejí býti tudíž vykořeněny ze srdce věřících, jež má v náhradu za to naplniti čistá láska ke Kristu. Bible byla nejmilejší knihou reformátorovou, jíž zůstal věren až do konce svého života. Matěj z Janova doporučoval horlivě kázání jazykem mateřským a každodenní požívání večere Páně, jež se má podle něho diti pod obojí způsobou. Matěj z Janova zván právem »Otcem utrakvismu« (pod obojí) nebo kališnictví. Poněvadž kázal také proti uctívání obrazů svatých a odpustků, byl Matěj z Janova přinucen pražskou synodou r. 1389. k veřejnému, avšak toliko částečnému odvolání.

Tomáš
ze Štítného.

V té době připravovala se hlavně na českém jihu půda pro nastávající reformaci Husovu náboženskými spisy Tomáše (T o m y) z e Š t í t n é h o, nábožného českého vladyky. Zaslouhou Tomášovou, jenž se narodil r. 1330. v jižních Čechách na zemanské tvrzi Štítném, bylo zvláště to, že uzpůsobil český jazyk pro pojmy písemnictví bohosloveckého i filosofického obsahu. Vzdělání nabyt v oboru theologickém i jiném na pražské universitě, kde si důkladně osvojil Písmo svaté a nabyt rozhledu sledováním kázání osob, kteří s ním byli duchem a zálibou spřízněni. Ujav se zprvu otcovského statku doma, navrátil se přece na sklonku života svého do Prahy, po níž vždy také toužil a zde též zemřel roku 1401. Štítný zanechal po sobě více drobných i větších spisů. Nejznámějším z nich je sbírka mravoučných a náboženských traktátů, jimiž dětem svým po česku vykládá křesťanské povinnosti. Dílo toto bylo zprvu nazváno »Knížky šestery o obecných věcech«, vyrostlo však později na »Knihy patnáctery«. O záhadách v náboženství nejvyšších pojednávají t. zv. »Řeči besední«, jež psány jsou umělým slohem i formou. Vedeny jsou po způsobu dialogu mezi otcem a dětmi, toužícími po poznání Boha a pravdy křesťanské. Rázem i obsahem těchto řečí besedních jeví se Štítný jako filosof tehdejšího směru realistické scholastiky. Třetím největším dílem Štítného jsou »Řeči nedělní a sváteční«, jež tvoří postillu, obsahující praktická naučení mravní a pobožná rozjímání o Písmě svatém.

Také Štítný vzbudil si mnoho nepřátel. Jeho spisování bylo tehdy neslýchanou odvahou. Psal totiž o věcech učených a náboženských pro lid a k tomu mateřským jeho jazykem. Proti neřestem a mravním zásadám své doby vystupoval však Štítný bez vášnivosti, jsa pln soucitu s trpícím lidstvem. Štítný se také neodvážil přestoupiti učení své (katolické) církve.

Životopisná
zpráva

2. M i s t r J a n H u s. Tento velký reformátor české církve a národní mučedník, jehož památka bude po vždy spojena s nejvelkolepějším obdobím našich dějin, narodil se okolo r. 1370. (j a k o d a t u m u v á d í s e 6. č e r v e n e c), za panování Karla IV. v městečku Husinci z rodičů selského stavu, prostých a nezámožných. Otec jeho slul Michal, jméno matky se nezachovalo. Mladý Jan byl dán zprvu na studie, dle pověsti do Prachatic, později však byl poslán do Prahy, aby zde ducha svého osvětlil naukami, jež kvetly tehdy na zdejším učení. Již od počátku projevoval hlubokou nábožnost a věřící mysl. Podle vlastních svých slov osvědčil zbožnost r. 1393., kdy se v Praze »Milostivé léto« slavilo, a mladý Hus sám zúčastnil se pouti po městech pražských a na dosažení papežem udělených odpustků poslední čtyry groše ze skrovných svých prostředků věnoval. Již téhož roku koncem měsíce září dosáhl Jan Hus prvního akademického stupně na pražské universitě, t. j. hodnosti bakaláře svobodných umění, za jejichž mistra byl pak povýšen v únoru r. 1396. Stupeň tento rovnal se nynějšímu doktorátu filosofie. Za nedlouho potom stal se též bakalářem theologie. R. 1398. počal sám na universitě přednášet. Téhož roku zúčastnil se též v průvodu krále Václava IV. cesty přes střední Německo do Remeše. Na této cestě, jejímž účelem se strany královské bylo vystoupení proti papežské dvojici, seznámil se Hus s pařížskými učiteli, předními to odpůrci papeže a římské hierarchie.

Husovy studie.

Husovy akademické hodnosti.

První vystoupení
Husovo na universitě.

Tehdy vrátil se právě z Anglie starý přítel Husův ze studií, J e r o n ý m P r a ž s k ý, jenž z Anglie přinesl některé neznámé dosud spisy Wiklefovy, jež se objevovaly jinak v Čechách částečně již před r. 1385. Wiklefovy spisy podporovaly a uspišily duševní reformační hnutí mezi Čechy, které se ovšem již dávno připravovalo a bylo by zajisté i bez nich propuklo. Autorita Wiklefova dodávala smělosti českým náprávcům, takže oni proti některým, v církvi panujícím kusům učení tím směleji brojili počali. A jako byl Hus ze všech mladších učitelů na universitě

Vliv
Wiklefovy

Hus jako prvý
obhájce
Wiklefov.

nejbystřejší a nejráznější, přihodilo se mu, že on prvý počal obhajovati Wiklefovy články. To se událo ponejprv roku 1399. ve schůzce mistrů na faře u sv. Michala na Starém Městě. Od tohoto vystoupení počala růsti vážnost Husova u jeho krajanů, takže již 15. října roku 1401. byl mladý mistr za všeobecného souhlasu zvolen za děkana na fakultě svobodných umění. Téhož roku také vzdal se dosavadní kazatel při kapli betlémské, mistr Štěpán z Kolína svého úřadu a na jeho místo povolán byl patro- nem (zakladatelem) kaple Jan Hus, jakožto nejvýtečnější mezi Čechy na pražském učení. Mistr Jan, dav se bezpochyby také v tu dobu posvětití na kněze, byl potvrzen arcibiskupským vi- cářem za kazatele 14. března 1402. Tímto dnem počíná vele- významné kazatelské působení Husovo v našem národě, jež tvoří v jeho duchovním životě novou epochu. Zatím rozšířila se známost Wiklefových spisů a jeho reformační snahy docházely vždy více sluchu mezi těmi, kdož po nápravě dychtili, tím spíše, že se jich Hus horlivě zastával. Získav od 1. dubna 1403. hod- nosti rektorské, povznesl se k nemalé vážnosti. V obhajování Wiklefově podporoval Husa místokancléř university, jménem Mikuláš z Litomyšle, taktéž Čech. Když však došel Husův úřad následujícího r. 1404., stal se rektorem Bavorák Harasser, pří- rozený nepřítel Čechů a tím i jejich snah. Z návodu jeho římsko- katolické strany vyslala po smrti arcibiskupa Olbrama sama Svatovítská kapitula dva kanovníky, aby s rektorem učinili do- taz u mistrů stran Wiklefa a jeho učení. V hádání, k němuž v důsledku toho došlo v květnu r. 1404., bylo přes odpor Čechů, zvláště Husův, zavrženo 45 článků z Wiklefových knih, jako kacířských. Účinek zákazu byl však nečekaný, neboť nyní po- čali si učenci tím více Wiklefových spisů všimati, nejvíce ovšem těch míst, kde Wiklef proti zlořádům v církvi brojil. Autoritu církve otrásla též králem Zikmundem do Čech poslaná záповěď, aby Češi papeže Bonifáce IX. poslušni nebyli. V tu dobu ustoupil poněkud Jan Hus od veřejných hádek a věnoval se tím více kazatelskému svému úřadu v kapli betlémské.

Hus v kapli
betlémské.

Hus rektorem
university.

Záповěď Wikle-
fova učení.

Hus jako ka-
tel betlémský

Ve svých kázáních, jež postupem času nabyly v Praze ne- tušené obliby a významu, počínal si Hus mírně, byť ne neodola- telně. Nebyl tak hrubý a málo vyběračný ve slovích jako Wald- hauser, ani tak blouznivý jako Milič. Avšak třebaš že nepobu- řoval mysl posluchačů svých jako oni dva, byl dojem jeho ká- 110

zání hlubší a trvalejší. Obracel se totiž k rozumu a posluchače své měl k tomu, aby sami dále přemýšleli o tom, co jim pravil, a když je takto přesvědčil a poučil, teprve zaútočil ohnivými slovy na srdce jejich a je zcela k sobě přivedl. K tomu napomáhalo Husovi, že byl v knihách vůbec, zvláště však v Písmě svatém neobyčejně zblhlý a své články důsledně i logicky dovedl obhájit. Také jeho povaha a osobní vystupování bylo sympatické, výtečné a opravdové zároveň. S vroucí zbožností spojovala se zbožná víra a naprostá bezúhonnost života ve veřejnosti i v soukromí. Nedivno tudíž, že český lid pražský, naplňuje při každém kázání všechny prostory betlémské kaple, přilnul velikou láskou k mistru svému Janovi. Avšak též vyšší stavové rádi poslouchali jeho výklady, když tak v kapli betlémské o napravení mravů horlival a jmenovitě se k němu připojil králův dvůr a sama zbožná královna Žofie. Ta vyvolila si Husa za svého kaplana a snad i, jak se za to má, za zpovědníka. I král Václav byl mu přízniv. Zbyněk Zajíc z Hasenburka, arcibiskup pražský, ustanovil Husa od r. 1404. za synodálního kazatele a dozorce nad mravy duchovenstva. V této funkci a v důvěře arcibiskupově spolu, vyšetřoval Hus domnělé zázraky a odkryl je jako klam, jež se v té době o Wilsňaku rozšířovaly. V té době totiž klášterní kněží ve Wilsňaku rozšířili vymyšlenou pověst, že mají tři kapky krve Kristovy ve svém chrámu. Rozjítžené citění davů houfně putovalo za falešným tímto výmyslem. Po odkrytí klamu ovšem příval zfanatisovaných poutníků nadobro přestal. Mimo kapli betlémskou kázal Hus také jinde, na př. před universitou, nebo na arcibiskupském dvoře.

Wilsňak
v Braniborsku.

Poněvadž první zápověď Wiklefových spisů a článků vyzněla celkem na prázdno, byly odsouzeny opětně arcibiskupem na synodu roku 1406. Konečně se r. 1408. vyslovila proti nim i česká strana na universitě pražské a sice z nátlaku krále Václava, jenž z politických důvodů přál si míti v Čechách na ten čas pokoj od církevních sporů. Zavržení stalo se však s výhradou, že zápověď Wiklefových článků vztahuje se toliko na smysl jejich pokud je kacířský, bludný, nebo pohoršlivý. Započteno též pouhým bakalářům čísti tři hlavní spisy Wiklefovy, zvláště jeho Dialogus a Trialogus.

Opětne znovu
Wiklefových
spisů.

Zatím popudil Hus proti sobě pravověrnou stranu katolickou na universitě i mimo ni. Ta seskupovala se znenáhla kolem

Nepřátelství
arcibiskupova
proti Husovi.

Dekret
Kutnohorský.

Hus po druhé
rektorem.

arcibiskupa Zbyňka. Stalo se tak hlavně proto, že se Hus zastal před soudem inkvisičním jistého kněze, jenž za kacíře byl vyhlášen. Toho se chopil arcibiskup, a nařídil (r. 1408), aby všichni učitelé, mistry nevyjímaje, odvedli všechny Wiklefovy knihy. To učinil i poslušný Hus s mírnou výhradou o nezávadnosti zmíněných spisů. Zákaz Wiklefových knih způsobil nemalé pozdvižení v Praze. Lid reptal a studující mládež vyvěšovala po ulicích hanopisy na arcibiskupa, kanovníky a jejich rádce. Vlivem těchto událostí počalo se již dříve otřesené přátelství arcibiskupa a jeho strany k Husovi více kaliti. Tomu napomáhaly i zmatky, jež vznikly na universitě tam studujícími národy a pak spory mezi papeži a jejich přívrženci. Tak se stalo, že koncem r. 1408. vyhověl arcibiskup žalobám pražského kněžstva, datujícím se již od roku 1405., a sesadil Husa s úřadu kazatele. Kazatelem synodálním přestal býti mistr Jan již od r. 1407. Strana arcibiskupova počala však odpírati také králi Václavovi, opírajíc se o nepřátelské Čechům národy německé na universitě pražské. Z toho důvodu přiřkl král v lednu r. 1409. slavným dekretem Kutnohorským, o jehož vydání se Hus velice zasloužil, národu českému na universitě tři ze čtyř hlasů, na místě dosavadního jednoho, což způsobilo vystěhování německých mistrů a studentů z Prahy do nově založené university v Lipsku. Tím reformační strana Husova úplně vysoké učení ovládla. Novým rektorem zvolen byl Hus již po druhé, čímž se ocitl na vrcholu své životní slávy. Téhož roku svolán byl též do P i s y sněm církevní na popud kardinálských sborů obou protipapežů, jenž mínil čeliti záhubnému, pro pověst církve rozkolu papežskému. Pro nestranné zakončení sporu prohlásil se i král Václav a s ním i národ český na universitě, veden jsa Husem i Jeronymem, a uznal tudíž nového papeže, v Pise zvoleného, jímž se stal A l e x a n d r V. Avšak oba dosavadní papeži nechtěli se vzdáti svých úřadů, takže na čas byla celá církev svědkem pohoršlivého divadla, ani tři velekněží přeli se hamižně o stoliči Petrovu. Avšak arcibiskup Zbyňek nechtěl se svojí stranou upustiti od římského papeže Řehoře XII., takže mezi arcibiskupem a prchlivým králem Václavem došlo k hotové válce, při níž statky duchovenstva strany Zbyňkovy byly vojsky královskými plněny a arcibiskup sám musil se utéci do pevného svého hradu v Roudnici. Konečně v září téhož roku (1409) poddal se arcibiskup a uznal papeže

Alexandra, ze kteréžto shody, byť jen dočasné, nastala v Praze veliká radost, okazale Pražany oslavovaná. Zbyněk nezapomněl však na svoje protivníky, zvláště na Husa. Vymohl si proto ihned úplatkem od papeže bullu, zakazující kázání v kaplích a čelící k vyplenění kacířství, zvláště Wiklefismu. Bulla došla z Pistoje v Italii v červnu r. 1410. do Prahy, a ihned zde byla vyhlášena. Nařizovala pod pokutou klatby vydání Wiklefových spisů a spolu pod stejnou klatbou zakazovala volné kázání, zvláště Husovo. Strana Husova byla tím ovšem nad míru pobouřena a Hus sám se odvolal z tohoto zákazu k papeži. Na jeho straně byla universita a sám král Václav. Zatím zemřel papež Alexandr V. a nástupcem jeho stal se smutně proslulý kardinál-legát boloňský B a l t a z a r K o s s a, jenž přijal jméno Jan XXIII. I k tomu odvolal se Hus, avšak arcibiskup Zbyněk po krátkém váhání splnil svou hrozbu a dal v červenci r. 1410. ve svém dvoře na Menším městě Pražském slavnostně spáliti na dvě stě spisů Wiklefových. Současně dal do klatby Husa, jeho přívržence, i Prahu. Z toho vzniklo po Praze veliké jitření lidu, rvačky a bouře. Hus však nepřestal v Betlémě kázati a obhajoval vřele na universitě Wiklefovy spisy. Sám král Václav rozezlen na arcibiskupa, ujímal se se svou chotí Žofií Husa, posílaje v té příčině k papeži naléhavé listy. Papež odevzdal Husovu při Kardinálovi Odonovi de Colona, pozdějšímu papeži Martinovi V., načež tento vydal obsílku na Husa, nařizuje mu, aby se do 20. září r. 1410, před papežskou stolicí postavil. Nic nepomohlo, že sám král Václav prosil papeže, aby toho od Husa, jemuž za hranicemi, zvláště od Němců, příkoří hrozilo, nežádal. Ani okolnost, že Hus za sebe do Bononie tři prokuratory poslal, mezi nimiž byl zvláště přítel Husův mistr Jan z Jesenice. Praví se, že arcibiskup Zbyněk podplatil papeže i kardinály, a tak, když obsílka prošla, bylo na Husa vydáno v únoru r. 1411. neúprosné stanné právo a pro neposlušnost klatba naň vyřčena, která byla i v Praze veřejně vyhlášena, s výjimkou dvou far, jež papeže neuposlechly. Byli to němečtí rytíři u svatého Benedikta a pak u svatého Michala, kde byl farářem Křišťan z Prachatic. Avšak ani Hus ani lid pražský hrubě klatby nedbal, již ani král sám nechtěl uznati. Arcibiskup vida svojí autoritu otřesenu, přistoupil proto raději na smír s Husem, doufaje, že tím i přízně královy dojde. Ačkoliv Hus se Zbyňkem narovnáni již smluvil,

Spálení Wiklefových spisů r. 1410.

Hus v klatbě (r. 1411).

Smrt krá-
biskupa Zbyňka

veřejným vyznáním v září roku 1411. svou pravověrnost osvědčil, ustoupil opět arcibiskup, snad na podnět rádců svých, nebo důsledkem příkrého proti sobě vystupování krále Václava. Hus poslal tudíž papeži nový list, universitní pečeti ověřený, v němž dokazoval, že jemu se křivda děje a úmyslně ve smíru překáží; arcibiskup pak Prahu opustil a ke králi uherskému Zikmundovi do Bratislavi (tehdejšího Prešburka) se uchýlil, na Moravě však cestou onemocněl a v Prešburku zemřel 28. září r. 1411. Nástupcem Zbyňkovým zvolen byl pak oblíbený lékař králův, doktor práv a lékařství, Albík z Uničova, Němec rodem a muž skoupý. Za kněze musil se dáti teprve dodatečně vysvětit. Jsa již stár, jevil velikou nerozhodnost ve sporech, které stále ještě trvaly. Neboť rozepře Husova před papežským soudem v Římě uvázla a také na list Husův papeži nedocházela odpověď. Poměry se náhle však zhoršily nemálo událostí, jež Prahu rozrušila a do níž Hus byl zapleten. V měsíci květnu r. 1412. přišli totiž do Prahy dva legáti papežovi, mezi nimiž byl zvláště Václav Tiem, děkan pasovský, se dvěma bullami, z nichž jedna ohlašovala křížovou válku papežovu proti Vladislavu, králi apulskému, jenž proti papeži usiloval zmocnit se celé Italie. Druhá pak bulla nabízela odpuštění, jimiž měly býti opatřeny peníze na válku. Proti tomuto odpornému svatokupectví, jež bylo podporováno klatbou s textem nejvyšším protikřesťanským a hrozným, postavil se však energicky Hus se svojí stranou. Stalo se tak zprvu v kapli betlémské, v níž nyní Hus již beze strachu a zcela určitě proti papeži se vyslovil, prohlašuje jeho počínání za nekřesťanské a papeže sama za předpovídaného Antikrista. Avšak theologická fakulta, jejímž děkanem byl tehdy dosavadní přítel Husův Štěpán z Pálče, setrvala ze strachu při papeži a postavila se proti Husovi velmi důtklivě, takže odtud Štěpán z Pálče byl nejurputnějším Husovým protivníkem. Hus však toho nedbal a oznámil ve velké aule university Karlovy na den 7. června r. 1412 velikou disputaci, k níž došlo přes odpor jeho protivníků a za rozpaků arcibiskupových, jenž se nedovedl pro žádnou stranu rozhodnouti. Následek řeči Husových byly velké bouře lidu proti papežům, odpustkům a bullám, za nichž došlo k politováníhodné popravě tří mládenců, kteří se veřejně opřeli v chrámech nabízeným odpustkům. Tato událost pak smýšlení lidu tím více ještě rozjitřila.

Hus jako ote-
vrený odporce
papežův
r. 1412.

Hus proti
odpustkům

V ý z n a m o n é d i s p u t a c e H u s o v y j e s t v e l e p a m á t - ^{V ý z n a m H u s o v y d i s p u t a c e .}
 n ý : v n í p ř e s t a l H u s u z n á v a t í v á ž n o s t m o c i p a -
 p e ž s k é a c í r k e v n í c h p ř e d s t a v e n ý c h v ů b e c a
 p o č a l s e o d v o l á v a t í j e n o m n a z á k o n B o ž í a P í -
 s m o s v a t é a n a j e h o r o z u m o v ý v ý k l a d , č í m ŝ r e -
 f o r m a č n í m s n á h á m c í r k v e č e s k é d á n b y l u r č í t ý
 p o č á t e k . Z a t í m d o š l a p a p e ž e t ř e t í ž a l o b a n a H u s a n á v o d e m
 M i c h a l a S o u d n é h o , m u ž e n e k a l é p o v ě s t i , a s o u č a s n ě s t í h l a z p r á v a
 o v y s t o u p e n í H u s o v ě p r o t í o d p u s t k ů m . N á s l e d k e m t o h o z t í ž í l
 p a p e ž k l a t b u n a H u s a j i ŝ v y d a n o u , j a k o ŝ i n a P r a h u , a r o z k á z a l
 z a t k n o u t i H u s a a r o z b o ř í t i B e t l ě m s k o u k a p l i . ^{S t í ž e n á k l a t b a p a p e ŝ e a j i ŝ H u s o v i [r . 1 4 1 2]}

K l a t b a s p o j e n a b y l a s t . z v . i n t e r d i k t e m , j í m ŝ p o č a s
 H u s o v y p ř í t o m n o s t i v P r a z e m ě l y b ý t i z a s t a v e n y v c h r á m e c h
 v e š k e r é n á b o ŝ e n s k é a z v l á š t ě s v á t o s t n ě ú k o n y . H u s o d v o l a v s e
 k e K r i s t u , o d e š e l n a r a d u k r á l o v u d o b r o v o l n ě z P r a h y , a b y n a d
 m ě s t e m m o h l i n t e r d i k t b ý t i z r u š e n , k o n c e m r . 1 4 1 2 . P o s v ě m
 o d c h o d u z P r a h y u c h ý l i l s e m i s t r J a n n e j p r v e n a K o z í H r á -
 d e k , j e n ŝ s t á l a s í h o d i n u c e s t y o d p o z d ě ŝ í h o T á b o r a , p ř í p o -
 t o k u ř e č e n ě m K o z í , n e d a l e k o S e z i m o v a Ú s t í . J e h o p ř í z n í v c e m
 b y l m a j e t n í k H r á d k u J a n S t a r š í , ř e č e n ý z Ú s t í (S e z i m o v a) , p o
 j e h o ŝ s m r t i (n ě k d y v č e r v e n c i r . 1 4 1 4) o d e š e l H u s n a h r a d
 K r a k o v e c , n á l e ŝ e j í c í J i n d ř í c h u L e f l o v i z L a ŝ a n . V t o m t o v y -
 h n a n s t v í k á z a l H u s a p o s í l a l l i s t y s v ý m p ř á t e l ů m a o d d a l s e
 h o r l í v ě s p í s o v á n í . Z d e t á k ě v z n í k l y n e j h l a v n ě j š í j e h o s p í s y :
 » P o s t i l l a « , » O s v a t o k u p e c t v í « (č e s k y) a » O c í r k v í « (l a t i n s k y) , ^{H u s o v y s p í s o v á - n í k a č í n n o s t .}
 a j í n ě j e š t ě .

Z a t í m s e s t a r a l a v P r a z e H u s o v a s t r a n a o d v r á t í t i k l a t b u o d
 m i s t r a J a n a . P r o k u r á t o r j e h o , J a n z J e s e n i c e , n a v r á t í v s e
 d o k a z o v a l v u n i v e r s á l n í d i s p u t a c i , ŝ e k l a t b a b y l a v ý r ě n u t a n e -
 p r á v ě m , n e m ě l v š a k ú s p ě c h u . R o v n ě ŝ s e n e d o c í l i l o s m ř u
 v k o m i s i , s a m ý m k r á l e m u s t a n o v e n ě . Z a t í m n e r o z h o d n ý a r c i -
 b i s k u p A l b í k , v í d a , ŝ e j e h o p o s t a v e n í s t á v á s e d á l e n e m o ŝ n ý m ,
 p e s t o u p i l s v ů j ú ř a d K o n r á d o v i z V e c h t y , d o s a v a d n í m u b i s k u p u
 v O l o m o u c i a s á m s e u c h ý l i l d o s o u k r o m í r . 1 4 1 2 . K r á l í V á c l a -
 v o v i b y l t e n t o č í n v í t á n a s t a r a l s e t u d í ŝ , a b y b y l a s v o l á n a p o -
 č á t k e m r . 1 4 1 3 . s y n o d a d o Č e s k é h o B r o d u , j e ŝ b y H u s a s m í r i l a
 o p ě t s c í r k v í . S y n o d a s e š l a s e v š a k v ú n o r u r . 1 4 1 3 . Z d e d o š l o
 v ě t š í m d í l e m k p í s e m n ě m u , v l e k l ě m u p r o j e d n á v á n í s p o r u ,
 v n ě m ŝ s e s t ř e t l i z e j m ě n a p ř á t e l ě H u s o v i , v e d e n í J a n e m z J e - ^{S y n o d a v P r a z e [r . 1 4 1 3]}

senice, s protivníky jeho, se Štěpánem z Pálče a biskupem litomyšlským, Janem Železným v čele. Avšak i tato pražská synoda rozešla se beze všeho účinku.

Nadešel r. 1414 a s ním přípravy k smutně památnému sněmu v K o s t n í c í, či Konstancii, položené na břehu Bodamského jezera. Nezdar Koncilu pisánského r. 1409, a větší ještě zmatky od něho se datující, jež vyvrcholily v trojí papežské vládě, pohnuly krále Zikmunda, aby se vším úsilím přiměl hlavy církve k nápravě neudržitelných poměrů novou dohodou. Zikmund rozeslal ihned do všech zemí zvací listy a dosáhl též u papeže Jana XXIII. toho, aby koncil vlastní bullou z prosince r. 1413. potvrdil.

Hus pak odhodlal se také následkem zvláštního vyjednávání dostaviti se na sněm, u něhož se doufal ospravedlniti. Spoléhal při tom na glejt samého Zikmunda, krále uherského a římského, jímž mu ochrana zaručena. Snahou Husovou bylo především, aby nebyl snad v Kostnici souzen potají, nýbrž aby směl veřejně své náhledy obhajovati. Za tím účelem domáhal se u arcibiskupa Konráda vysvědčení pravověrnosti. Dosáhl však jen toho, že nejvyšší purkrabí český, pan Čeněk z Wartenberka, spolu s jinými vynikajícími šlechtici, o ústní, dosti příznivé odpovědi arcibiskupově v listu ke králi Zikmundovi svědčili, i jinad se za Husa přimlouvajíce. Pod ochranou svých přátel, zvláště Jana z Chlumu, příjímím Kepka, vydal se tudíž Hus na cestu do Kostnice dne 11. října r. 1414. Den před tím rozloučil se na Krakovci se svými přáteli v Čechách srdečným psaním, v němž prochvívá smutná tucha jeho konce. Nejmilejšímu žáku svému, mistru Martinovi, zanechal pak zapečetěné psaní, jež otevřeno mělo býti pouze v případě jeho smrti. Třetího listopadu dospěl Hus do Kostnice, vítán nesčíslnými davy zvědavého lidu. Papež již byl v Kostnici a také se dostavili nepřátelé Husovi, hlavně Štěpán z Pálče, Jan Železný, biskup a Michal Soudný, kteří nové ještě žaloby proti Husovi ke starým připojili. V důsledku toho, pod záminkou lživé pověsti, že mistr Jan hodlá utéci, byl Hus po 3 nedělích zatčen a přes svůj glejt a důtklivé námitky, zvláště Jana z Chlumu, uvržen do těžkého a nečistého vězení dne 6. prosince r. 1414. V nezdravém tomto místě onemocněl Hus těžce, byv zatím soukromě vyšetřován. Teprve úsilí jeho přátel podařilo se do-

rozhodnutí proň veřejného slyšení ve třech sezeních sněmu dne 5., 7. a 8. června r. 1415. V těchto třech slyšeních žádáno bylo od Husa, aby odvolal vše, čemu učil, ba i to, čemu neučil. K tomu ovšem Hus svoliti nemohl a nechtěl, žádaje od sněmu jasného poučení a vyvrácení jemu přičítaných bludů doklady ze Svatých Písem. Ve svém rozhodnutí setrval pevně a nepovoloval žádnému naléhání. Král Zikmund, rozmrzen tím, že Hus nechtěl se podrobiti, radil konečně ve své věrolomnosti sám kardinálům, aby po zásluze prý odsoudili a tak se zbavili nebezpečného kacíře. Husovi nebyl povolen vůbec právní zastupce a jest smutnou skutečností, že největší trýzně zakusil právě od někdejšího svého přítele, nyní zvrhlého protivníka, Štěpána z Pálče, jenž neostýchal se mu do očí spílati hrozným způsobem. Po posledním veřejném slyšení přijal Hus ve svém vězení mnohé přátele, kteří s ním utěšiti se přišli, ale též protivníky, jichž snahy, přiměti aspoň nyní Husa k odvolání, marnými se ukázaly, před pokorným, avšak neblomným jeho rozhodnutím. V tom právě tkví vznešená tragika i historický a mravní význam Husův, že chtěl hájiti volnost svého přesvědčení do všech důsledků, byť za cenu vlastního života. Dne 6. července sešel se Kostnický sněm ke svému 15. valnému shromáždění, jež jest historicky ze všech nejdůležitější. Neposlouchajíc hájení Husova a nepřipouštějíc jej ani ke slovu, prohlásilo sezení Husa za nepclepšitelného kacíře, uvrhlo jej v klatbu a zbavilo přijatého svěcení. Na to prohlásili biskupové, kteří obřad odsvěcení a prokletí nad Husem vykonali: »Již církve všechna práva odjela od tebe a nemá s tebou co činiti! Odevzdáváme tě světské moci!« Bylo to v sobotu, dne 6. července. Hus byl odsouzen k upálení. Na hlavu vsazena mu byla s potupou vysoká papírová koruna s namalovanými ďábly a s nápisem: »Hic est haeresiarcha«, t. j. »Totof jest arcikacíř!« K tomu poznamenali jeho trýznitelé: »Odevzdáváme tvou duši ďáblu!« Hus však s rukama sepjatými a oči k nebi pozdvihna, odpověděl s důvěrou: »A já ji odevzdávám nejmilostivějšímu Pánu Ježíši Kristu!« Nyní dal král Zikmund pokyn a říšský falckrabě Ludvík, odloživ říšské jablko, přijal Husa ve svou moc a odevzdal jej konšelům kostnickým s podotknutím, aby jej z rozkazu králova a jeho, na základě rozsudku, jako kacíře upálili. Vykonání nálezu následovalo bez odkladu. Žoldnéři v počtu asi 1000 vzali mistra do

Veřejné
vyslýchání

Odsouzení
Husa.

Husova smrt.

svého středu a vyvedli jej před chrám, kde na hřbitově s trpkým úsměvem musil Hus hledět na to, jak v ohni jsou páleny jeho spisy. Zpívaje žalmy a modle se střídavě, veden byl Hus bez známky strachu neb lítosti na popraviště. To bylo připraveno před městem, na straně západní proti tvrzi Gottliebenu. Před hrubým kulem, jenž trčel z hranice, jako by se veliký mistr rozveselil. Klesl na kolena, rozpíal ruce a hledě k nebi, modlil se, pronášeje slova žalmů: »Pane, smiluj se nade mnou!« Kolem se tlačily nesmírné zástupy lidstva, mezi nimiž dleli i zarmoucení Husovi přátelé. Po modlitbě vstal, chtěje k lidu mluvit, ale nebylo mu to dovoleno, nýbrž byl ihned zbaven vrchního oděvu a řetězem připoután ke kúlu, tváří otočen k západu. Pod nohy, na nichž mu nechali pouta a střevice, podložili kati dvě otýpky dříví, promíchaného slamou a okolo něho rozložili ze dvou fůr dříví, takže mu až ke krku sahalo. V tomto posledním okamžiku přijel ještě od krále Zikmunda říšský maršálek a nabídl Husovi jménem krále život, odvolá-li. Hus však odmítl, řka rozhodně: »Bůh je můj svědek, že toho, z čeho mne křivě obviňují, nikdy jsem neučil a nečinil a že v duši své nevinna se cítím; na té pravdě, kterou jsem poznal, učil a kázal, nyní chci vesele umřít.« Tu poslové královi se obrátili a tlesknuvše rukama, dali znamení k podpálení hranice. Hus počal, hledě k nebi, zpívati žalmy a krátce jen ke smrti pracoval. Brzy jej odevšad obklíčily plameny; sotva třetí žalm počal, zdvihl se vítr a šlehl mu plameny do tváře, takže umlkl a toliko modle se, ústy pohyboval. Než by se byl dva nebo tři otčenáše pomodlil, zalkl se však a dokonal vznešený mučedník. A tak se divili i nejmzrytější nepřátelé Husovi jeho neohroženosti a stálosti do posledního dechnutí. Nesmělo však zbýti po Husovi ani toho nejmenšího, pročez oheň znovu rozdělán a ohořelé tělo sochory rozbito, hlava roztržena a srdce a vnitřnosti znovu páleny a také oděv Husův a vše, co sebou nosil, do plamenů uvrženo. Potom byl popel sebrán i se zemí hodně hluboko, naložen na vůz a smeten do vln řeky Rýna...

Husův význam
a jeho učení.

Mučednickou a přece vznešenou smrtí byl důstojně zakončen krásný, příkladný život největšího českého reformátora. Smrtí svou zpečetil hloubku víry, opravdovost přesvědčení, věrnost ve službě Kristově a ke slovům evangelia. Jeho smrt byla zářivým příkladem, jenž strhl za sebou v našich zemích mnohé

ty, kteří vše pro pravdu Boží obětovati dosud nebyli hotovi. Důležitým jádrem jeho učení byla víra v Boha, zjeveného v Ježíši Kristu a Písmě svatém. Z Písma čerpal povždy pravdu, jím nade vše milovanou, z živé víry a vroucím odevzdání v Boha, mravní bezúhonnost, svědomitost svého kazatelského úřadu, nezvratnou úctu před povinností a zákony Božími, skromnost, smířlivost a nezištnost, spolu však neoblomnou vůli. Tato vůle vynikala nad rozum i cit. Charakter jeho byl čistý a povaha milá, již si nepřátelé vážili a pro níž jej jeho přátelé zbožňovali. Národ svůj český upřímně miloval a jeho čest kladl nad čest vlastní. Po nějakém fanatickém zášti proti kterémukoliv cizímu národu nebylo však u něho ani stopy. Napsal sám: »Kristus ví, že mám pobožného Němce raději, než bezbožného Čecha, i kdyby to byl můj vlastní bratr!« Reformátorem náboženství a církve stal se Hus téměř bez vlastního úmyslu, neboť od arcibiskupa Zbyňka, pokud tento ještě Husovi přál, vzešel již r. 1403. popud, aby Hus, kdekoliv shledá v církevní správě nějaké nedostatky, tyto jemu vbrzku osobně neb písemně oznámil. K odchylným, reformovaným svým názorům dospěl ovšem Hus sám na základě svých vlastních studií Písma, a přesné a spolu jasné učení Wiclefovo utvrdilo jej toliko dodatečně v jeho názorech a uvedlo v hlubší chápání bohoslovecké vědy. Wiclefa však Hus ve všem slepě nenásledoval, nýbrž vlastním rozumem svým zkoušel zprvu jeho učení a zastával je především na základě Písma svatého. Ačkoliv se ve svých kázáních nejvíce k nápravě mravů a nikoliv učení obracel, chová jeho učení v sobě jeho vlastní dvě reformační myšlenky: O zákonu Kristově a o církvi. Pro Husa byl zákon Kristův, t. j. Písmo svaté, jediným pramenem pravé křesťanské víry a života. Církev jest pak Husovi sborem všech těch, kteří milostí Boží k spasení byli vyvoleni (předurčení). Hlavou církve jest Kristus sám. Těmito svými názory postavil se Hus příkře na odpor učení tehdejší římsko-katolické církve, a z tohoto svého stanoviska čerpal ve svém svědomí právo opřít se papežské stolici, když by se tato nesrovnávala se slovem Božím. Moc církve v obci věřících odvozoval Hus nikoliv od Boha, nýbrž od pomijejícího a omylům podrobeného světského práva. Pro brzkou poměrně smrt Husovu nebylo jeho učení provedeno ještě do všech důsledků, k nimž dospěla potomní reformace. Z toho důvodu bylo v Husově

učení ještě mnoho, co nebylo shodné s původním učením a duchem církve Ježíšovy. Nebyl v tehdejší době uzrál duch reformační, aby mohla býti vymítěna vynalezená dogmata o 7. svátostech, očistci, ctění svatých a nauka transsubstantiační. Avšak i tak potíral Hus pověry, mravně závadný život kněží tehdejších, svatokupectví, prodávání odpustků, papežství a jiné. Učil též, že i bez papeže možno věřícím dosíci spasení. Věřil v předurčení (praedestinaci). Úsilí Husovo mělo však i ráz národní, uplatňujíc se též na poli mimonáboženském. V tom smyslu získal si Hus velikých zásluh jako nápravce a zjednodušitel dosud platného pravopisu a vůbec českého jazyka. Tím, jakož i svými spisy rázu náboženského, zahájil Hus důstojně novou, slavnou dobu českého písemnictví.

3. Věrnému příteli Husovu bylo souzeno skončiti stejným osudem. Jeronym totiž přišel za Husem tajně do Kostnice, na zpáteční cestě byl však poznán, zatčen a zpět do Kostnice přiveden, ještě v květnu r. 1415. V těžkém žaláři jsa skličen, ve slabém okamžiku zprvu názory své odvolal a také Husovo odsouzení za spravedlivé uznal. Potom však nabyl opět bývalé své, utrpením na čas zkroušené pevnosti, a vzav zpět své odvolání, opět dřívější své učení vyznal a na něm trváje, zmužile smrt mučednickou na hranici podstoupil 30. května r. 1416.

4. První následky upálení Husova v Čechách. Zpráva o skonu kostnického mučedníka způsobila v Čechách mezi lidem, stejně jako na dvoře královském, nesmírné rozjitření a zármutek, takže ani omluvný, popravení Husovo ospravedlňující list kostnického sněmu ze dne 26. července 1415. do Čech poslaný, nejen že neutišil obecné pobouření, nýbrž ještě více vášně a hněv lidu roznil. Celý národ stál tehdy za Husem, s výjimkou pouze římsko-katolických kněží a několika šlechtických rodin. Nespravedlivý čin sněmu pojmán byl takřka za národní urážku a pohanění. Stavové čeští a moravští, kteří se ještě téhož roku (2. září) v Praze shromáždili, odsoudili počínání sněmu co nejrozhodněji, a vypravili ihned stížný list, k němuž 452 pečeti na svědectví bylo připojeno, a zavázali se spolu, že budou na svých statech hájiti a podporovati svobodné kázání a slyšení slova božího. Také universita, jimi za největší rozhodčí místo ve věcech víry prohlášená, postavila se v celku za bývalého svého vůdce a rektora. Ihned

počalo též všude v zemi vyhánění římských kněží, proti nimž se byl první hněv lidu obrátil, a místa jejich osazována byla kazatelstvem husitského smýšlení. Také latina musila v bohoslužbě ustoupiti jazyku mateřskému (r. 1417), a téhcž rku bylo z podnětu university zaváděno všude přísluhování večerí Páně pod obojí způsobu. Biskup Jan Železný, přední to Husův odpůrce, poslán byl sice sněmem hned v srpnu r. 1415. do Čech s plnou mocí k stavení kacířských rozbrojů, potkal se však s odporem krále i lidu, hlavně však s obojetným a opatrnickým počínáním samotného arcibiskupa Konráda z Vechty a Václava, biskupa olomouckého. Jan Železný vyřkl tudíž klatbu nad Prahu, a pchnal v únoru, r. 1416. k zodpovídání české stavy, z nichž se dalo najíti toliko 14 jedinců, kteří se otevřeně ku straně římsko-katolické hlásili. Ve své smělosti prohlásil Jan Železný i universitu za zbavenou všech práv a hodlal zakročití dokonce proti králi a královně. Nikdo však již tehdy nedbal jeho malomocného, o papeže a nenáviděnou římskou církev se opírajícího hněvu. Nepomáhal ani interdikt, jež kapitula svato-vítská nad Prahu prchlásila z toho důvodu, že starý přítel Husův, mistr Jan z Jesenice, ač od kolika let již klatbou byl stížen, z ní si málo děláje, do Prahy zavítal a zde lid proti kněžím bouřil. Králi Václavovi počaly býti tyto zmatky stále nepříjemnějšími a ve své obvyklé vrtkavosti dal se konečně hlavně bratrem svým Zikmundem k tomu pohnouti, že vypuzené kněze římsko-katolické zpět uvéstí nařídil, a Husitům v Praze toliko 3 chrámy ponechal. Bouře však neustaly a nabyly rázu opravdového branného odporu, neboť lid sročený kostela Mikulášského útokem se zmocnil a jindy, veden Janem Žižkou z Trocnova, útok učinil na novoměstskou radnici, již král před tím, Husitům nepřátelským magistrátem, byl csadil. Práví se, že s okna radnice kamenem bylo hozeno po knězi Janu Želivském, jenž s monstrancí v ruce se slavným procesím kolem se ubíral, načež rozzuřený lid konšely s oken na nastavené čštěpy dolů sházel a je dole rozsekal. Když králi Václavovi tato hrozná událost na kunratický zámek donesena byla, rozčilil se tak, že jej mrtvice ranila a zemřel 16. srpna (r. 1419), když se byl zachvat opakoval. Současné s událostmi v Praze došlo i na venkově k mocnému hnutí, an se všude ozbrojený lid sbíhal a ku krvavým srážkám docházelo, tím spíše, že Němci v městech,

jako cdedávni nepřátelé všeho českého s nenávistí k Čechům, při katolické straně stáli, při čemž se dopouštěli proti Husitům nejhroznějších skutků; tak Olomoučtí, kteří jednoho pražského studenta jako kacíře upálili, hlavně však horníci v Kutné Hoře, kteří na sta živých Husitů do šachet vmetali.

Doba Žižkova.

5. V á l k y h u s i t s k é. Po smrti krále Václava rozpoutaly se obecné nepckoje v hotovou válku. Lid scházel se všude po krajích v hromady a valné sjezdy, kde odpor k papežství a příchylnost k nové víře kališnické rostla jako požár. Na jihu země, někdy v r. 1420., založeno bylo nové město: Hradiště Hory Tábor, jež se stalo v rukou Žižkových předním ohniskem náboženského hnutí. Tlakem poměrů vzalo útočiště ke zbráním a počalo ohněm a mečem obhajovati novou víru. Po památné hromadě u Kostelce na Křížkách, ve dnech 29. a 30. září r. 1419., přihrnul se venkovský lid do Prahy, a zde v krátké době v ničivém nadšení hubil a pálil vše katolické a římské: slavné někdy kostely a kláštery, a to nejen v Praze, nýbrž všude po Čechách. Na ústup a pokoření se starým řádům nikdo již nepomýšlel.

Zikmund, bratr Václavův, král uherský, ucházel se zatím o osiřelou českou korunu, vzbudil však tím větší odpor proti sobě. Sněm český, v němž zasedalo ovšem i nemálo tajných, neb zjevných jeho přívrženců hlavně z vysoké šlechty, bojící se o svoje statky a moc, hleděl naléztí ve věci smírné východisko. Žádal různé svobody, zvláště náboženské, avšak jeho snahy se tříštily o vzpupnost Zikmundovu a jeho strany, jež násilím doufala vrátiti odbojné Čechy staré víře a poslušnosti. Na zakročení Zikmundovo vydal tudíž sám papež r. 1420. bullu, hlásající křížovou výpravu k pokoření kacířských Čech, zvláště Prahy. Tento čin, k němuž se připojila zpráva o hanebném utracení pražského husity a měšťana Jana Krásy, před dvorem královým ve Vratislavě, roznítil všeobecný odpor v Čechách k nesmířitelnosti; i šlechta česká vypovídala nyní Zikmundovi poslušnost. Správci odbojného vojska stali se od Pražanů »na slovo vzatý«, již tehdy jednooký hrdina J a n Ž í ž k a z T r o c n o v a a divcký Mikuláš z Husí. Sama universita připustila oprávněnost obranné války. Nová víra husitská, podpořena válečným uměním svých vůdců a mečem, rychle opanovala většinu důležitých měst v zemi, tak Žatec, Louny, Slané — na jihu Klatovy a Písek. Zatím na počátku léta r. 1420. valily se od východu

Jan Žižka
z Trocnova

křížácké voje Zikmundovy, s hroznou ukrutností ničící vše české, kacíře i pravověrné. Od Kutné Hory přitřhl pak Zikmund ku Praze, kde však 14. července r. 1420. na hoře Vítkově (Žižkov potom nazvané) nechvalnou vzal porážku. Zoufaje nad svým neúspěchem, zaviněným věrolomností, dal se Zikmund do vyjednávání, avšak jeho pýcha nechtěla přijmouti čtyř artikulů pražských. Dav se za to aspoň korunovati na hradě pražském, jež měl stejně jako Vyšehrad dosud v moci, cdtáhl Zikmund s hanbou od Prahy. Pokusil se však ještě téhož rku, 1. listopadu, osvoboditi obleženou posádku na Vyšehradě, byl však v bitvě na Pankráci před Vyšehradem opětně poražen. Vyšehrad se vzdal a den na to pražský lid, vtrhnuvši na hrad, zpustošil jej strašným způsobem, rozmetav i starý palác Přemyslovců, takže odtud Vyšehrad již nikdy k nové slávě nepovstal. Následující všeobecný sněm v Čáslavi 1.—7. června r. 1421. zbavil Zikmunda české koruny. Žižka zatím na jedné straně — mocní tehdy Pražané na druhé — dobývali všude po zemi města a hrady, vybíjeli kláštery a přeměňovali katolické chrámy v husitské. Při druhé své výpravě do Čech r. 1421. vyhnán byl Zikmund slepým Janem Žižkou od Kutné Hory a poražen na útěku na hlavu u Něm. Brodu r. 1422. Taktéž od západu táhnoucí výprava německých křížáků byla nedlouho před tím v síle 200.000 mužů od Žatce odražena a na potupný útěk zahánána. Žižka získal ve čtyřech letech 11 velkých vítězství a osvědčil se vždy dobrým Táboritou a Husitou, jenž vyhledával vždy slovo Boží před vlastním prospěchem. Bylo velikou ranou pro českou věc, když táhna na Moravu, zachvácen byl Žižka náhle nemocí, prý morem, a zemřel při obléhání Přibyslavě 11. října r. 1424. Po jeho smrti stal se pak vůdcem Táborů Prokop, zvaný Veliký, kdežto malá část jeho bojovníků odtrhnuvších se, Sirotky se nazvala. Vůdcem jejich stal se později Prokop Malý, zvaný též Prokúpkem.

I po smrti svého slepého vůdce vedeni byli Husité od vítězství k vítězství, ba zanesli slávu svých zbraní až daleko za hranice zemí českých, do Rakous, Lužice a Saska, Slezska a Uher, kam již kdysi Žižka tažení podniknul. R. 1426. na vrchu »Běhání« u Ústí nad Labem porazili opětně hlavně Mišňany v bitvě nad jiné krvavé a pro nepřátele své zničující. Výpravy za hranice měly Čechům vynutiti uznání kališnické víry; sami

Doba
pauza
růz
husitských
válek

byli vždy ochotni k smíru. Neprátele jejich však vysílali vždy nové křížové výpravy, dychtíce násilím zlomiti nenáviděného soupeře a jeho viru. Úsili jejich však ukázalo se vždy marným, zvláště u Tachova r. 1427., kde čtyři německá vojska Prokopem byla odražena a na poslední výpravě u Domažlic, kde stotisícová armáda r. 1431. rozutekla se zbaběle, zaslechnuvši jen z dálky velebný chorál husitský: »Kdož jste Boží bojovníci a zákona jeho«. Jen vlastní, tak osudná všem Slovanům nesvornost dovedla zvítěziti nad nezlomnou dosud silou českých zbraní. Po 15leté válce dostavila se znenáhla únava a touha po míru, jež vedla k jednotě všechny mírnější strany v národě a přiměla je, byť i ve spojení se stranou římsko-katolickou, násilím zlomiti válečnou moc bojovné strany Táboritů, jež s vůdci svými, zejména Prokopem Velikým, podlehla v bratrovražedném boji u Lípán, o svátku mistra Jeronyma, dne 30. května r. 1434.

Výsledek a význam
válek
husitských.

6. Války husitské měly stejně ráz náboženský, jako národní. Znamenají, byť násilně, oprostění českého živlu od cizáckého ducha, vtírajícího se staletí před tím do národního života a do čistých duchovních a náboženských proudů v našem lidu, jež se zkažeností římské církve nepodařilo nikdy zkaliti a vysušiti. Husitské války první hlasitě a důrazně propagují heslo: »Pryč od Říma a nepřátelského, cizího papeže a jeho pochopů!« Na venek znamenají tyto války viditelné zdůraznění vůle lidu, nesusoucí se k reformaci. Jméno Čechů a jejich snahy staly se v krátkosti strašně proslulými v celé Evropě, čehož by mírné uplatňování zásad nikdy tak brzy nedokázalo. Svobody lidu a význam nejširších vrstev národa se posílily a uplatnily. Rozvinutí v 15letých bojích, válečné umění a věhlas, dovedly pak téměř po dvě století zachovávatí hranice země a mír, a ještě nyní, v pohnutých dobách vítězných zápasů o svobodu národa, rozněcovala vzpomínka na husitské doby slávy všechny věrné Čechy k nadšenému a obětavému boji za samostatnost vlasti. Pravda, že na druhé straně války krutě zpusťovaly zemi a neovládaný hněv náboženských fanatiků zničil mnohou nenahraditelnou uměleckou památku — než, taková jest již válka! Ale opět jest pravdou, že v hrozných oněch časech všeobecného zdivočení mravů, jež se projevovalo zejména v ukrutném způsobu válčení, nevedli si Čechové a husité nikdy surověji svých nepřátel, jsouce vždy spíše mírnější, ke smíru ochotnější i k šetření

lidskostí k poraženému nepříteli, jak zejména před bitvou u Ústí a u Německého města Naumburku skvěle dokázali. Také daného ve válce slova vždy si vážili a je zachovávali, zdůrazňující vždy přední účel svých bojů, jímž bylo obhájení svobody slova Božího a nikoliv vyhlazení nepřátel, kořist a plen.

7. Ráz české reformace; od Husa do basilejských kompaktát. Krystalizačním jádrem, kol něhož se nová víra česká, všeobecně zvaná husitstvím či kalíšnictvím, seskupovati počala, dávajíc tak nábož. hnutí určitý směr a odlišný ráz, byly t. zv. »Čtyři pražské artikule«. Objevují se hned s počátku, již v r. 1420. po vítězství na Vítkově, a staly se předmětem mnohých veřejných, i přísně učených hádání, tvořice odtud nadále podmínku, a jejich uznání takřka základ možného smíru a dohody s církví římskou. Byl pak stručný obsah těchto článků: I. »Aby slovo Boží po království českém svobodně a bez překážky od křesťanských kněží bylo zvěstováno.« II. »Aby Večeře Páně pod oběma způsoby chleba a vína všem věrným křesťanům, jímž hřích smrtelný nepřekáží, svobodně byla podávána.« III. »Aby kněžím nad velikým zbožím tělesným neřádné panování odjato a staveno bylo, a aby podle evangelia nám příkladně živi byli a navedeni byli k stavu Kristovu a apoštolskému.« IV. »Aby všichni hříchové smrtelní a zvláště zjevní a jiní neřádné zákonu Božímu odporní, řádem a rozumně od těch, již úřad k tomu mají v každém stavu byli staveni a kažení.« Ve třetím a čtvrtém článku jeví se zřejmě zásada návratu k čistému a zbožnému životu prvotní křesťanské církve apoštolů. Tatáž snaha objevuje se i v trvání na požívání večeře Páně pod obojí způsobou, ač-li tento způsob nemá býti posuzován jen jako pouhý úmysl odlišiti se nápadnou a viditelnou formou od ostatní církve římské.

Čtyři artikule
(články)
pražské.

První artikul pražský (citováno z dějin Palackého). Nejprve: aby slovo božie po království českém svobodně a bez překážky od křesťanských kněží bylo zvěstováno a kázáno.

Stručné
vyvážení
artikulů.

Přesný význam směřuje k zásadě učení od papeže a Říma neodvislého. Není slovo Boží jen řeč, ale každý projev ducha, jež Bohem člověku je dán. Stejně ozývá se vyučováním ve škole, knihou od spisovatele, výtvozem umělce, geniem technika, výrobou živnostníka a dělníka, v obslužení života, zlepšení vnějších podmínek životních — to vše jest obsaženo v tomto artikulu volnosti.

Druhý artikul, aby velebná svátost těla a krve božie pod oběma způsobama chleba i vína všem křesťanům,

jímž hřiech smrtelný nepřekážie, svobodně byla dá-
vána.

Všichni totiž věrní křesťané mají býti účastní, bez obmezení, večere Páně. Tim padá zásada, že kněz převyšuje laika. Proti středověkému názoru výsady stavovské hlásá se zásada novověké rovnosti každého člověka také v církvi. Obnova přijímání podobojí jest obnovením rovnoprávnosti laika a kněze. Kněz ničeho neztrácí, ale laik se povznáší.

Třetí artikul: Že mnozí kněžíe a mnišie světským právem panují nad velikým zbožím tělesným, proti příkázání Kristovu a na překazu svému úřadu kněžskému a k veliké škodě pánóm stavu světského: aby takovým kněžím to neřádnné panování odjato a staveno bylo, a aby podlé evangelium nám příkladně živi byli a navedeni byli k stavu Kristovu a apoštolskému.

Artikul tento jest artikulem demokracie. Husité kladou naň již jeho délkou největší důraz tim, že v úpadku stavu duchovenského spočívá úpadek církve, náboženství a tím života lidského. Ke kněžím promlouvá tento artikul. Husité nedovedli se ještě úplně vybavit ze středověkého názoru, že kněz je prostředníkem mezi Bohem a člověkem. Proto žádali, aby byl vzorným následovníkem Krista, syna Božího. Hlavní význam artikulu jest v tom, že vlastně všichni jsme synové Boží, všichni kněžími, kteří konáme bohoslužbu skrze Ježíše, jediného prostředníka. Kněz nesmí býti kouzelníkem, ale služebníkem všem stejně, při největších tajemstvích života: narození, svatbě, úmrtí — duchovním rádcem lidu, služebníkem Hospodinovým, kazatelem, jenž jménem lidu s lidem za lid a pro lid modlí se k Bohu ve shromáždění.

Musí býti nositelem vzdělaností, přechovavatelem ducha Božího, zkrátka mravokárcem, učitelem, vědátorem. Církev musí se zříci výdělečného systému a shromažďování světských pokladů. Kněžstvo, čili církev, musí si ujasnit poměr státu a církve, vyloučiti politiku z náboženství, vychovávatí člověka občana, Čechoslováka, v syna Božího za každých okolností.

Čtvrtý artikul: Aby všichni hřiechové smrtelní a zvláště zjevní, a jiní neřádové zákonu Božímu odporní, řádem a rozumně od těch, jenž úřad k tomu mají v každém stavu byli stavováni a kažení, a zlá i křivá pověst o této zemi aby vyčistěna byla a tak aby se obecné dobré dalo království a jazyku českému. Revoluce husitská prohlásila téměř tytéž požadavky a táž tři hesla, jichž programem byla francouzská revoluce: volnost, rovnost bratrství. Má-li býti bratrství dítek Božích, jest třeba odstraniti závalu, kterouž jest hřích, úchylnka od zákona Božího. Hřichy těmi trpí nejen jednotlivci, ale ještě více celý národ, proto nutno odstraniti zlo, staviti je, kaziti. Naši otcové vidí zlo, hřích, «neřád» kolem dokola. Proto zjevně stavi se proti němu doma, i proti Antikristovi, jenž v podobě císaře a papeže přichází rušiti zákon Páně. Bratrství nemůže býti tam, kde je hřích. Od něho každý musí se očistiti tak, jak naznačil Kristus v horském kázání. Kažení hřichu má však býti prováděno řádem a rozumně od těch, jenž úřad k tomu mají. Sporádání lidské společnosti je svěřeno osobám, které k tomu

mají úřad. Jsou vybrány buď úřadem nebo volení lidem a řídí obec. Řád a rozum musí býti ve všem v každé společnosti a v každém stavu. Společnost je celek a proto každá třída lidské společnosti musí býti bez hříchu. Bratrství znamená ujasnit si zlo, proniknouti hřích a pak staviti jej a kazit. Dosáhneme-li toho stavu, budeme dítkami Božími a přičiníme se, »aby zlá i krivá pověšť o tejto zemi vyčištěna byla«. Nová myšlenka, nové uskutečňování Nového Zákona naráží vždy na obtíže větší či menší, dle toho, jak společnost na tento příchod jest připravena. Bez boje žádná překážka se nepřemůže. Na boj připravil křesťanství Kristus, bojoval Hus a sta věrných jeho kněží. V posledním odstavci otázka česká stává se otázkou světovou. Stejně i nyní, jak tehdy v středověku, náboženské poměry církve československé a její vývoj zajímají veškeren svět nám přátelský i nepřátelský. Proto stojíme před velikým úkolem získati obecné dobro naší republiky a jazyku českému.

Husitství samo vystupuje tudíž hned od počátku jako úsilí o čistší, lepší život českého člověka, vedeného silou svobodného svědomí, jehož zdrojem jest Písmo, a tím i o lepší, ryzejší církev českou, jež se měla přikloniti k církvi apoštolské, v její časem nezkalené formě. Samotné hnutí husitské projevovalo se ovšem v různé intenzitě a čistotě. Tak hned od počátku vystupují určité rozdíly podle nichž rozvrstvue se národ, v celku stejné víře oddaný, v několik stran, tu mírnějších, tu opět přísnějších.

Mezi mistry na universitě, hlavně však v Praze mezi měšťany a šlechtou vznikl směr mírně pokrokový, konservativnější, jenž husitství hledí udržeti v církevních mezích. Příslušníci její zvali se podobojí, u t r a k v i s t é, kališníci, zkrátka též Pražané. S láskou trvali na tom, co Hus kdysi mezi nimi učil, a Husovo vzepření katolické církvi jim postačilo, takže jen váhavě postoupili v některých bodech dále. Písmo bylo Pražanům váženým pramenem víry, prvotní církev vzorem, při tom všem však trvali v jednotě s církví obecnou, jejíž některé nedostatky chtěli napravit. Také v kněžstvu uznávali kališníci za právoplatné kněze jen ty, kteří byli svěceni biskupy římskými. Osudovým omylem mírné strany byla nedůslednost ve stěžejních zásadách, jež neprohlédaly nepřeklenutelnou propast mezi principem svobodného bádání v Písmě a principem neomylné římské církve, vyžadující naprostou poslušnost — a přece se opírali o církev obecnou. Tak se stalo, že ani uvnitř mírné strany nebylo jednoty.

Nejdále na pravo stáli v l a ž n í k a l i š n í c i, jimž udávali

Husitství.

Náboženské
strany
v husitství

Mírná strana
podobojí

Jan z Příbramě. směr universitní mistrů, zvláště Jan z Příbramě, jenž byl i Wiclefův odpůrce. Strana jeho zachovávala tudíž ustanovení církevní, hlásala nutnost poslušnosti papeže, mši četla latinsky a proti ničení obrazů energicky se stavěla. Z husitství zbylo v ní takřka jen přijímání podoboji. Také věřili stoupenci této strany po katolicku v transsubstanciaci při večeři Páně. Přes to byl ve straně Pražanů silnějším proud rozhodnějších podobojích, jímž stál v čele mistr Jakoubek ze Stříbra, vlastní tvůrce husitského učení. Týž se v leccčemž klonil i k Táboritům, zvláště v prostotě jejich Večeře Páně. S ním byl i mistr Petr Payne (Payen), zvaný Engliš, rodem Angličan, jenž přešel nakonec k Táborům. Strana Jakoubkova zjednodušila mši a zavedla do ní částečně i český jazyk, a pomíjela i ctění krucifiksů a obrazů. Nejradikálnějším ve straně Pražanů byl kazatel u Matky Boží Sněžné, Jan Želivský, jenž nosil vousy, neměl pleši a mši četl zcela po česku.

Druhým hlavním směrem v husitském hnutí byli radikální Táboři, jejichž přívrženci náleželi valnou většinou selskému lidu, ač mezi nimi nescházeli ani zemané a z části i měšťanstvo také z Prahy. Střediskem jejich bylo město Tábor od r. 1420. Přijavše učení Husovo, šli ještě dále v jeho duchu, opíraje se svobodně o Písmo svaté. Jím především šlo o návrat k prosté církvi prvých apoštolů, jež věřila pouze Kristu a jeho slovům. Ve své důslednosti hleděli odstraniti vše, co bylo časem, hlavně římskou církví, přimíseno učení Kristovu, odstraňující proto mešní řády, ornáty, bohoslužebnou latinu, kostelní nádheru, obrazy, ostatky svatých. Bořili divoce kláštery, jež se podle jejich názoru nesrovnávaly s vírou křesťanskou, a horlili stejně proti svátostem, vyjma křtu a Večeře Páně. Přírozeně neuznávali ani očištění, postů, zádušních mší a modliteb za mrtvé vůbec, a ze svátečních dnů světili pouze neděli. Učili též o protívě s církví katolickou, že kněz ve stavu smrtelného hříchu nemůže přísluhovati svátostnými úkony. Tak jako první křesťané, konali i Táboři bohoslužby v soukromých bytech nebo pod širým nebem, také však ve chrámech, prostě zařízených. Bohoslužby byly prosté a záležely v českých písních, modlitbách a vykládání Písma, vesměs v jazyce českém. Jejich kněží nenosili pleše, naopak měli vousy a nežili v bezženství. O Večeři Páně věřili, že jest v ní tělo a krev Páně.

pravdivě přítomno, nikoliv však hmotně, nýbrž duchovně. Místo hostií užívali chleba obyčejného, jež podávali i nemluvnatům. Způsob jejich života byl prostý a přísně mravný, vespolek zvali se bratřími a sestrami. Byli čistě lidovou stranou vzorně demokratickou, neuznávající králů nad sebou, a hlásající, že stav panský i rytířský nutno odstraniti. Zprvu se též, byť přechodně, pokoušeli o komunismus, t. j. sespolečenštění majetku. Církev římskou zavrhovali jako zkaženou, jednota s církví touto byla jim zcela nežádoucí a neuznávali jak papeže tak i biskupy a římské kněžstvo vůbec. Též nedbali poslušnosti kněžské a svěcení svých kněží od biskupů. Biskupa svého sice měli, avšak pouze na podkladě volby; tím se postavili vlastně i proti straně podobojí. R. 1431. prohlásili se výslovně proti pronásledování jinověrců. Osudem jejich však bylo, že obhájení víry hleděli docílití krvavým násilím a stáli tak v boji proti všem, ba i většině vlastního národa. Hlavami strany Tábořské byli jmenovitě Mikuláš z Pelhřimova, od r. 1420. biskup táboritský, stejně jejich duchovní vůdce Ambrož, farář z Hradce Králové, Koranda, a Prokop Holý. Politickým předákem, hlavně však vojevůdcem byl Jan Žižka, který se však v náboženských názorech klonil spíše k mírnějším Pražanům (zvláště v učení o postu a svátostech), a jehož přívrženci zvali se po jeho smrti Sirotky.

Přední Táboři.

Přísné zásady Táborů a jejich podstatné odchylky od platného římského učení zdály se však nedostačujícími některým fanatikům, kteří se stali původci výstředních stran, jež musili sami Táboři krvavě potlačit. Zvláštním znamením těchto věr bylo zejména, že popíraly přítomnost Kristovu ve Večeři Páně a viděly v ní pouhé znamení. Zváni byli proto Pikharty. Již z tohoto jména jest vidno, že v nich ožilo pouze na čas potlačené, avšak již dávno známé různíci se učení některých, kdysi významných náboženských směrů Katharů, Bogomilů a Gnostiků. Z těchto sekt byla nejdůležitější »stránka« Martina Housky nebo-li Loquise, jenž mezi Táboře způsobil značné rozbroje, až byli posléze s knězem Petrem Kánišem se 24 jeho předními přívrženci, Žižkou v Klokotech u Tábora upálení roku 1421. Smrt svou podstoupili s radostí a úsměvy, s nezdolnou fanatičností. Také v Praze byli dva přední jích vůdcové (švec Václav) Pražany upálení. Martin Houska sám popraven byl

Nejkrajnější
směr.

Martin Houska.

ohněm v Roudnici v srpnu r. 1421. Téhož roku v zimě zničena byla Žižkou jiná nebezpečná sekta náboženských fanatiků, kteří podle vůdce svého zvali se Mikulášenci nebo A d a m i t é. Usadivše se na ostrůvku na řece Nežárce mezi Veselím a Jindřichovým Hradcem, oddávali se tito blouznivci mrzkému životu, chodíce nazi jako Adam, a ač počtem nehojní, způsobující hrozné škody v okolí ukrutným vražděním a pálením, majíce za svou povinnost vyhubiti hříšníky.

Nejdůležitější událostí v církevním životě nové české víry bylo uznání čtyř artikulí pražských arcibiskupem Konrádem z Vechty, jenž odtud konsistoř v moc strany podobojí uvedl a její kněze světil (v dubnu r. 1421). Tím získala česká církev, v níž formálně zvítězila takto strana Pražanů, církevní správu a organizaci. Také český synod v červenci téhož roku postavil se na stranu konservativnější, přes rozhodný odpor kněží Tábořských. Podobně pozdější synody ještě s větším důrazem snažily se potlačití různé výstřelky v hnutí husitském. Povážlivě se vzdávající sympatie ke straně katolické byly na štěstí pro neodvislost mladé české církve zaraženy převratem dne 17. dubna roku 1427. Tehdáž Jan Příbram s jinými ještě mistry svého směru byl vypovězen a správy církevní ujal se kněz týnský J a n z R o k y c a n, krátce Rokycana zvaný, jehož vlivem zvítězil opět ve straně podobojí směr rozhodnější.

Ve válce za své ideály vycházeli Čechové vždy opět jako vítězi. To pochopil konečně císař Zikmund i církev římská a hleděli tudíž smírným vyjednáváním dosíci toho, co se zbraním nemohlo podařiti. Tak došlo k pokusu c í r k e v n í h o s n ě m u v B a s i l e j i r. 1431. o smíření husitů s církví římskou. Zástupci jejich byli tudíž pozváni do Basileje, aby se o věci uradili. Pražané, v jejichž čele stál Rokycana, generální vikář arcibiskupův, a od jeho smrti v prosinci r. 1431. nejvyšší správce duchovenstva, byli k vyjednávání svolni a s nimi též Sirotci, kteří od r. 1432. přiklonili se ve víře zcela směru Rokycanovu. Táboři sami se zdráhali až do předběžného vyjednávání v Chebu, načež následovali příkladu Pražanů. Jednání v Basileji, jehož základem byly známé čtyři články pražské, se však protahovalo, až došlo konečně r. 1433. k ujednání tak zvaných b a s i l e j s k ý c h k o m p a k t á t, v nichž koncil přivolil sice zásadně ke všem čtyřem článkům pražským, omezil je však vedlej-

Adamité.

Přistoupení
arcibiskupa
ke straně
podobojí.

Synody.

Převrat
r. 1427.

Jan z Rokycan.

Sněm v Basileji

Basilejská
kompaktáta.

šími výhradami tak, že dáváje jim výklad co možná katolický, nepovoloval Čechům, kromě přijímání podobojí, téměř ničeho. Než i to stačilo nejmírnější straně Příbramově, a strana Rokycanova, usilujíc ve svých rozpacích pouze aspoň o »dokonání« kompaktát, ocitla se ihned v krutém sporu s nesmířitelnými Táboři. Spor tento rozhodnut byl bitvou u Lipan a v církvi české nabyla vrchu trvale strana Pražanů s Rokycanou v čele a jednala dále s koncilem přes seslabený a nemohoucí již odpor Táborů. V důsledku těchto jednání podvolil se tudíž český sněm, svolaný dne 21. září 1435. do Prahy, k poslušnosti koncilu na základě kompaktát basilejských, o nichž bylo věeno, že dojdou splnění. S opomenutím pražské kapitoly byl pak zvolen arcibiskupem Jan Rokycana a k ruce mu dání jako sufragánové Martin Lupáč a Václav z Chocně. Zikmund, jenž byl též pražským sněmem uznán za krále, připověděl na sněmu jihlavském, že vymůže u papeže Rokycanovo potvrzení. 5. července r. 1436. slibili tudíž čeští kněží na náměstí v Jihlavě slavnostním způsobem poslušnosti církevní a papežští legáti vyhlásili pak ve smyslu kompaktát Čechům i Moravanům křesťanský mír a uznání jejich za pravé křesťany. Současně bylo arcibiskupovi pražskému a jemu podřízeným biskupům přikázáno, aby světili kněze církve podobojí a přísluhovali Večeři Páně podobojí způsobou těm, kdož by o to žádali.

8. Česká reformace od basilejských kompaktát do smrti krále Jiřího (r. 1436—1471).

Jihlavskými úmluvami zjedнан byl sice na venek s českou církví smír, v jejím středu však rozpory nevymizely. Strana podobojí s Rokycanou vykládala si kompaktáta příznivě po svém, Zikmund však podněcován katolíky, snažil se, aby česká církev úplně splynula s Římem s výjimkou nicotné výsady používání kalicha. Zikmundovy záměry podporoval papežský legát, dále katolíci, avšak též t. zv. vlažní podobojí. Také biskupové v Olomouci a Litomyšli zdráhali se světit kněze podobojí a kompaktáta sama zavdávala svým výkladem příčinu k stálým sporům. Na Rokycanu bylo naléháno, aby se podle kompaktát cele smířil s církví římskou, mimo některých výhrad, zvláště kalicha, a aby zejména opět přivolí ke ctění krucifiksů a svatých, svěcení vody a k jiným ještě ústupkům. Rokycana se také podrobil, mimo české čtení a podávání večeře Páně

Sněm v Praze.
uznání kompaktát a koncilu.

Rokycana
arcibiskupem.

Sněm v Jihlavě.

Rokycana
v nemilosti.

ditkám, o čemž mělo býti ještě dále jednáno. Katolická reakce počala vítězí, a po slavnostním prohlášení koncilem potvrzených kompaktát v Praze r. 1437. v kapli Božího Těla, byl sám Rokycana vlivem královým úplně zatlačen do pozadí. Horliví podobojí nahrazování v úřadech vlažnými, a volený arcibiskup Rokycana zbaven správy církve tím, že stavové čeští zvolili proti němu za administrátora arcibiskupství vůdce vlažných kališníků, Křišťana z Prachatic a po jeho smrti mistry Jana z Příbramě a Prokopa Plzeňského. Rokycana sám byl nucen opustiti svou týnskou faru a utéci se z Prahy na Horu Kunětickou.

Obrat.

Po smrti krále Zikmunda a nástupce jeho Albrechta, za trvání takto nastalého mezivládí nabyla však strana Rokycanova r. 1440. opět vrchu. Podporou její stala se nyní města táboorská, v nichž, byť seslaben, žil dosud nesmířitelně, protiřímský směr lidový, opírající se ve své víře toliko o Písmo.

Kutnohorská
synoda r. 1441

Synoda kněžská, svolaná r. 1441. do Kutné Hory, rozhodla taktéž ve smyslu učení Rokycanova, usnesší se podle něho na 24 článcích stran učení a kázně v církvi. Ustálení a posílení církve získalo zde také tím, že kněží podobojí poddali se poslušenství Rokycanovu, jakožto svému arcibiskupu. Táborští kněží se sice nedostavili, avšak na sjezdu v Kouřimě počali již nastupovati na cestu srovnání. K odstranění nejspornější věci, totiž učení o svátosti oltářní, a k posílení tím jednoty české církve vyzváni byli Táborští k hádání na Synodu Kutnohorskou, k níž za velkých sporů došlo v červenci r. 1443. O obojím

Pražský sněm
r. 1444.

učení v té příčině rozhodl pak pražský sněm, na staroměstské radnici 8. ledna r. 1444. Na něm zvítězilo docela mínění Rokycanova a Kališníků, a učení jejich o 7 svátostech, vzývání svatých, očištění, zpovědi a ornátech. Tábori podlehlí vesměs se svými názory, a zůstali odtud opuštěni, zatím co jejich vliv současně zanikal a města jejich, krom Tábora, poddávala se ve správu kněží podobojí. Církev česká dosáhla tím nejen vnější jednoty ve smyslu »střední« cesty Rokycanovy, nýbrž posílila se i vnitř ve svém odboji k Římu splynutím s povždy radikálněji smýšlejícími Táboři. V té době jevil se též citelný nedostatek řádných kněží, neboť Češi neměli potvrzeného arcibiskupa, biskupové ostatní svěcení odmítali, a v cizině bylo možno svěcení dosáhnouti jen s největšími obtížemi. To bylo

Zánik
Táboritů.

tudíž popudem světskému předákovi strany podobojí, Jiříku z Poděbrad, aby vymohl u papeže konečné potvrzení Jana Rokycana arcibiskupem. Papež Eugenius však, jenž koncilu basilejského neuznal a dal jej do klatby, necítil se vázán kompaktáty, tímto koncilem sjednanými, a zamítl tudíž žádost Jiříkovu. Věren důslednosti církve římské, usiloval Eugen naopak o úplné podrobení se Čechů Římu. Vlažní podobojí, otřesení tímto odporem Říma spolu se šlechtou, počali se opět přikláníti ke straně katolické, avšak lid ostatní, v podstatě věren husitské své víře, semkl se, maje v čele hlavně Pražany, tím více v jednotu, zvanou Poděbradskou, v níž papeži protivný směr pevně byl soustředěn. Když se pak Jiřík z Poděbrad zmocnil r. 1448. Prahy a Jan Rokycana se do ní navrátil, byl obecně i administrátory uznán za zvoleného arcibiskupa a správce církve české opět Rokycana. Tím byla opětně a více ještě posílena v církvi podobojí jednota. V důsledku pak nepříznivého postavení, jaké zaujímala církev česká spíavši slepě svůj osud s Římem, ji však vždy zavrhu-jícím, počali nyní někteří podobojí se odvracet od Říma k Cařihradu, kde východní řecká církev jala se jim nabízetí spojení. Počalo se o tom jednati již r. 1447, a 1448. V r. 1452. přišlo dokonce z Cařihradu do Prahy poselství s listem předních hodnostářů církve východní, na něž administrátoři konsistoře s radostí odpověděli. Nenadále dobytí Cařihradu Turky r. 1453. uvedlo však v niveč dalekosáhlé plány, jejichž význam a možné výsledky v případě splnění nemůžeme ani z plna oceniti. Tím zůstala církev česká opět osamocenou v zoufalém svém zápase o samobytnost. Jedinou konečnou cestou bylo úplné odloučení se od církve římské v tom smyslu, jak mu učili a jej hlásali kdysi Táboři. Avšak i nejrozhodnější ve straně podobojí neodvažovali se jíti touto cestou a stíhali její hlasatele, davše na příklad uvězniti pro tu příčinu tábořské kněze, Korandu a Mikuláše z Pelhřimova. Podle kompaktát trvala církev česká v pevné jednotě s církví římskou. Také politický vůdce strany Jiří z Poděbrad musil r. 1458. při nastoupení svém na trůn stvrditi přísahou vedle privilegií zemských a kompaktát také poslušensství své k papeži, tak jako ostatní panovníci křesťanští. Spolu se slibem poslušensství musil se zavázati přísahou, že zachová jednotu ve víře, a že vyhladiti dá všechny různé víry

Jiří z Poděbrad

Poděbradská
jednota

Vyjednáván
s církví
řeckou.

Přísaha Janů
z Poděbrad.

ve svém království. Národ český měl býti podle slibu svého krále udržen v jednotě s církví římskou. Přisáhnuv takto, doufal král Jiří, že zachová svému národu alespoň dosavadní jeho svobody náboženské, zvláště jemu tak drahá kompaktáta. Než ošemetný Řím, jehož hlavou byl tehdy papež Pius II. (někdejší historik husitských válek Eneáš Sylvius), odvolával se na přísahu Jiříkovu, a pod závazkem jeho poslušnosti počal na něm žádati energicky zrušení kompaktát a úplný návrat do lůna katolické církve. Marně prosilo české poselstvo s Korandou v čele papeže lo uznání kompaktát a jejich potvrzení. Pius II. prohlásil r. 1462., že kompaktáta, daná prý koncilem pouze dočasně tehdy žijícím, pozbývají nadále moci i platnosti. A tak, po zrušení kompaktát ocitá se církev česká tam, kde byla na počátku dlouhých a marných zápasů: v úplném rozporu s Římem. R. 1466. uvrhl dokonce papež Pavel II. krále Jiřího v klatbu a prohlásil jej za zbavena trůnu. Tím postavena byla církev podobojí opět na rozcestí, zda má úplně splynouti s Římem, nebo se od něho odtrhnouti. Tísňivé tyto poměry měly aspoň ten význam, že si česká církev zvykala konečně na své osamocení a samostatnost. Avšak na druhé straně ocitala se znenáhla ve zjevném vnitřním úpadku, jež nedovedly zastaviti ani vítězné války Jiřího, jež uhájily její trvání na venek. Po smrti Jiříkově a Rokycany r. 1471. udržovala se sice církev česká v poměrném klidu a ve své zvláštnosti, třebaš Římem neuznané. Ale již tehdy ve vlastním jejím středu objevovali se mnozí, kteří toužíce podle Husa po čistém mravním a náboženském životě ve shodě s Písmem, nenalézali v současných poměrech uspokojení a počali se odvracet již nejen od Říma, a to nekompromisně a úplně, nýbrž i od Jednoty české.

Jiří v klatbě.

9. Počátky Jednoty bratrské. Nemohlo přece jen vyzniti nadarmo ono horoucí náboženské nadšení, jež Hus kdysi probudil v srdcích českého lidu, ani nesměla býti nadarmo prolita krev tak mnohých věrných husitů a zvláště Táborů, kteří svá mnoholetá úsilí zpečetili tolika vítězstvími a obětmi. Ideál lidové české církve, opírající se o Písmo, žil stále, byť stajen, pod povrchem bouřlivého politického života s jeho vášněmi. Vždy ještě žili tiše a po různu přívrženci některých zvláště horlivých a nadšených kazatelů z duchovenstva i laiků, kteří

ve svých srdcích věrně vyznávali učení rozhodných podobojí, zvláště někdejších Táborů. Takoví řídili se pouze Písmem ve všech náboženských otázkách, vyznačující se jinak celkovou umírněností, pokud šlo o spory věroučné, pro středověk církve tak význačné. Nazývajíce se s cblibou bratřími, chovali zásadní odpor k válečnému násilí, dávajíce přednost tím více mravní opravdovosti. Mezi nimi se objevují hned na počátku různé sekty, jež se zvaly podle svých středisek bratří vilémovští, chelčičtí, žatečtí, kolínští, hradečtí, litomyšlští, rychnovští, později zvaní Mikulášenci nebo Pecínovští, dále bratři plačtí, moravští a jiní. Jest pozoruhodno, že vznikali nejvíce na místech, obývaných kdysi Táborů. Bezděčným původcem jejich úhrnu, jež se nazývá Jednota bratrská, jest již Rokycana; budovatelem Jednoty je pak Řehoř a jejím učitelem Chelčický. Přímého původu Jednoty v Táborech nelze ovšem dokázat, jest však jisto, že nevznikla z t. zv. Valdenských. Nejvýznačnějším z dílčích bratrstev Jednoty jsou bratři Chelčičtí, jejichž duchovním vůdcem byl Petr Chelčický, Petr Chelčický. Žil asi v letech 1390.—1454. Jeho původ a stav jest neznámý; zdá se, že studoval, knězem však nikdy nebyl. Zprvu se v Praze zúčastnil náboženského hnutí, potom však žil jako svobodný hospodář na svém statečku ve vsi Chelčicích u Vodňan. Snad byl znám s Husem, stýkal se i s předáky rozličných husitských směrů a byl též obeznán s učením Wiklefovým. Patrně nezůstal asi jistě bez vlivu Valdenských. Dospěl samostatných náboženských názorů, jež byly uprostřed mezi směrem Rokycanovým a Táborů. Jeho zásadou bylo: býti pouze Kristovým učedníkem, v němž hledal své spasení, prohlašuje, že není ani »v papeži, ani v moci jeho, ani v jeho ustanovení, ani v biskupích«, nýbrž jedině v milosti Boží a v Kristu. Proto učí Chelčický, že křesťanu postačí zákon Boží, Písmo a evangelium Kristovo, v němž zdůrazňoval zejména kázání Kristovo na hoře. Z toho hlediska žádal důsledně, aby křesťané žili spolu novým životem, u víře, v lásce a naději, aby tak vytvořili pravou církev Kristovu: »Sbor vyvolených Božích k věčnému spasení.« Měli mezi sebou usilovati o vše dobré a plnit vůli Boží, ne z přinucení neb jakýchkoliv pohnutek, nýbrž z vnitřního hnutí srdce. Podle své zásady, že Písmo svaté jest jediným pravidlem víry, neuznává nutnost na př. zpovědi, prohlašuje dále, že jsou vlastně

toliko dvě, od Krista pecházející svátosti, a že ostatní jsou pouhými zvyky. O křtu soudí Chelčický, že by bylo lépe křtiti až dospělé. Důsledně zavrhuje též církev římskou pro její porušenost a táže se, zda nehodní kněží mohou platně svátostmi přisluhovati. Spolu s Táborý zamítá římské učení o očistci, odpustcích, vzývání svatých, svátosti oltární a mši. Při svátosti večeře Páně vytýká Táborům, ač jim jinak přeje nejvíce, že mnozí z nich o ní mluví nevázně. Sám věří prostě, že se chléb ve večeři Páně nepřepodstatňuje, ačkoliv je v ní Kristus skutečně, podstatně a bytně přítomen, nikoliv však tělesně a hmotně, tak že chléb zůstává při tom chlebem a víno vínem. Chelčický hlásá, že pro víru musí se vše snášeti. Veškeré násilí, válka, též trest smrti jsou zavržitelný, že stát a státní zřízení se zákony světskými i církevními, pokud jsou založeny na moci a násilí nersrovnávají se s Kristovými příkazy lásky a jsou tudíž zlem, před nímž má pravý křesťan prchat. Pro křesťana doporučuje práci rolnickou, a varuje jej před účastenstvím na úřadech a obchodech, v nichž nejde o lásku, nýbrž o násilí a zisk. Taktéž nemá býti křesťan Chelčického ani ve šlechtě neb mezi mnichy, mistry a kněžími sesvětštělé církve. Výsledky svých přemýšlení o Písmech svatých uložil Chelčický asi ve 12 spisech hlubokého významu, z nichž vyniká hlavně »Sít víry«, »Postilla« a spis »O šelmě a obrazu jejím«. Přívrženci Chelčického, jenž byl také pro svoje učení pohnán k zodpovídání sněmem v Kutné Hoře r. 1443., byli počtem sice nečetní, avšak spisy jejich vůdce budily u mnohých pozornost, burcující svědomí pravých křesťanů.

Bratr Řehoř.

V době, když Rokycana byl za vlády Ladislavovy v nemilosti a horlil tím více proti neřestem lidu a porušenosti církve, vzbudila jeho kázání mocný ohlas v srdci jednoho z nejvěrnějších jeho posluchačů. Jím byl b r a t r Ř e h o ř, chudý zeman a zdá se asi příbuzný (sestřenec) Rokycanův. Jsa povahy vážné a zdrženlivé, odešel v nadšení do kláštera »Na Slovanech« tehdy, když r. 1446. mistr Příbram učinil pokus o obnovu řeholnického života v církvi české. Starostliv o své spasení a pln touhy po pravém křesťanství ve skutečně živé církvi, odkázán byl Řehoř, jsa již asi 50 let stár, Rokycanou na spisy Chelčického. Počínaje rokem 1453. čítal je horlivě v kroužku svých přátel a osvojil si tak zcela zásady Chelčického. Zvláště se

utvrdil v přesvědčení o zkaženosti církve a nutnosti oddělití se od ní a utvořití Jednotu věrných křesťanů, řídících se pouze evangeliem Kristovým. Řehoř a jeho věrní přátelé vybidli tudíž Rokycanu, aby se přidal k nim. Ten však nazýval tento záměr »tvrdým skokem« a nechtěl se zjevně postavit v čelo hnutí, jež vlastně sám k životu vyvolal. Za to vymohl stoupencům Řehořovým na králi Jiřím svolení, aby se směli usadit na některém místě, v němž by mohli žít po svém v ústraní. K tomu účelu byla tudíž vybrána osada Kunwald na statcích Jiřího z Poděbrad na zboží litickém, nedaleko Žamberka, v kraji, jímž vládli kdysi Táboři, na hradě Lanšperku. Tam se svými pražskými přáteli usadil se Řehoř na konci r. 1457. nebo počátkem r. 1458. Zařídili se po vzoru apoštolském, zovouce se bratřími a sestrami. Kol r. 1467. bylo jich již 50 obcí. Hned zprvu byli bratři vystaveni také pronásledování jako »Pikarti«. Od církve podobojí lišili se sice v bohoslužbě s počátku jen některými odchylkami, jako pomíjením ornátů a neklaněním se svátosti oltářní, avšak i to dostačilo vzbudit proti nim odpor, jemuž napomáhaly i nejrůznější pomluvy. Asi r. 1460. sám Jiří, věren své přísaze »netrpěti sekt«, dal je stíhati. Jejich bohoslužebná shromáždění byla zakázána, někteří z vůdců, jako Řehoř a Michal, farář v Žamberku, jenž hned s počátku k nim se přidal, byli nějakou dobu vězněni, někteří z nich i mučeni. Nalezli však též četné přímluvčí mezi některými pány a zvláště v Rychnově dostalo se jim bezpečného útulku. Přes všechno pronásledování připojovali se k Jednotě vždy noví přívrženci z Čech i Moravy, stejně zemané a kněží, jako řemeslníci a sedláci.

Nejpřednějším mravním přikázáním Bratří bylo »ustavití se ve spravedlnost, která z Boha jest, a vésti život ctnostný, pokojný, tichý, ve víře Kristově«. V tom smyslu také sjednali bratři mezi sebou »pravidla« některá kázně a řádu r. 1464. Stanovili v nich, že hříchy mají býti trestány bratrsky. Kdo by se nekál, nemá býti připuštěn k večeři Páně. Ti, kteří však byli postiženi ve smrtelném hříchu neb bludu, měli býti z Jednoty vyloučeni. Kdož zatoužil do Jednoty vstoupiti, musil býti zprvu zkoušen a přijat byl teprve po osvědčení. Kněžím náležela péče o spásu duší a přikázána evangelická chudoba. V počátečních sporech o Večeři Páně docílil Řehoř na shromáždění v Kunwaldě r. 1459. nebo r. 1460., že bylo zavrženo v tom směru

První Jednota
v Kunwaldě

Pronásledování

Učení Jednoty.

ve Lhotce
bývalí
kněžské

upravený
pronásledování

jak učení pikartské, tak i táborské a doporučen názor Chelčického prostě podle Pisma. Traktátů a hádek náboženských se bratři vystříhali. Starost o věci světské v Jednotě uložena t. zv. hospodářům, kterým bylo též pečovati o nemocné a chudé. Správu vedla užší rada, v níž zasedali toliko starsí. Bylo pomýšleno zprvu též na spojení s Valdenskými, avšak okolnost, že tyto přijímali svátosti z rukou římských kněží, odradila Jednotu od důvěrných styků s příslušníky Valdenských. Povždy více nabývala pak vrchu snaha oddělití se úplně od obecné církve, veskrz porušené. K tomu bylo však nutno zřici se i římského svěcení a zříditi si vlastní kněžský řád, jak jim radil zvláště horlivý kněz podobojí Martin Lupáč, jenž byl pro své názory králem Jiřím ze země vypovězen. Na sněmě ve vsi Lhotce u Rychnova r. 1467. Zvolili si tudíž po mnohých modlitbách ze sebe 9 nejvhodnějších mužů, z nichž pak losem vybrání byli tři: Matěj z Kunwaldu, Tomáš z Přelouče a Eliáš, mlynář z Chřenovic, aby jim byli kněžími. Dali je vysvětití potom starým jedním knězem, a pak ještě Michal, farář žamberský, posvěcen byv k tomu účelu valdenským biskupem Štěpánem, posvětil sám bratra Matěje z Kunwaldu za českobratrského biskupa. Tak byla ustavena v Jednotě samostatná církev vedle církve římské. Od sněmu ve Lhotce poskytnuta byla tudíž Jednotě možnost, aby se mohla nadále vyvíjeti svobodně, na vlastních základech, současně však byl roznícen odpor těch, kdož církevní jednoty v Čechách horlivě hájili. Sám Rokycana, uražen samostatným postupem bratří, za jejichž duchovního původce stále se pokládal, zanevřel proti nim a vydal proti Jednotě prudký list, vině ji z Pikartství. Také král Jiří žádal na sněmu v Benešově r. 1468. vydání přísných opatření proti bratřím, podobně i vdova jeho, královna Johanna z Rožmitálu. V důsledku toho vypuklo pronásledování Jednoty, jejíž příslušníci byli vězněni a mučeni, někteří z nich dokonce upáleni, sbory a chrámy jejich zavřeny, takže se bratři počali utíkat do lesů, kde v jamách (odtud název »jamníci«) a po jeskyních se skrývali. Rokycana sám nezúčastnil se však činně pronásledování. V těchto trudných dobách neustal však nezdolný bratr Řehoř i veřejně obhajovati Jednotu, zůstáváje stále jejím odvážným apoštolem. Proti pomluvám bratří vydával různé traktáty a obracel se tu ke králi,

tu zase k Rokycanovi s prosbami, veřejnými listy, odpověďmi a osvědčováním víry. Také až do smrti Řehořovy (r. 1473) trvala Jednota v učení a smýšlení ve shodě s Chelčickým.

10. Osudy české reformace za krále Vladislava, 1471—1516. Po řadu let panoval v podobojí církvi české jistý klid. Po smrti Rokycanově r. 1471. zvolen byl duchovenstvem za správce církve neboli administrátora Václav Koranda, jenž stanul také v čele konsistoře podobojí. Král Vladislav, ujímaje se trůnu, slíbil sice vymoci opět uznání kompaktát a ustavení i arcibiskupa. Sám jsa katolíkem, posiloval svým vlivem stranu římskou. Nedostatek kněží v církvi podobojí rozmáhal se stále více a také organisace její jevila slabé stránky. Aby aspoň tomuto nedostatku bylo pomozeno, vymohli si páni podobojí na králi povolení svolati sněm stavů podobojí a kněží. Sněm tento sešel se za veliké účasti 10. srpna r. 1478. Nejprve bylo rokováno o příkořích, jimiž česká církev trpí, načež složena přísaha setrvatí v obraně zákona Božího až do hrdel i statků a usnesena obnova konsistoře, do níž měli býti nadále voleni vždy 4 laikové a 8 kněží. V čele konsistoře zůstal Koranda a ji byla svěřena správa všeho kněžstva podobojí v zemi. Konsistoři k pomoci mělo státi 6 pánů a nad kněžstvem ustanovení děkani. Nedostatku kněží bránila do r. 1675. aspoň ta okolnost, že někteří biskupové italští světili přece husitské čekatele kněžství, což však po tomto roce nátlakem papežovým odpadlo. Proto přivítali podobojí s velikou radostí, že dva římsí biskupové, Augustus Lucian, biskup santorinský v Mirandole, a po něm Filip de Novavilla, biskup sidonský, přišli do Čech a zde zůstali, světíce kněze husitské. Také konsistoři byli ochotné postavení v čelo a král sám jmenoval Filipa českým biskupem a správcem podobojí církve. To trvalo do r. 1507. Po smrti biskupa Filipa zůstali však Češi opět opuštěni pod správou administrátora Pavla ze Žatce a marně se pokoušeli, byť za cenu ústupků, sjednati s Římem dohodu. Papež neustal žádati naprosté poslušnosti. Přirozeno, že za nedostatku kněží musili se podobojí spokojiti leckdy i s kněží leďakými a ničemnými, čímž také vážnost církve a její mravní základ vždy více byl vydán otřesům. Jinou trapnou stránkou života české církve husitské v této době bylo stále napětí mezi ní a stranou pod jednou, římskou. Král Vladislav,

Vladislav
1471—1516.

Sněm
podobojích
r. 1478.

Nedostatek
kněží.

Spory mezi
stranou
katolickou
a podobojí.

Sněm
v Kutné Hoře

Prodloužení
smlouvy
Kutnohorské.

Bratrská jed-
nota v té době.

Šlechtičti
příznivci
Jednoty.

sám katolík, chtěl mít sice pokoj, stranil však přece více katolickým pánům, majícím většinu v zemi. Zvláště se jejich vliv uplatňoval v Praze a Kutné Hoře. Stavové stěžovali si do těchto poměrů a jmenovitě v Praze se situace přestřihovala. Tak se stalo, že r. 1483. zmocnila se strana husitská v Praze konšelů a usvědčivši je z úkladů, dala je popravit i a uvedla Prahu opět v moc rozhodných podobojí. Hrozila téměř vypuknutí občanská válka. Na štěstí došlo však po dlouhém jednání na sněmu Kutnohorském r. 1485. k úmluvě, na dobu 31 let sjednané, podle níž měl každý v Čechách hledati spasení dle vlastního svědomí. Zdůrazněna zvláště rovnoprávnost obou náboženských stran a jejich kněžím uloženo vystříhati se hanění víry strany protivné. Také slíbila strana katolická vymoci u papeže uznání kompaktát. Avšak ani tato rovnoprávnost nebyla ještě fakticky prováděna, zvláště ne králem. Poněvadž podobojí, kteří byli kol r. 1503. vlastně nejsilnější stranou v zemi, neměli přes to mezi nejvyššími úředníky zemskými žádného zástupce, docházelo opět k novým sporům, až se konečně r. 1512. stalo nové narovnání mezi oběma stranami a smlouva z r. 1485. prodloužena na všechny časy.

Rovnoprávnost náboženská, vzešlá z ujednání v Kutné Hoře, netýkala se však Českých Bratří. Avšak úsili Řehořovo zjednálo Bratřím přes přísné mandáty poměrný klid i přízeň, ač fakticky stáli ještě mimo zákon. Když při nastolení Vladislavově byli mnozí vězňové v zemi propouštěni, dostalo se svobody i uvězněným bratřím, kteří potom tím radostněji šířili nové učení. Jednota získávala stále četnější příslušníky nejen ve stavu selském a městském, nýbrž i v třídách bohatých a u vyšší šlechty. Na Moravě věnovali jí svou přízeň zejména páni Žerotínové, Pernštýnští, Boskovici, — v Čechách pan Kostka z Postupic, Krajč z Krajků a kancléř Ctibor Tovačovský z Cimburka. Bratři byli rozšíření hlavně ve východních Čechách, než četné přívržence měli i na Žatecku a Písecku, na Moravě pak byli nejčetnější na Hané, na Valašsku, Uherskobrodsku a kolem Brna. Hlavními středisky byla v Čechách Litomyšl a Mladá Boleslav, na Moravě Přerov a Ivančice. Na počátku 16. století měli již 300—400 sborů. R. 1478. dáno bylo Jednotě dle nařízení sněmovního volné slyšení před konsistoří podobojí. Po smrti Řehořově r. 1473. došlo mezi vyslanci Bratří a předáky podobojí

u administrátora Korandy k hádání, při němž měl podle návrhu Bratří býti rozhodčím zákon Boží, prvotní církev a staří církevní učitelé. Bratří tvrdili tu hlavně, že sbor kněze nemající může si zvoliti tyto z osob k tomu se hodících a že zvolení, přijmouce tuto volbu, »zůstanou za kněze«. Také neuznávali římského svěcení a křtili po druhé ty, kdož k nim přistupovali. Celkem nedošlo však ke shodě a mezi obojím učením zůstal napiatý poměr. Ale Bratří trvali přes to v mocné ochraně svých vysokých protektorů a pro svoje pobožné mravy a příkladný způsob života těšili se všeobecné přízni. R. 1480. přidali se k nim mnozí Valdenští z Braniborska přišli a hlavně na Žamberecku usazení. Z Moravy je tehdejší král Matyáš vypověděl r. 1488. do Moldavy, avšak odvolal brzy na to vypovědací rozkaz. Také lidé učení přidávali se k Jednotě, která, byť bez úspěchu, počala hledati stejně smýšlející mezi křesťanstvem i v cizině, jako v Rusku, Řecku, Itálii a Egyptě. Vzrůstajícím vlivem Bratrské Jednoty počali Bratří bezděky vystupovati ze své výlučnosti a uzavřenosti více ve styk se světem, jenž ovšem přinášel s sebou různé rozpory s přísnými původně zásadami Bratrstva; zvláště s dosavadním odsuzováním »moci světa« podle učení Chelčického a Řehoře. Vznikly palčivé otázky, zda směji na příklad příslušníci Jednoty býti konšely, zvláště pokud se týče příslušníků ze stavu šlechtického, zda se mají nadále vyhýbatí úřadům a vzdělání, nebo býti vojáky. V Jednotě začal se hýbatí a vrchu nabývatí nový směr, jenž odpovídal kladně na tyto otázky. V tom směru rozhodla zvláště »úzká rada« na sjezdu Bratrském v Brandýse n. Orli. r. 1491. a na sjezdu v Rychnově r. 1494. Bylo rozhodnuto, že Jednota má míti dosti »na Písmech svatých a bibli« a vytknuto spolu, že spisy Řehořovy nemají býti v tom směru pokládány za neomylné. Důsledkem toho zůstal Matěj z Kunwaldu sice biskupem, ale vzdal se vedení. Další sněmy pokračují v tomto směru, takže i živnosti rádně byly uznány, obranná a spravedlivá válka nevylučována a také opětný křest nežádán.

V té době objevuje se nový vynikající jedinec mezi Bratřími, jmenem **L u k á š P r a ž s k ý**. Narodil se v Praze asi r. 1460. a věnoval se zprvu, jsa horlivým kališníkem, stavu kněžskému. Roku 1480. přistoupil k Jednotě v době, kdy se počal mezi Bratřími jevití dvojitý směr: přísný a nekompromisní

Spory se stranou podobají.

o mach
J d oty

V zruš
rozpory

Nový směr.

Lukáš Pražský.

p r y
Jednotě

Amos.

a směr mírnější, nový. Přísná strana měla za vůdce Moravana Amose, sídlícího ve Vodňanech, a biskupa Matěje, zahrnovala v sobě staré druhy Řehořovy a řídila se ve svých zásadách hlavně Chelčickým. Strana druhá, mírnější, jež nabyla posléze vrchu na výše vzpomenuých sněmech, hlavně v Rychnově, vedena byla Lukášem, bakalářem Prokopem z Jindřichova Hradce, Janem Klenovským, Tomášem z Přelouče a Eliášem z Chřenovic. Zvali se též »Boleslavští«. Poražená strana Amosenců, zvaná též »menší stránka«, odstěpila se úplně a živořila hlavně v jižních Čechách ještě asi 46 let. Lukáš pak zvolen do užší rady a ustanoven kazatelem v Mladé Boleslavi.

Vnitřní řízení
a organizace.

Po vítězství mírného směru postavena byla Jednota na nových organizačních základech, v nichž pak trvala až do konce. Dosud pouze v rukou biskupových soustředěná moc přechází nyní na Bratrské sněmy, ve skutečnosti však na jejich užší radu. Členy jejími jsou 4 biskupové a několik kněží, volených sněmem, takže všech členů užší rady bylo až 14. Předsedal biskup nejstarší, zvaný sudí. Tehdy také (po r. 1500) zvolen za biskupa mladoboleslavského Lukáš. Také přípravě mladíků na kněžství věnována zvláštní péče. Kněží se nežení a živí se prací rukou svých. Jim ku pomoci byli zavedeni jáhnové, Bratři soudcové, pomocníci a hospodáři, výbor to ze starších členů sboru. Přísná mravní kázeň jest prvním požadavkem kněží Jednoty. Bohoslužby, původně prosté, nabývají samostatnějšího kostelního rázu. Věnuje se péče i posvátným nádobám, i zpěvu, užívá se též svící. Kněží, jáhnové i ostatní služebníci církevní žijí společně v církevním domě. Také ohledně učení, zvláště o svátosti večeře Páně, nabývá vrchu přísnější mínění, jež hlásá (ústý celé rady sněmu a konfesi), že chléb a víno je tělem Kristovým, avšak »právě«, t. j. skutečně, nikoliv v podobenství, ač jinak »nepožívá se bytně« (hmotně). Mimo to jako podmínka spasení zdůrazňuje se víra, dar milosti Boží, projevující se v životě a skutcích. Jinak trvá Jednota při učení Chelčického a učení své ukládá zvláště v t. zv. »otázkách dětinských« z r. 1505., jež tvoří jakýsi bratrský katechismus, šířící a upevňující názory bratrské mezi mládeží i dospělými.

Bohoslužba.

Opelné
pronásledování.

Ačkoliv Jednota získávala mezi lidem vždy více obliby, nebyla ani nyní ještě chráněna před nevráživostí strany katoli-

cké a vlašných podobojí. Papež, byť marně, vyslal proti ní k vyjednávání dominikánského inkvizitora Jindřicha Institorise, jenž působil právě neblaze v Německu při pronásledování čarodějství (autor knihy: »Maleus maleficarum« — kladivo na čarodějnice). Konečně se působení nepřátel Bratří, v jichž čele stál učený Bohuslav Hasišteinský z Lobkovic, podařilo poštvaťi jinak mírného krále Vladislava, aby proti Jednotě vydal (r. 1508) přísné nařízení, t. zv. **d e k r e t S v a t o j a k u b s k ý**, jež stavy bylo přijato a též do desek zemských zapsáno. V pronásledování, jež v důsledku toho vzešlo, musil Lukáš prchnouti z Mladé Boleslavi, avšak v úspěšné činnosti své vůči Jednotě nepřestal, až sám byl též jat a vězněn, avšak brzo (r. 1516) opět vysvobozen.

Dekret
Svatojakubský.

11. **Č e s k á r e f o r m a c e z a k r á l e L u d v í k a** (1516 až 1526). Po smrti Vladislavově zvolen za krále Ludvík a tu nastává Jednotě opět doba pokroku a klidu. Zatím postupoval rozklad ve straně podobojí, v níž mírní vždy více se klonili ke straně katolické, rozhodnější opět pouze v řadách Jednoty nalézali uspokojení v palčivých otázkách náboženského citění. Za hranicemi vzrůstal se zatím Luther a jeho boj v duchu Písma sv. proti odpustkům a církevním zlořádům nacházel patrného ohlasu mezi Čechy tím spíše, že Luther se jevil příznivcem a v lecčems přímým následovníkem Husovým, jak dokázal zejména ve své disputaci s drem Eckem v Lipsku r. 1519. Na jiném místě vyznává opět Luther: »... ani sami nevědouce, všichni jsme husité.« Jeho sympatie s Husem a Wiclefem byly právě příčinou, že byl Luther dán do klatby. Vlivy Lutherovy počaly se tudíž mocně ozývat i v Čechách, a působily dvojím směrem: na Jednotu a na vlastní stranu podobojí. Mezi Lutherem a Bratřími došlo několikrát k přímému přátelskému vyjednávání, jehož cílem bylo sjednocení, avšak nezdařilo se pro odchylnost učení o Večeři Páně a v otázce kázně. Tak se Lukáš podařilo zamezití, aby Jednota nepodlehla lutheránské církvi a v ní nezanikla. Stejně rozhodně postavil se Lukáš i proti Zwinglimu a jeho učení a též i proti Valdenským. Česko-bratrská Jednota, postavená na základě čistého evangelia, osvědčuje se takto původem i rázem jako původní, náboženská, národní instituce, jež vzešla dříve, než reformace v Ně-

Ludvík
1516—26.

Luther.

Luther
a Jednota.

mecku a mohla trvat i bez ní a mimo ni. V těchto pohnutých časech zemřel pak biskup Lukáš r. 1528., zanechav po sobě a cnostech své geniální povahy též trvalou literární památku asi 80 spisů (z bohosloveckých je nejdůležitější »Kniha kněžská«) a na 100 duchovních písní. Lutherovo učení přijímáno bylo v Čechách spíše než Jednotou strana podobojí, zvláště mezi rozhodným jejím kněžstvem. Důsledkem tohoto učení vrací se část strany k radikálním názorům Táborů před 100 lety, hlavně v otázkách obrazů, ctění svatých a klanění se svátosti oltářní. Nová strana tohoto způsobu zve se »n o v o u t r a k v i s t e« a jejími nepřáteli jest jí přezdíváno »luterianů«. Avšak i tito novoutrakvisté cítí se pravými podobojí v českém smyslu Husově a Táborů. Jejich počet rychle vzrůstal. Čeští studenti s oblibou odcházeli na studie do Vitemberka, kdež byli přátelsky vítáni. Také četní němečtí kazatelé přicházejí hojně do Čech s okázalou sympatií k nenáviděným dotud »kacířům«. Mezi nimi objevil se i T o m á š M ü n z e r, pozdější vůdce blouznivých novokřtěnců, ačkoliv Bratří Jednoty právě proto odložili nový křest dospělých, aby s oněmi se nestotožňovali. Než objevují se i snahy, aby lid v Čechách udržen byl v mezích původního utrakvismu, v kterémžto směru působil zvláště nový administrátor podobojí V á c l a v Š í š m á n e k na synodě kněžské, svolané v dubnu roku 1521. Synoda tato skutečně zdůraznila staré řády na rozdíl od německého učení evangeliků. Od ní datuje se též značnější působení t. zv. strany »staroutrakvistů«, jež vyšla z intencí dosavadních vlažných podobojí. Všeliké novoty zakázány, lid však se k nim nepřestal kloniti, jda ve šlépějích novoutrakvistické strany. V odvetu jednal Šišmánek s katolíky a králem, že se kromě kalicha chce ve všem srovnati s katolickými preláty hradskými. Luther poslal na to list, jenž čten byv ve sněmu, zmařil toto nepěkné smlouvání. Od r. 1523. vzrůstal luteránský vliv ve straně novoutrakvistické vždy více. Toho roku propustil také král dosavadní vladaře, zvláště nejvyššího purkrabího Zdenka Lva z Rožmitálu, jenž se svými spoluvladaři byl přísným katolíkem a nepřitelem podobojí, kteří se v nové vládě nyní dostali do popředí, majíce v čele Jana z Vartenberka. Nejvyšším komorníkem stal se dokonce přední ochránce Bratří, Kunrád Krajíř z Krajků a hofmistrem královským primas pražský, Jan Hlavsa z Líbo-

slavě, již dříve horlivý novoutrakvista. Svolaná synoda postavila se za novou stranu a také na universitě novoutrakvistický směr nabyl vrchu. Na sjezdu, konaném po smrti administrátora Šišmánka r. 1523. zvoleni byli do koleje Karlovy 4 administrátoři, mezi nimiž byli i mistr P a v e l C a h e r a, farář dříve žatecký, potom týnský, jenž pobýv třetí měsíce u Luthera, přivezl při této příležitosti do Čech nový významný jeho list. Na následujícím valném sjezdu podobojích r. 1524. zvolen byl pak Cahera jediným administrátorem české církve a této ve 20 věroučných článcích dán nový základ. V čelo její postavena konsistoř s administrátorem, jež jediná dosazovala duchovní správce. O svěcení kněží se však zmínka neděje. Písmo prohlášeno základem učení a to výhradní. Mše jako oběť odstraněna a nahrazena Večeří Páně. Do bohoslužeb v celém rozsahu zaveden mateřský jazyk. Ženění kněží nedošlo však schválení, jinak v mnohém zvítězil duch Lutherův a jeho učení.

Nový základ podobojí věrouky.

Než vítězství novoutrakvistické strany bylo příliš rychlé a nemohlo se ještě s dostatek opřít o sympatie širšího lidu, byt zde mělo i dosti přátel. Strana staroutrakvistů spoléhajíc zejména na konservativní kruhy, hlavně na Starém Městě kol Týna, vedená Paškem z Vratu, nabyla při obnovení městské rady v Praze r. 1524. opět vrchu. Pašek zvolen místo Hlavsy starostou a zasazoval se vši mocí o obnovu starých řádů. Administrátor Cahera přes odpor své strany přizpůsobil se vítězné straně s jinými ještě kněžími. Staroutrakvisté, podporováni vládou a katolickou stranou, znovu vystoupili s plánem sjednocení s Římem na základě kompaktát. Strana novoutrakvistů odporovala a tu Pašek zmocnil se se svými násilně radnice a uvěznil konšely sobě protivné a taktéž násilným způsobem odstraňoval všechny novoty. Vítězství staroutrakvistů dovršeno pak v Praze nálezem obecním z r. 1524., dle něhož měli všichni Pražané rukou dáním přiznati se ke starým artikulům. Novotáři a Bratři vypovězeni. Potom vládl Pašek velmi krutě, neboť za něho došlo i k upalování kacířů, a zatím se jeho strana sblížovala vždy více s katolíky. Na sněmu pražském r. 1525. došlo tudíž k ujednání »o jednotu a srovnání v iry«, zvláště mezi rytířstvem strany podjednou i podobojí. Na základě této dohody měla býti kompaktáta zachována oběma stranami,

Obrat a reakce.

Sněm pražský r. 1525.

zůstávajícími při svých starodávných zřízeních; jedni měli druhé pak uznávatí za pravé syny církve. Prostřednictvím krále byl papež žádán, aby schválil tuto dohodu, avšak marně, neboť Řím naopak žádal, jako vždy, úplnou poslušnost. Na tento požadavek nemohla však strana staroutrakvistů přistoupiti, neboť se zatím proti ní a jejímu postupu zdvihl četný odpor. V té době novoutrakvisté snažili se úplně osamostatniti církev českou na základě evangelia, a odtrhnouti ji zcela od Říma. Za těchto zápasů obou stran o ovládnutí církve české zemřel Ludvík, a na trůně českém se objevují Habsburkové.

12. Za doby krále Ferdinanda I. (r. 1526.—64.). Ferdinand, nastoupiv na trůn český, musil mezi jinými, jako jeho předchůdci, slíbiti stavům, že bude chrániti obě církve, pod jednou i podobojí a že se u papeže přičiní o schválení kalicha. Snahou Ferdinandovou bylo, docíliti jednoty víry v zemích českých a doufaje proto, že i strana podobojí splyne dříve nebo později s církví římskou, stavěl se zásadně proti všem jinověrcům a náboženským novotám. Zprvu ovšem věnoval svou přízeň a podporu straně novoutrakvistů, neboť jeho přičiněním byla násilnická vláda Paška z Vratu z Prahy vypovězena (r. 1528) a též štvavý administrátor Caher musil odstoupiti, a dříve vypuzení konšel s Hlavsou v čele směli se čestně vrátiti do Prahy. Od tohoto obratu byla strana novoutrakvistů v Čechách opět na postupu, jak se zejména ukázalo r. 1531. na sjezdu strany podobojí v koleji Karlově.

O nových, na tomto sjezdu usnesených artikulech, bylo opětně, byť dosud nesměle navázáno na sjezdové články z roku 1524. Administrátorem stal se Václav Unhošťský, novoutrakvistům blízký a jemu přidáno 6 defensorů téhož směru. R. 1537. žádali mírní podobojí sami krále, by jim dovolil voliti biskupa se strany podobojí a aby jeho schválení na papeži vymohl. Král si totiž přál, aby se obě náboženské strany, kališníci i římští katolíci, srovnaly na základě kompaktát a obeslaly spolu koncil v Mantově. K jednání došlo tudíž na hradě pražském, skončilo však nezdarem, neboť novoutrakvisté prohlásili, že jim není třeba kompaktát, an jim dostačí zákon Boží. Tato strana rostla zatím vůčihledně i mezi stavy v Praze, jak se ukázalo zvláště na sjezdu strany podobojí r. 1539. Na tomto sjezdu nabývá konsistoř významu již stálého, nikoliv toliko přechodného a to již

Opětný vzrůst
vlivu novou-
trakvistů.

Konsistoř a
defensori,
význam.

s úplným nedbáním arcibiskupa a Říma. Současně posílen i význam defensorů, z nichž se stala trvalá instituce nejen ochránců konsistoře, nýbrž i dozorců nad duchovenstvem. Mezi novými defensory měl pak přední místo Jan z Pernštejna, rozhodný novoutrakvista. Vzrůst významu novoutrakvistického směru byl stále patrnější, což se jeví zejména v artikulech, usnesených na sjezdu duchovenstva strany podobojí r. 1539. Ani zde se nemluví již o kompaktátech a ze svátostí uznán jest toliko křest a večeře Páně a zdůrazňuje se přísná mravní kázeň a učení kněží prostě dle Písma. Ještě více sesílila strana při obnovení konsistoře r. 1542., v jejíž čelo postaven jako administrátor J a n M y s t o p o l, farář od sv. Mikuláše na Starém městě a vedle něho dr. V á c l a v M i t m á n e k, bývalý člen Jednoty Bratrské. V Německu zatím reformovaná církev, organisovaná na podkladě evangelia upevňovala se ve svém vzrůstu jako církev národní a jejím, stále patrnějším vlivem, vítězil evangelický směr v novoutrakvistický i v české církvi stále patrněji, kdežto staroutrakvisté ocitali se v menšině. Vznikl tudíž záměr ustaviti i církev českou na základě evangelia, čímž by tato rázem byla zbavena obtíží se svěcením kněží. Tehdy také počali se již novoutrakvisté nazývati evangelíky a usilovali české církvi dáti svůj evangelický ráz, jak se zvláště ukázalo na shromáždění duchovenstva r. 1543. Zde zvítězilo přes odpor staroutrakvistů zvláště mínění o mši, jež přestala býti považována za oběť a měla býti zcela nahrazena pouhou večeří Páně.

Usneseno v ten čas dále, aby bylo zrušeno pozdvihování při mši, vystavování svátostí, ctění svatých, procesí a podobné, a Bratřím českým nabídnuto slyšení na srovnání u víře. Opět byl však učiněn staroutrakvisty návrh (jemuž se druhá strana neodvážila opřít), aby bylo prostřednictvím krále u papeže vy-moženo zvolení biskupa. Avšak strana Jana Nožičky, »opata slovanského«, jenž novoutrakvistům nepřál, utekla se »na žalobu« ke králi. Ferdinand, jenž měl dotud v Uhrách s Turky tolik práce, že se o náboženské spory v Čechách nestaral, viděl pojednou, že se proti všem jeho plánům snahy protiřímské domáhají vítězství. Rozhodl se tudíž k energickému zákroku. Opřel se nejprve slyšení Bratří, jako »sektý« církevní, dávno již odsouzené a v ostatním odkázal stavy a kněží prostě na kompaktáta. Než ve shromáždění, jež se u krále sešlo, vyslovila se většina

Zakázáno
ferdinandovo
proti novo-
utrakvistům a
Bratřím.

zástupců stavů proti kompaktátům. Král však nepovolil, administratorovi zakázal na čas kázání, pražské konšely nahradil sobě povolnými a dra Mitmánka, pod hrozbou trestu smrti při návratu, vypověděl. Taktéž vydal mandát proti trpění ženatých kněží. Energickým postupem královým bylo tudíž v zárodku zaraženo úsilí o osamostatnění české církve. Novoutrakvisté byli sice velmi zastrašení, avšak čin králův přes to nemohl zabrániti tomu, aby nenabývali mezi lidem vždy více půdy.

Jednota Bratrská zatím po mnoho let užívala pokoje, neboť král Ferdinand, třebaž ji nepřál, byl zaneprázdněn válkami v Uhrách. Vyvíjela se tudíž klidně na základech, Lukášem položených, po jeho smrti však podléhala vždy více vlivům cizím, z evangelického Německa do Čech vnikajícím. Po smrti Lukášově r. 1528. zvolen biskupem Martin Škoda, za něhož vliv Lutherův a Melancthonův vzrůstal se vždy mocněji v Jednotě. R. 1530., po příkladu evangelické šlechty v Německu, přihlásila se veřejně k Bratřím i řada pánů, kteří byli dotud pouze v tichosti stoupenci Jednoty, hlavně Kunrát Krajíř z Krajků, jenž v Brandýse n. Lab. odevzdal tamní kostel podobojí Bratřím. Vlivy Lutherovy nabyly v Jednotě vrchu, když senior její Roh stal se r. 1532. předním biskupem. Bratři navazovali čilé styky s Vitemberkem a vyšli Lutherovi vstříc, zvláště v učení o večeři Páně. Stalo se tak jmenovitě u příležitosti spisu »P o č e t z v í r y«, jež sepsal Roh a přeložil do němčiny na přání markrabě Jiřího Braniborského. Luther sám, neuráží se nikterak některými odchylkami v učení, sepsal k tomuto spisu na žádost Bratří velmi přátelskou předmluvu. Ještě více se oddala Jednota vlivu Lutherovu a Melancthonovu na základě poselství Bratří do Vitemberka r. 1535. a 1536., kde žádáno bylo zejména od Luthera, aby nové, latinské vyznání víry Jednoty bylo ve Vitemberku otištěno. Ve spise tom Bratři ve člancích dotud odchylných, přiklonili se vyznání Augsburskému. Od nového křtu přistupujících k Jednotě bylo od r. 1534. úplně upuštěno a také svobodného stavu kněží nedožadovali se již Bratří tak jako dříve. Jejich péče o kázeň a bezúhonný život došla zvláště od Melancthona velké pochvaly. V učení o svátostech, z nichž byly uznány definitivně toliko dvě (křest a večeře Páně), přiklonila se Jednota v příčině večeře Páně zcela k učení Augsburskému, věříc, že jest to »pravé tělo« Kristovo a »pravá jeho krev«, avšak »duchovním způsobem ne-

viditelným, nečitelným tělesně, před námi skrytým nám k účasti-
nosti«. Ve svém učení snažili se Bratři zřejmě sblížit se s učením
saským, avšak vidouce s bolestí, že v církvích saských zanedbá-
vá se péče o čistý a mravně opravdový život, hleděli navázati
styky i s jinými evangelickými církvemi v Německu. Z učení
Lutherova byli Bratři přece jen spíše blízcí učení Melanchtono-
vu, jež bylo příbuznější reformaci táborské a Kalvinově. Proto
se obraceli hlavně k církvi Štrassburské, jež představovala spro-
středkovací stanovisko mezi směrem Lutherským a Švýcarským.
Došlo ke stykům osobním i listy. Poselstvo české, vedeno Čer-
venkou, seznámilo se i s Kalvinem, jenž přes známé rozdíly
v učení neváhal Jednotě vysloviti plné své uznání. Když tak
Bratři všude v reformujícím se Německu hledali a také nalézali
přátelské sympatie a shody v učení, přece jen musili na konec,
zvláště ve shromáždění seniorů (starších) v Mladé Boleslavi roku
1546. přijíti k přesvědčení, jak též Roh s litostí uznal, že marno
jest Jednotě hledati jinde něco lepšího, než co již tu bylo od dob
Lukášových a jeho pevných základů učení Jednoty. Mezi tehdej-
šími předáky Bratří vynikl zejména Jan Augusta. Narodil
se r. 1500. v Praze, kde byl jeho otec kloboučníkem. Od utrakvi-
smu přešel záhy k Jednotě a stal se r. 1532. jedním z jejích
biskupů, se sídlem v Litomyšli. Zúčastnil se úsilně snah, jež
hledaly v Německu spojení a vyjednával zejména s Lutherem
poselstvím i osobně, také studoval jeho spisy a je rozšiřoval.
V přátelských stycích stál i s Kalvinem. Sám jsa též literárně
činným, zanechal asi 20 výhradně bohosloveckých spisů. Byl
velmi smělý a výmluvný, ale i nad potřebu vášnivý, takže svými
útoky rozněcoval vždy znovu tajnou zášť utrakvistů proti
Jednotě.

styk
s Kalvinem

Jan Augusta.

Ustálení vzájemných vztahů mezi Jednotou a církví pod-
obojí bylo ztíženo rozdvoučeností této. Mezi Bratřimi a staro-
utrakvisty, opírajícími se o kompaktáta a blízkými straně kato-
lické, musil již zásadně trvati poměr nepřátelský tím spíše, že
Jednota úplně nedbala kompaktát a hleděla se vyvinouti samo-
statně. Novotrakvisté však, poměrně blíží revolučním zásadám
Bratří, zvláště ve věci kompaktát, sblížovali se vzájemně: Hle-
děli dosáhnouti výslovné shody a postupovali v leccěms společně,
ovlivňování byvše stejně současnými evangelickými proudy.
Avšak přes všechny sympatie byly tu vždy ještě sporné body,

Poměr Jednoty
k katol. církvi.
Utrakv.

z nichž pak vycházely polemiky a veřejné hádky, jež bránily úplnému sjednocení a smíření náhledu, zvláště při rozpoltěnosti české církve. Obě strany tyto cítily se stejně ohroženy ve své náboženské svobodě.

Ferdinandova
pronásledování
Jednoty.

Pokoj, jehož Bratři se strany vládní požívali, nemohl mít ovšem dlouhého trvání pro netajenou nepřízeň Ferdinandovu vůči všemu nekatolickému, zvláště Bratřím. Tak se stalo, že i proti nim vypuklo pronásledování a vypovídání, hlavně z měst jihočeských od r. 1535., kdy v Německu došlo ke krvavému potlačení »novokřtěnců«, kteří i v Čechách byli stíháni a s nimi, ať již úmyslnou nebo neúmyslnou záménou, též Čeští Bratři. Také katolíci a staroutrakvisté dovolávali se proti nim moci vládní. »Počet z víry«, jež Bratři s podpisy 12 pánů a 33 rytířů bratrských r. 1535. králi předložili, nedošel Ferdinandova uznání. Zatím se zhoršily poměry i politicky. R. 1545. došlo ke svolání koncilu v Tridentě. Bratr Ferdinandův, císař Karel V., chtěl přimět odbojná evangelická knížata v Německu, společná s J e d n o t o u š m a l k a n d s k o u nejprve po dobrém k urovnání církevní roztržky. Když se mu to nezdařilo, došlo r. 1546. k t. zv. v á l c e š m a l k a n d s k é. Ta skončila bitvou u M ü h l b e r k a porážkou vůdce šmalkandských, Jana Fridricha, kurfiřta saského. Stavové čeští zdráhali se při tom nedůsledně poskytnouti bez svolení sněmu vojenské pomoci Ferdinandovi, jenž svého císařského bratra podporoval. Po vítězství katolické strany stihl tudíž hněv Ferdinandův odbojné stavy města (Prahu) a s nimi i Jednotu. Ferdinand totiž použil této příležitosti a odňal nejen některým pánům statky (tak Krajkoví, příznivci Jednoty, Brandýs a Kostkovi Litomyšl), nýbrž dal popraviti pro výstrahu dva měšťany a dva rytíře a obnovil také a rozkázal přísně prováděti někdejší Vladislavův mandát proti Bratřím. V tom podporoval jej zejména Mystopol, hlava konsistoře, vítězstvím Ferdinandovým zastrašený a strana staroutrakvistů, s níž se nyní král zdánlivě stotožnil, spolu ovšem s katolíky. Vzniklo veliké pronásledování Bratří, zvláště kazatelů. Sám Jan Augusta prchnul z Litomyšle, byl však při návštěvě rozehnaných sborů jat litomyšlským hejtmanem Šejnochem r. 1548., v Praze mučen a konečně vězněn na Křivoklátě. Avšak i z vězení spravoval Augusta Jednotu svými listy, dostal se však pro svou neústupnost a pánovitost ve příčině volby nových seniorů do sporu s Bratří-

Válka
šmalkandská.

mi, takže zbaven byv konečně hodnosti biskupské, byl z Jednoty dokonce vyloučen. Ve vězení, v němž pobyl 16 let, skládal své spisy a duchovní písně. Po několika pokusech o propuštění, jež však odmítl, nechtěje si svobodu vykoupiti zřeknutím se svého náboženského přesvědčení, byl konečně z vězení propuštěn bez jakýchkoliv závazků. Usadil se potom v Mladé Boleslavi a po usmíření s Jednotou stal se opět seniorem, avšak bývalé důvěry její a lásky si již nezískal. Zemřel r. 1572. Ostatní Bratři byli po roce, r. 1548., vypovídáni na statcích královských z Čech, takže mnozí z nich, vedeni zvláště Matějem Červenkou, stěhovali se do Pruska a Polska, kdež založili znamenité obce, jako větve Jednoty. Současné byli proti Bratrům do Čech povoláni r. 1556. Jesuité.

Jako proti Jednotě, vystupoval král Ferdinand proti všelikým evangelickým novotám v církvi podobojí. R. 1549. předložil tudíž v konsistoři 13 článků, na jejichž podkladě sliboval podobojí smír s Římem. Duchovenstvo pražské se částečně poddalo, avšak valný sjezd strany podobojí, obesaný r. 1549. kněžími i stavy, spolu s Bratřími, zmařil schválení těchto článků. Ještě rozhodněji zamítla akci královi Morava na sjezdě v Brně roku 1550. Tak zůstala Morava zemí nábožensky svobodnou, kdežto v Čechách neustal ani teď ještě Ferdinand ve své snaze potlačit novoty. Zatím i politické změny v Německu prospěly reformačním bojům v Čechách tím, že Moric Saský, někdejší spojenec císařův, donutil Karla V. ku smlouvě pasovské (r. 1552) a r. 1555. k náboženskému míru augsburskému, jímž byla dána vyznavačům stejnojmenného vyznání svoboda. To posílilo značně i české evangelíky, t. j. novoutrakvisty a Bratři, z nichž první opět dosazovali na své fary kněze luterské místo katolických a Bratři znovu otvírali své sbory a konali i v Praze svá shromáždění. Král však se ještě nevzdal svého odporu. Vymohl si jednak vliv nad konsistoří právem dosazovati místo stavů defensory, jež si ovšem vybíral z věrných sobě příslušníků směru staroutrakvistického, jednak se jal sesazovati na 200 farářů ze strany protivné a kněze evangelické vypověděl ze země. Vida však sympatie okázale vypovězencům projevované v zemích sousedních, upouštěl opět od prostředků tak násilných. Tím se novoutrakvisté znovu posilovali a dosáhli zejména, že na místo administrátora podobojí konsistoře Mystopola, jenž hrál příliš

Další král Ferdinandovy s českou církví.

Úspěch Moravy.

Vlivem evangeliků v Německu.

Náskl. v Čechách.

obojetnou, oběma stranám se na konec znechutivší úlohu, dosadili rozhodného novoutrakvistu J a n a K o l í n s k é h o, faráře u sv. Mikuláše na Starém městě. I šlechta se přidala k nim a universita byla »luterány« zcela ovládnuta. V odvetu podařil se však Ferdinandovi nový tah, jímž osazování konsistoře právem svého potvrzení neb neschválení přivedl zcela ve svou moc, r. 1562. Současně působili zvláště mezi konservativní šlechtou chytří a neúnavní Jesuité. Konečně též se zdařilo Ferdinandovi po stoletém téměř uprázdnění dosaditi opět r. 1561. v Praze arcibiskupa, jímž se stal velmistr pražských Křižovníků, Antonín Prus z Mohelnice (odpůrce coelibátního systému). Podporován jsa arcibiskupem, docílil dále Ferdinand, že papež Pius IV. povolil brevem r. 1564. Čechům a okolním národům přijímatí podobojí, jestliže před přijímáním odpřísáhnou svoje bludy a vyznají víru katolickou. Avšak tento problematický ústupek Říma neměl ke zklamání arcibiskupovu účinku. Spíše naopak. Sama konsistoř podobojí, byť nyní zcela ve vleku králově, netroufala si ani přijmouti bullu papežskou z rukou arcibiskupových. Čechové vůbec byli v tuto dobu již příliš daleko od Říma, než aby jim k navrácení se k němu postačilo pouhé povolení kalicha. A novoutrakvisté a Bratři zatoužili pak ještě více, než před tím, po úplné náboženské svobodě a pochopili, že jest jim nyní tím spíše postupovati společně, neboť si mnoho slibovali od reformaci nakloněného Maxmiliána, jenž se měl státi Ferdinandovým nástupcem.

Na sklonku panování Ferdinandova došlo v Jednotě českých Bratří přes všechna protivenství a pronásledování k velkolepému duševnímu rozvoji, jenž trval odtud až do neblahé bitvy bělohorské. Jednota vzámala se silně nejen v Čechách, nýbrž i na Moravě. V čase vypovídání zakotvila pevně také v Polsku, těšíc se zde přízni šlechty a malopolské církve reformované. — Roku 1553. zvolil s y n o d p ř e r o v s k ý dva nové biskupy, a r. 1557. s y n o d v e S l e z a n e c h n a M o r a v ě, k němuž se sjelo na 100 kněží a značný počet šlechty z Čech, Moravy i Polska, připojil k nim další dva, z nichž vynikl hlavně J a n B l a h o s l a v. Péči oněch čtyř biskupů, kteří byli vesměs vynikajícími muži, pěstuje se v Jednotě více než dosud vyšší vzdělání, za nímž mladí šlechticové putují čteně na zahraniční akademie. Rozmach Jednoty v této době souvisí úzce s postavou biskupa jejího J a n a B l a h o s l a v a. Jsa mladším vrstevníkem Augustovým, na-

Vliv králův
v konsistoři.

Opětne obsa-
zení arcibiskup-
ského stolce
v Praze.

Duševní rozvoj
Jednoty ke
konci vlády
Ferdinandovy.

Jan Blahoslav.

rodil se Blahoslav v Přerově r. 1523. z rodu rytířského, vzdělával se zprvu v Prostějově, u biskupa Jednoty Michalce, potom studoval ve Slezsku a Vitemberku, kde se seznámil s Lutherem a Melanchtonem. Úřadu kněžského dosáhnul r. 1553. a stal se pomocníkem biskupa Černého v Ml. Boleslavi, kde pokračoval v sepisování dějin Jednoty, počatých Černým. Po násilném rozptýlení mladoboleslavského sboru Ferdinandem v r. 1555., uprchl Blahoslav na Moravu a usadil se od r. 1557. jako biskup v Ivančicích, jež byly odtud vedle Přerova hlavním sídlem Jednoty na Moravě i vůbec. V témže roce zvolen byl Blahoslav biskupem spolu s Jířím Israelem, jenž byl určen pro polské sbory, značně se tehdy vzímající. Následujícího roku svěřen byl Blahoslavovi úřad písaře v Jednotě. Po velévýznamné činnosti ku blahu Bratří a Jednoty, jíž byl Blahoslav takřka duší, zemřel r. 1571. v Mor. Krumlově, kam byl zavítal na visitaci. Blahoslav, jehož všestranné vzdělání snoubilo se se znamenitými dary ducha, spojoval v sobě povahově cnosti Lukáše, jenž dovedl býti v pravý čas povolným a jindy zas nepovolným, vždy však ku prospěchu a v zájmu Jednoty — se silným charakterem Augusty, avšak bez jeho chyb. Ač napsal méně spisů, než bratr Lukáš, vynikl jako spisovatel nad ním jasností myšlenek a slohu, stejně jako ryzostí a lahodou řeči. Zanechal i několik písní, když upravoval r. 1561. bratrský zpěvník Šamotulský. Hlavními jeho spisy jsou: *Česká mluvnice*, kniha to pro jazyk český velikého významu v jazykozpytné historii, dokonalý překlad *Nového Zákona*, pořízený podle původního textu řeckého, vydaný v r. 1564. v Ivančicích, jenž jest plodem práce dvacetileté, a *Historie Bratří Českých*. Zásluhou Blahoslavovou, jenž se opíral snahám Augustovým po splnutí Bratří s Luterány, zachráněna byla samostatnost a nezávislost Jednoty. Více se klonil ku kalvinismu, za kterouž příčinou poslal r. 1560. do Švýcar Rokytu a Herberta, kteří jednali jeho návodem v Ženevě s Kalvinem a Bezou, a v Curychu s Bullingerem.

13. Další dějiny české reformace za krále Maxmiliána (r. 1564—76). Maxmilián byl nadějí jak novoutrakvistů českých, tak Bratří v Jednotě, neboť vlivem svých rádců jevil zřejmý sklon přiznati se k vyznání Augsburskému. Než poměry a různými zájmy a politickými vlivy zůstal kato-

likem, ačkoliv si v r. 1561. vymohl od papeže svolení, aby směl v tichosti přijímati podobojí. Ve své vrtkavosti přísahal však papeži rok na to, že římským katolíkem do smrti zůstane a novot v náboženství nepřipustí. Při své korunovaci v Praze r. 1562. slibil jako Ferdinand, že bude zachovávatí ustálené řády a výsady, což se vztahovalo stejně na stranu pod jednou, jako podobojí. Jinak jevil však v náboženství vždy zásady spíše reformační, než římsko-katolické. Na biskupské pravomoci rozhodně trval, neváhal ji však omezovatí císařovou svrchovaností. Naproti tomu si přál — jako otec jeho Ferdinand I. — aby kněžím bylo ženění povoleno. Toužil zavéstí pokoj do dosavadních náboženských sporů, násilí však v jejich řešení nepřipouštěl. Z důvodů politických a osobních přál si trvati v příznivém poměru k papeži. V zemích českých odpíral sektám i krajním směrům obou stran, Jesuity nevyjímaje. Spolu hleděl uplatňovatí svůj vliv stejně ve straně římsko-katolické, jako podobojí, zvláště nepouštěl z moci konsistoř podobojí a úřady zemské svěřoval z opatrnosti římským katolíkům a staroutrakvistům, ačkoliv novoutrakvisté měli v zemi většinu. Blahoslav sám byl čtyřikráte ve Vidni, aby na Maxmiliánovi vymohl svobodu pro Jednotu, a Bratři prosili krále hned v roku 1564. za touž příčinou. Než Maxmilián viděl v Jednotě pouze sektu a ne církev, byť vynikající péčí o evangelium a mravnost života. Také místo toužené svobody obnovil proti Bratrům mandáty svého otce, avšak spíše jen na postrach, bez úmyslu přísně je snad prováděti. Staroutrakvistům zřejmě přál, jeho pokus však, vymoci u papeže svolení ku svěcení kněží podobojí arcibiskupem skončil opětne nezdarem. Ve sporu o osazování konsistoře nepovolil, ku podivu však se nevzpíral tomu, aby artikul o kompaktátech byl ze zemských privilegií vypuštěn. Když pak r. 1568. až 1571. povolil císař v Dolních Rakousích vyšším stavům svobodu vyznání Augsburského, žádali čeští stavové v r. 1571. totéž. Poněvadž však nebyli mezi sebou svorní, neboť nejen arcibiskup, nýbrž i konsistoř podobojí se proti této žádosti stavěla, prohlásil Maxmilián, přemluven císařovnou a španělským vyslancem, že ve smyslu své korunovační přísahy žádných novot náboženských povolovatí nemůže.

R. 1572. uplatnil císař své právo obsadití konsistoř a zvláště úřad administrátora, uprázdněný smrtí Mystopolovou. V čelo

konsistoře dostal se nyní J. Dvorský, opat slovanský, přezemec Jesuitů, jejichž vlivu propadl do té míry, že tajně se do církve římsko-katolické navrátil, a římské vlivy a řády zaváděl, kde mohl. Tam však, kde moc konsistoře nesahala na panství pánů novoutrakvistických a Bratrských a i v četných královských městech, usazovali se stále četněji kazatelé, zřízení ve Vitemberku, Lipsku a Frankfurtě, tudíž novoutrakvisté, podléhající vlivu luterskému a zvláště melanchtonskému, místy též kalvínskému. Za těchto poměrů nabývá církev česká novoutrakvistická stále zřetelněji rázu evangelického. Vývoji jednotnému vadí však nedostatek společné organizace a vudcovského úřadu v zemi. Také nedostávalo se jí dosti mocného společného ochránce, jenž by pečoval zejména o jednotnou kázeň a řád. Česká církev nebyla totiž veřejně, t. j. vládními činiteli uznána. Novoutrakvisté dobře pociťovali tyto nedostatky, a k jejich odstranění zakládali tudíž menší okruhy kněžstva k posílení zvláště kázně. Tak vznikly již před rokem 1575. některé t. zv. konfesce a řády, na př. »Pobožné srovnání« na Prostějovsku, »Jednota holešovická« a jiné. Vedle toho nevzdali se novoutrakvisté usilování o ovládnutí konsistoře a uznání se strany královny. V těch dobách sblížili se společnými obtížemi novoutrakvisté s Bratřími, neboť ani věroučně nebylo mezi nimi podstatného rozdílu. Než Jednota, znajíc nedostatky soudobé církve české novoutrakvistické, stavěla se opatrně vůči vždy patrnějším snahám sjednocovacím, trvající pevně na vlastních osvědčených základech. Lépe se jednotícím snahám dařilo v Polsku, kde došlo mezi Jednotou, luterány a kalvinisty r. 1570. aspoň k významné dohodě s a n d o m ě ř s k é. V Čechách však vždy měl převahu opatrný a o samostatnost Jednoty usilující směr Blahoslavův, a to i po smrti tohoto.

Zatím se i politické poměry vyhranily, takže české církvi kynula vždy více naděje na konečné dosažení náboženské svobody. Silou české církve, zvláště novoutrakvistického směru bylo, že měli v zemi ohromnou většinu. Katolíků bylo totiž v Čechách sotva jedna desetina (asi 300.000 duší), a v Praze samé jich bylo jen asi 2000. Ovšem byla mezi nimi nejvyšší šlechta; tak věrný katolík Vilém z Rožmberka, přední český pán a nejvyšší purkrabí, a Vratislav z Pernštejna, nejvyšší kancléř. Staroutrakvisté, třebaž drželi přízní královskou ve své

Usilování
o sloučení
církve české
a Jednotou.

Vážno usilování
o svobodu ná-
boženství.

moci konsistoř, byli počtem miziví a váha jejich stále klesala. Předními zástupci novoutrakvistů byli zvláště Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic, nejvyšší sudí český, dále Jindřich z Valdštejna a jiní ještě. Na straně Bratří stál tehdy asi 15-tý díl pánů a 10-tý díl všech stavů. V jejich čele stál hlavně Krajíř z Krajků na Mladé Boleslavi a Jan ze Žerotína na Moravě. Města, kromě katolické Plzně, připojila se k novoutrakvistům. S Maxmiliánem byla zprvu dohoda těžkou již proto, že byl většinou mimo Čechy. Protože však bylo císaři pro války s Turky třeba ochoty stavů za účelem povolení berní pro válku, přislíbil r. 1574. na sněmu, že se na budoucí sněm určitě dostaví a že na něm nebude dříve o ničem jiném jednáno, pokud nebudou vyřízeny žádosti stavů stran náboženství. K dosažení tohoto důležitého cíle připravili se tudíž stavové novoutrakvističtí se svolením královým co nejlépe. Nechtěli již jako r. 1571. žádati přímo o svobodu Augsburského vyznání, nýbrž se ujednotali na t. zv. »české konfessi«, sepsané na základě starých českých spisů a starých sněmovních usnesení. Též Bratří byli při jejich sestavení účastni. Obsahem svým jest tato konfesse čistě evangelickou a zaujímá střední místo mezi vyznáním Bratrským a Augsburským. Česká konfesse jest ve svém celku konečným projevem hnutí husitského, oživeného a zúrodněného vlivy reformace lutersko-melanchtonské a částečně i kalvinské. Vyznání toto bylo doplněno t. zv. řádem církve v ní, jímž se měla česká církev nadále řídit, jsouc pod vrchní správou konsistoře, dosazované stavy. Bratří nepřipojili se však přes úsilí novoutrakvistů k této konfessi, bojíce se o svou samostatnost, přistoupili však na dohodu v tom smyslu, že českou konfessi s Řádem předloží císaři společně s příslušnou žádostí. Tak se také stalo. Císař, přijav žádost s oběma spisy, slíbil odpověď. Bratří jsouce již plni důvěry, konali veřejné bohoslužby a v Mladé Boleslavi otevřeli opět sbor, kdysi Ferdinandem zavřený, a též jinde otvírali své kostely. Císař zatím stále s odpovědí otálel. Osobně byl ve velmi trapné situaci. Neboť si nechtěl znepřáteliti papeže a římsko-katolické své příbuzné, mezi nimiž se vůči němu uplatňovaly silné vlivy papežského nuncia, Jesuitů a příbuzného jeho, krále španělského, kteřížto všichni nešetřili i sliby i hrozbami, aby jej zdrželi od významných ústupků. Stavové naproti tomu vzpírali se v odvetu důsledně

„Česká konfesse.

Stanovisko
Maxmiliánovo
k české
konfessi.

jednati o daních a hlavně o uznání a korunovací syna krále Rudolfa, a to tak dlouho, pokud by jim nebylo vyhověno. Jednání se protahovalo takto již půl roku. Císař odešel do Řezna, kde se mělo jednati o volbu Rudolfovu, jakožto jeho nástupce v císařství německém. Stavové poznávali nyní, že jim císař nemůže s ohledem na papeže vydati konsistoř, že však jim nebude překážeti, zařídí-li se nějakým způsobem bez konsistoře a mimo ni. Císař sám utěšoval je v tom laskavými sliby a přátelskými slovy, a stavové se spokojili tudíž aspoň částečným úspěchem. Císař ujistil stavy ne sice písemně a zákonně, nýbrž toliko ústně v užším kruhu, ale slavnostně svým císařským slovem, že stavům českým nebude činiti v náboženství překážky, aniž jinými činiti dopustí a že jim současně povoluje zvoliti několik osob jako ochránců náboženství, jež by stížností své v této věci přímo na císaře vznášeli.

Ústní slib císaře v 1575.

Stavové se z tohoto slibu těšili, Maxmilián však jakmile dosáhl od nich co sám chtěl, dal jim opět na nátlak nunciův najevo, že do jeho slibu vkládají více, než co se se skutečností srovnává. Tak zejména zakázal městům všeliké novoty a téhož roku ještě zapověděl tisk České konfesse. Z Řezna současně (r. 1575) vydal mandáty do měst, jež čelily zřejmě proti Českým Bratřím. Tito ovšem se utekli o pomoc k novoutrakvistům, a byli od nich s ochotou přijati. Stavové ihned vznesli proti císařově postupu protesty a sám nejvyšší sudí spěchal se supplikami za císařem do Lince. Císař, jsa v úzkých, vymlouval se, že svoboda příslibena byla toliko stavům, nikoliv jeho královským městům. Sám pak přikazoval místodržícím mírnost při provádění oněch mandátů, jež byly tudíž více strašákem, než vážně míněny. Města však byla přece jen zastrašena, a zůstala tak ve vlivu králově a pod mocí konsistoře, byť dočasně. A hnutí novoutrakvistické i Českých Bartů šířilo se přes všechno dále, takže konsistoř zůstala malomocně omezena toliko na Prahu, několik královských měst a hrstku konservativních šlechticů.

Falešné prohlášení Maxmiliána.

Od r. 1575. v pokusu s českou konfessí jeví se tudíž církev česká definitivně rozštěpenou. Naproti směru staroutrakvistickému s konsistoří, chýlicimu se téměř zjevně ke katolicismu, stojí počtem daleko převažujícím strana novoutrakvistů, ne dbajících nyní již ani konsistoře, ani kompaktát a Říma a k ní

Definitivní rozštěpení církve české.

se druží Bratři, počtem sice slabší, avšak pevně sorganisováni.

14. **Z a k r á l e R u d o l f a** (r. 1576—1609). Již po své korunovací r. 1575., potvrdil nový král stavům sliby, dané jim jeho otcem. Za Rudolfovy vlády vyvíjely se poměry v české církvi a v Jednotě dále, klidně sice, avšak též důsledně. Současně vystával však již zárodek reakce ve straně čistě římsko-katolické, jež sílila a stávala se vždy smělejší vlivem jezuitské výchovy a neúnavné a lstivé zároveň jejich propagandy. Zvláště na Moravě počala se moc strany římské rozmáhati na úkor evangelíků a Bratří. V Čechách vymykala se stále ještě konsistoř z moci novoutrakvistů, ba nadbíhala vždy více arcibiskupovi, usilujíc dosáhnouti od něho svěcení svých kněží. R. 1591. nový její administrátor, **R e z e k S t r a k o n i c k ý**, zavázal se dokonce k naprosté poslušnosti církve římsko-katolické a odřekl se všech »bludů« husitských, načež byl do církve římské přijat. Jeho příkladu, až na kalich, následovalo po roce na popud konsistoře na padesát jiných kněží z Prahy i venkova: Konsistoř zapřela tudíž i Husa a ponechala si jeho prázdný symbol odchýlného svého učení někdejšího pouze kalicha. Administrátor vzdal se důsledně též i svého úřadu, aby sám arcibiskup zůstal takto hlavou i staroutrakvistických kněží. Lid však a města neminila následovati příkladu svých zrádných pastýřů a vymohla si r. 1594. nové osazení konsistoře, jejímž administrátorem stal se ženatý děkan slánský, **V á c l a v D a č i c k ý**, který byl však r. 1604. uvězněn a sesazen, poněvadž z nedostatku kněží trpěl ženaté kněze, evangelické ordinace. Arcibiskup sám, maje od krále svěřeno sobě právo na osazování far na královských statcích, dosazoval všude kněze katolické a novoutrakvisty vypuzoval, kdežto staroutrakvistům, jež v jeho pomoc doufali, posvětil toliko 7 kněží. Po sesazení Dačického byl sice na nátlak stavů dosazen nový administrátor, avšak konsistoř nadále zůstala pod vlivem královým, zvláště v r. 1609., kdy byla obnovena bez ohledu na novoutrakvisty.

Současně působil v české církvi nepříznivě nedostatek organizace a jednotného, pevného církevního řádu. Kněží církve totiž, nemohouce se doplňovati svěcením ve své zemi, přijímali do svého středu četné evangelické kazatele a sami odcházeli za vzděláním do Němec a zde nabývali ordinace, zvláště v Sasku, Lipsku a Vitemberku. Růzností evangelických pra-

menů vzdělání těchto nových kněží podoba, vznikaly pak při návratu jejich do vlasti rozličné zmatky a spory. Svůj původ měly v různém způsobu konání bohoslužeb, jež byly buď svou obřadností blízké formě římsko-katolické, nebo se od ní zcela vzdalovaly až k největší prostotě a jednoduchosti obřadů. V samém lůně české církve vznikly četné, od sebe se lišící směry, z nichž nejdále na pravo stál směr konservativní, rozhodně lutherský, řady svými staroutrakvistům blízký. Uprostřed byl proud hlavní, smýšlející věroučně nejvěrněji podle české konfesce. Nejdále na levo byl pak, různě ještě stupňovaný, směr kalvinistů. (Bohoslužby byly ovšem vesměs konány jazykem mateřským.) Novoutrakvisté byli si dobře vědomi této nepříznivé stránky a usilovali proto hned od počátku vymoci od Rudolfa povolení, upravit si na základě české konfesce církevní řád. Sami římsští katolíci podporovali jejich žádost u krále a radili mu zvláště, aby stavům novoutrakvistickým povolil obsazovati konsistoř, s podmínkou však zejména, že se s katolíky spojí k vyhlazení rot a sekt »pikardských«. To bylo ovšem namířeno proti Bratřím a proto stavové nemohli přistoupiti na podmínky tak povážlivé. Císař tudíž prohlásil, že stavové sami pozbyli práva na konsistoř, přidrževše se »náboženství nebývalého« a odvrátivše se od náboženství »staročeského«, čímž míněno vyznání staroutrakvistů. Na několik let ustal proto od té doby marný boj o konsistoř, než novoutrakvisté neustali aspoň uvnitř české církve zaváděti nutný řád a kázeň na podkladě a ve smyslu České konfesce. Současně vzkvétala i Jednota, nebojíc se přes všechny protivné mandáty konati své bohoslužby i v Praze. Nejvíce byli chráněni na statcích Jednotě věrných pánů a šířili se i do měst královských, třebaž proti nim zuřili Jesuité, zvláště spisovatelé Šturm a Brosius. Zle se vedlo Bratřím na statcích pánů římsko-katolických, avšak i tu byla jejich posice znamenitě posílena tehdy, když po smrti Viléma z Rožmberka (roku 1592) stal se dědicem ohromného jeho majetku a tak i předním pánem v Čechách bratr jeho P e t r V o k, jenž se již od r. 1582. hlásil k Jednotě. Stejným dílem, kam jak Bratři, tak novoutrakvisté chodívali na studie a též vynikající v té době literární činnosti, sblížovaly se obě strany více, než kdy jindy. Sblížení tomuto nemohly ani brániti stále ještě věroučné neshody a některá

Vnitřní formální
díly v české
církvi.

Opět marný
boj o konsistoř

nedorozumění o věřící na farnostech.

15. Konečný zápas o náboženskou svobodu; vítězství české církve a majestát Rudolfův. V posledních desetiletích 16. století vyvrcholil konečně staletý náboženský zápas, jenž se byl zvrhl zatím v takřka chronickou chorobu českého náboženského života, podlamuje znatelně národní energii a odolnost vůči poměrům vnitřním i proti cizině. Obě strany, římsí katolíci s hrstkou staroutrakvistů, úplně již jejich vlivu propadlých a proti nim opět zřetelná a zdrcující téměř většina v národě novoutrakvisté se spojenými Českými Bratřími — chystali se k rozhodnému boji. První zahájili prudký útok římsí katolíci, neustávající, vlivem papežského nuncia, arcibiskupa a katolickými členy rodiny Habsburků, zpracovávají ve svém smyslu nerozhodného a slabošského císaře, jenž se znenáhla vzdaloval všeho politického života a propadal snad časem již i duševní chorobě. Zdařilo se jim zejména, že od roku 1599. byla význačná místa ve státě obsazována toliko rozhodnými katolíky, mezi nimiž bylo i několik fanatických přívrženců Jesuitů, jako byl nejvyšší kancléř Zdeněk z Lobkovic. Také někteří páni, jako Vilém Slavata a Karel z Lichtenštejna, přidali se k nim, přestoupivše z Jednoty, jejíž členy původně byli. Při stále rostoucím a smělejším náporu řím.-katolíků dařilo se zejména na Moravě české církvi a Bratrům zle. Zvláště od r. 1599., vlivem kardinále Františka z Dietrichštejna, biskupa Olomouckého, v Čechách samých vyvrcholily poměry tím, že r. 1602. přikázal český pán Jaroslav Bořita z Martinic, aby podobojí poddaní jeho na Smečně šli k přijímání pod jednou. Sám král to schválil a poručil arcibiskupovi, aby postupoval podobně i na statcích královských. Téhož roku vymohl také Lobkovic na králi mandát, jímž se obnovoval někdejší Vladislavský edikt proti Pikardům, čímž mělo býti čeleno úplnému vyhlazení Jednoty Bratrské. Mandát tento vzbudil mezi Bratřími i v církvi novoutrakvistů veliké pohnutí, neboť nezůstal toliko na papíře, jako všechny dosavadní, nýbrž byl prováděn se vši přísností. Řada sborů Bratrských, zvláště v Ml. Boleslavi, byla v důsledku jeho pozavírána a sami bratřští páni činili tak v prvním přestrašení. Než brzy se vzpamatovali a spojili se na sněhu r. 1603. k rozhodné obraně. Na návrh bratrského pána Václava Budovce z Budova usnesli se páni i rytíři

podobojí předložiti králi opětně od r. 1575. »Českou konfessi« s prosbou, aby mandát onen byl zastaven a nebyl vykládán proti stavům podobojí, nespravujícím se konsistoří, ježto kompaktáta byla r. 1567. zrušena a r. 1575. pojištěna jim byla, byť ústně, Česká konfesse. Na čas byl v této věci klid, avšak po straně usiloval král t. zv. »pčručením císařským o městech« vyrvati prostřednictvím nových městských rad postupně města královská z vlivu novoutrakvistů a Bratří. To mělo, jako vždy, za následek tím větší sblížení Bratří i novoutrakvistů. Vhodná pro ně doba pak nastala, když r. 1608., císař, tísněn bratrem svým Matyášem, jenž již byl přitáhl do Čech, byl nucen na den 19. května r. 1608. svolati s n ě m v P r a z e, ježž proti svému dosavadnímu obyčeji také osobně zahájil. Stavové chtěli svému králi pomoci, s podmínkou však, že bude nejdříve jednáno o svobodě náboženské ve smyslu České konfesse z r. 1575. Budovec, požádán byv stavy, sepsal tudíž spis o 25 článcích, v němž shrnul všechny žádosti stavů a předložil jim jej k podpisu. Spis ten pak podepsalo 200 pánů, 300 rytířů a všechna města královská mimo Plzeň, Budějovice a Kadaň. Po podepsání odevzdán byl spis králi dne 28. května. V něm (stručně shrnuto) žádáno bylo předně o svobodu náboženskou podle České konfesse, již někteří jmenují »Augsburskou«, a to nejen pro vyšší stavy, nýbrž i pro města a lid poddaný vůbec. Dále žádali stavové, aby si mohli voliti svobodně defensory na spravování konsistoře podobojí a aby akademie byla dána v jejich opatrování. Císař vyhověl sice stavům v jiných současných žádostech politického rázu, ale stran otázky náboženské vyžádal si odklad do sněmu příštího, na němž mělo býti o ní jednáno především a před ostatními královskými předlohami. Zatím pak svolil, aby se každý, i lid poddaný, mohl svobodně hlásiti k náboženství, ke kterému by chtěl. V ten čas osvědčila se vzácná jednomyslnost a jednota v církvi české, neboť i stavové staroutrakvističtí, na rozdíl od r. 1575., byli za jedno s novoutrakvisty, s nimiž se ovšem spojili i stavové evangeličtí, směru rozhodně luteránského. Významné jest však dále, že i Bratří, r. 1575. ještě zdrženliví vůči České konfessi, dbali v tuto dobu, vedením politického svého vůdce Budovce, právě nejhorlivěji o společný postup ve věcech náboženských na základě České konfesse. Starší Jednoty obstarali dokonce r. 1608.

Sněm v Praze
1608

Žádost stavů.

Stavové v chr-
stí. 1608.

sami její nové vydání, poslední české vůbec a přední bratrský pán, Vok z Rožmberka, postaral se pak současně o německé vydání rok na to (1609). Ve vzájemné shodě nescházeli ani přívrženci směru kalvinistů.

Na dlouhém sněmu r. 1609. vyvrcholil tudíž náboženský zápas v Čechách k rozhodnutí. Nadarmo se snažila vláda a strana římsko-katolická oddělití, jako dosud, města od ostatních stavů a vnéstí rozkol mezi strany podobojí a Bratří, nebo aspoň dostati na svou stranu některé pány. Budovec vedl však spojené stavy svorně a pevně a když nemohli tito dosíci splnění svých požadavků cestou zákonnou na sněmu a když jim císař zakázal shromáždění, svolané ke dni 4. května do Novoměstské radnice, sešli se přece do Prahy a v ohromném počtu shromáždili se na hradním nádvoří. Dne 8. května zavázali se tu vzájemnou přísahou k dalšímu svornému postupu, o němž se pak přes zákaz císařův přece radili dne 9. května na radnici Novoměstské. Tu teprve císař, jsa v tísní a na nátlak a přímluvy knížat, svolil prozatím, aby ti, kteří k České konfessi se hlásí, mohli své náboženství konati bez překážek. Také řada staroutrakvistických a konsistoři podléhajících kněží přihlásila se na sněmu veřejně k České konfessi. Stranníci řím. katolíků pokoušeli se císaře odvrátiti od ústupků, než pobouření stavové počali se obracet k veřejnosti a chystali se i sbíratí stavovské vojsko. Dne 13. června předložili pak císaři návrh majestátu, jehož podepsání si od něho přáli, jako splnění svých žádostí. Taktéž byla zatím ujednána smlouva se stavy slezskými, zvolení direktori země a velitelé vojska, zahájeno zbrojení a přerušeno sněmovní jednání. Od návrhu majestátu ustoupili pak jen v tom, že svolili k nahrazení slova »evangeličtí«, slovem »podobojí«, a že připustili vsunutí poznámky o platnosti majestátu až do obecného náboženského srovnání v říši.

Císaři nezbývalo, leč majestát podepsati, což učinil dne 9. července, načež byl majestát dne 12. července vydán stavům. Veliká radost nastala v důsledku toho v Praze, v Čechách i zemích sousedních. Vítězství bylo také veliké! Konsistoř vešla teprve nyní, po tak dlouhých zápasech, v moc vyznavačů České konfesse, a tak již 30. července odevzdal dosavadní administrátor úřední spisy konsistořské stavům a činnost staré konsistoře byla tím zastavena. Rovněž

akademie pražská přešla do rukou vítězných stavů, a nad ní i konsistoři zvoleni byli obhájci, či defensoři. Poddanému lidu dostala se taktéž svoboda ve vyznání náboženství, ať náležel komukoliv.

Nyní bylo nutno, aby česká církev upravila i některé své vnitřní poměry. Se stavy podjednou stalo se tak v »porovnání«, v němž bylo zejména vymíněno, aby se staroutrakvisté mohli přidržeti kněží podobojí, svěcených arcibiskupem, jakož i aby poddaní v královských městech a na statcích královských směli si podle potřeby stavěti kostely a zakládati hřbitovy.

•Porovnání s katolíky.

Mezi Bratřími pak a stranou podobojí došlo po delším jednání k úpravě vzájemného poměru ve spisu »Artikulové a s n e š e n í n á s v š e c h t ř í s t a v ů«, v jehož důsledku došlo k ještě těsnějšímu spojení obou stran, než bylo vůbec r. 1575. zamýšleno. Zvláště došlo ke srovnání konsistoře a připuštění do ní zástupců Bratří. Zejména bylo jim povoleno, aby i uprostřed nových poměrů, avšak s účastenstvím všech výhod, směli zůstatí vlastní užší společnosti, řídící se i nadále dle svých řádů. Pro ostatní církev českou vydán byl pak nový Řád církve v ní na základě řádu z r. 1575.

Srovnání s bratřími.

Nový »Řád církve«.

V listopadu téhož roku 1609. uvedena byla však v úřad nová konsistoř a před tím již zvoleno 24 defensorů, s hrabětem Šlikem v čele.

16. Církev česká pod ochranou majestátu. Po dosažení velikého vítězství, vtěleného ve svobody majestátu, počal v církvi české nový, čilý život na všech stranách, a to ještě za posledních let vlády Rudolfovy. Obě strany, zvané nyní »Podobojí dle řádu seniorova« (Bratři) a »Podobojí dle řádu administrátorova« (novoutrakvisté, evangelici), závodili vespolek v církevní práci. V Praze vůli lidu vyměnění byli na mnohých místech faráři za stoupence České kněfesse. Tak se dalo i v městech královských. Bratřím, konajícím dčtud v Praze bohoslužby toliko v soukromí, dostala se nyní na jejich žádost dočasně kaple Betlémská a některé jiné kostely. V ten čas konány byly evangelické bohoslužby v Praze asi ve 30, v ostatních Čechách asi v 500 chrámech. Po vši české církvi zavládl také pevný řád. Školství věnována veliká péče, zvláště se stavové starali o obnovení university a znovuzřízení čtyř fakult.

Současně nastal čas i k vyrovnání vnitřních rozdílů, drobných sporů a napětí, jež trvalo bytí v jednotném rámci České konfesse mezi jednotlivými jejími směry. Stál tu totiž krajně na pravo směr luteránský, na opačném, levém křídle šířili se pak, zvláště mezi Bratřími, stoupenci směru melanchtonsky orthodoxního a kalvinského. Defensoři však, mezi nimiž byly všechny tyto směry zastoupeny, vedli ke smíru a snášlivosti, takže jednotlivé spory (zvláště o podstatě večere Páně) končily smírně. Tím se stále utužovalo sblížení, jež se počíná uplatňovati i v Jednotě Bratří, zvláště mezi mladšími knězi na Moravě, kde se někdejší idea Augustova nejvíce udržela, tím spíše, že i přísné podmínky Blahoslavovy pro splnutí docházely za nových poměrů splnění. Než osudovým zjevem české reformace zůstala stále se uplatňující fanatická nesnášenlivost strany pod jednou, římsko-katolických papeženců. Vlivem arcibiskupa Jana Lhelie (od r. 1612.) považovala strana římsko-katolická náboženskou svobodu stále za prokletou a kacířskou a činíc si nároky na výhradní svou oprávněnost v zemi, pokračovala v tichosti v boji proti vítězné církvi české. Poměry tyto řídily se rychle k brzkému krvavému rozhodnutí bělohorskému, od něhož dělilo osudy české reformace sotva osm let. Jesuité neustali pracovati, zvláště na panstvích královských, neb na statcích duchovenských, kde bránili podaným užívání náboženské svobody, poskutnutých jim majestátem. Činil tak zvláště arcibiskup ve Hrobích a opat broumovský v Broumově. Sám král porušoval od r. 1616. úskočně majestát stejným způsobem. V Praze, zvláště ve farnosti týnské a mikulášské, pracovali s nimi staroutrakvisté, kteří počali opět pomýšletí na samostatnou konsistoř. Morální podpora ve své podvratné činnosti získali římstí katolíci zejména přijetím Ferdinanda Štýrského, za přisáhlého římského katolíka, za českého krále (r. 1617) a jeho korunovací téhož roku. Věci se nyní rychle vyvíjely. V Hrobích byl v prosinci r. 1617. zbořen na rozkaz arcibiskupův evangelický chrám, a královští rychtáři, jejichž moc byla od r. 1617. na úkor měst značně rozšířena, začali se protivit i samotným defensorům. Proto svolali tito na den 5. března r. 1618. sjezd stavů podobojí, aby projednali, co nyní činiti. Města však se chovala ve svém zastrašení dosti liknavě. Než

přes to se sešlo hojně stavů, a jejich přičiněním byl stav defensorů, zatím prořídlý, rozmnožen. Císaři byl podán rozklad stran nedodržování majestátu, se žádostí, aby způsobená příkoří byla odčiněna. Po odročení sjezdu sešli se pak stavové přes odpor vládní opětně, dne 21. května, aby vyslechli odpověď císařovu, jež zněla nepříznivě. Tím byla přetržena možnost dalšího smírného řešení. Vedení stavů dostalo se zatím do rukou politicky radikálních šlechticů, z nichž někteří sledovali i své osobní prospěchy. V čelo jejich postavili se zejména Jindřich Thurn, Václav Budovec z Budova a jiní. Po úradě v malostranském domě Albrechta ze Smířic, rozhodnuto bylo nastoupiti cestu branného násilí. Dva dni potom, dne 23. května r. 1618, svržení byli místodržící s oken pražského hradu a válka třicetiletá rozpoutala se tímto okamžikem ve vší své hrůze a s tolika bědami pro země české a českou církev.

Svržení místodržících.

17. Plná svoboda náboženská za Fridricha Falckého (r. 1618—1620). Po svržení místodržících a rozpoutání válečné litice zdálo se načas, žel krátký, že země české požívají teprve nyní plné náboženské svobody. Místo dosavadní, nesmiřitelné římsko-katolické vlády, zvolili si vzbouření stavové 30 direktorů, v jejichž čele postavil se z pánů Václav Vilém z Roupova, člen Jednoty. Direktori ti to dbali pilně o náboženskou toleranci, nedopouštějice činiti římským katolíkům násilí. Za to Jesuité byli hned 1. června 1618. vypuzeni, někteří předáci katolíků, jako arcibiskup Lohelius, šli pak za nimi dobrovolně. Majestát nabyt teprve nyní pravé své ceny, a vykládan byl v rozsahu nejširším a náboženské svobodě nejpříznivějším. Název »podobojí« nahrazen nyní definitivně pojmenováním »evangelici«. Kazatelé evangeličtí počali všude vnikati a se uplatňovati, takže církvi římsko-katolické hrozilo postupné zaniknutí. V konsistoři r. 1619. nově obsazené vzrůstal se vliv luteránský, s nímž i staroutrakvisté splývali, až nastala změna volbou nového krále Fridricha Falckého dne 26. srpna 1619. Stalo se tak osudem české církve, že s volbou touto zvítězil i vliv kalvinský, a Češi tím ztratili pevnou oporu v luteránském Sasku. Lid vítal sice s radostí nového krále, avšak brzy se vzrůstající nelibostí musil hleděti na příliš radikální počínání s králem příšlých kalvinických kazatelů, kteří nedovedli dosti opatrně šetřiti citů domácího, byť evange-

Vypuzení Jesuitů.

Král Fridrich Falcký.

Rozmach kalvinismu.

lickými zásadami dostatečně proniknutého obyvatelstva. Ne-počíнал si dosti rozvážlivě, ani jinak výborný kalvinický d v o r - s k ý k a z a t e l F r i d r i c h ů v, Dr. A b r a h a m S c u l t e - t u s, jenž se zvláštním úkolem »pro církve pražskou« do Čech zavítal. Bratři, jemu z české církve nejbližší svým smýšlením, stáli s ním v přátelských stycích, lid však, lpící dosud na boho-slужеbném rázu polostaroutrakvistickém nelíbě nesl zejména nešetrné odstranění okras z domu svatovítského, do té doby římsko-katolického. Zvláště byl lid pražský, veden luteránskými kazateli, pobouřen večerí Páně, jež na Hod Boží vánoční ko-nána byla v tomto chrámu po falckém způsobu, v Čechách dotud neobvyklém, již se i někteří bratrství páni zúčastnili. I jinde v zemi, Moravu a Slezsko (Vratislav) nevyjímaje, šířil se kult kalvinský. Brzy se však proti němu i sami Bratři stavěli, nejsouce ochotni odchýliti se od české církve a podříditi své sbory a bohoslužby upraveni podle falckého způsobu. Luterští kazatelé, zklamáni jsouce chováním královým, počali kázati proti kalvinismu a tím i odcizovati vlastní lid králi. Vláda jim v tom ovšem bránila a stěžovala saským kazatelům přístup do Čech. Nastalo napětí, nedůvěra, a sváry mezi zastánci obou směrů. Přese vše to uplatňoval se však vliv kalvinistů stále více, zvláště na statcích královských, ačkoliv sami někteří čeští radové od příliš ukvapeného postupu v té příčině zrazovali. V konsistoři vznikl nepokoj, podporovaný zvláště tím, že řada českých kazatelů, směru melanchtonsko-orthodoxního (Bratřím blízkých), krátce »orthodoxů« zvaných, snažila se s pomocí krále dostati se do konsistoře. V ten čas nebylo v Čechách vůbec žádné kalvinské farnosti, kromě královského dvora. Král však, byť pozdě, pochopil nebezpečnost konfesijních sporů v době tak kritické a odmítl, čímž z věci sešlo.

Zatím již nastávala katastrofa. Na bojištích ustupovala va-lem česká vojska před vítězíci armádami krále Ferdinanda. Sasové, davše se obloučiti Ferdinandem, zdrželi se úplně po-moci Čechům. Spoléhali na slib králův, že po vyplnění kalvi-nismu nestane se starcutrakvistům a s nimi i luteránům žádného příkoří. Posléze došlo v neděli dne 8. listopadu 1620. na Bílé Hoře u Prahy k bitvě, již bylo na staletí rozhodnuto osudným způsobem nejen o českém národě a jeho samostatnosti, nýbrž též o české církvi...

18. Stručný přehled učení, zřízení a literární činnosti Jednoty Bratrské. V podstatě zachovala si Jednota, přes vnější změny a vývoj učení, ducha Chelčického. Učení jeho a dogmata počala ve smyslu evangelia měnit nejprve bratrem Lukášem, jehož vlivem zejména podrženy toliko dvě svátosti a odstraněno opakování křtu. S láskou však zachovali si Bratři až do konce některé, čistě své zvláštnosti, jako církevní kázeň a důraz na osvědčení víry a významu dobrých skutkův. Augusta přiblížil Jednotu vyznání augsburskému a působením Blahoslavovým stává se učení vždy více reformovaným, až se i přibližuje kalvinismu.

Zřízení Jednoty jest s počátku čistě biskupské. Biskup byl ^{Zřízení a orga-} volen všemi kněžími a užší radou, t. j. synodou, a spravoval ^{anizaci.} církev ve spojení s užší radou, volenou všemi sbory. Těto předsedal sudí, jí zvclený. O věcech věroučných a kázni rozhodovala synoda, později byli voleni 4 senioři (biskupové), kteří s 9 jinými členy tvořili užší radu, na niž moc biskupů úplně přešla. Biskup ordinoval (zřizoval) na kněžství modlitbou a vkládáním rukou; kněží živili se prací rukou svých, žijíce v bezženství (až do r. 1580). Za pomocníky měli jáhny. Správu sboru vedl církevní výbor (staršovstvo), maje dozor nad členy. Zřízení biskupství nabylo během času rázu presbyterského. Jednota po vzoru apoštolském vynikala zvláště péčí o chudé, bezúhonným životem, kázní, bratrskou láskou a smyslem pro povinnost.

Literární činnost Jednoty byla na svou dobu bezpříkladná. Zakládány byly zvláštní bratrské tiskárny, tak v Mladé Boleslavi r. 1500., v Litomyšli, v Bělé a v Ivančicích, odkud byla tiskárna přenesena do Kralic. Prvým katechismem byly »Dětin-
ské otázky« Lukášovy, poslední vyšel r. 1608. Často byly vydávány *K a n c i o n á l y* v nádherné úpravě a s velkou grafickou výzdobou, jejichž cena se páchila až na 30.000 zlatých. Z 16 překladů evangelií byly dva bratrské (zvláště Lukášův z r. 1525.), oba z latinské Vulgaty. Největším skvostem náboženské literatury tehdejší byla ovšem *B i b l e K r a l i c k á*.

Bratři uložili Blahoslavovi, aby z řeckého jazyka přeložil Nový Zákon; pracoval na něm dlouhá léta i vytvořil dílo všechny dřívější daleko převyšující a jedno z nejznamenitějších jak věrností smyslu tak lepeostí slohu. Starý Zákon svěřen jiným znal-
cům. Přípravy konány veliké a několik mladších kněží posláno

Činnost.

do Vittemberka a do Basileje, kde zůstali několik let, aby nabylí vědomostí k této zodpovědné práci. Nejvyšší vedení bylo nejprve v rukou Ondřeje Štefana, později Isaiáše Cibulky a Jana Eneáše. Zpráva o záměru tom způsobila znepokojení mezi katolíky tak, že si biskup olomoucký Vilém Prusinovský vymohl mandát od Maxmiliána proti tisknutí bible. Nesnázi těch se Bratří nezalekli, nalezše oporu v panu st. ze Žerotína. Bible počíná vycházeti v Ivančicích, dokončena pak v Kralicích. Skládala se ze šesti dílů, z nichž prvý vyšel r. 1579., a poslední Nový Zákon, 1593., přeložený Blahoslavem. Angličané o 50 let později mají teprve překlad, Vlachové a Francouzi pak nedokonalý, ano překlad Lutherův jest mnohem podřízenější. Pravdivě dí Komenský: »Málo jest národů, kteří by tak pravdivě, vlastně i jasné svaté proroky a apoštoly v svém jazyku mluvící slyšeli.«

Výklad velice obsáhlý a zajímavý svědčí o znamenité účinnosti pro onu dobu; překladatelé znají nejen Otce církevní a klassiky řecké i latinské, ale i archeologii hebrejskou. Poznámky historické a filologické jsou četné a tak přesné, jak dopouštěla toho vědecká znalost tehdejší doby. Zároveň pisatelé nezapomínají nikdy, že první jejich povinností jest, povznášeti mysl k Bohu a takto bible Králická jest vzácnou studnicí zpráv o mravním stavu společnosti tehdejší a o pravém učení Jednoty.

Z dějepisců bratrských vynikli hlavně Matěj Červenka, Jan Černý, zejména však Jan Blahoslav. Kromě těch vynikli v písemnictví českém v posledních dobách Jednoty i Václav Budovec z Budova a Karel ze Žerotína a poslední v řadě vynikajících Bratří, Komenský. Jednota pečovala neméně i o školství, vyrovnávajíc se v této příčině v methodice a paedagogice Jesuitům. Zakladatelem výchovného směru v Jednotě byl zejména mistr Havel.

19. Přehled církevní hudby české v době reformace. Reformační úsilí přineslo veliký obrat i na poli hudby a zpěvu církevního. Hudba světského rázu zavržena úplně, a veškerá péče věnována zbožným písním duchovním, povznášejícím člověka k Bohu. Jelikož znakem hudby při bohoslužbách husitských stal se davový zpěv, stala se umělá hudba chrámová zbytečnou. Táboři odstraňovali z chrámů dokonce i varhany, majíce je za věc světskou, a nástroj daremný. Ja-

koubek ze Stříbra tvrdil, že »světskými písněmi nebýváť chválen Bůh, ale ďábel, i také duchovními písněmi Bůh chválen vzácně nebývá, leč pocházejí z dobrého svědomí«. Také Chelčický horlil ve své Postille proti zvonům a vůbec »oslavě Boha, skrze pišfaly varhan a skrze nějaké písně s lamanými notami«.

V prvních bouřích husitských a před nimi, vznikaly hojně písně satyrické a polemické, obrácené hlavně proti arcibiskupovi Zbyňkovi. Upálení Husevo obrátilo hrot satyry proti »svolání konstanskému«. V čase husitských poutí »na hory« a k Tábrům, na nich konaným, zpívána byla lidem s oblibou píseň »Radujme se, dočekavše«, a zvláště písní »Povstaň, povstaň veliké město pražské« rozněcován byl lid do boje proti Zikmundovi. Nejznámější píseň pak »K d o ť j s t e B o ť í b o j o v n í c í«, jejíž neznámý jinak původce náležel patrně k vojsku Žižkovu, působila divy, zahánějíc často již sama křížácká vojska na hanebný útěk. Před ním známým nám skladatelem písní táberských a jejich textů byl J a n Č a p e k, někdejší katolický farář v Klatovech. Také H u s psal nové písně a upravoval staré, ačkoliv nápěvů k nim sám asi neskládal. Z Husových písní jsou nejznámější: »Jezu Kriste, štědrý kněze«, »Navštěv nás, Kriste« a »Vstalt jest Bůh z mrtvých«, což ovšem byly již starší písně ze 14. století, nově však přepracované. Jiné písně Husovy jsou »Králi slavný, Kriste dobrý« a »Živý chlebe«. Také J a n R o k y c a n a skládal písně i nápěvy k nim. Užívání t. zv. »Obecné noty«, t. j. nápěvu, pro různé písně se hodícího, rozšířil zejména V á c l a v M í ř í n s k ý, skladatel krásné písně »Kristus příklad pokory«. Nejužívanější »obecnou notou« byly čtyřřádkové sloky o osmislabičných verších.

Při roční bohoslužbě počali od 14. století uplatňovati se zpěváci, zvaní prostým lidem »literáti« (= vzdělání), protože dovedli zpívati latinské písně. Seskupovali se, zvláště později v bratrstva literátská. Doby husitských válek jim ovšem příznivy nebyly, avšak později, koncem století 16. vzrůstají se opět v českých městech v Čechách i na Moravě. Největšího rozkvětu se tato bratrstva domohla asi v létech 1520—1620. Nejvíce byli zastoupeni v církvi podobojí, nejméně u Českých Bratří. Jich úkolem bylo obstarati při bohoslužbě slušný zpěv a učiti mu i ostatní lid. Koncem 16. století objevuje se ve chrámu opět hudba instrumentální, o jejíž rozvoj pečují jmenovitě Jesuité.

Literátská
bratrstva.

Kancionály.

Notované kancionály Miřinského byly po téměř celé století 16. hlavním zpěvníkem bývalé strany kališnické, pozdějších staroutrakvistů. Písňe Miřinského, jakož i jiného skladatele, Klimenta Bosáka, přejali do svých zpěvníků i luteráni. Nejdůležitější notovaný kancionál staroutrakvistů byla »Zpívání křesťanských chval Božských« od Valentina Polona Pelčického. Nejlepší zpěvník strany luteránské vydal pod názvem »Písňe chval Bcžských« Tobiaš Závorka Lipenský.

Písňe Jednoty.

Také Bratří skládali hned zprvu nové písňe, nebo upravovali nové texty k nápěvům starým, a teprve Jan Táborský v druhé polovici století 16. začal upravovati k textu i nápěv. S počátku také byly bratrské kancionály tištěny bez nápěvu. Kancionály předních Bratří, Lukáše a Jana Roha — plod to práce, u Roha na př. celoživotní — nedochovaly se nám bohužel. Nejznamenitější bratrský kancionál vydán byl v Šamotulách u Poznaňe r. 1561., Janem Blahoslavem. V opraveném vydání vyšel tento zpěvník dvakrát v Ivančicích a několikrát v Kralicích. Vydání Ivančické z r. 1576. náleží svojí nádhernou obrazovou výzdobou k nejkrásnějším soudobým českým knihám. Skvěle vypravený kancionál vyšel také nákladem Jednoty r. 1615. a 1618. v Kralicích. Poslední bratrský zpěvník, v němž jest i hojně přeložených písní německých, vydal r. 1659. Komenský v Amsterdamě. Po stránce literární jest tato kniha velecennou, kdežto v části hudební jeví se již spíše patrný úpadek. Poslední samostatný zpěvník české reformace vydal bratr Václav Kleych v Žitavě r. 1717. Byl velmi oblíben, vzhledem k malému formátu, u tajných Bratří u nás. Na Slovensku vydán byl r. 1636. Jiřím Třanovským znamenitý kancionál »Kythara Sanctorum«, jenž byl častými dalšími tisky vždy rozmnožován, takže jeho vydání z r. 1784 obsahuje již 1148 písní. Některé bratrské písňe ve vyhnanství přijaty byly i do kancionálů a chrámů německých, a mnohé české nápěvy dochovaly se v Německu dosud. I do Polska dostala se Piseň bratrská. Mimo tištěné kancionály objevovaly se u nás i kancionály psané na pergameně s nádhernou mnohdy úpravou.

Žalmy.

Žalmy pěny byly zprvu podle obecných církevních melodií, až je Jan Vorličný, bohatý měšťan Novoměstský, přeložil vesměs jedenáctislabičným veršem a přizpůsobil je tak k dosti

bezvýrazné »obecné« melodií. Daleko cennější a podnes, i v chrámech římsko-katolických zpívané, jsou žalmy Jiřího Streyc e. Nápěvy k nim vzaty z francouzského kancionálu Hugenoů. Parafrází desíti žalmů podle skotského básníka Buchanana vydal Vavřinec Benedikt z Nudožer, profesor vysokého učení pražského. Některé nápěvy k nim komponoval Benedikt sám. Také Komenský sepsal žaltář, jenž však shořel r. 1620. Později přeložil 94 žalmů znovu; ve svém kancionálu otiskl jich celkem 130.

29. Reformace v Německu.

1. Luther. Martin Luther, přední postava německé reformace, narodil se r. 1483. v Eislebenu, z chudých rodičů. V Erfurtě stal se po studiích magistrem r. 1505. a přednášel na universitě. Téhož roku vstoupil na čas do Augustínského kláštera, byl vysvěcen na kněze r. 1507. a přesídlil pak do kláštera v saském Vitemberku, a přednášel též na tamním vysokém učení. Nejsa uspokojen mnišským životem a tehdejšími poměry v církvi římské, oddal se Luther studiu Písma, řeči Husových a jiných. K ospravedlnění z víry dospěl pod svým duchovním rádcem a přítelem, představeným Janem Staupitzem. O pravém stavu církve římsko-katolické přesvědčil se hlavně na své cestě do Říma.

Počátek reformačních snah Lutherových datuje se od roku 1517., kdy (31. října) přibil na dveřích zámeckého chrámu 95 svých vět, čelících proti odpustkům, jež prodával tehdy dominikán Tetzel ve prospěch Petrského chrámu v Římě. Známost o tom, jakož i obsah oněch polemických článků rozšířily se ihned nesmírně rychle po celém Německu. Tetzel odpověděl Lutherovi hanopisem a spálením jeho článků, a papež Lev X., jemuž Luther ony články poslal, povolal jej r. 1518. k zodpovídání do Říma, avšak spokojil se pak slibem Lutherovým, že bude mlčeti, učiní-li taktéž jeho protivníci. Avšak dr Ekk přinutil Luthera k hádání, načež vymohl v Římě osobně klatbu na Luthera a jeho hlavní protipapežské spisy, v nichž útočí tento hlavně na »tři hradby« papežské, totiž povýšení pape-

Vystoupení
Luthera
r. 1517.

Luther
v klatbě..

žovy moci, jedinou oprávněnost výkladu Pisma a právo svolá-
vati koncilia. Ve druhém z hlavních spisů svých (»O babylon-
ském zajetí«) pojednává Luther o svátostech a navrhuje uznati
pouze tři z nich a sice: křest, pokání a večeři Páně. Při té příle-
žitosti navrhuje též Luther požívání večeře Páně pod jednou,
transsubstanciaci a ideu oběti při mši. Luther odpověděl na
klatbu papežovu dvěma spisy: »Proti bulle Antikristově« a
»O svobodě křesťanské«, v nichž již nazývá papežství vynále-
zem ďáblovým — a spálil veřejně bulu papežskou r. 1520.

Sněm ve
Vormsu.

Průznivec Lutherův, kurfirst saský Fridrich Moudrý, vymohl
se stavy říšskými proti vůli papežově, aby z církve vyobcovaný
Luther směl na říšském sněmu ve Vormsu r. 1521.
hájit před císařem Karlem V. a říší svou víru, což také Luther
s největší neohrožeností učinil. Byl tudíž dán do říšské klatby
i se svými přívrženci. Aby byl bezpečen, ukryli jej přátelé jeho
násilně na hradě Wartburku u Eisenachu, kde pobýv 10 měsíců
o samotě, upevnil Luther své náboženské přesvědčení, sepsal
mnoho spisů, zejména Postillu a započal překlad celé bible
z původních jazyků, z něhož zde dokončil Nový Zákon. Když
pak mezi tím ve Vittemberku počali novokřtění s proroky
svými, zvláště Tomášem Munzerem, násilně rozbíjeti chrámy,
spěchal Luther do Vittemberka a bouře tyto utišil hlavně svým
kázáním.

Bouře novo-
křtění.

Nyní pokračoval Luther dále již opatrněji ve svém refor-
mačním díle hlavně spisy, jak vzdělavatelskými, tak i bojovný-
mi, proti výstřelkům z obou stran, podle svého názoru. Potíral
tak stejně katolickou církev, Novokřtěnce, sedláky, jejichž
vzpoura, reformaci ohrožující, byla potlačena r. 1525., dále
humanisty, zvláště Erazma, Jindřicha VIII. anglického a Zwing-
liho. Zaváděl nové evangelické řady církevní a bhoslužební,
jako německý zpěv, odstranění mše a podávání kalicha. Pěti
věnoval též vzdělání lidu, vydav velký a malý katechismus
r. 1529. Mezi tím vystoupil Luther důsledně z mnišského řádu
(1524) a oženil se rok po té s bývalou jeptiškou Kateřinou
z Bory.

2. Filip Melancton. Tento nevšední učenec narodil
se r. 1497. v Bratten ve Falcku. Již v 13. roce navštěvoval
vysoké učení v Heidlberku, v 16. roce sepsal řeckou mluvnici,
v 17. se stal magistrem filosofie, později v 21. roce též doktorem
172

bohosloví. Ve Vittemberku stal se Lutherovým pomocníkem a podporoval jej platně v reformačním díle, pečuje zvláště o školy, takže pro zásluhy své o školství zván jest právem »praeceptor Germaniae« (učitel Německa). Pomáhal též Lutherovi při překladu Písma, zvláště Starého Zákona. Ve všech důležitých jednáních a soudobých pracích mladé reformace byl účasten a získal si tak brzo všeobecné vážnosti v celé Evropě, zvláště v Čechách u Bratří a t. zv. orthodoxních směrů novoutrakvistických. Zemřel r. 1560.

3. **P o s t u p r e f o r m a c e.** Lutherův překlad Písma svatého přispěl nejvíce k rychlému šíření se reformační myšlenky; v 10 prvních letech dočkal se Nový Zákon 50 různých vydání a stejné obliby získaly i Lutherovy písně (»Hrad přepevný jest Pán Bůh náš«) a žalmy. Nejprve zakotvila reformace v Sasku, potom v Hessensku, kde byla v Marburku zřízena r. 1527. první evang. universita, dále v Brandeburku, Badensku, Vírtembersku, Holštýnsku, Pomořansku, ve svobodném městě Štrassburku a j. Ve všech těchto zemích se počala současně uplatňovati zásada »cuius regio, illius religio« (t. j. jakého náboženství jest zeměpán, jenž se stával spolu biskupem jeho území, takového též náboženství musí býti jeho t. zv. poddaní). Zásada tato převzata byla bchužel od panovníků římsko-katolických, kteří ve svých zemích jiného vyznání z návodu papežů — mimo Židy! — trpěti nechťeli. Roku 1524. utvořila katolická knížata v Řezně spolek k potlačení reformace a provádění vormského ediktu. Evangelická knížata odpověděla na tento postup v Torgavě zřízením obranné Jednoty. Pro podporu usnesení vormského vymohl si císař Karel V. na sněmu ve Špýru roku 1529. usnesení nové, jež zapovídalo všeliké novoty v učení a zřízení. Proti tomu protestovali evangeličtí stavové ústně i písemně (odtud název p r o t e s t a n t ů).

Na dalším sněmu v Augšburku, jenž byl k srovnání náboženských sporů svolán r. 1530., podali evangeličtí stavové císaři na jeho vyzvání t. zv. A u g š b u r s k o u k o n f e s s i, Melanchtonem sepsanou, Lutherem schválenou a všemi knížaty a stavy evangelickými podepsanou a to německy. Čtena byla na sněmu, s těžko získaným svolením císařovým, veřejně. Obsahem svým jest tato konfesse mírná, avšak zároveň rozhodná, a obsahuje v prvé části evang. učení o trojjediném Bohu, dědičném hříchu,

Sněm
v Augšburku.

Augšburská
konfesse.

Sněm
v Norimberce.

Náboženský
smír augšburský.

Smrt
Lutherova.

o Kristu, o jeho zásluhách, jakožto jediné příčině spasení člověka v ospravedlnění, o církvi a svátostech. V části druhé se obrací proti odnětí kalicha, kněžského bezženství, mši, ušní zpovědi, t. zv. dobrým radám, jak v mníštví se jevily a zneužití moci biskupské. Císař dal na to vypracovati katolickými bohoslovci v y v r á c e n í augšburské konfesse, proti nimž opět sepsal Melanchton svou slavnou o b r a n u (apologii). Evangelická knížata, poměry přinucena, sestoupila se tudíž ve Šmalkaldech v Jednotu na uhájení své víry (r. 1531), načež s n ě m v N o r i m b e r c e zjednal mezi stranami příměří, t. zv. N o r i m b e r s k ý m í r n á b o ž e n s k ý. V dalším vývoji reformace přijali potom evangeličtí stavové ve Šmalkaldech nové, t. zv. Š m a l k a l d s k é č l á n k y r. 1537., jež tvoří ještě rozhodnější vyznání víry, Lutherem sepsané. Současně odepřeli zúčastniti se církevního sněmu v Itálii. Naproti tomu sestoupili se katoličtí stavové, mezi nimiž byli z mocnářů oporou papežovou již toliko vévoda bavorský a císař německý, ve svatou jednotu zvanou »Ligu«, k zachování víry. V důsledku jejím došlo pak r. 1547. k v á l c e, zvané š m a l k a l d s k é, v níž však stavové evangeličtí v bitvě u Mühlberka podlehlí, vinou hlavně přeběhlictví Morice saského. Po válce vydal pak císař Karel V. r. 1548. A u g š b u r s k é I n t e r i m, v němž ze žádaných svobod povoleno bylo evangelickým stavům toliko kněžské manželství a kalich. Zatím odpadl opět Moric saský od císaře a posílil tím značně stranu evangelickou, takže mohla své protivníky přiměti k ujednání n á b o ž e n s k é h o m í r u a u g š b u r s k é h o r. 1555., jímž byla německé církvi evangelické zabezpečena svoboda a rovnoprávnost. Mezi těmito vítěznými boji zemřel zatím Luther ve svém rodišti dne 18. února r. 1546. Celkovou charakteristiku Lutherovu můžeme shrnouti takto: V učení bezohledný a energický, byl v zevnější stránce kultu příliš konservativní a šetrný. Pln upřímnosti a přívětivosti v obcování na venek, s nímž spojoval dobročinnost, i v životě rodinném a šťastném manželství, byl Luther naproti tomu v hádkách příkrý a někdy i nespravedlivý, vždy však měl nadšenou důvěru v Boha, byl silný v modlitbách, pokorný i udatný.

30. Reformace ve Švýcarsku; Zwingli a Calvin.

1. Zwingli. Současně s Lutherem, avšak neodvisle od něho, počal ve Švýcarech reformaci Zwingli (Cvingli), křesťaním jménem Huldrych (Oldřich). Narodil se r. 1484. ve Vildhausu ze zámožné rodiny a studoval v Basileji, Bernu a ve Vídni, marně hledaje uspokojení pro svou, po pravdě žíznící duši. V Basileji, kam se navrátil, stal se mistrem (doktorem) filosofie, načež se cele oddal studiu bohosloveckému, zvláště pak Písma svatého. V Glarusu byl od r. 1506. po 10 let farářem. Tam počal pracovati zejména proti obvyklému tehdy vstupování Švýcarů za žold do cizích vojsk. V Einsiedeln, kde potom působil, kázal horlivě proti modlářské pověře poutníků, putujících k divotvornému černému obrazu Marie v poutním místě Einsiedeln. Zde opřel se též Zwingli se zdarem Samsonovi, prodávací odpustků. R. 1519. nastoupil úřad faráře při hlavním chrámu curyšském a započal ihned s řadou svých památných kázání, vykládaje v souvislosti knihy biblické. Pro přesvědčivou výmluvnost Zwingliovu nařídila městská rada kazatelům, aby taktéž jen dle evangelia kázali a tak byla reformace zahájena r. 1520. a pokračovala nezadržitelně. Dva roky na to vydal Zwingli první svůj spis reformační proti postům církve římské a oznámil s 10 svými soudruhy biskupu kostnickému, že jest pevně odhodlán neustati v kázání evangelia. Vysoká rada curyšská uspořádala r. 1523. veřejné hádání, v němž Zwingli vítězně obhájil Písmem svatým své názory o mši, odpustcích a uctívání obrazů, takže ještě téhož dne rada městská pro reformaci se vyslovila. Po dalších ještě dvou disputacích zavedena byla r. 1524. evangelická bohoslužba a prostota v kultu, odstraněna mše, obrazy, kříže oltáře i varhany, kázání slova Božího postaveno naopak na místo prvé a večere Páně podávána pod obojí způsobou. Téhož roku sepsal Zwingli své vyznání víry ve spise »O pravém a falešném náboženství« a oženil se. Zwingli byl povahou šlechetný, opravdový, nezištný i snášenlivý. Vynikal velkou učeností, kázání jeho byla prostá, ale jasná a strhující. Sám pořádal záležitosti církevní i světské, máje péči zvláště o školy, jež jeho návodem byly zreformovány i nově zakládány.

Zwingli.

Pomocníkem v jeho snahách byl Zwinglimu farář curyšský Leo Judae, jenž přeložil Písmo svaté do nářečí švýcarského.

Reformace švýcarská šířila se z Cyrychu i do jiných kantonů. Kantony římsko-katolické cbořily se však na Curych a jeho občany jako na kacíře. Curyští vytáhli do pole a s nimi Zwingli, nesa prapor. R. 1531., dne 11. října srazily se obě strany v bitvě u Kappelu. Zde podlehl Curyští velké přesile. Zwingli sám byl v boji poraněn a nepřáteli svými ubit. Jeho mrtvola byla rozčtvrcena a spálena na hranici. Avšak idea reformace nebyla tím potlačena. Zwingli našel následovníky, jímž se stal v Curychu Jindřich Bullinger.

Kalvin.

2. Jan Kalvin. Dílo reformace dokončil po Zwinglim ve francouzské části Švýcarska Jean Calvin (Jan Kalvin), narozený jako syn biskupského úředníka r. 1509. v městě Noyonu, ve francouzské Pikardii. Ve 14 letech počal v Paříži studovati bohosloví. Povahou byl vážný a přísně pobožný; z otcovského domu dostalo se mu pečlivé výchovy. V 18 letech stal se farářem a získal tím prostředků k dalším studiím. Studoval též práva, vrátil se však opět k bohosloví, prodchnut již názory evangelickými. R. 1533. musil uprchnouti z Paříže před hněvem krále francouzského, jehož popudil řečí, evangelickým duchem prosycené, již universitní rektor Kop před králem přednesl. Za všeobecného dalšího pronásledování prchl r. 1534. z Francie a uchýlil se do Švýcar. V Basileji sepsal a králi francouzskému Františku I. věnoval svůj proslulý spis »Naučení o křesťanském náboženství«. Spis tento (»Instituce«) přeložen byl i do češtiny a působil velice na České Bratry. Z Basileje odešel Calvin do Ferrary k vévodkyni Renatě, taktéž evangelicky smýšlející, a žádal u ní, jelikož byla příbuznou krále francouzského, přímluvu pro své rodáky, avšak marně. Papežem podnícený vévoda vypudil Kalvina z Ferrary, jenž oklikou přes Ženevu hodlal se vrátiti do Basileje, aby tam pokračoval v literární své činnosti. Tehdy byl v Ženevě horlivý reformátor Vilém Farel, na jehož naléhavé přímluvy rozhodl se, zprvu se zdráhající Calvin, zůstat s Farelem v Ženevě, jako jeho pomocník. Přijal zde tudíž místo kazatele a učitele bohosloví a vyvíjel tu neúnavnou činnost. V disputacích, jako kazatel, i s katedry hlásal čisté slovo Boží, vynikaje výmluvností i nadšeným duchem nad svými protivníky. Z Francie přistěhovali

evangelici přijímali ochotně jeho učení, a zvláště přísnou církevní kázeň Kalvinem hlásanou, ta však nebyla po chuti domácím »libertinům«. Když pak v r. 1538. odepřeli Farel i Kalvin podati svým protivníkům večeří Páně, přičinili se tito o vypuzení nepohodlných reformátorů. Kalvin odešel tudíž zprvu do Štrassburku, kde spravoval sbor francouzských vystěhovalců Hugenotů; oddal se zde horlivě literární činnosti a pěstoval přátelské styky s německými reformátory, zvláště Melanchtonem. Avšak již r. 1541. byl přes své zdráhání přemluven nálehavými prosbami městské rady v Ženevě, aby se do města toho opět navrátil. Přivítán byl s jásotem a ihned se jal pokračovati se souhlasem rady i občanstva v reformační své činnosti. Jím zavedena byla v bohoslužbu krajní jednoduchost, uveden zpěv sborů, zvláště žalmových a zřízení biskupské přeměněno na presbyteriální. Dle něho náležela správa sboru presbyterstvu či staršovstvu, v nichž kromě kazatelů byli i církevní starší, zvláště jako dozorcí mravního života ve sboru. Nad sbory pak byl synod (konsistoř), sestávající ze 6 farářů a 12 starších, nejvyšší to úřad církevní s mocí hlavně zákonodárnou. Kalvin přihlížel k důslednému zachovávání přísné církevní kázně a velikou péči věnoval, jako všichni současní reformátoři, též školní výchově, založiv zvláště r. 1559. bohosloveckou akademii. R. 1564. zemřel pak tiše a klidně, rozloučiv se v duchu svého učení s městskou radou a svými soudruhy.

Kalvinovy
organizační
reformy.

Kalvin byl osobně přímým, skromným a nezištným, ve víře své neohroženým, muž pevných zásad, k sobě i jiným přísný. V učení svém byl jasný a důsledný a dovršil tak Zwingliho. Následuje Augustina, klade důraz na učení o věčném vyvolení a předurčení Božím (praedestinaci) jedněch k spasení, druhých k zatracení. Základ jeho teologie možno vytknouti dvěma větami: 1. Spasení každého člověka uskutečňuje se v poslední příčině toliko přímým zakročením Božím. 2. O spasení svém nabývá člověk zkušenosti jen tehdy, poddá-li se bezpodmínečně pravdě slova Božího. V učení o večeří Páně zaujímal Kalvin střední názor mezi Zwinglím a Lutherem. Jeho styky s reformátory jiných zemí byly velice hojné; vychoval četné žáky, z nichž se stal jeho nástupcem v Ženevě Theodor Béz a (r. 1605).

31. Vzájemný poměr učení Kalvinského a Luteránského.

1. Jednota a různost obou církví. Reformace, jež počala současně na dvou místech, čímž její oprávněnost a potřeba sama sebou se dokazuje, dala vznik různým církevním společnostem s nestejným vývojem, s výsledky však v podstatě stejnými. Obě tyto společnosti jsou evangelické, t. j. o evangelium se opírající, a současně protestantské, neboť odporují bludům církve římsko-katolické, byť i s ní měly společným apoštolské vyznání víry.

Obě církve považují se za část obecné církve křesťanské, majíce však za jediný pramen víry a života Písmo svaté, nezávisle na kněžstvu vykládané. Církevní podání zavrhnou, věří v Bcha trojjediného a Kristus jest jím, s vyloučením kněžstva a svatých, jediným prostředníkem spasení. Věří též v ospravedlnění (prohlášení za spravedlivého) z víry, pouhou milostí Boží v Kristu beze vší vlastní zásluhy, popírají účinnost modlitby, postu a almužny. Mají dvě toliko svátosti (křest a večeři Páně), jež však nepůsobí podle nich mocí zázračnou (magicky). Užívají večeře Páně podobou, zavrhnou však mši jako oběť. Zavrhnou představení, kněžství s charakterem nesmazatelnosti, celibát, papeže jako viditelnou neomylnou hlavu církve, odpustky, očištec, ušní zpověď, svaté, ostatky, růženec, zázračná místa, všelijaké obřady a zevnější nádheru. Užívají posléze výhradně mateřštiny v bohoslužbě. Jediná, nikoliv však bezvýznamná různost obou církevních společností spočívala s počátku v učení o večeři Páně, o níž došlo již mezi Zwinglim a Lutherem k politování hodnému a nesmířitelnému sporu. To bylo příčinou, proč bylo tolik ztěžováno politické sjednocení evangelíků, takže přívrženci Kalvinovi dosáhli plných práv »Augšburské konfesse« až Westfálským mírem r. 1648.

2. Další vývoj obou církví. Teprve Kalvinovi se zdařilo s pomocí Bullingera curyšského spisem »Souhlas curyšský« r. 1649. docílití sjednocení všech švýcarských kantonů v jednu církev ve smyslu Kalvinova učení, zvláště o duchovním přijímání těla Páně věřícími, za současného sjednocení se s ukřižovaným Kristem.

Záhy se vyskytly, hlavně Melanchtonem podporované snahy, najítí prostředkování mezi směrem Lutherovým a kalvinismem. K tomu čelilo nové vydání Augšburské konfesse z roku 1540., v němž Melanchton hleděl zmírniti Lutherovo učení o večeři Páně ve smyslu Kalvinově. Pro tyto snahy vznikly v druhé polovici 16. století nové prudké spory v luteránské církvi, zejména tak zv. k r y p t o k a l v i n s k ý s p o r, v němž Melanchtoniáni (přivrženci smírného stanoviska Melanchtonova) čili Filipisté, se sídlem v Lipsku, Vittemberku a Drážďanech, prohlášeni byli za tajné kalvinisty. Jako kalvinisté byli tak krutě pronásledováni, že když v Sasku směr Lutherův zvítězil, došlo i na dlouhé jejich věznění a popravy. Víme již, jak mnoho nekřesťanská věru zášť Sasů přispěla k pádu české reformace na Bílé Hře. Směr Melanchtonův však zvítězil v Brémách a Vestfálsku, Falcku, Nassavsku, Braniborsku a Hessensku. Podobně řešen byl násilím i spor S y n e r g i s t i k ů, jenž hleděl s praedestinací smířiti ideu svobodné vůle v člověka a spor s O s i a n d r e m, jenž učil, že věřící bývá učiněn spravedlivým a netoliko prohlášen. V té době byla učení přísně luteránská vyjadřována v knihách symbolických, zvláště v díle zvaném »Formula svornosti«, vydaném r. 1577.

V téže době vznikly v reformované (kalvinické) církvi dvě konfesse melanchtoniánsky umírněné, jež nabyly všeobecného uznání a největšího rozšíření. Jest to H e i d e l b e r s k ý k a t e c h i s m u s r. 1563., Ursinem a Oleviánem ve Falcku sepsaný a II. H e l v e t s k á k o n f e s s e š v ý c a r s k á, již sestavil curyšský farář Bullinger. Církev reformovaná (helvetská), ježto Švýcary se zvou latinsky Helvetia, liší se od augšburské: 1. Učením o duchovním požívání večeře Páně. 2. Předurčením, jemuž sám Luther ještě učil, jež ale církev luteránská zamítla. 3. Popřením všudypřítomnosti (ubiquitas) oslaveného těla Kristova a popřením, že by vzkříšený Kristus byl skutečně do pekel sestoupil a že by svátosti, zejména křest, nejen pečetovaly, nýbrž i působily milost. 4. Jiným rozdělením desatera přikázání, při němž desáté přikázání o zlé žádosti nemusí se nepřírozně rozkládati v deváté a desáté. 5. Dbaním o větší rituelní jednoduchost, zvláště při bohoslužbách a odstraněním křížů, oltářů, obrazů. 6. Větším zdůrazněním opravdové církevní kázně, přísným svěcením ne-
Nynější rozdíl učení obou církví
děle a presbytero-synodálním zřízením, kdežto v církvi luterán-

ské zeměpán byl současně hlavou církve jako nejvyšší biskup, vykonávající svůj úřad prostřednictvím konsistoře.

3. Různé evangelické společnosti náboženské. Již v první době reformační povstalo několik společností zvláštních. Jsou to hlavně Novokřtenci (Anabaptisté), kteří vznikli v r. 1521. v saském Cvikově, odkud jsou zvaní »cvikovští proroci«. Jedním z jejich vůdců byl T o m á š M ü n z e r. Značně se rozšířili, podlehl však současně krvavému vyhlazování, zejména v jižním Německu, ve Švýcarsku, nejvíce na Dolním Rýně a v Nizozemí a pak ve Vestfálském Münsteru r. 1529., kde byl dokonce vyznavač jejich učení Jan z Leydenu povýšen na »krále nebeského Jerusáléma«. I na Moravě v Mikulově objevili se kazatelé Novokřtěnců, tak mikulovský H u b m a i e r, ve Vídni r. 1528. upálený a H u t e r, jenž touze smrti skončil v Inšpruku. Anabaptisté vynikali zbožností, počestností a pilností, zavrhovali křest nemluvňat a vírou svou byli i chiliasty, t. j. věřili v tisícileté panování Kristovo na zemi. Z nich vznikli M e n n o n i t é, jejichž zakladatelem byl M e n n o n S i m o n s († r. 1559) ve Frýsku, lidé zbožní, vážní a tiší. Mají reformované vyznání, zavrhuje, jako Novokřtenci, křest nemluvňat a rozšíření jsou hlavně v Holandsku, Německu a Anglii. Jinou společností jsou S o c i n i á n i, zavrhuje svatou Trojici (Antitrinitáři či Unitáři), kteří se rozšířili hlavně v Polsku a Sedmihradsku a Š v e n k f e l d i á n i (zakladatel Kašpar Švenkfeld ve Slezsku, † r. 1701), kteří zavrhuje křest a inspiraci Písma svatého a učí, že ospravedlnění je pocit trvalý.

32. Reformace v ostatních zemích evropských.

1. Francie. Nejvíce zakusila pronásledování a v pravém mučednictví se osvědčila církev reformovaná ve Francii. První stopy reformace objevují se zde vlastně již ve středověku, za dob Albigenských a Valdenských, v jižní Francii. R. 1512., ještě před Lutherem, učil již L e f e v r e v Paříži ospravedlnění z víry a později přeložil též bibli. Lutherova a zvláště Kalvinova reformace z blízkého Švýcarska našla tu vhodnou půdu. Král

František I. a po něm jeho nástupci počali reformační snahy hned s počátku krutě pronásledovati kacířskými soudy, třebaš jinak byla jimi z politických důvodů reformace v Německu podporována. Francouzští reformovaní, zvaní *Hugeny* (vyslov *Ygenoti*), šířili se však přes všechna pronásledování tak, že po smrti Jindřicha II., jenž dal jejich příslušníky jako kacíře páliť, tvořili již nejen četné sbory, nýbrž se sestoupili r. 1559. v Paříži v první národní synod, na němž bylo přijato »vyznání gallickánské«, v podstatě Kalvinova původu, a církevní řád. V čelo reformovaných Hugenetů, jichž bylo brzo půl druhého milionu, postavili se *Bourboni* z *Navarry*, vedlejší to větve královské. V čele katolické strany pak stanuli, vedle krále, vévodové rodiny *Gaisů*. Došlo celkem k osmi mnoholetým náboženským válkám, jimž nescházelo ovšem ani pohnutek politických. Průběhem jich ujednán byl r. 1570. mír v *St. Germain* (sén Žermén), jenž měl Hugenetům pojistiti výhody již dříve vybojované. Avšak strana římsko-katolická, za souhlasu i návodu ukrutné královny Kateřiny z *Mediči*, vládnoucí za nezletilého krále Karla IX., vlákala lstivě četné přední Hugeny, pod záminkou spečetění smíru sňatkem Jindřicha z *Navarry* se sestrou královou *Markétou*, do Paříže. Uspořádala pak zde mezi nimi, nic netušícími, strašlivé vraždění v noci *Bartolomějské*, dne 24. srpna 1572., v níž na 50.000 Hugenetů s admirálem *Colignym* (*Koliňi*) bylo pobito v Paříži samé, i na venkově. (Papež římský oslavoval okázale tento nelidský skutek!) Avšak *Bartolomějská* noc nezlomila Hugenetů, a když *Jindřich IV.* z *Navarry* dosedl později na trůn, vydal r. 1598. »neodvolatelný« edikt *Nanteský*, jenž Hugenetům pojistil svobodu víry, veřejnou bohoslužbu, státní práva a jejich zárukou několik pevností. Král sám podlehł však mstě *Jesuitů*, byv r. 1610. zavražděn *Ravaillacem* (*Ravajakem*).

Syn *Jindřichův* *Ludvík XIII.* počal však opět pronásledovati Hugeny všemožným způsobem, a nástupce jeho, pověstný cizoložník, *Ludvík XIV.*, zrušil Edikt *Nanteský* r. 1685. V následujícím, ještě krutším stíhání, vystěhovalo se ze země 600—800 tisíc Hugenetů. Těm, kteří zůstali přes všechna protivenství ve své vlasti, dostalo se konečně svobody revolucí francouzskou r. 1789. a r. 1830. rovnoprávnosti.

2. *Anglie a Skotsko.* V Anglii nabył král *Jindřich VIII.*

zprvu obzvláštní přízně papežovy a titulu »obhájce víry« propis, králem samým proti Lutherovi vydaný; také se tehdy proslavil smutně krutým stíháním evangeliků, v nichž nešetřil porovami. Když však papež nechtěl přivoliti k rozvodu královu s chotí jeho Kateřinou Aragonskou, zbavil král pomocí parlamentu papeže všech práv a uzavřel proti jeho vůli nový sňatek s Annou Boleynovou (Bolinovou). Papež odpověděl králi klatbou, ten však prohlásil se pomocí parlamentu hlavou anglické církve (r. 1534) a počal zrušovati po celé zemi kláštery. Při tom však trval Jindřich VIII. ještě v učení římsko-katolickém a neustal v pronásledování evangeliků. Avšak Tomáš Cranmer (Krenmr), nový, králem jmenovaný arcibiskup z Canterbury (Kentrböry), přívrženec švýcarské reformace, prosadil roku 1539. aspoň zavedení a šíření nového překladu bible. Reformace provedena byla teprve za vlády nezletilého syna Jindřichova, Edvarda VI., pomocí evangelicky smýšlejících mužů domácích i z ciziny. Cranmer sepsal r. 1549. »Obecnou modlitebni knihu«, obsahující řád anglickánské bohoslužby a vypracoval s biskupem Ridleyem r. 1552. nové vyznání o 42 člancích, jejichž počet byl však r. 1571. snížen na 39. Tyto články byly připojeny k základním zákonům státním a tím reformace dokonána. Za následující královny Marie, zvané »krvavé« vypuklo však opět kruté pronásledování nekatoliků, avšak její sestra a nástupkyně Alžběta, dcera Anny Boleynovy (1558—1603), přivedla anglickou reformaci k opětnému, nyní již dokonalému vítězství.

Dovršení
reformace.

Anglická státní církev má římsko-katolické episkopální (biskupské) zřízení; hlavou její jest však anglický panovník. Kněžské manželství zavedeno od r. 1549. Liturgie a obřady jsou dosti hojné. V učení svém jest reformovaná. S biskupským zřízením byli mnozí nespokojeni (Puritáni) a zřídili si soustavu presbyterní (Presbyteriáni). Presbyteriáni zavedli v církvi strohou jednoduchost a přísnou kázeň. V biskupské církvi anglickánské vznikla pozoruhodná sekta Metodistů, pěstujících pobožnost methodicky (odtud jejich název), kteří způsobili veliké oživení a probuzení v církvi. Původcem jejich jest Jan Wesley (r. 1739). Novokřtěncům podobní, avšak mírní, jsou Baptisté (od roku 1618).

Puritáni a
Presbyteriáni.

Methodisté.

Baptisté.

Westminsterská konfese.

Za revoluce Cromwellovy bylo biskupské zřízení na čas odstraněno; v té době (r. 1648), vznikla nová konfese.

Westminsterská, rázu přísně kalvinského, jež platí ve Skotsku podnes. Ráz episkopální zaveden opět s obnovením království r. 1662., avšak teprve Vilém III. Oranžský, dal tolerančním zákonem z r. 1689. svobodu cstatním společnostem náboženským, zvláště Presbyteriánům a Baptistům.

V Irsku byla sice anglikánská církev za královny Alžběty zavedena násilím, avšak Irsko zůstalo podnes římsko-katolickým a r. 1641. pomstilo se za utlačování povražděním většiny evangeliků, počtem 400.000.

Irsko.

Prvým hlasatelem čistého evangelia ve Skotsku byl žák Lutherův Patrik Hamilton, upálený r. 1528. za Jakuba V. Vlastní reformaci založil zde však důvěrný žák a přítel Kalvinův, Jan Knox (r. 1572). Roku 1547. slavil po prvé večeři Páně způsobem evangelickým a jeho přičiněním přiklonilo se Skotsko ku kalvinismu. Roku 1557. sestoupila se skotská šlechta v jednotu (Covenant) k obhájení evangelia, a anglická královna Alžběta poslala ji ku pomoci vojsko. Roku 1560. bylo dílo reformační dokonáno přijetím skotské konfesse, sestavené Knoxem v duchu přísně reformovaném. Marie Stuartka, ujavši se r. 1561. vlády, počala pronásledovati reformaci a usilovala o obnovení zakázaného katolictví, avšak s nezdarem. V nastalé občanské válce byla nucena uprchnouti k Alžbětě, úhlavní své nepřítelkyni, která ji však po 19letém věznění dala popraviti. Za krále Jakuba VI. přijala pak skotská církev zřízení čistě presbyterní (synodní) a setrvala při něm přes všechno úsilí anglikánského směru, čelícího k zavedení instituce episkopální.

Skotsko.

Skotská konfesse.

3. Reformace v Nizozemí. V Nizozemí šířila se záhy reformace směru Lutherova a již v r. 1523. měla tu první mučedníky. Stykem s Francií a Švýcarskem počal se však vždy více uplatňovati směr Kalvinův a církev reformovaná. Za císaře Karla V. došlo k strašnému pronásledování evangeliků inkvisičními soudy, jímž padlo za oběť 50—100.000 lidí. Ještě krutěji si v Nizozemí počínal Karlův syn Filip II., nejhrůznější ze všech vladařů křesťanských. V zemi vypukla konečně vzpoura za vedení »Šlechtické Jednoty«, jejíž přívrženci přijali posměšné jméno »Geusové«, t. j. žebráci. Krvavý vévoda Alba, jehož Filip do Nizozemí r. 1567. poslal, potlačil bezpříkladnou krutostí toto povstání. V následujících popravách utraceni byli

Holand.

i vůdcové Jednoty, hrabata Egmont a Horn. Vzpouřa však, a drobná válka neustaly. Konečně utvořilo sedm severních provincií (Holandsko), v Utrechtu unii za účelem společné obrany svobody náboženské i politické a odpadlo od Španělska (r. 1581) a uhájilo se konečně po dlouhém krvavém boji proti Španělům, majíc za vůdce zprvu Viléma z Oranije a po jeho zavraždění syna Viléma, Morice. V jižním Nizozemí (Belgii) byla však reformace úplně potlačena.

Církev Holandská přijala Belgickou konfessi, ktercu sepsal r. 1559. Guido de Brés, a přiblížila se jí nejvíce vzoru reformované církve helvetské.

Skandinávie.

4. Skandinávie. V Dánsku hlásal za panování Fridricha I. (od r. 1524.) Hans Tauson, mnich a Lutherův žák, učení evangelické, k němuž se přiznal r. 1526. i sám panovník a vymohl luteránům na zemském sněmu v Odense r. 1527. rovnoprávnost s katolíky. Tanson, povolán byv králem do Kodaně za kazatele, sepsal tu r. 1530. t. zv. konfessi Kodánskou. Kristián III. pomohl konečně reformaci k dokonalému vítězství na zemském sněmu v Kodani r. 1536., a povolal do země Lutherova přítele Jana Bugenhagena, jenž krále korunoval a uspořádal církev, jež v r. 1539. přijala augsburskou konfessi. Reformačního příkladu následovaly i Dánskem podrobené země, Norsko a Island.

Švédsko.

5. Švédsko. Od r. 1519. objevují se v zemi jako kazatelé evangeličtí žáci Lutherovi, bratři Olaus a Laurencius Peterscnové. Kancléř Anderson přeložil pak nejprve Nový, později i Starý Zákon do švédštiny. Národní král Gustav I. Vása, osvoboditel země od panství dánského, upevnil reformaci a odstranil poslední zbytky papežství. Církev švédská, rázu Lutherova, zachovala si zřízení biskupské. Pozdější pokusy několika králů, podporovaných Jesuity za účelem obnovy katolictví, skončily vždy nezdarem.

Španělsko.

6. Španělsko. Stykem Španělů s Němci za španělského krále a současně německého císaře Karla V., rozšířila se luteránská reformace i ve Španělsku, hlavně mezi duchovenstvem, jež se počalo seskupovati ve spolky, mající za účel šíření evangelium. Toto nové hnutí nalezlo chlasu i mezi vzdělanými stavy. Nejhorlivějšími šířiteli evangelia byli zvláště Juan Gil, biskup z Tortosy, jenž zakládal biblické spolky k rozšiřování

španělského překladu Nového Zákona, dále císařův státní sekretář Alfonso Valdez a Juan Dias. Nejvíce evangeliků čítalo se v městech Seville a Valladolidu, Granadě a Tolledě. Karel V. počal ovšem i ve Španělsku evangeliky pronásledovati. Nejohrovněji proti nim se obrátil krutý jeho syn Filip II., jenž pomocí dvanácti kacířských inkvisičních soudů za strašného pronásledování a hromadného upalování obětí (Auto-da-fé) během desíti let vyznavače evangelia úplně vyhubil. Dominikánská inkvisice, od r. 1482. ve Španělsku zavedená, osvědčila se zde jako nejkrutější zbraň nesnášenlivého Říma a jeho církve. Trvala až do r. 1834., kdy byla konečně krvavá tato instituce se světa srovozena. Náboženská svoboda prohlášena sice formálně v roce 1869., avšak ještě nyní jest evangelické učení namnoze znásilňováno, šíří se však dále, zvláště za podpory evangelických církví, anglické a německé.

7. *I t a l i e.* Reformaci v Itálii podpořilo zvláště rychlé rozšíření překladů spisů Lutherových, Calvinových a Zwingliho. O rozšíření to se přičinil zejména Španěl Juan Valdes, poslaný do Italie jako císařský sekretář, z vlastních pak Italů zvláště Ochino (čti Okino), z řádu kapucínů, učený Augustin Petr Vermigli Martyr, dále učitel jazyků a spisovatel Antonio Paleario (slavný spis: O dobrodiní Krista) a jiní. Příznivkyni pronásledovaných evangeliků ukázala se býti zvláště Renata, vévodkyně z Ferrary, jež mnohým z nich, také Kalvínci, poskytla útulku. Papežové římsí zavedli však od r. 1542. s úspěchem v Itálii inkvisici, jež všemi krutými prostředky mladou církev evangelickou v počátcích vyhubila, nešetříc mnohdy života jejich vyznavačů. Teprv v r. 1848. prohlášena byla v Itálii náboženská svoboda, již používali zejména Valdenští, skrývající se dotud po staletích v horách, a rozšířili po Itálii až do samého Říma síť svých drobných sborů, středisek to evangelické víry, jež hlavně o školství pečují a mezi lidem obliby nalézají.

8. *R e f o r m a c e m e z i S l o v a n y.* Na Slovensku proniklo nejprve husitství, když za krále Ladislava vládli v jeho župách rekovní Bratřici pod vůdcovstvím zejména Jana Jiskry z Brandýsa. Později přijalo Slovensko učení Lutherovo. Avšak též vypuzení členové bratrské Jednoty se zde usazovali. Církev luteránská brzy zde vzkvétala. V ní jako kazatel vynikl Jiří

Italie.

Slovensko.

Tranovský (r. 1591—1637), jenž vydal zpěvník »Cythara sanctorum«, který se do r. 1635. dočkal dvacatera vydání, dále Eliáš Lany (r. 1570—1618), superintendent, hájící zmužile své církve proti arcibiskupovi uherskému Pazmánu a Jesuitům, Štěpán Pilařík (r. 1678) a Daniel Horčík, z vlasti vypuzený. Pronásledování evangeliků uherských postihlo i Slováky, až patent Josefa II. vzkřísil zase téměř vyhubenou evangelickou církev na Slovensku.

Polsko a Litva.

Snahy reformační probuzeny byly v Polsku již záhy stykem s husitstvím (Jeroným Pražský v Krakově r. 1410.), později Jednotou Českobratrskou, a současně do země vnikajícími vlivy luteránství a též kalvínskou reformací. Přes pronásledování, zvláště za krále polského Sigmunda I., rozšířili se vyznavači evangelia, hlavně pomocí šlechty v Gdánsku, Toruni, Poznani, Krakově a Vilně. V čele evangelické šlechty vynikl hlavně mocný a bohatý magnát, kancléř litevský, kníže Mikuláš Radziwill VI., jenž udržoval styky s reformovanými a za rádce měl Kalvina. Král polský Sigmund August II. kolísal zprvu mezi směrem katolickým a posléze, když reformace v celé šlechtě a mezi četnými městy vrchu nabyla, prohlásil v posledním roce své vlády (r. 1572) ve Varšavě všeobecnou svobodu náboženskou. Od té doby přiklonila se polská reformace více ku směru Kalvinovu, přičiněním hlavně polského reformátora Jana Laskiho.

S
náboženská

Jan Laski.

Laski se narodil ve Varšavě r. 1499. a seznámil se se Zwinglim, nepřijav nabízeného biskupství, nýbrž odešel, hlásaje reformaci, do německého Frýska (Emden), a působil též v Anglii, jsa ve styku s předními reformátory všech zemí, zvláště s Kalvinem. Na všeobecnou žádost vrátil se posléze r. 1556. do vlasti a věnoval ji odtud všechny své snahy. Jsa superintendentem reformovaných církví v Malopolsku, přeložil spolu s jinými bibli na jazyk polský, a pracoval o sjednocení všech polských evangeliků: Bratří, kalvinistů a luteránů. Po smrti Laskiho (r. 1560) a Radziwilla přijím Černého, stanul v čele reformace Mikuláš Radziwill Rudý, bratranec prvnějšího, jenž nebezpečí, čelící reformaci od Jesuitů do země povoláných, hleděl čelit sjednocením všech tří evangelických stran na obecním sněmě v Sandoměři r. 1570. Současně prosadila šlechta, za tehdejšího mezivládi, prohlášení míru náboženského a plné rovnosti

Sněm
a sjednocení
Sandoměři.

právnosti evangelické r. 1573. (»mír dissidentů«). Přesto však evangelická církev v Polsce upadala neúnavnou činností Jesuitů a ochablostí šlechty, z níž se mnozí vraceli opět ku katolictví, nebo se přidávali k různým společenstevům náboženským, zvláště antitrinitářské čili unitářské, popírající svatou Trojici, r. 1658. později z Polska vypovězené. Také sjednocení se mezi evangelíky nechtělo dařiti, a nebylo docíleno ani čecným sjezdem v Toruni, jehož se i Komenský zúčastnil, a to vinou nesnášenlivých saských luteránů. Ponenáhlu ztrácela evangelická šlechta všechna dříve nabytá práva, a po rozdělení Polska v r. 1772. udrželo se vyznání evangelické téměř jen v části země připadlé Prusku.

Reformace Lutherova pronikla i do Štýrska, Korutan, Krajiny a Istrie, nalézajíc horlivé přívržence mezi šlechtou i stavy, zvláště mezi Slovinci, jejichž duševní kulturu a řeč vysoko povznesla. Zásahu o to má hlavně Primož Truber, kanovník lublaňský, zakladatel novějšího písemnictví slovinského, jenž pro svou evangelickou víru mnichy pronásledování zakusil a posléze ve vyhnanství zemřel. Od něho pochází slovinský překlad bible, pořízený podle textu Lutherova, latinského a italského. Jinými apoštoly reformace tamější byli Juraj Dalmatin, Šebestián Krel a jiní. Duši tehdejších pracovníků vlasteneckých evangelických byl též baron Jan Ungnad († r. 1564), zemský maršálek štýrský, jenž jsa již starcem 62letým, musil pro víru odejiti do vyhnanství. Přijat byl šlechtným vévodou vitemberským Křištofem, a usadil se na dvorci Urachu blíže Tubink, který mu vévoda byl daroval. Zde zřídil baron Ungnad znamenitou jehoslovanskou knihotiskárnu, v níž s pomocníky a přáteli svými vydával knihy slovinské a chorvatské, zvláště náboženské, tištěné písmem hlaholským pro Chorvatsko a Dalmácii, cyrillským (ruským) i latinským. Zatím výše vzpomenutý Juraj Dalmatin z Krajiny působil jako farář v Lublani, až do své smrti věren zásadám evangelia, jehož přičiněním hlavně vyšla slovinská bible, tištěná pro zákaz vládní ve Vürtembersku. Než působením Jesuitů, v Lublani od r. 1596. usídlených, zdařila se v zemích slovinských protireformace, již se dostalo opory hlavně generálním mandátem Ferdinanda II., jenž prikazoval evangelikům buď přistoupiti zpět k církvi římské, aneb se vystěhovati. Proti-

Štýrsko,
Korutany,
Krajina, Istrie.

reformací byla národností a vzdělaností slovinské, na čas po devíti stoletích slibně probuzené, zasazena těžká rána.

Chorvati. K Chorvatům a do Dalmácie pronikla reformace zásluhou hlavně Antonína Dalmata, vypuzeného z vlasti pro evangelické smýšlení a původce četných překladů spisů náboženských na jazyk chorvatský, zvláště Nového Zákona r. 1563. I v Chorvatsku, tehdy již s Uhry spojeném, nalezla reformace mocné zastance a podporovatele mezi šlechtou, zvláště jím byl Jiří Zrinský († r. 1603), jenž zřizoval na svých statcích chorvatské knihtiskárny, v nichž tiskl farář Michal Bučič Nový Zákon. Protireformace v letech 1607. až 1615. vyvrátila však církev evangelickou v těchto zemích.

Husitské hnutí nedotklo se sice Srbů Lužických, avšak reformace Lutherova zakotvila zde rychle a snadno, což podnítilo vzrůst národního vzdělání a písemnictví. Vynikajícími evangeliky v tomto směru byl zvláště Mikuláš Jakubica, jenž r. 1548. přeložil Nový Zákon, Albin Moller, kazatel a Michal Brancel (Frencel), jenž přeložil Nový Zákon po druhé (r. 1670) a některé kusy Starého Zákona a tiskl nábožensky vzdělávající knihy pro lid.

Slované
pravoslavní.

K Slovanům, vyznávajícím víru pravoslavnou, reformace nepronikla (Rusům, Bulharům, Srbům). Až do rozpadu ruského carství po světové válce, udržovala se církev evangelická v některých nyní samostatných, částečně neslovanských zemích, jako Livonsku (Lotyšsku), Estonsku, též Kuronsku, jen tam, kde během novověké historie byly delší čas pod panstvím německým, nebo švédským.

Uhry,
Sedmíhradsko.

9. Uhry a Sedmíhradsko. První idee reformační objevují se v Uhrách ze sousední Moravy, původu husitského a česko-bratrského. Později proniká do země učení Lutherovo, hlavně prostřednictvím jeho žáků, z nichž nejčelnější byl Matias Biro Devay, vlastní uherský reformátor a zakladatel tamní reformované církve. Jedním z nejučenějších šířitelů evangelia v Uhrách byl Štěpán Kiš Szegedinský († roku 1572) a Petr Juhász, ředitel debrecínské školy, horlivý upevňovatel evangelia a odpůrce církve antitrinitářské. Ochrancem Devayovým, jenž pro své učení příkře byl stíhán a dvakrát vězněn, byl magnát maďarský hrabě Nadasdy. Devayovým pomocníkem byl zejména též Jan Sylvestr, překladatel bible

do maďarštiny. Úsilí reformátorů dařilo se přes odpor králů Ludvíka a Ferdinanda I. tak skvěle, že města a šlechta (vyjma tři magnátských rodin) se přidala zcela k učení evangelického. Synoda v Erdödu r. 1545. přijala vyznání povahy augšburské, ale již synoda v Csengeru r. 1570. prohlásila konfessi uherskou, přísně kalvinicky reformovanou. Později došla v Uhrách uznání i konfesse helvetská i Heidlberský katechismus. Za vlády Rudolfa II. snažili se do země přivolaní Jesuité o protireformaci. Než reformovaní, vzbouřivše se pod vedením knížete sedmihradského, Štěpána Bocskai (Bočkaje), vynutili si na králi mírem vídeňským r. 1606. úplnou náboženskou svobodu. Později však byla opět církev evangelická za Ferdinanda II. značně poškozena přestoupením Jesuity Petra Pázmány-ho, arcibiskupa ostríhomskeho, jenž zemí z velké části pokatoličil. Sedmihradský kníže reformovaný Betlen Gábor (Gabriel) stanul však s brannou mocí na straně reformace, avšak jesuitské protireformační úsilí stupňovalo se vždy více za Ferdinanda III., přes pomoc evangelického knížete Rákóczyho sedmihradského a přes vynucený mír linecký, jenž evangelikům stará práva potvrdil (roku 1645). Protireformace dovršila se za Leopolda I. (1657—1705) vězněním a odsuzováním na galeje evang. kazatelů, hlavně však krvavým soudem prešovským, generála Karaffy r. 1687. za nešťastné války. Na čas mír Szatmárský r. 1711., po novém však pronásledování za Karla III. (VI.), konečně tolerační patent Josefa II. (r. 1781) pojistil evang. církvi její práva, stvrzená později i zákonem od Leopolda II. (1790—1792). Z reformovaných škol v těch dobách vynikla hlavně škola debrecinská a v Šaryšském Potoku (působišti to Komenského), odkud přišli též v r. 1782. první kazatelé do Čech.

V Sedmihradsku šířila se reformace hlavně mezi usedlými tam Sasiky, též i Maďary; řecko-katolických Rumunů (Valachů) se však nedotkla. Podporovaly ji hlavně politické poměry, avšak ani vynikajících hlasatelů zde nescházelo, jako byl Jan Honter († r. 1549). Synoda v Enyadu r. 1564. rozhodla se pro učení reformované, avšak zemský sněm v Košici r. 1556. poskytl již před tím náboženskou svobodu i luteránům. Svoboda tato potvrzena byla r. 1691. císařem Leopoldem za připojení Sedmihradska k Rakousku. Z toho patrno, že nesná-

šenliví, římsky fanatičtí Habsburkové povolovali svobodu náboženskou jen tam, kde surové jich násilí pro překážky politické se uplatnit nedalo, čili tam, kde nesahala jich moc. Kdyby nebyli vnucovali národům, pod jejich žezlem žijícím, surovým násilím katolictví a po té i němčinu, mohli mít i mezi evangeliky a pravoslavnými nejoddanější poddané, kteří by bývali nebyli nuceni pro svobodu náboženskou uchýlovati se k sousedům a nepřátelům jich, ať to už byli králové prušští, carové ruští nebo sultánové turečtí. Fanatické katolictví s fanatickou germanisací přivedlo Habsburky ku pádu.

10. Země vnitrorakouské. V Solnohradě šířilo se již r. 1420. učení Husovo a Wiklefovo. Také Valdenští byli v zemích silně rozšíření, ač zakusili četná pronásledování. Lutherovo učení nalezlo zde tudíž půdu takřka připravenou a proto se rychle ujalo. Ve Vídni působil hlavně kazatel P a v e l S p e r a t u s, v Solnohradě S t a u p i t z, někdejší představený Lutherův a potomní dvorní kazatel arcibiskupův, dále zpovědník téhož Š t ě p á n A g r i c o l a. Tím se reformace rozšířila rychle po veškerých alpských zemích až k Terstu a Grici. Ferdinand I. nebyl, tak jako v Čechách, ani zde reformaci nakloněn, nemohl ji pro zůžné okolnosti potlačit, ač jinak učení evangelické přísně zakazoval. Konečně povolal do zemí rakouských Jesuity (r. 1551). Z nástupců Ferdinandových osvědčoval evangelikům svou přízeň M a x m i l i á n II., císař německý, král český a uherský, jenž si dopisoval s Melanchtonem a za přítele měl vévodu Křištofa. Formálně zůstal sice katolíkem, v srdci však jsa evangelíkem, udělil r. 1568.—1569. v Dol. a Hor. Rakousích náboženskou svobodu zemským stavům v jejich zámcích, v městech, vesnicích a kostelích, ba i v městech královských. Proto se též za Maxmiliána luteránství úžasně rozšířilo, takže na př. ve Vídni sotva třicátý díl občanstva vytrval při víře římskokatolické. Všude šla v čele reformace hlavně šlechta, avšak v Hrních Rakousích a Krajíně mělo reformační hnutí ráz čistě lidový a národní. Zde setrvalo sotva 5 procent obyvatelstva při katolictví. V jižních zemích rakouských udělil zemským stavům, k evangeliu se hlásícím, náboženskou svobodu bratr Maxmiliánův, arcivévoda K a r e l (sněm v Brucku). Obrat nastal však za R u d o l f a II., přítele Jesuitů a odpůrce reformace, působením zvláště luteránského odpadlíka Melichara Khlesla, pozděj-

Maxmiliánova
náboženská
svoboda.

šího biskupa, lakotného to rádce císaře Matyáše, a to s úspěchem takovým, že po osmi letech zmizelo evangelictví ze všech měst. Současně vyvíjel protireformační činnost v Tyrolsku arcikníže Ferdinand, manžel Filipiny Welserové, jež však byla za svého dočasného pobytu v Čechách příznivkyní Augustovou. Ve Štýrsku, Karel, otec nápotomníto císaře Ferdinanda II., povolal r. 1572. Jesuity do Štýrského Hradce a založil tamtéž jesuitskou universitu. Jeho přičiněním byla v Hradci zavřena škola evangelická a slavný hvězdář Keppler z ní vypuzen, tisíce luteránských knih spáleno a protireformace prováděna mnohde násilně surovou soldateskou, tak jako v Čechách po Bílé Hoře. Dílo náboženské nesnášenlivosti a fanatismu dokončil potom syn jeho Ferdinand II., vyučenec a nástroj Jesuitů, kat Čechů a vzpurný vítěz bělchorský. Památnou událostí v těchto, pro reformaci tak těžkých dobách, jest arcibiskupem Firmianem způsobené vypuzení evangeliků selskohradských, kteří v počtu 30 tisíc vystěhovali se r. 1731. do Pruské Litvy, a vynucené stěhování evangeliků tyrolských (zillertálských) do pruského Slezska.

33. Protireformace v zemích českých a náboženské poměry zdejší průběhem války třicetileté.

Krutě dolehlo neštěstí na Čechy po ztracené bitvě na Bílé Hoře, nejdříve se však projevil důsledek její na půdě církevní. Útěkem »zimního krále« byl postup kalvinismu na ráz zmařen. A pak již protireformace zuřila se vši krutostí, aby v našich zemích nastolila opět lidem dotud tak odpornou církev římskou. Nenávist vítězů obrátila se hlavně proti Bratřím. Kaple Betlémská byla hned s počátku vypleněna, jesuitský kostel a chrám sv. Šimona a Judy Bratřím odňat. Bratrští kněží ukrývali se v oklích Prahy a jejich činnost postupně mařena všude, kam vliv vítězů a jejich moc zasáhla. Vítězná strana katolická ihned se ujímala kostelů, měla však pro ně málo kněží; zprvu byl učiněn pokus získati kněze starotrakvistické. Přihlásilo se jich však toliko šest, a nezbylo tudíž, než osazovati katolické fary všelijakou kněžskou sebrankou až ze Španělska. Po Českých Bratřích

postížení byli hlavně příslušníci směru kalvinského a orthodoxního, zejména mezi duchovenstvem. Již v březnu 1621. schválil císař návrh moravského pána, knížete Karla z Lichtenštejna, zvrhlého odchovance bratrské školy v Ivančicích, aby vypovězení byli kněží kalvinští. Lichtenštejn, jenž hned zprvu jmenován byl plnomocným komisařem království českého, měl tento rozkaz vykonati. Věděl však dobře, že nelze tak snadno rozeznati kalvinisty od jiných, když přece všichni reformovaní se přiznávali k české konfessi. Nad to se obával, že vypovídání kněží v takovém rozsahu mohlo by toho času pobouřiti okolní evangelické národy. Proto tudíž přes nátlak katolíků i samého císaře, nebyly vypovídací dekrety toho druhu zprvu vůbec vyhlašovány, ani proti kalvinistům, a naopak se počaly uplatňovati snahy získati kněží evangelických po dobrém. Dne 14. dubna r. 1621. byli tudíž obesláni všichni čeští a němečtí evangeličtí kazatelé a vyzváni, aby se srovnali s církví římskou, přijali od arcibiskupa posvěcení a přísluhovali večeři Páně pod jedncu. Ani jeden z nich nedal se však zlákatí touto výzvou a naopak počali se ihned stěhovati do ciziny. Zatím vláda císařská zmohla se všude v zemi. Především zakročeno v Praze se vši krutostí. Dne 21. června 1621. popraveno bylo 27 předních pánů a osob českého odboje. Byli to ponejvíce někdejší defensoři a direktori, zástupci všech evangelických směrů, Šlik, Kaplíř, Budovec, Harant, Jessenius a jiní. Ostatním dán byl »generální pardon«, za to však mnoho statků jim zabaveno (tři čtvrtiny všeho království), a rozdáno cizozemcům. Majestát Rudolfov s jinými listinami zaslán byl císaři do Vídně, a císař jej rozřízl na znamení, že jej zrušuje. Také universita byla vydána Jesuitům a spolu s ní dozor nade vším školstvím v království (r. 1622). Po celé zemi prováděna pak byla protireformace, k níž na návrh kardinála legáta papež. Karaffy přikročil císař r. 1624., prohlásiv patentem, že každé náboženství, mimo řím.-katolické, je zakázáno v Praze, ostatních král. městech, na statcích panských i soukromých. Byly zřízeny reformační komise, v jejichž čelo postaveni císařští komisaři, většinou krutí, vyděrační a sobečtí dobrodruzi z ciziny, jako Don Baltasar de Marradas, Don Martin de Hoeff-Huerta, Vilém Ilburk z Vřesovic a Jiří Michna, kteří počali své dílo jejich činností. v královských městech na jihu (Táboře), zbavující je měšťanských práv, vydírajíce a znásilňující obyvatelstvo, zabavující

Právny in.
Staroměstském
náměstí.

R. o. m. eni
komise.

Jejich činnost.

knihy a nutíce pomocí vojska a jeho použitím, k obřadům římsko-katolickým. Teprve od r. 1626. bylo postupováno méně násilným způsobem, a zvláště vystěhování povolováno. Tuhý odpor projevilo měšťanstvo pražské (r. 1627), nejvíce pak odporovala města v kraji chebském a loketském. Současně prováděna protireformace na lidu poddaném na statcích královských, panských šlechticů i soukromníků. Zde vyznamenávali se zvláště Jesuité, kteří z počátku za nejistých ještě poměrů počínali si opatrně a mírně, později však užívali prostředků nekřesťanských a násilných, hlavně pomocí vojska (Lichtenštejnští dragouni), takže lid jimi nemálo trpěl. Nedivno, že docházelo pak k zoufalým vzpourám sedláků, jež byly potom potírány s tím větší krutostí. Tak v kraji královéhradeckém, v Kouřimí a na černokostelecku došlo v letech 1626.—1627. ke vzpouře na statcích kořistníka a vysavače lidu, Michny z Vacínova, po jejímž »utišení« vytrpěl v Časlavi mučednickou smrt nevinný kněz Matouš Ulický, jenž v té době z vyhnanství tajně ke svému lidu se vrátil (byl dříve kaplanem čáslavským) a zradou několika odpadlíků v ruce svých nepřátel upadl. Proti-reformační snahy císařských přerušovány byly ovšem průběhem války třicetileté několika vpády Sasů a Švédů, zvláště v letech 1639.—1648.

Po prvotním váhání vydal konečně kníže Lichtenštejn koncem listopadu 1622. nový mandát, všude po krajích rozeslaný, podle něhož všichni nekatoličtí kněží měli se v několika dnech vystěhovati ze země. Již před tím v říjnu, vypuzení z Prahy poslední čtyři kněží německých luteránských kostelů v Praze, kteří byli císařem dotud šetřeni s ohledem na kurfistu saského. Podobné vypovídací mandáty vydávány pak i v letech následujících, na př. r. 1623. a 1624. »Obnovené zřízení zemské« z r. 1627. dokončilo a vyvrcholilo formálně protireformaci. Jím byli Čechové i politicky pokořeni. Majestát v ý s l o v n ě zrušen, římsko-katolické náboženství prohlášeno jediné oprávněným a uvedeno, že nebude ani z vyšších stavů nikdo trpěn, kdo by nepřestoupil k víře římsko-katolické. Nařízení týkalo se tudíž všech stavů a obyvatelstva vůbec. Osoby stavu panského a rytířského měly buď do šesti měsíců přestoupiti, nebo se vyprodati a z vlasti odejiti. Méně vytrvalí ovšem podlehli a přestoupili k víře římské, většina však, ti nejlepší a nejsvědomi-

tější lidé odcházeli do ciziny jako žebráci, podle truchlivých dvou veršů písně tehdejší:

»Nevzali jsme sebou nic — po všem veta —
jen bibli Kralickou a Labyrint světa!«

Osud Bratří.

Tehdy se vystěhovalo na 400 osob vyššího stavu, mezi nimiž byl i Karel starší ze Žerotína, třebaž byl zůstal králi věren, celkem přes tisíc rodin šlechtických a na půl milionu jiných, i lidu poddaného, jenž tajně většinou ze země utíkal. Vystěhovalci vraceli se někdy bez povolení do vlasti, zvláště kazatelé, ku svým opuštěným sborům do Čech tajně přicházivali, začez bylo jim zakusiti krutého pronásledování. Čeští Bratři odcházeli nejvíce z Čech a Moravy na Slovensko, do Slezska a Polska k tamějším polským Bratrům, zvláště do Lešna, kam se též Komenský uchýlil. Kolem r. 1633. bylo ve vyhnanství asi 40.000 Bratří se 102 kněžími. Též v Míšni, Lužici, Prusku a Sasku usazovali se mnozí, v Sasku však směli zůstat jen ti, kteří vyznávali přísně luteránské učení.

Bratřine návraty

Průběhem následujících válek zasvitla utečencům několika nádeje na trvalý návrat do vlasti. Za vpádu saského do Čech r. 1631. zavítali spolu s vojskem do země, zvláště do Prahy, četní vyhnanci, ujímali se ihned kostelů a far a zřídili si konsistoř. V nově probouzeném církevním životě uplatňovali se i Bratři, kteří již před tím vydali v Lešně tiskem »Řád církevní«, aby zřejmo bylo, k jakým by se měli vrátiti základům. Též Komenský sepsal k tomu účelu »Otázky některé o Jednotě Bratří Českých«. Než již v květnu 1632. podlehl Šaští Valdštejnovi, a nový administrátor Martinius z Dražova s ostatními kněžími znovu, tentokrát definitivně, vypovězen z vlasti. A na této smutné skutečnosti nezměnil zradou Švédů ničeho ani m í r v e s t f á l s k ý, z jehož dobrodiní pro evangelíky byli Češi vyloučeni. Jím byl jinak nanovo potvrzen augšburský mír z roku 1555., zaručující nekatolíkům úplnou rovnoprávnost, nyní též na reformované rozšířenou. Při tom však zůstalo, že obyvatelem Čech a Moravy nesmí býti žádný nekatolík. Tím byly všechny oběti a bědy třicetiletou válkou strašlivě spustošené země marny!

Vestfálský mír

Konečný osud Českých Bratří

Čeští kalvinisté rozešli se v cizině mezi své souvěrce a s nimi splynuli. Také Bratři v rozptýlenosti znenáhla zanikali. Proto již v r. 1650. psal Komenský, poslední biskup česko-

ířský, »Kšaft umírající matky, Jednoty bratrské«. Po jeho smrti r. 1671. česká větev Jednoty již zmírala. V Lešně působil český duchovní správce až do r. 1687.; po tomto roce přestaly české bohoslužby a Čeští Bratři se směšovali s polskými. Později však i Polská Jednota ztrácela samostatnost a splývala s církví reformovanou. Počátkem 18. století měla jen 15, na konec jen 6 malých sborů, jež konečně se poněmčily a zanikly. Tak po více než 250 letech slavného, kulturního života zanikla vznešená národní instituce, jež z vlasti své z kořene vyrvána, nedovedla přežiti potupu a úpadek své otčiny.

Čeští podobojí, zvaní v poslední době též evangeliky, posilovali ve vyhnanství, zvláště pokud se usadili na Slovensku, nemálo slovenské církve evangelické, řídící se podle vyznání augšburského. S nimi splývali, ale přece uchovali si částečně svůj ráz pomocí české bible a písní. V Čechách a na Moravě trvaly zatím zbytky české církve přes všechna pronásledování skrytě i nadále. Zvláště lidé poddaní, kteří se nemohli volně vystěhovati, ale i mnozí měšťané, trvali dále při staré víře. Ti pak byli na oko katolíky, ve skutečnosti lnuli v srdci svém k učení evangelickému. Přechovávali přes všechno násilné hledání (Jesuita Koniáš) staré knihy a choďovali i za hranice posílit se ve víře svých otců. To činili potud, pokud k nim pokradmu nedocházeli z ciziny kazatelé českých exulantů, hlavně ze Saska a Slovenska. Někteří nevraceli se již do vlasti ze svých výprav za hranice, což dělo se i hromadně. Tak počátkem 18. století vzniklo z tajných německých vrstev Bratrských z okolí Fulneka stěhování do Lužice na panství hraběte Mikuláše Ludvíka Zinzendorfa, kde založena osada Ochranov (Herrnhut). Nová Jednota zavedla ovšem poněkud pozměněné řády ve svých sborech a přiklonila se později k vyznání augšburskému. Rozšířila se však a ujala i v Anglii a v Americe, kde přijala též ráz kalvinský. Ve Velkém Hennersdorfu u Žitavy, poblíže Ochranova, vznikla podobná česká obec, jež pro spory s vrchností odstěhovala se konečně r. 1733. do Berlína, kde jimi založena česká církev (později též v Rixdorfu u Berlína vznikla církev podobná). Obce tyto byly však vydány četným sporům i s okolím a zanikly tak v 19. století mezi ostatními německými evangeliky.

Ostatní tajní evangelíci v zemích českých žili v neustálém

Podobojí.

le nota
ochranová

Berlín.

Rixdorf.

pronásledování v 16. a 17. století, ve vytrvalém odporu ke všemu římsko-katolickému, v jediné touze po svobodě svědomí. Konfesiční zájmy a spory ovšem zanikaly, misty však se rozmáhal mezi nimi duch blouznivý a hloubavý.

34. Jan Amos Komenský.

Komenský. Posledním biskupem Jednoty českokobratrské, svědek její největší slávy, potom ponížení a truchlivého zániku, byl nepomenutelný nám Čechům a vším vzdělaným světem vždy s úctou vzpomínaný Jan Amos Komenský. Narodil se na Moravě v Uherském Brodě dne 28. března 1592. Jeho otec Martin přestěhoval se z Komny do Uherského Brodu, kde se usadil jako zámožný měšťan, zemřel však brzy, taktéž i jeho

Studie. choť. Osířev ve 12. roce, studoval Komenský (patrně od 16. svého roku) na latinské škole. R. 1611. dlel pak na vysokém učení v Herbornu v Nassavsku, kde poslouchal filosofii u proslulého Alštedta a bohosloví u vykladatele bible Fischera. Odtud navštívil universitu v Heidelberku a zavítal též do Amsterdamu. R. 1614. navrátil se do vlasti, kde jej příznivec jeho, Karel ze Žerotína, učinil správcem latinské školy v Přerově. Po krátké době však byl již ve věku 24 let zřízen na úřad kněžský a od r. 1618. až 1620. ztrávil tři nejkrásnější léta svého

Fulnek. života ve Fulneku, jako správce tamního sboru bratrského a latinské školy. Když po bitvě na Bílé Hoře vypálilo španělské vojsko i Fulnek, prchl ožebračený Komenský a skrýval se nějaký čas s manželkou svou a dvěma dětmi na panství Karla ze Žerotína v Brandýse nad Orlicí nebo snad též v Náměstí v Čechách. V Brandýse, kde byl naposled, ztratil Komenský morem choť i děti. V roce 1624. postihl jej však nový vypo-
vidací rozkaz, neopustil však ještě vlasti, nýbrž skrýval se až do ledna r. 1628. v Krkonoších u pramenů labských (v Tře-
mešné). Konečně v r. 1628. loučil se Komenský s jinými ještě Bratřími u Broumova s vlasti. V polském Lešně, kde již po 80 let trval bratrský sbor, našel Komenský útočiště, v němž s přestávkami žil po 28 let. Do Lešna šla s Komenským též Kristina Poniatovská, blouznivá a hlubokou vírou prochnutá evangelička, již však r. 1629. bylo dopřáno navrátiti se trvale do Čech.

Pronásledování

Zde v Lešně oddal se Komenský horlivě paedagogickým svým dílům, jež jeho slávu překlady do všech téměř jazyků evropských roznesla po všem světě. Nyní zván byl Komenský mnohými zeměmi, aby jejich školství upravil. Byl zejména v té příčině s anglickými učiteli ve stálém styku. R. 1641. pozván byl samotným parlamentem anglickým a kruhem anglických učenců do Londýna, aby zde v některé bohaté koleji založil sbor učených mužů, kteří by zde soustavně rokovali o postupu věd a o jejich další rozšíření se starali. Když se již jednalo o vyučení určité kolleje (Sabondeum v Londýně nebo mimo Londýn, Winthoniense Collegium), tu propuknutí občanské války v Irsku zmařilo tento veliký záměr. Zklamán, opouštěl Komenský Londýn a přijal nabídku bohatého kupce hellanského, Ludvíka z Geeru, jenž obchodoval se Švédskem a sídlil tam tehdy v městě Norrköpingu, aby pro školy švédské upravil knihy k vyučování latiny. Po třídní poradě s kancléřem Oxenstjernou uchýlil se Komenský, aby byl blíže polské Jednotě, do pruského města Elbingu, kde (v letech 1643—1648) ztrávil 6 let s pomocníky svými, sepsav šest důležitých knih, jež švédskému školství velice prospěly a je povznesly. Roku 1648. byl zvolen Komenský předním biskupem Jednoty v Lešně, kam tudíž opět přesídlil. Současně usiloval marně u Oxenstjerna vymoci toho, aby Westfálský mír pojistil českým exulantům návrat do vlasti a svobodu náboženství. Zdrčen, viděl Komenský zničení svých plánů; z jeho bolesti vyplynul tehdy truchlivý »Kšaft«. V té době zemřela též Komenskému druhá manželka, avšak vzpružil se opět k práci, byv pozván knížetem Rákoczim do šaryšského Potoku, aby tam zřídil latinskou školu a sepsal různé spisy. Zde oddal též Komenský na jaře r. 1651. Zikmunda Rákocziho s Bedřískou, dcerou kdysi zimního krále Bedřicha Falckého. Po čtyřech letech vrátil se Komenský opět po třetí do Lešna. Zde postihlo jej za nastalé války švédsko-polské veliké neštěstí, neboť Lešno bylo katolickými Poláky vypáleno. Požárem pozbyl Komenský veškerého svého majetku a současně mnohé vzácné rukopisy (hotové a k tisku připravené »Poklad jazyka českého«) s celou knihovnou padly za oběť ohni. Uprchnuv do Slezska a po té do Hamburku, přijal Komenský laskavé pozvání syna svého dřívějšího příznivce, Vavřínce z Geeru, a odebral se do Amsterdamu. Zde trávil nyní již

P...ni
do Lond...na

Ve Švédsku.

V Uhrách.

V Holandsku.

klidně své stáří, pečuje o zbytky rozprášené Jednoty a oddávaje se jinak cele činnosti literární. Ve stáří 64 let vydal souborně r. 1657. veškeré své latinské spisy a sepsal 8 nových děl, zvláště spis »Unum necessarium« (Jedno potřebné), jímž účtuje se svým poženaným životem, který po dvou letech také dokončil, dne 15. listopadu r. 1670. Pohřben jest ve valonském chrámu v Naardenu.

Komenský byl nevšedním jedincem světového významu. Jeho pokorná, Bohu oddaná, snášenlivá povaha a pevná vůle osvědčovala se v nestálém jeho a na utrpení bohatém životě vychovatele, biskupa, spisovatele a pravého křesťana. Veliká byla jeho láska k vlasti i národu. Tak jako kdysi začala Jednota velkým mužem — Chelčickým, tak nalezla i v Komenském důstojného zakončovatele díla, jež z historie našeho národa nikdy nevymizí.

Literární činnost Komenského byla veliká, neboť sepsal více než 100 spisů latinských i českých. Možno je zhruba rozlišiti na tři druhy: 1. Spisy, týkající se Jednoty a náboženských otázek a poměrů českých. Za dob prvního pronásledování, v útulku na statcích Karla ze Žerotína vznikly útešné spisy »Přemýšlování o dokonalosti křesťanské« a »Nedobytný hrad jméno Hospodinovo«. V posledním svém stanovišti ve vlasti, v Krkonoších, sepsal »Hlubinu bezpečnosti«. V Lešně polském vzniklo toho druhu spisů nejvíce: »Praxis pietatis«, t. j. »O cvičení ve pobožnosti pravé, knížka milostná«, »Historie o umučení, smrti, pohřbu i vzkříšení Pána Ježíše Krista«, »Manuálík aneb jádro celé bibli«, »Historia o původu Jednoty české« a zvláště na popud Anglie sepsaný truchlivý spis mučednictví česko-bratrského: »Historia o těžkých protivenstvích církve české«. Posléze v r. 1650. vyšel zoufalý spis Komenského »Kšaft umírající matky Jednoty Bratrské«. 2. Ze spisů didaktických a paedagogických, jež jméno svého mistra proslavily po celém světě, vynikají zejména: latinský spis, vydaný r. 1638. na základě stejnojmenného českého pojednání: »Didaktika veliká, t. j. umění umělého vyučování«. Jiné dílo, taktéž v Lešně již r. 1631. vyšlé, jež krátce do 12 jazyků přeloženo, jest »Brána jazyků otevřená«. Touto knihou získal Komenský v cizině nejvíce slávy. Knihu onu předešlo r. 1628. česky psané pojednání »Informatorium školy mateřské«. Jiným smělým záměrem, jímž od počátku se Ko-

menský obíral, bylo shrnutí veškerých vědomostí lidských v jediný systematický celek, nazvaný jím »Vševěda křesťanská« čili »Pansofie«. Tato svého druhu jedinečná encyklopedie všech vědomostí o věcech lidských i Božských, nebeských i pozemských měla svým souladem pěstovati i v nitru člověka soulad a mír. Požár v Lešně zničil Komenskému úplně k tisku připravený rukopis »Pokladu jazyka českého« a konečně v Šárošském Potoce vzniklo jedno z nejslavnějších jeho děl: »Svět v obrazech čili Orbis pictus« (r. 1654), jenž ve čtyřech jazycích názorně veškerenstvo věcí předvádí. 3. Ze spisů filosofických jest nejproslulejším dílem Komenského »Labyrint světa a ráj srdce« (psán r. 1623, tištěn po prvé v Lešně r. 1631). V knize této jeví se patrný vliv ideí, hláсанých tajným duchovním Bratrstvem, jež nečetné sice počtem svých anonymních členů, působilo počátkem novověku i dále, hlubokým vlivem na spirituální proudy Evropy. Jest to »Bratrstvo Růže a Kříže« (Rose-Croix), příbuzné vznikajícím tehdy i později řádům svobodných zednářů. Osnova Labyrintu vzata jest zjevně z děl rosekruciána, německého theologa, Jana Val. Andreae, autora předního díla Bratrstva »Fama Fraternitatis R. C.«. Tento spis Komenský znal dobře, a ve svém Labyrintu použil i jiných dvou spisů téhož autora (»Peregriny in patria errores« a »Civis Christianus«). Také četba díla »Nova Atlantis« od Bacona, člena rosekruciánského Bratrstva, jest v Labyrintu patrna a zdá se, že později pěstoval Komenský i hojnější styky s členy tohoto velevýznamného duchovního společenství.

IV.

NEJNOVĚJŠÍ DĚJE CÍRKEVNÍ.

35. Římsko-katolická církev od doby reformační až po naše dny.

1. Církevní sněm Tridentský (r. 1545—1563). Dějiny církve katolické v této době jsou význačny dvěma snahami: úsilím o vnitřní konsolidaci dogmatickou i organizační a druhé, duchem odporu a zavlým bojem proti církvím reformačním a proti každému svobodnějšímu hnutí, zvláště snahám, propagujícím svobodu svědomí a též proti novodobému státu. Ustálení dogmatiky a učení katolického vůbec, měl docílit hlavně Církevní sněm Tridentský, svolaný na popud císaře Karla V. papežem Pavlem III. Jeho úkolem bylo provést dávno již zamýšlenou a odkládanou reformaci římské církve. Sněm, ustanoviv učení středověké, postavil církevní tradici na roveň Písma a prohlásil latinský překlad Vulgáty za jediné hodnověrnou redakci Písma, starozákonní pak apokryfy za kancnické. Pojem ospravedlnění prohlásil, nikoliv jako prohlášení spravedlivým, nýbrž učení spravedlivým. Současně byla vyslovena nutnost dobrých skutků k spasení. K církevní kázní bylo sněmem celkem přihlíženo, v učení však nebylo opraveno ničeho. Z prací sněmových vyšlo »Vyznání víry tridentské« z r. 1564. a »Katechismus římský« z r. 1566.

2. Řád Ješuitů. Nejohrovnější zbraní Říma proti reformaci byl nově zřízený tento řád »Otců tovaryšstva Ježíšova«, jenž se měl osvědčiti tam, kde zvrhlé a zkažené řehole nedo-

vedly s reformací ničeho poříditi. Moc hierarchie spolu s mocí papežskou byla tímto řádem necbyčejně posílena. Založil jej Ignácius z Loyoly, španělský rytíř, narozený r. 1491., jenž utrpěv zranění (byl zprvu vojákem), rozdal po svém uzdravení r. 1521. majetek svůj chudým. Jako žebrák v nejprísnejší askesi počal své poslání, máje různá vidění. Zprvu působil v Palestině, pokoušeje se s nezdarem obracetí Mohamedány na víru křesťanskou. Potom v 33 letech počal se učití latině a studoval v Paříži theologii. V tomto městě spojil se pak ještě s pěti přáteli a pln nadšení založil s nimi nový řád s přísným závazkem úplné chudoby, čistoty a slepé poslušnosti papeže. Po kněžském posvěcení udělil Pavel III. Loyolovi schválení jeho řádu r. 1540. Velikého svého významu v celém světě nabyt však řád teprve za nástupců Loyolových (zemřel r. 1556), z nichž vynikl zejména generál řádu Lainez. Organizace řádu byla velmi přísná: mnoholetý noviciát, hlavně však naprostá poslušnost představených uplatňovala se v něm nejvíce. Nade všechny zájmy rodiny, přítuženstva, vlasti, náklonnosti osobních, měla vyniknouti slepá oddanost navzájem se střehoucích členů vůči tovaryšstvu. Nástrojem vlivu a moci Jesuitů mělo jim býti využítkování všech prostředků a výhod, jaké skytá učenost, vzdělání, věda a školství. Též umění, politika a diplomacie, obchod i průmysl, vliv na mocné tohoto světa, kázání a zpovědnice, vše určeno k získání úplné moci. Směr působení řádu byl troji: 1. Missie mezi nekřesťany. 2. Vnitřní missie v církvi křesťanské samé, zvláště potírání reformace. 3. Missie k přímému obracení protestantů. Řád měl zvláštní, morální a filosofické zásady, jež stály ovšem často v rozporu s obecně pojímanou ctí a mravností na př.: Účel světi prostředky — každý čin jest cšpravedlněn, může-li se pravděpodobně dokázati, že jeho důvod byl dobrý — aneb dojde-li souhlasu vynikajícího theologa (t. zv. probabilism). Taktéž obmyslná rezervace mentální (vlastní výklad tajný) při slibu neb i přísaze byla Jesuity připuštěna. Jesuitský řád nabyt brzy veliké moci a vlivu, současně vzbudil však proti sobě odpor svou panovačností a pletichami. Vypuzen byl proto nejdříve z Portugalska, pak z Francie, Španělska a konečně, na naléhání Burgunských dvorů úplně zrušen r. 1773. papežem Klimentem XIV. Roku 1814. dočkal se však obnovy Piem VII.; bývalé moci ovšem změnou poměrů již nenabyt.

3. **Nové řehole.** V téže době vznikla mimo Jesuity celá řada nových řeholí. Jsou to na př. **Teaciáni**, jejichž řád (založen r. 1524) pečoval o duševní blaho nemocných a vědecké snahy duchovenstva. **Kapucíni**, jež r. 1525. vznikli obnovou přísné řehole Františkánů. Také tito pěstovali péči o nemocné. Ženskou řeholí byl řád **Uršulinek** (od r. 1537), založený Angelou z Brescie, a mající na péči hlavně výchovu ženské mládeže. V téže době založil Filip Neri řeholi **Oratoriánů**, zvaných též Bratrstvem svaté Trojice, pěstujících vychovatelství a vědu. Z pokleslého řádu Benediktinů vznikli **Maurini**, a úkolům vyučování věnovala se dlouho do našich dnů, zvláště na gymnasiích, řehole **Piaristů**, nazývaných také řeholními kleriky, nebo »otcové pobožných škol«. Řád tento vznikl ve Španělsku r. 1600. Ošetřováním nemocných obíraly se též zvláště ženské řády **Salesiánek** a **Milosrdných Sester** (zakladatel Vincenc z Pauly), vzniklé na počátku století 17. **Missionářskou** řeholí byli **Lazaristé**, a nejprísnější, až v přísloví vešlou kázní vyznamenávali se **Trappisté**, vznikli r. 1664., jímž uloženo jest stálé mlčení. S Jesuity byli spřízněni **Redemptoristé**, či **Liguriáni**, jejichž řehole byla založena r. 1732. k službě víry římsko-katolické a vyučování mládeže.

4. **Missie.** **Missionářskou** činností v dálných zemích vynikli hlavně **Jesuité**, kteří pronikli do východní Indie, Číny, Japonska a Ameriky. S velkým výsledkem působil v portugalských osadách východoindických spoluzakladatel řádu **František Xaverský**, jenž přišel také do Japonska, kde r. 1552. zemřel. Trvalé výsledky tyto missie však neměly, hlavně pro vzájemnou revnivost s **Františkány** a **Dominikány**. Pouze v Japonsku rozmohlo se křesťanství dosti silně, podporováno jsouc tehdejšími politickými poměry, zvláště za vlády šogunátu (šoguna) **Hidejošiho**, v druhé polovici 16. století. Avšak z důvodů taktéž politických vyhlazeno bylo opět po stoletém trvání násilně uprostřed století sedmnáctého. S větším zdarem potkali se **Jesuité** v Americe: v **Brasílii**, hlavně však v **Paraguayi**, kde od r. 1608. založili v pokřtěném národě domorodců tamějších celý **jesuitský stát**.

5. **Další vývoj a svobodomyšlné směry.** Po míru **Westfálském** poklesla nenávratně autorita papežská

v Evropě, tím spíše, když se s mocí papežů střetla vzrůstající se převaha absolutistických monarchů světských, zvláště ve Francii. Zde, na podnět Ludvíka XIV. prohlášena byla duhovenstvem francouzským *Gallikánská církev* r. 1682, jejíž vůdčími zásadami bylo, že moc papežská vztahuje se toliko k věcem duchovním, že papežové podřízení jsou obecným sněmům a ve Francii se nad to řídití mají též starými církevními zákony. Neomylnost papežských výroků uznána toliko ve věcech víry za souhlasu s celou církví. Ve sporu, jenž v důsledku toho vzešel, podlehł však král s duhovenstvem francouzským. Odpůrcem papežovým a zástancem oněch základních článků gallikánské církve byl zejména *Bossuet*. Týž *Bossuet*, spolu s papežem odsoudil však křesťanský směr mystický, jenž se v gallikánské církvi šířil prostřednictvím své zakladatelky *Jany Marie de la Motte Guyon* († r. 1717), jejímž příznivcem byl *Fenelon*, arcibiskup Cambrayský. Po smrti biskupa *Jansena* r. 1638. vznikl ve Francii veliký, přes sto let trvající spor *Jansenistický*. *Jansen* učil totiž ve svém spise »*Augustinismus*« o hříchu a milosti Boží podle Písma, ve smyslu učení *Augustinova*, jenž byl v tomto směru odpůrcem pelagianismu, jež bylo vlastně, byť neoficiálně, vždy římsko-katolickou církví vyznáváno. Ve Francii vzniklo tudíž působením *Jansenovým* mocné evangelické hnutí proti pelagianismu římskému. Zástanci učení *Jansenova* byli zejména profesor *Arnould* a kněz *Quésnel*, kardinál arcibiskup pařížský *Noailles* a z laiků proslulý matematik *Blaise Pascal* (*Blés-Paskal*), vroucí a osvěcený křesťan, jenž neustal jezuitskou lžimorálku uváděti na soud veřejnosti a pravého křesťanského svědomí. Než *Jesuité*, zuřiví odpůrci *Janse-*nismu, vymohli si u papeže odsouzení *Augustinova* učení a prohlášení alespoň mírného pelagianismu (*semipelagianismu*) za učení, církví uznané.

Církev
Gallikánská.

Bossuet.

Jansenistický
spor.

Pascal.

Iluminati.

Svobodomyšlné snahy francouzské, hlásané hlavně duchaplným filosofem *Voltairem* a též *Rousseauem*, jež pouze zevně byly urovnány, nalezly ohlasu i mezi katolickým duhovenstvem zemí rakouských a českých, zvláště za doby Josefa II. Profesor *Ingolštadský*, *Weishaupt*, založil r. 1776. tajný řád *Iluminátů* (osvícenců) na způsob svobodných zednářů, který byl však již r. 1786. vyvrážen a zrušen. Moc

Říma a jeho hierarchie byla nejvíce zkrušena velkou revolucí francouzskou r. 1789. Svobodomyšlné snahy, čelící pojmu římské hierarchie projevily se dále zejména založením německokatolické církve r. 1844. (Rouge) a církve starokatolické, jež vznikla po r. 1871. a rozšířila se hlavně v Německu a Švýcarsku v druhé polovici 19. století v důsledku odporu proti článku o papežské neomylnosti.

6. Doba nejnovější. Po smrti papeže Pia VI., jenž zemřel ve francouzském zajetí, když papežský stát církevní prohlášen r. 1798. za republiku, zvolen byl r. 1800. papežem Pius VII. Volba jeho vykonána v Benátkách pod ochranou rakouskou, ježto v Římě trvala dosud hnutí revoluční, jež vyvrcholila r. 1809., kdy císař Napoleon připsal církevní stát ku své říši. Papež, jenž se tomuto činu opřel, byl držán jako zajatec ve Francii. Tehdy byla moc Říma a jeho hierarchie ponížena nejvíce. Papež byl přinucen zříci se svých význačných práv, zvláště výsady moci svobodně dle své vůle jmenovati biskupy. Po pádu Napoleona vrátil se však za nastalé všeobecné restaurace opět do Říma, kde usiloval nyní s úspěchem o obnovení bývalého lesku a moci stolice Petrovy. Obnoven byl zvláště řád jezuitský a zakázáno čtení bible a rozšiřování její biblickými společnostmi. Za Pia IX. bylo světské panství uprostřed jednotící se mladé Italie udržováno pouze vojenskou ochranou Francie a Rakouska. Po pádu Napoleona III. ve válce prusko-francouzské posádky zhroutil se církevní stát, pchlčen býv Itálií (r. 1871). Krátce před tímto náhlým politickým obratem stála moc papeže na výši, připomínající nejslavnější doby církve římsko-katolické. Sněm Vatikánský r. 1870. prohlásil zejména neomylnost papežů za církevní dogma, přes odpor dosti silné oposice mezi kardinály, k níž náležel též kardinál arcibiskup pražský Švarcenberg a Štrossmayer. Tomuto aktu předcházelo již r. 1854. prohlášení o neposkvrněném početí panny Marie. Hlavním účelem dogmatu při neomylnosti bylo dosažení univerzální biskupské moci. Odpor oposice vedl pak k znovuzaložení, resp. obnovení církve starokatolické, jež zavrhl ušní zpověď a posty, zavedla v liturgii jazyk mateřský a organizaci svou upravila na základě zřízení synodálního. V učení římsko-katolickém však jinak setrvala.

36. Církev řecká.

Nejtěžší rána byla církvi řecké způsobena na rozhraní středověku a novověku, dobytím Cařihradu Turky r. 1453. Oslabení světové pozice nedovedlo však překlenouti propast mezi Římem a Východem. Spíše sváděl společný odpor proti Římu k snahám, spojití církev pravoslavnou s církvemi evangelickými. V tom směru stal se kolikerý pokus, jenž však vždy skončil nezdarem, neboť oba církevní směry se příliš různí ve svém duchu. Zvláště pak pravoslavná církev ustrnula na onem stupni vývoje, jakého docílila již na počátku středověku a zmrtvěla v prázdném obřadnictví a formalismu. Sjednocovací snahy mezi církví řeckou a západem, pokud čelil tento proti Římu, objevily se již krátce před pádem Cařihradu v hejných stycích a jednáním mezi českou církví podobojí a Cařihradem, o němž bylo již promluveno na příslušném místě. Roku 1559. diakon cařihradský Demetrius Mysos přivezl od Melanchtona řecký překlad augšburské konfesse. Po 20 letech došlo k vyjednávání mezi evangelickými theology v Tubinkách a patriarchou Jeremiášem II., jehož podkladem byl opětně zaslaný překlad augšburské konfesse. Padesát let později obnovil jednání patriarcha cařihradský Cyrillus Lukaris z Kandie, jenž byl před tím v Ženevě poznal reformovanou církev a pomýšleje opravdově na sjednocení, pěstoval styky s Anglií, Holandskem a Švýcarskem. Roku 1629. zaslal dokonce do Ženevy vyznání víry po způsobu kalvínském. Avšak jeho vlastní biskupové protivili se tomuto počínání, načež z úskočného podnětu Jesuitů osočen byl patriarcha u sultána, zbaven úřadu a jako velezrádce uškrten r. 1638. Tím skončily všechny podobné pokusy s nezdarem. Těžiště pravoslavné církve bylo zatím přeneseno do Ruska. Roku 1589. získáno bylo svolení k zřízení samostatného patriarchátu v Moskvě, avšak r. 1702. zrušil jej car Petr Veliký, prohlásiv sebe za hlavu církve a správu věcí církevních odevzdal »svatému synodu (r. 1721). V něm zasedali vysocí hodnostáři stavu kněžského i laického. Současně rozbujelo na Rusi rozkolnictví čili sektářství rozmanitého druhu, zvláště za vlády carevny Kateřiny. Rozkolníci, jichž počet přesahuje 10 milionů vyznavačů, nalézají stoupence hlavně mezi selským lidem, a rozpadají se v značný počet sekt a směrů, z nichž vy-

Snahy spojit
je s církvemi
evangelickými.

Moskevský
patriarchat.
Petr Veliký.

nikají hlavně tak zvaní Starověrci, kteří se oddělili od církve, když byla patriarchou moskevským Níkonem provedena r. 1652. reformace liturgických obřadů. Přidržují se starých zvyků před reformací a vynikají bezúhonností mravů. Opakem jejich jsou různé mystické, blouznivé sekty, jejichž názorový původ možno někdy odvozovati od starých směrů gnostických. Jsou to zejména Duchaborci, Strigolníci, Molokáni, Skakuni a Stundisté. Tito mají ráz v mnohém evangelický. Čítalo se jich před válkou kolem dvou milionů. Nad ostatní obyvatelstvo vynikají mravy a životem dle Písma sv., pracovitostí a strídmostí. Čtou též pilně bibli. Název jejich pochází od sekty německé »Stundenleute«, původem z Württemberska, odkud se r. 1860. přistěhovali do okolí Oděsy. Nebezpečnou a mravně zvrhlou sektou jsou t. zv. Škopcí, jež se rozpadají v mnoho podřadných sekt. Všichni »rozkolníci« bývali krutě pronásledováni carskou vládou a vypuzováni na Kavkaz, nebo na pobřeží Murskanská, při moři ledovém. V novější době bolševická vláda sovětů stavěla se proti náboženství vůbec, a církvi pravoslavné zvláště, která nedovedla uvésti se ve shodu se zásadami socialismu a komunismu. Zdařilo-li se však bolševikům zničit v Rusku kulturu dnešní, nedostí podporovanou slabošskou a rozvrácenou inteligencí, narážejí naproti tomu s nezdarem na hluboce zakořeněný a ohromnou většinu národa pronikající náboženský smysl a citění, jež naopak vzrůstá ještě i ve vrstvách dosud nábožensky vlašných, přes všechnu persekuci vládnoucích kruhů sovjetských. Ukázalo se tak nejlépe v r. 1922., kdy za strašného hladomoru vyloupila vláda bohatství ruských kostelů a klášterů pro své osobní cíle, pod záminkou pomoci hladovějícímu lidu, narazila však na netušený a spontánní odpor všeho obyvatelstva, jemuž padl za obět patriarcha ruský Tichon. Byl zatčen jako velezrádce a měl býti popraven. Vláda se však znepokojila bouřlivým ohlasem, jež případ Tichonův vzbudil nejen v Rusku, nýbrž i v celém světě, zvláště v Anglii, a propustila jej proto v r. 1923. za okolností a podmínek, jež nejsou dosud dosti jasny. V bezmocném svém boji s náboženstvím byla konečně vláda sovětů nucena uzavřítí jakýsi kompromis, a založila tudíž ze svých straníků v duchovenstvu tak zv. »živou církev«, jež se snaží nábožensky smýšlející lid přivésti k uznání komunismu a zásad bolševických. V čele této církve postavil se kněz

Vláda sovětů.

»Živá církev.«

Antonín, jenž přijal titul patriarchy na místě svrženého Tichona.

V Řecku podřízeni jsou pravoslavní (řečtí katolíci) svatému synodu Athénskému (od r. 1833.). Příslušníci Turecké říše, pokud se po světové válce a nedávných výbojů Kemalistů udržela, svatému synodu cařihradskému a tamnímu patriarchovi. Vyznavači pravoslavní v Rumunsku, Bulharsku a nynější Jugoslavii byli za dob bývalého Rakousko-Uherska částečně neb úplně nezávislí na synodě cařihradské.

37. Rakousko před tolerančním patentem.

1. V protireformační činnosti Ferdinanda II. pokračoval i jeho syn Ferdinand III. Když po míru Westfálském odešla z Čech vojska evangelických mocností, zvláště Švédska, obnovena byla katolická reformace s ještě větším úsilím, přičiněním zvláště generálního vikáře K a r a m u e l e (= Jana z Lobkovic), rodu španělského. Sám sněm český žádal r. 1650. krále o podporu římsko-katolické víry v zemi, jež stále ještě nedosáhla úplného panství v krajích, dříve evangelických. V násilné reformaci bylo tudíž pokračováno s osvědčenými prostředky a hlavně pomocí Jesuitů. Na návrh Karamuelův dána byla především vyšším evangelickým stavům poslední šestitýdenní lhůta. Ukázalo se tehdy (r. 1652), že se v Čechách čítá ještě na 200 tisíc evangeliků, t. j. čtvrtina tehdejšího obyvatelstva, zvláště v krajích severovýchodních. Násilně prováděné pokatoličtění setkávalo se ovšem s odporem lidu, zvláště Valašského, z čehož vznikaly vzpoury a pozdvižení selská. Také v zemích rakouských prováděna reformace, nešetřící ani evangelického panstva a rytířstva, které si marně stěžovalo králi Ferdinandovi.

Za následujících panovníků (r. 1657—1740) žilo ještě evangelické smýšlení přes všechna, sebekrutější pronásledování. Vyhlášovány byly dokonce tresty na hrdle proti evangelickým kazatelům, pořadatelům tajných schůzek, nebo donášečům knih. Zvláště kruté protiventství zakoušeli evangelici v kraji Královéhradeckém a Chrudimském (r. 1717—1735). Lid prchal tudíž

Ferdinanda III.
(r. 1637—57).

Za Leopolda
Jana I.
a Karla VI.

tajně přes hranice do Německa, zvláště do Saska, neboť tamní kurfirst zdráhal se vytrvale vydati uprchlíky. V té době založeny byly právě českými exulanty ony české osady v Německu, jako v Rixdorfu u Berlína a v Pruském Slezsku. Šlechta evangelická však již po roce 1665. nadobro vymizela. Počátek 18. století možno v Čechách nazvat právem dobou »Temna«, jak je líčí Jirásek ve stejnojmenném historickém románě. Kol r. 1720. pokusil se katolický klerus vyhladit v národě úplně slavnou památku velkého Jana Husa, národního světce, vyzdvižením šalebné slávy pochybného »světce« Johánka z Pomuka, jehož násilím zavedený kult stal se odtud významným svěděctvím ponížení bývalého husitského smýšlení v srdci i vzpomínkách všech Čechů.

Jan z Pomuku. Ke konci 14. století působil v Praze generální vikář Jan z Pomuku. V záznamech se vyskytuje jako Johan de Nepomuk decretorum Doctor. Narozen v Pomuku v letech 1340. Po studiích vstoupil do kanceláře arcibiskupské, kde časem stal se protonotářem (prvním úředníkem). Jako kněz stal se také oltářníkem a později farářem u sv. Havla 1384-1387. Studoval na universitě v Bologni a Pádově, kde se stal doktorem kanonického práva. Po návratu čekalo ho povolání k vysokým důstojenstvím. Byl kanovníkem na Vyšehradě a jako arcijáhen Zatecký měl také místo mezi pražskými kanovníky. (Kanovníkem pražského kostela nebyl.) Arcibiskup ho učinil také svým jenerálním vikářem. Tak jako arcibiskup Jan z Jenštejna, byl Jan z Pomuku fanatickým zastáncem církevních práv a výsad, a předností církve před státem. Ve své funkci jenerálního vikáře potvrdil po smrti Kladrubského opata Racka, překotně, bez otázení se krále, nového opata Olena, začež uvalil na sebe hněv krále Václava IV., který již před tím podrážděn byl provokativním jednáním Jenštejnovým. Ve vzniklém konfliktu byl Jan z Pomuku 20. března 1393. ve večerních hodinách shozen s vltavského mostu. Mrtvola jeho po několika dnech na Františku nalezena a 16. května pohřbena na hradě pražském, u sv. Víta.

Časem počala se kolem osoby »doktora Johánka« tvořit legenda, jako by býval utopen, protože nechtěl králi Václavovi zpovědní tajemství vyzradit. V tehdejších bouřlivých a rozvířených dobách vzrůstaly legendy velmi rychle. Legenda byla nekritickými kronikáři zaznamenávána, při tom pak rok jeho utopení položen mylně na rok 1383. Konečně vývoj po stu až po stopadesáti letech dospěl tak daleko, že vedle historického »doktora Johánka« vyskytnul se druhý Jan a sice legendární, Jan Nepomucký, s pověstí svatosti a mučednictví utopený zpovědník roku 1383. Hájek z Libočan uvádí ve své kronice oba dva tyto Jany. Jest to mylným náhledem, že by to bylo jeho vymyšlením. Hájek již to tak našel. V dalším průběhu věci doktor a jenerální vikář Jan z Pomuku, utopený roku 1393. upadl v zapomenutí a na straně církevní pokračováno v glorifikaci Jana Nepomuckého, mučedníka pro zpovědní tajemství, utopeného r. 1383. Konečně na konci XVII. století

požádán byl Řím, aby tohoto Jana prohlásil za blahoslaveného a dále za svatého. Žádosti nebylo vyhověno hned, nýbrž teprve r. 1721. resp. 1729., když před tím podle předpisů církevního práva bylo do Říma referováno o potřebných zázracích. Za papeže Benedikta XIII. byl kanonisován. Jest otázkou, který z oněch dvou Janů byl prohlášen za svatého. Odpovídám: Jan legendární, umučený pro zpovědní tajemství. Doktor dekretu, Jan z Pomuku byl z blaho- a svatořečení přímo vyloučen, neboť v komisi v Římě, která byla pověřena vedením kanonisačního procesu, poukázáno bylo na okolnost, že nejen v r. 1383., ale také 1393. vyschla vltavská voda, v čemž na straně církevní viděli zázrak, mstící smrt Janovu. Tu Prosper Lambertini, pozdější papež Benedikt XIV., prohlásil na námítku o druhém vyschnutí Vltavy r. 1393., že ono vyschnutí mohlo se přihoditi v obou letech, tedy i při smrti doktora Johánka. Jest patrné, že kanonisační komise obírala se zřejmě jen legendárním Janem z r. 1383. a že nemyslela na doktora dekretu, Jana z r. 1393. Teprve když v polovici XVIII. století nalezena byla akta Jana z Jenštejna, kde děje se zmínka o násilné smrti doktora Johánka 1393., shledalo se, že římské kanonisační komisi přihodila se veliká nehoda. Thésis, že byl jenom jeden Jan a sice doktor dekretu Johan z Pomuku, a ten že zemřel a byl utracen r. 1393. pro potvrzení nového opata Kladrubského, zastával Jan Dobrovský a s ním pražský augustinián Eliáš Sandrik (rukopis Sandrikův nalézá se v kapitulní knihovně sv. Víta). S rozvojem vědeckého nazírání na dějiny rostl v našem národě stále počet odpůrců Jana legendárního, když na straně církevní snažili se rozpory přelknouti touto formulací: »Byl jen jeden doktor dekretu a jenerální vikář, utopený oficielně pro potvrzení opata Kladrubského, ve skutečnosti však vlastně pro nevyzrazení tajemství zpovědního poněvadž se o této věci nesmělo za panování krále Václava psáti.« Jisto jest dále, že kult Jana Nepomuckého měl zatlačiti kult mistra Jana Husa, ba, že měl zastíniti i starodávnou úctu patrona země české, svatého Václava, jehož vážnost se ovšem jesuitsky orientovaným katolíkům pro jich záměry nehodila. Úcta Svatojánská byla násilím českému lidu vpravována. Tak na Jičínsku popraven byl Tomáš Svoboda, myslivec, 1729. pro rouhání se novému světu.

Také císařovna a královna Marie Terezie nešetřila Marie Terezie, všech prostředků k úplnému vyhlazení víry evangelické. Nastalo věznění, odvádění k vojsku, tělesné trýznění, a násilné přestěhování do Sedmihradska všech těch, kteří ještě tehdy nedovedli zapomenouti na drahou víru svých otců v smutných těchto dobách duševního útisku, tak vzdálených již časům bývalé náboženské svobody. Od zrušení řádu jesuitského r. 1773. polevilo však poněkud pronásledování, neboť bylo patrné, že všechny ty mandáty a persekuce nemohou vyhladiti evangelické vědomí mezi lidem. Udržovaly je neustále ještě při životě tajné schůze, konané v lesích a ve sklepeních, rodinná podání a zkazky, s nebezpečím života spojené návštěvy kazatelů, hlavně

z Německa (Norimberský kupec Kiessling v Alpských zemích!), a přinášení náboženských knih, jež jako vzácný poklad tajně po domech ukrývány. Tak Aš, Sorg a Neuberg, v držení hrabat Zedwitzů, jejichž obyvatelstvu, téměř úplně evangelickému, zaručena byla svoboda víry a vlastní konsistoř, i když území toto dostalo se r. 1775. jako lenní panství koruny české pod bezprostřední moc českého krále. Také v Terstu byla císařem Karlem prohlášena úplná svoboda víry z důvodu podpory námořního obchodu tohoto města a ve Slezsku vymožená byla švédským králem Karlem XII. v některých krajích úplná náboženská svoboda, smlouvou Altranštadtskou r. 1707. na císaři Josefu I., jež byla později za peněžitou půjčku ještě rozšířena (stavba »kostelů milosti«), i na Těšín, kde se po odtržení Slezska v r. 1749. nalézala vlastní konsistoř. Také v Haliči byly po jeho připojení k Rakousku r. 1772. ponechány v klidu některé tamní církve evangelické.

Patent
toleranční.

2. Toleranční patent. Konečně zasvitlo slunce svobody všem evangelíkům v Rakousku tolerančním patentem císaře Josefa II., proniknutého osvícenými a snášenlivými ideami, jež se počaly tehdy před velkou revolucí francouzskou uplatňovati vždy více v duchovních proudech Evropy. Patent vydán byl dne 13. října r. 1781. a nebyl ojedinělý. Již dříve předcházelo mu r. 1780. zrušení náboženských komisí a patentu Ferdinanda II. z r. 1627., jenž byl před tím několikráte potvrzen, naposledy r. 1778., dále též zrušení nuceného přesídlení do Sedmihradska. Patentem bylo evangelíkům povoleno stavěti chrámy, modlitebny a zakládati školy, dále zřizovati vůbec samostatné sbory všude tam, kde se nejméně sto rodin čili pět set duší k některému vyznání, patentem označenému, přihlásí. Modlitebny směly však býti rázu toliko domů soukromých, bez věží a zvonů a s postranním vchodem. Evangelické vyznání nemělo býti dále na závalu při skládání přísahy, úředně platné, propůjčování služeb neb úřadů, nebo ve vojenském povolání. Některé výhody (vedení matrik, štolní poplatky) nebyly však evangelickým duchovním přiznány, a také vyznání českobratrské nebylo patentem povoleno, z bázně před hrozícím oživením národní myšlenky. Provádění patentu nedělo se ovšem všude hladce a jednotně, než přes to přivítán byl patent tajnými evangelíky s velkým nadšením. Ihned vznikaly sbory se škclami po

210

celé říši. Přihlášení náleželi téměř vesměs k stavu selskému. Němci dávali se hlavně k vyznání luteránskému, kdežto v Čechách a na Moravě uplatnilo se, až na malé výjimky, učení reformované. Většina sborů vytvořila se v r. 1782. a 1783. Zprvu byla veliká potíž o kazatele. První kazatelé přicházeli k Němcům z Německa, k Čechům z Uher (Slovenska). Byli to nejdříve většinou kazatelé (pastoři) luteránští, kteří zaváděli obřady, jež se však nesetkávaly u Čechů s oblibou. Žádali tudíž za kazatele jiné, reformované, kteří přišli potom z Uher. Luterští duchovní musili někde vůbec ustoupiti, jinde došlo k roztržení sboru. V prvních třech letech bylo v celé říši, kromě Uherské poloviny, něco přes 70.000 evangelíků; sborů se školami bylo zřízeno v téže době 106. Na žádost reformovaných kazatelů byli také ustanoveni pro evangelickou církev superintendenti, jimž ku pomoci dání se nio ř i. Vrchní správu měly od r. 1785. dvě konsistoře, pro každé vyznání zvláště, pod společným katolickým předsedou právníkem. Augšburská konsistoř byla do Vídně přenesena z Těšína.

Dlouho a násilně potlačovaná svoboda smýšlení náboženského, zvláště evangelického, vedla též, jako v Rusku, ku vzniku četných blouznivých nebo i výstředních sdružení náboženských. Byli to zejména »deisté« ve východních Čechách a na Pardubicku. Sami se zvali »A b r a h a m i t y« nebo »I s r a e l i t y«, a zavrhovali Nový Zákon, víru ve Trojici Boží, přijali některé židovské obyčeje mimo obřizku, věřili však v Boha a nesmrtelnost duše. Starým husitským blouznivcům byli příbuzní A d a m i t é, již dle jména obviňováni z odporných prestopášností, sami se však chlubíce vnitřním osvícením. Církvi a slovem Božím pohrdali. Lidem byli pro popírání náboženských pravd zváni neznabozi, N i c o v é nebo B e r a n i. U Vysokého Mýta objevili se t. zv. A r i á n i se svým biskupem Valentou z Vraclavě u Vysokého Mýta. Vláda pronásledovala tyto sektáře, dala je tělesně trestati nebo do Uher odvážeti. Zvláštní, Chiliastům a Adventistům poněkud příbuznou sektu byli M a r o k á n i, jež s vírou očekávali příchod »krále Marckánského« a zavedení stavu blaženosti.

S osvíceným snažením Josefa II. souvisel též jeho reformní poměr k církvi římsko-katolické. Císař usiloval totiž zbaviti ji závislosti na papeži a podříditi ji zemským biskupům způso-

Blouznivé
sektý.

Josef II.,
reformátor
katolický.

bem, o jaký bylo se již před tím pokoušeno v Německu, avšak s nezdarem pro odpor samotných tamních biskupů. V důsledku tohoto snažení zostřeno bylo t. zv. »placetum regium«, t. j. že bez schválení panovníka nesmělo býti žádné papežské nařízení v zemi publikováno. Zrušovány četné kláštery, z jejichž jmění zřízen náboženský fond (náboženská matice) a ustaven v Praze císařský generální seminář k výchově světských duchovních. Řádcem v těchto pronikavých reformách byl císař hlavně kancléř K u n i c. Z novot Josefových vznikala ve výchově duchovenstva nová doba a z generálního cís. semináře vycházelo pak josefinské, svobodomyslné duchovenstvo, na jehož názorovou orientaci nemálo působily též otřesy revoluční z blízké Francie. Svými smělymi plány vzbudil ovšem císař proti sobě vážný odpor, hlavně biskupů, a sám papež Pius VI., marně ovšem, zavítal do Vídně, aby císaře pohnul k ústupkům, k nimž byl Josef II. na nátlak úřednictva ke konci své vlády přece jen přinucen. Tolerančního patentu však neodvolal.

3. Císařský patent Františka Josefa I. Za nástupců Josefových v prvním desetiletí 19. století nenastala v náboženských poměrech církve evangelické v bývalém Rakousku žádná podstatná změna. Do r. 1848. trvala pouhá tolerance, nebyla však ani v praxi šetřena v té míře, jak toho zamýšlel Josefův edikt, neboť docházelo jak se strany císařské, tak se strany úředníků, k různým zákrokům v neprospěch evangeliků, což souviselo zřejmě s absolutistickým útlakem hlavně vlády Metternichovy. Školy evangelické byly na př. postaveny pod dozor katolických děkanů, vydán zákaz prodeje a rozšiřování biblí a zaváděno — za Leopolda II. — nucené svěcení římsko-katolických svátků. Revoluční vítr let osmačtyřicátých zadul ovšem i do těchto nemožných poměrů. Církve evangelické nabývaly větší volnosti. Z podnětu Samuela Nagyho, superintendenta ve Vanovicích, podán byl ke konci r. 1848. říšské radě pamětní spis s požadavky, vyplýnulými z poradního sjezdu evangelických poslanců církví v srpnu r. 1848. Žádána byla hlavně úplná rovnoprávnost a neodvislost církve od státu. V odpověď na toto memorandum vydalo pak ministerstvo dne 30. ledna 1849. provisorní nařízení s četnými výhodami pro evangeliky. Úlevy tyto byly pak prohloubeny a doplněny zákonem ze dne 4. března r. 1849., jež prohlásil císař František

Pamětní spis
r. 1848.

Provisorní
nařízení.

Zákon ze dne
4. III. r. 1849.

Josef I. na základě usnesení rady Kroměřížské. Tímto stěžejním zákonem byla udělena zásadní svoboda víry všem církvím státem uznaným, spolu s právy veřejného jejich náboženství a samosprávy. Následoval pak nový pamětní spis, podaný ministerstvu shromážděním superintendentů a důvěrníků, svolaným vládou v červenci téhož roku do Vidně, v němž obě církve evangelické; dle vyznání rozdělené, později však spojené, vystoupily zejména s požadavkem zrušení konsistoře, povolení zřízení presbytero-synodálního a ustanovení říšské církevní rady, volené synodou. Avšak vyhovění těmto požadavkům nepřicházelo zatím dlouho, vlivem politických poměrů, jež se po vítězném zdolání revoluce v Čechách, Vídni a Uhrách, dostaly opět do vleku zpátečnictví, za reakční éry Bachovy neblahé paměti.

4. C í s a ř s k ý p a t e n t z e d n e 8. d u b n a 1861. Na čas se zdálo, že nepříznivý stav evangelickým a jiným církvím se opět vrací, zvláště sjednáním konkordátu s Římem r. 1855., podle něhož církev římsko-katolická byla prohlášena opět ve státní zvláštní. Liberální názory josefinismu byly potlačovány, Jesuité se opět směli vrátiti do Rakouska a evangelické církve pocítily novou nepřízeň. Teprve neblahé události, jež postihly Rakousko na poli válečném a diplomatickém, přispěly k příznivějšímu obratu. Po prohrané válce roku 1859. povolala vláda po prvé za předsedu obou konsistoří evangelika a r. 1860. podaly konsistoře návrh ústavy, pro obě evangelické církve společné. Dne 8. dubna r. 1861. byl prohlášen císařský patent a dne 9. dubna prozatímní církevní zřízení, jež se ovšem dosti závažně uchylovalo od prání obou církví z roku 1849. a od požadavků konsistoře z r. 1860. Tímto císařským patentem zaručena byla evangelickým církvím: úplná rovnoprávnost ve všech směrech, svoboda a veřejnost vyznání, samospráva církevní, kostely s věží i zvony, názvy: církev, chrám, farář, farní úřad (na místě dosavadních pojmenování: passtorát, pastor, modlitebna), správa matrik, občanská i politická práva evangeliků, zrušení všech dávek katolické církvi, zřízení spolku Gustav-Adolfského. Současně byla k o n s i s t o ř p r o m ě n ě n a v e v a n g e l i c k o u c í r k e v n í r a d u, jmenovanou vládou, a následovalo povolení roční peněžní dotace podpůrné (paušálu) evangelické církvi. R. 1864. zasedaly první generální synody

Konkordát
1855

Národní jazyk.

zvláště, pčtom však sjednoceně. Z jejich usnesení vyšlo pak opravené zřízení z r. 1861., jež bylo stvrzeno r. 1866. Náboženská svoboda, tímto patentem pojištěná, byla dovršena ještě svobodomyslnými »Májovými« zákony ze dne 25. května r. 1868., jež se týkaly poměrů práva manželského, školských a mezikonfessijních. Mnoho evangelických škol zaniklo však v důsledku těchto zákonů ustálením instituce obecných škol, jež jako takové existovaly dotud jen dle jména.

Od této svobody obrátila se pozornost opět na vnitřní vývoj a formulování vzájemného bližšího poměru mezi oběma evangelickými církvemi. Synody z r. 1871. se již nesjednotily a pracovaly odtud vždy odděleně. Usnesení reformované synody z téhož roku, jež čelilo ku zřízení samostatné církve českomoravské, nebylo potvrzeno. Taktéž nebylo r. 1889. přijato v Čechách uznané »Čáslavské zřízení«, jež usilovalo o důsledné provedení zásad presbyterosynodálních, zprvu přijaté, avšak r. 1883. odložené. Na místě toho bylo r. 1889. oběma synodami přijato zřízení jiné, jež bylo vrchní církevní radou vypracováno z podnětu císaře a vlády a předloženo staršovstvům. Zřízení toto, jež došlo schválení r. 1891., pojednává o volbě superintendentů a seniorů na konventech, což však církev augšburského vyznání zamítla. Podle tohoto nového zřízení rozdělena byla církev na farní sbory, senioráty a superintendence. V ústavě těchto tří instancí, opakuje se vždy s širší obměnou vliv tří činitelů, jimiž v intenci nejnižší (farní sbor), jsou: farní úřad s farářem, presbyterstvo a širší zastupitelstvo, event. celá obec. Za Rakouska řídila evangelickou církev v Předlitavsku vrchní evangelická rada vyznání augšburského a helvetského, jež jako úřad státní byla jím dosazována, synodální výbory a generální synoda, což jest ovšem v širším měřítku opakované zřízení základní. Usnesení synodální měla zapotřebí schválení panovníkova.

Až do světové války a změny politické konstelace v jejím důsledku, neměly ani v Čechách úspěchu snahy po sjednocení církví evangelických, zastávané zejména mladšími svobodomyslnými proudy v církvi luteránské. Roku 1883. uznala reformovaná synoda jednomyslně II. helvetskou konfessi z r. 1566. a heidiberský katechismus z r. 1563. Před válkou měla augšburská církev v Čechách asi 73.000 věřících, reformovaná o něco více (76.000).

Kromě těchto dvou církví byla v Čechách již církev »obnovené Jednoty bratrské« (Ochranovské), založená r. 1870 a státem uznaná r. 1880. Měla asi 1000 členů. Vedle církve bratrské měly v Čechách, na Moravě i jinde před válkou již sbory bezkonfessijní (státem neuznané) církve: svobodná církev reformovaná (asi 2500 duší), Baptisté a Methodisté (pouze asi 300 věřících).

5. Evangelické missie. S rozvojem námořní moci evangelických států, hlavně Belgičanů, Holanďanů a Dánů, počala se uplatňovati misijnářská činnost evangelická i v oněch zámořských zemích, jež byly dotud monopolem misijnářů katolických.

První významnější podnik misijní vznikl v Anglii za Cromwella založením »Společnosti pro rozšiřování evangelia« v Nové Anglii r. 1648., z níž se potom vyvinula dodnes trvajicí »Společnost pro šíření evangelia«, od roku 1701. V Německu dal vznik misijnímu snažení Pietismus a misionářskými pracemi vyznamenala se hlavně Bratrská církev v Ochranově (Herrnhutští), od r. 1732. V západní Indii, pak v Gronsku, obou Amerikách a v Africe. Naproti tomu misie katolická, jež jest svěřena od r. 1622. založené papežské »kongregaci pro rozšiřování víry«, měla dny své slávy daleko dříve v souvislosti hlavně se španělskými výboji v 16. století. Největší rozkvět misii nekatolických náleží teprve 19. století. (Společnost Baptistská, Londýnská misijní společnost). Činnost nejrozličnějších misionářů pronikla pomalu celým zámořským světem a často byla skropena krví misionářů i pokřtěných, hlavně v Číně za povstání Ichetuanců (t. zv. Boxerů) v letech 1889.—1900. Výsledek misii zůstává však celkem mizivý přes nesmírný náklad a četné oběti. Zejména v Číně připadne na př. mezi domorodci sotva jeden křesťan na 6—7000 ostatních jinověrců, s římskými katolíky není to ovšem o nic lepší. S naprostým neúspěchem potkává se činnost misionářská mezi Mohamedány a spíše se daří její úsilí u Židů.

Tak v jižním Rusku vznikla (v Kyšiněvě) žido-křesťanská, smíšená církev z podnětu pokřtěného židovského advokáta Josefa Rabinoviče, od roku 1882.

S misionářskými snahami mezi pohany jde ruku v ruku i misie vnitřní, jež zakládá jesličky pro útlé děti, stavi sirotčince, ústavy pro zpustlou mládež, nemocnice a asyly pro zpustlé ženy, chudobince, noclehárny a pod. ústavy nejrozličnějšího druhu, často za štědré podpory bohatých jednotlivců, hlavně v Anglii a severní Americe.

6. Spolky. Významnou stránkou charitativní a všeobecně nábožensky podpůrné činnosti církvi evangelických jsou snahy některých společností, ku zvláštnímu účelu založených. Je to zejména »Britická a zahraniční společnost biblická«, krátce »Biblickou společností« zvaná. Založena byla r. 1804. z podnětu walleského faráře Tomáše Charlesa (čti Čarlsa) v Londýně. Vydala Písmo svaté již asi ve 400 řečích a nářečích, (též české bible, dříve v Halle tištěné), téměř ve dvou stech milionech výtiscích. (Za jediný rok 1901. na př. vydala přes 5,000.000 biblí, nebo aspoň samostatných částek Písma.)

U příležitosti dvoustaleté památky smrti krále švédského Gustava Adolfa, založen byl r. 1832. spolek Gustav-Adolfský, jenž pečuje hlavně o nemocné kazatele a učitele, jejich pensi, vdovy a sirotky po nich, a to v Německu i v zahraničí.

Jinou mezinárodní společností dobročinnou, po válce též v Českoslo-

venské republiky se uplatňující, jest Armáda Spásy, r. 1865. v Londýně prvním svým generálem Boothem založená, dále »Spolek Boží pokladnice«, Evangelický svaz a Evangelická aliance, založená v Londýně r. 1846., jejímž účelem jest sdružení evangelických církví všech zemí a vyznání, k sesílení, rozšíření a obhájení avenglického učení.

7. Sekty. Některé zvláštní společnosti nebo sekty, jež vznikly na půdě církve evangelické, nabyly samostatného významu. Jsou to zejména t. zv. Kvakeři (čti Kvékři), zvaní též »Společnost přátel«. Sekta tato byla založena v Anglii obuvníkem Jiřím Foxem r. 1647. a obnovil ji admirálův syn William Penn (r. 1718). Rozmohla se hlavně ve Spojených státech. (Pensylvanie s Filadelfií.)

Zavrhuje kazatelství, svátosti, zpěv chrámový, přísahu, službu vojenskou a nad Písmo klade význam vnitřního osvětlení. Vnitřní toliko smysl Písma uznávají dále Svedenborgiáni, čili »Církev Nového Zákona«, založeni r. 1743. Imanuelem ze Swedenborgu, visionářem, obcujícím s duchy zemřelých. Obnoviteli staré víry Chiliastů jsou Darbysté; původní apoštolskou soustavu církevní, avšak s kněžovládou a bohatou liturgií, pěstují Irvingiáni.

Do historie Spojených Států zapsali se významně »Svatí soudného dne«, čili Mormoni, vznikli v letech čtyřicátých minulého století, kteří vytvořili bohatou obec ve státě Utahu, v postaveném jimi městě »Sal Lake City« u jezera solného. Novodobými Arianci byli t. zv. Tajpíngové v Číně, kteří se v první polovici 19. století velmi zmohli a způsobili konečně hrozné povstání, po nich tajpíngské zvané (1851—62), jež zavinilo prý smrt 50 milionů lidí a jim též přineslo vyhlazení.

8. Protestantské proudy v Německu ve století 19. Politováníhodné spory v luteránské církvi německé v 16. století vedly posléze k vítězství přísně orthodoxní strany luteránské a k potlačení směru Melanchtonova. Základem pravověrnosti stala se pak symbolická kniha »formule svornosti«, jejímž vlivem rozmohlo se v německém luteránství spíše bezduché ctění litery, bez valné účasti citových vznětů a lásky. Této mrtvé formulí víry čelily zejména snahy stoupenců faráře Filipa Jakuba Spenera, (1635—1705), kteří přijali název pietistů, t. j. křesťanů, jichž náboženství hlavně zbožnými city se projevuje, jenž jim byl zprvu hanlivě přisuzován. Než z Anglie a Francie rozšířil se v 18. století opět prázdný, nevěrecký racionalismus, opírající se o materialistickou a neznabožskou osvětu, a nabyl v Německu váhy hlavně za podpory novotáře krále pruského Fridricha II. Z těchto vlivů vznikl pak v německém bohosloví rozumářský (rationalistický) směr, jenž zachoval sice tři základní idee Boha, ctnosti a nesmrtnosti, ale prohlašoval jinak supranaturalismus, (t. j. zásadu, že jest proti rozumu, co se nad rozum a přirozenost vynáší), za nemožný. V té době provedena byla r. 1817. pruským králem Fridrichem Vilémem III. (reformovaným) unie obou evangelických církví, jež měla však ráz toliko zevnější, nikoliv vnitřní. Z odporu k unii vznikaly od r. 1832. přísné luteránské sbory a unie neposloužila zvláště církvi reformované, jejíž četné sbory zanikly v luteránství. Reformátorem hlubší vědy

bohoslovně stal se původce několika bohosloveckých škol Schleiermacher (r. 1834), kdežto školy protivné (v Tubinkách David Strauss, podobně ve Francii autor »Života Ježíšova« filosof Renan) počaly na obsah bible nahlížeti jako na pouhou pověst. Následovala opět hlubší a ušlechtilější reakce, avšak celkem před válkou podobné spory (též o zřízení a učení) v Německu ještě se neurovnaly.

38. Českobratrská církev evangelická.

Dávný plán spojení evangelických církví augšburského a helvetského vyznání, jenž byl zvláště v zemích českých v posledních desítiletích před světovou válkou cpět a opět uplatňován, mařen byl za Rakouska vytrvale nepřizní vládních kruhů a jejich vlivů, jež se obávaly tohoto významného posílení náboženské myšlenky, pramenící ze vzpomínek na dny předbělohorské, na nezapomenutelnou činnost a slávu Jednoty Bratrské.

Když se však 28. říjnem roku 1918. rozpadla zcela zpuchřelá a nenáviděná moc Rakouska a prohlášena republika Československá, pospíšili si čeští evangelici z Čech, Moravy a Slezska uskutečniti starý svůj záměr a navrátiti se k víře svých předků. Již 17. a 18. prosince téhož roku svolán byl do Prahy mimořádný generální sněm církevní, jenž jednomyslným usnesením prohlásil církev evangelickou obou vyznání za sloučenou a dal jí název Českobratrská církev evangelická. V základních a zásadních ustanoveních zdůrazněn zejména bezprostřední návrat a navázání na reformaci husitskou, církev podobojí a Jednotu Bratrskou. Tomuto svému rozhodnutí dala pak nová církev tím, že podle odkazu, v Komenského »Kšaftu« obsaženém, prohlašuje se trvale za jednotnou. Základem jejím má býti nadále evangelium, české vyznání z r. 1575., majestát Rudolfův a Bratrské vyznání z roku 1662., jakožto poslední vyznání víry církve českobratrské. Nově zvolený výbor měl prozatím vykonávati funkce dřívější vrchní rady a usnesena ustanovení, týkající se církevní ústavy. Dne 22. listopadu r. 1919. schválena tato usnesení presidentem Masarykem, načež návrh nového církevního zřízení, zvláštní komisí vypracovaný, předložen církevním orgánům (sborům, seniorátům a superintendencím) k úvaze a event. návrhům. Dne 21. února

Církev
českobratrská
evangelická.

1921. sešel se pak generální synod Českobratrské církve evangelické v Praze, jímž církevní ústava vypracována s konečnou platností.

Podle nové této ústavy spravuje se církev zásadami presbyterně-synodními. Správa jest odstupňována třemi útvary: sborem místním, seniorátem a sborem povšechným, jenž zahrnuje v sobě celou církev Českobratrskou. Těmto třem útvarům odpovídají též zvláštní správní orgány; sbor: zastupitelstvo, presbyterstvo a duchovní správce čili farář; seniorát: shromáždění či konvent, seniorátní výbor a konsenior; sbor povšechný: generální synod, jeho výbor a církevní senicr. Senicrátů ustanoveno nyní dvanáct. Zvolen též synodní výbor o šesti členech a vymezena pravomoc jeho, předsedy, církevního seniora a jeho náměstka. Usneseny též stanovy pro sbory diasporní a odhlasováno založení ústřední pokladny. Usneseny dále jednací řády pro senicrátní konventy a synod generální, jakož i studijní řád pro bohoslovce Husovy fakulty a pro výchovu jáhnů. Vyučování na církevních školách uvedeno v souhlas se státními školními zákony. Desavadní superintendentury byly však zrušeny. Evangelíci na Slovensku setrvali při vyznání augšburském, zorganizovali se však více národnostně, zvolivše si dva slovenské biskupy. Navázány byly s nimi přátelské styky, jakož i s několika kalvínskými sbory v Podkarpatské Rusi. Také evangelíci němečtí zorganizovali se v republice na podkladě národnostním, setrávající při rozdělení obou vyznání. V jejich čele stojí církevní president. S novým životem rozmnožily se též styky se zahraničními sesterskými církvemi, až v Americe, a s potomky českých exulantů v Pruském Slezsku, Polsku a jinde. Také cizina sama počala se živěji zajímat o náboženské otázky v naší republice, a zvláště američtí Čechové vyslali do naší vlasti některé vynikající kazatele, aby alespoň částečně bylo tak odpomoženo nedostatku jich u nás. Také Methodistická církev počala v republice missijní práci a Ochranovští, Jednota Českobratrská (kongregační), a Bratrská Jednota Chelčického rozšířily svou, již před válkou započatou činnost. Na poli sociálně-náboženském ujal se práce zejména »Světové svazy mladých křesťanských mužů a žen« (Y m c a a Y w k a) a A r m á d a s p á s y. Taktéž však Českobratrská evangelická církev neustala v sociálním a lidumilném chledu ve své

činností, pokud tomu její skrovné prostředky dovolují. Místo Gustav-Adolfského spolku pečuje u nás v jeho intencích samostatná Jeronymova Jednota a Pensijní fondy farářské a kazatelcvdovské.

Církevním snahám a podnikům pomáhají církevní časopisy: Hus, pro otázky náboženské a církevní, Kostnické Jiskry, Husův Odkaz a j. Ochránovští vydávají Bratrské Listy, Kongregační Jednota br. »Světlo«. Také Slovensko má čtyři časopisy tohoto druhu. S přispěním biblické Společnosti tiskne se Písmo svaté a též jinak vydávají se postily, zpěvníky a podobné.

39. Reformační snahy v církvi katolické v Československu; vznik a vývoj církve československé.

1. Úvod. Osvícenské, svobodomyšlné a obrozené proudy století 19. počaly v zemích českých působiti i v samém středu církve římsko-katolické, jež věrna svým staletým konservativním principům dovedla jim vítězně čeliti, jen pokud se mohla opřiti o světskou autoritu a sílu rakouského státu. S pádem této jediné a hlavní opory utrpěly povážlivý otřes i její skostnatělé zpátečnické řády, a tak s vítězstvím a cbrodou nového státu československého, jenž jest, aneb se snaží býti pokračovatelem prvotních husitských a českobratrských ideí, zrodil se nutně nový útvar na pcli katolicismu, C í r k e v Č e s k o s l o v e n s k á.

2. H a v l í č e k. První fáse boje o obrození náboženství a církve katolické objevují se u nás v určité a systematické formě již u Karla Havlíčka Borovského. Starost o trvalé zajištění národní svobody a samostatnosti musily Havlíčka nutně vésti i k přemýšlení o věcech církevních a náboženských. Po uvlnění absolutismu politického bylo třeba pomýšleti na odstranění jeho podpory: absolutismu církevního. Revcluce politická vyžadovala tudíž, podle správného postřehu Havlíčkova, řešení i církevní a náboženské otázky. Havlíček uznával pouze dvojí náboženství: pravé, při němž veřejné vyznávání souhlasí s hlubokou vírou srdce — a nepravé, jež pouze na venek se vynáší.

Havlíček.
Borovský..

Srdci však nelze poroučeti, a proto nutiti někoho k náboženství jest bláhové a nesmyslné. S tím souvisí i otázka tolerance a šetření cizího přesvědčení, jež spočívajíc v srdci, zakládá vlastně pro každé individuum náboženství zvláštní. Nejsmutnější ukázkou všeobecného sbeectví, jako zla, jež ani před nejintimnějšími city člověka se nezastavuje, jest v dějinách lidstva tak častý úkaz zneužívání náboženství osob jiných, k sbeckým a podlým účelům falešných náboženských fariseů-svatoušků. Proti takovým »nábožným mužům« čelily právě Havlíčkovy »Epištoly Kutnhorské«. Nechceme řešiti otázky, zda jest Havlíček veskrze původcem ideí, v nich hláсанých. Příliš odborný a do hloubky jdoucí jejich ráz v podrobnostech druhu nejrozmanitějšího napovídá spíše pravdě, že Havlíček použil zde pouze svého nevyratelného pera a bystrého ducha, aby ve vhodnou formu oděl odborné názory některého anonymního kněze, jenž sám s nimi před forum tehdejší veřejnosti vystoupiti nemohl. Skvělým a spolu ironickým způsobem apocryfuje Havlíček ve svých Epištolách šalbu a zvrácenosti katolického kleru a církve. Již Havlíček hlásá zde přirozeně jako jedincu pomoc pro obrození náboženského ducha v lidu úplnou toleranci a odluku církve od státu, a odsuzuje všechny kněžovlády na celém světě stejně, a tvrdí, že žádné, ať pchanské či křesťanské hierarchii nezáleželo nikdy tak mnoho na náboženství samém a pravém blahu lidstva, jako na světském panování a všech jeho výhodách bohatství a moci. Kněžství nemá býti podle Havlíčka živností, nebo dokonce řemeslem.

Své reformní požadavky na poli církevním, od nichž, mezi jinými, doufal dosíci sjednocení českých evangeliků s církví katolickou, formuluje tudíž Havlíček takto:

1. Zavedení národního jazyka místo latiny do liturgie a církevního života vůbec.

2. Omezení moci hierarchie jejím zdemokratiscváním (zřízení synodu a volba biskupů lidem — věřícími — samým).

3. Zrušení kněžského bezženství, jako proti přirozenému řádu čelícího a ke kastovnictví vedoucího.

4. Reforma církve a školy, kterou Havlíček velmi důkladně promyslel a propracoval.

Volání Havlíčkovo musilo ovšem zůstatí marným, neboť stavěl své reformní snahy toliko na jedné církvi, do níž zamýšlel

seskupiti i usmířené evangelíky, a domníval se příliš nadějně, že by reformy tak pronikavé mohly se uplatnit v rámci katolické církve, myšlenkám podčbným již z principiální své povahy protivné, aniž by tím zrušily vlastní její svěbytnost a zvláštní existenci.

3. N á h l o v s k ý. Havlíček mohl jako laik mluvití svobodně, podléhaje jen světské spravedlnosti, hůře bylo však osvěceným a po reformách toužícím kněžím, jež štvála, horší moci světské, moc církve římsko-katolické, platící tehdy nejvíce ve zpátečnickém Rakousku. Jednou její obětí jest Dr. F r a n t i š e k N á h l o v s k ý, kněz římsko-katolický, neohrožený bojovník reformního hnutí, církevního v letech osmačtyřicátých minulého století. Narodil se r. 1807. v Sýkořicích u Turnova. Studoval v Jičíně, pak v Praze filosofii a teologii v Litoměřicích; vysvěcen byl r. 1830. Stýkal se s předními literáty obrozenecké doby tehdejší (děkan libuňský Antonín Marek) a věhlasným filosofem-bohoslovcem Bolzanem, s jehož ctiteli a žáky přilnul po jeho příkladu, k bádání bchoslcveckému. Od roku 1839.—1848. byl praesesem Vendického (lužického [v nynějším Sasku]) semináře v Praze, a účastnil se ke konci pilně tehdejšího politického ruchu (v r. 1848. za revoluce byl členem Národního Výboru), což mu ovšem vzbudilo nepřízeň vyšší hierarchie. Hlavně však vládnoucí církevní kruhy popudil proti scbě Náhlovský tím, že svolal za reformačním účelem dvě porady duchovních a jejich porady uveřejnil tiskem. Základními požadavky, na nichž se tyto schůze usnesly, byly:

Náhlovský.

I. Jest nutným, možným i snadným, aby povolání (osoby duchovní) směli veřejně a svobodně mluvití o církevních záležitostech.

II. Věci, o níchž podle Náhlovského mělo by se veřejně a volně mluvití, jsou: 1. Především veřejně vyznání duchovních, pak 2. o náboženství vůbec a o katolicismu zvláště podávati zdravé, t. j. pravé a jasné pojmy, 3. třeba mluvití o některém učení, o tom neb onom, zařízení a obřadu, 4. o liturgii, 5. o církevním jmění, 6. o zlepšení situace chudých duchovních a kostelů, též o rozmnožování menších i větších osad duchovních (far i biskupství, požadavek českého kardinálství v Římě), 7. o obnově metropolitního svazku v Čechách, o svobodné volbě

církevních představených a o synodách, 8. o církevních školách a ústavech, 9. o církevní kázni (pocstu, almužnictví, modlení).

III. Třetí požadavek zdůrazňoval prostředky, jimiž by bylo možno těchto věcí docílit, totiž časopis a pravidelné konference. — Takový byl program oněch dvou shromáždění, jež se sešla 18. a 22. května r. 1848. ve Vendickém semináři, k nimž se dostavilo na 40 duchovních z Prahy. Spisek, jež vydal Náhlovský o těchto poradách, přijat byl i v cizině od katolických kruhů příznivě. Nechybělo však časopisů, které roztrušovaly o Náhlovském nestudné a lživé zprávy, od kteréhosi podezříváče z Prahy. Než nezdařená revoluce svatodušní v Praze zmařila plány Náhlovského. Tajně i veřejně byv u biskupů osočován, zatčen byl posléze Náhlovský jako spiklenec a po 3 týdny držen ve vězení. Největší nátlak činili němečtí biskupové na shromáždění ve Würzburgu, kteří vynutili hrozbami Římem na saském biskupovi Ditrichovi, že Náhlovského ještě téhož roku z úřadu jeho v Lipsku sesadil a přeložil jej do Drážďan. Stísněn nepříznivými poměry, musil Náhlovský toto místo přijmouti. Těžce se loučil s vlastí a trvalá melancholie zvrhla se brzy v těžkou chorobu, jež se nezlepšila, ani když dostal se Náhlovský konečně do vlasti, a již podlehl posléze, dán byv na odpočinek, v Jaroměři u svého bratra Jana v 46. roce svého věku.

Přišla doba zápasů mezi vzrůstajícím se racionalismem (rozumářstvím), jež přináší pochybování o víře — a přísným římsko-katolickým konservatismem. V tuze po spravedkování vznikl směr třetí, jež sice hodlal se přidržovati pevně katolických dogmat, avšak tam, kde je to možno, chtěl jíti v cítění a výkladu náboženství s pokrokem věd reálních, zvláště přírodních. Tento směr jmenuje se katolickou modernou.

4. M o d e r n i s m u s (Katol. moderna). Čas od času pěstovány jsou snahy vedoucí a nesoucí se k tomu, aby souhlas zjednan mezi učením církve a současnou kulturou i názory životními. Tak v stcl. 18. byl F e b r o n i a s m u s se spisy: »O zákonitěm právu papeže«; v Rakousku Josefinismus atd. Krátce řečeno, to studené a nelidské chtěli udělati krásnějším a lidštějším. Modernismus jest tedy hnutí, které chce v oficielním křesťanství a v životě církevním uplatňovati zásady moderní, kulturní, životodárné.

Modernismus jest dvojí: theoretický a praktický.

1. Modernismus chce vědu a vymoženosti moderní vědy uplatnit v dogmatice a zejména biblistice pracovat k tomu, aby nebylo rozporu, ale všude vládl soulad a harmonie.

2. Jiná zásada modernismu jest politicko-sociální touha po křesťanské demokracii, která chce se uplatnit v moderním životě a dnešní civilizaci tím, že chce odstranit z kázně a života církevního to, co je nelidské neb méně lidské.

Zemí, kde modernismus nejvíce zakořenil, jest Francie. Když theologická fakulta byla vyloučena z universit, založili si r. 1875. Francouzi svou fakultu, zvanou: Institut catholique. Již svou existencí byl ten ústav nucen, aby užíval při bádání svém method vědeckějších, než dosud se dělo. Na tomto Institutu byl pověřen prof. D u c h e s n e vyučováním dějin náboženství. Duchesne ovládl plně vědeckou methodu, ale aby se nedostal do rozporu s učením církevním, psal výhradně o látkách, kde se více neb méně nemohl střetnouti s dogmatikou. Ale přece rozvrátil církevní legendu o apoštolských světcích církve francouzské. Žákem Duchesnovým byl největší, nejhlubší a nejdůslednější modernista, náboženský historik abbé A l f r e d L o i s i. Byl Assyriologem, hebreistou, perfektním znalcem a překladatelem písem. V r. 1890. katolická Francie jest u jeho nohou. Byl profesorem na »Institutu catholique« a očekávalo se kardinálské pro mladistvého Loise.

V tu dobu s ním působící d'Hulste Elis vydal pojednání, kde doproučí, aby Starý Zákon po stránce historicko-vědecké nebyl pokládán za neomylný. Alf. Loisy byl viněn, že nejen spolupracoval, ale že inspiroval dílo to a papež Lev XIII. vydal encykliku, kde prohlašuje slavnostně, že církev trvá neochvějně na neomylnosti Starého Zákona ve smyslu výnosu sněmu Trientského. Nutno připomenouti, že Lev XIII. při své diplomatické úskočnosti byl v dogmatice i biblistice největším reakcionářem, tak sice, že prohlásil a schválil inkvisiční dekret, dle něhož se nemělo pochybovat o autentičnosti zlomku Janova (Coma Joaneum) v epistoletě sv. Jana, kde se praví: Tři jsmo... kteří svědectví vydávají..., ačkoliv slova ta nejsou v žádném textu řeckém, až teprve ve 14. stcl. má je Vulgáta.

Zatím protestanté obvinili Loisiho z infiltrace (náklonnosti) protestantismu. Žalováno v Římě, ale chytrý Lev XIII., vida že Loisi velmi jich poslouchá, nezakročil. Ponechal to Píovi X.,

který r. 1907. vydal nejprve dekret inkvisiční kongregace a pak Encykliku »Pascendi«, ve které zasáhl modernismus přímo do srdce. Loisi byl stížen exkomunikací větší, aniž by s ním vyjednávali a vyřkli proč jest exkomunikován. Loisi zásady modernismu uplatnil ve kritice Starého a Nového zákona a to v otázkách, které se týkají vývoje křesťanské dogmatiky v dobách nejprvnějších. Klerus francouzský čítal mezi sebou modernistů nejvíce. Před válkou na 15.000. Jaksí praktickým modernistou, který ze svých názorů vyvodil důsledky pro život, byl abbé Hyacinth Loyson, který byl ženat a zemřel před několika léty.

Hnutí modernistické zachvátilo Ameriku, ne tak po stránce dogmatické, ale v tom směru, že správa církevní byla velmi zjednodušena. V Itálii měl modernismus zástupce v biskupu Jerem. Bonomellim, kterýž ve spisu »Životní stránka« hlásal toleranci a byl odpůrcem fanatismu.

Německo bylo modernismem zasaženo nepatrně a zástupcem jeho jest Heřmann Schell, profesor dogmatiky ve Würzburgu a profesor Kraus ve Strassburku. Jejich modernismus jest však velmi povrchním. Dogmatika Schellova jest katolická dogmatika, nehledíc ke slabým modernistickým náběhům.

V Čechách se modernismus domáhal zdemokratizování a znárodnění církve, biskupové neměli býti despotickými monarchy. Modernisté domáhali se zdemokratizovati také synody a neuvědomili si, že vlastně biskup je svolává, řídí a rozpouští. Chtěli míti v konsistořích a kapitolách své zástupce, zasazovali se o zrušení celibátu a přivedení řeči národní do bohoslužeb. Ozvaly se také názory, že Starý Zákon by neměl platiti za neomylný, ale to vše bylo velice ostýchavě propagováno. V Čechách katolická moderna měla své odbory:

1. Literárně-umělecký, jehož vůdci byli: Dostál Lutinov, Zikmund Bouška, Vilém Bittnar, Sauer, Thein.
2. Vědecký, kde účinkovali: Kunte, dr. Loskot a Světlík.
3. Umělecký, který měl býti prodchnut ideály křesťanství.
4. Politicko-sociální, kde bylo požadavkem: znárodnění dolů, spravedlivé rozdělení půdy, kcmunálně-politické požadavky, všeobecné přímé, rovné volební právo pro muže i ženy (nazvané r. 1898. bisk. Brynychem pohanskými). V čele stáli: Emil Dlouhý-Pokrný, Jaroslav Rouček, Josef Svozil.

5. Jednota duchovenstva katolického I. Když všecky stavy na začátku 20. století se organisovaly, vystoupilo také římské duchovenstvo z vytýkané mu ustrašenosti a rezervy. Veřejně se sestavilo o velikonocích r. 1902. ve stavovský spolek, aby jednak domohlo se práva svého lidského a jednak stavovského. Jednota tato, když se český episkopát proti ní postavil, byla za pomoci policie státní po necelém 5letém živčení r. 1907. rozehnána. Vůdcem Jednoty té byl tehdejší smíchovský kaplan Jan Pauly a kaplan Frant. Kroiher. Jednota tato rozdrčena pro své reformní hnutí, které neprávem bylo označováno jako »moderna«. Leželo v tom kus satisfakce pro všecky, kteří o celé dvacetiletí předběhli dobu tu, tušíce, co se na církve českou v Čechách hrne a volali včas po rozumných opravách. Myšlenky nebyly usmrceny žádnými fermany ani tresty a po vzkříšení svobody říjnové udeřila hodina a římské kněžstvo povstalo ze sna a protřelo si oči. Hned v první schůzi 7. listopadu r. 1918. dán směr programu, kterou cestou by se měl ubírat lid římský ve směru demokratickém, jednotou fysickou i etickou, jednotou tisku, jednotou národní, v poměru církve k republice a k reformám církevním.

6. Nová Jednota duchovenstva. Po rozpuštění prvé Jednoty rakouským státem a hierarchií nastalo nové proudění v důsledku velevýznamných událostí politických, hlavně však při založení československého státu 28. října 1918. Již před převratem r. 1918., jako by v předtuše věcí příštích, byla zahájena katolickým duchovenstvem u nás akce ke zřízení nové Jednoty, o což usilovali právě ti, kteří se přičinili o pohřbení prvé Jednoty, zejména prof. theologie dr. Stejskal, farář Kuška a Jesuita J. Žák. Zatím při převratu osířela v Čechách bašta římského konservatismu, novým proudům vždy krajně a zásadně nepřátelská, útekem arcibiskupa pražského dr. Pavla Huyna do Švýcar (též olomoucký arcibiskup baron Lev Skrbenský utekl do Dolních Rakous). Jednota byla tudíž ustavena a vydáno spolu prevolání k duchovenstvu a národu. K Jednotě přihlásili se také biskup královehradecký dr. Doubrava a četní kanovníci a preláti, ne tak z upřímného nadšení, jako spíše z obavy, co se s nimi za nových poměrů a v novém státě stane. Jednota opírala se o vlivy politických stran a jejich vůdců: Do ministerstva vyučování (a věcí kultu) dostal se totiž vlivem svého bratra, mi-

*Nová Jednota
duchovenstva.*

nistra dr. Isid. Zahradníka, za referenta duchovních záležitostí, spisovatel a farář ounětický v. v., Bohumil Zahradník-Brodský. Týž přinesl pak již do valné hromady Jednoty duchovenstva v listopadu r. 1918. formulovaný a doložený návrh sedmi reformních požadavků, sestavených v základě podle reformních článků programu Havlíčka a Náhlavského z r. 1848., a sice: Zřízení zvláštního patriarchátu pro republiku, ingerence (vliv) diecézního kleru do volby svého biskupa, zrušení patronátního práva, zreformování theologického studia podle požadavků nové doby, zavedení národního jazyka do bohoslužeb, zdobrovolnění celibátu, zdemokratisování konsistoře a odpolitisování náboženství (odluka církve od státu). Dotazníková (letáková) akce, podniknutá soukromně Zahradníkem-Brodským ukázala, že k reformám těm hlásí se celkem 1314 členů z kleru. Na valné hromadě složena pak přísaha, že nová Jednota duchovenstva a její členové budou za oněmi požadavky státí. Předsedou Jednoty, po prozatímním Xav. Dvořákovi, zvolen spisovatel farář Š. Baar, a usneseno vyslati do Říma deputaci. Zatím však skupina kněží, jež právem si uvědomila, že dobrovolné splnění oněch požadavků papežskou stolicí jest příliš nejistým a vzdáleným, utvořila mezi sebou klub nadšenců pode jménem »Ohnisko«, jež v nadějích svých bylo potvrzováno i politickými předáky, hlavně ministry: dr. Zahradníkem, Švehlou a Habrmanem. V »Ohnisku« usneseno prováděti reformy ihned a uvéstí je tak ve skutek i bez svolení Říma. Překládán též missál a již o vánocích r. 1919. konány na četných místech mše v jazyce národním. (O český missál zasloužil se zejména profesor (kněz) dr. Karel Farský, profesor Alois Tuháček a jiní; vyšel v krásné úpravě v tiskárně »Národní Politiky«.) Usnesení Jednoty o vyslání deputace do Říma uskutečněno a zmocnění k tomu účelu nový předseda (po Baarově resignaci) farář a člen agrárního klubu poslanec Frant. Krciher, prof. theologie dr. Šanda a Msgr. dr. Mar. Blaho. Tato deputace přijata byla papežem Benediktem XV. teprve po dvouměsíčním usilování a předložila mu program reforem lidských zřízení v církvi. Při tom předneseny byly i stížnosti do hrozných náboženských poměrů na Slovensku a národnostně smíšeném území Čech a Moravy. Papež netajil se s okázalým úžasem nad vyličenými poměry, které nutně musejí brániti zdárnému vývoji víry a prohlásil, že tak dále to jíti nemůže. Týž papež však, jenž

Deputace
do Říma.

4. července r. 1919. odsoudil vyličené jemu nepříznivé poměry v diecésích slovenských a v Čechách, zvláště Litoměřické, nerozpakoval se přes to poslati dne 20. října r. 1919. biskupu litoměřickému Grossovi vlastnoruční dopis, v němž jej ujišťuje svojí péčí, po seznání ohromných jeho starostí o svěřené stádo a praví: » bylo nám nemalou útěchou, když jsme seznali tvoji a neméně tvých kněží statečnost proti zaslepenosti a tvrdostí odpůrců, bojujících proti zásadám katolické víry a mravnosti, jakož i proti poslušnosti, církevní autoritě povinné.« — Ke konci pak posílá mu papež své apoštolské požehnání. Tak se stalo, že proti prokázaným faktům deputace zvítězily intriky římské hierarchie. Avšak ani vůdce deputace, předseda Jednoty duchovenstva, Kroiher, neukázal se býti upřímným, když na valné hromadě v Národním domě na Smíchově dne 7. srpna, neobyčejně četně navštívené, asi 1200 zástupci kleru, přednesl sdělení o průběhu deputace, plné nepravdy a klamu. Papežova odpověď k naléhavým požadavkům Jednoty byla tudíž: »Non possumus«, kterýmžto příkře odmítavým výrokem odpudil si Řím, jak historie s dostatek příkladů uvádí, již mnohé národy. A tak i český národ, pln dosud smířlivosti, až přespříliš musil pochopiti, byl-li upřímný, že s Římem jest již všechno skončeno. Naděje, jež reformní duchovenstvo vkládalo v deputaci do Říma poslanou, se nesplnily, třebaž její vůdce děkan Kroiher prohlásil za sebe, »že jest spokojen«. To, čeho deputace získala, nestálo za řeč a věci nejdůležitější odmítnuty byly určitě papežovým výrokem: »Jsme ochotni splniti všechna legitimní přání národa; co není legitimní, nelze!« Mezi »nelegitimní« požadavky zahrnuto bylo i odstranění n u c e n é h o bezženství kněží, o němž se papež podle sdělení pozdějšímu arcibiskupovi dru Kordačovi vůči deputaci vyslovil: »Indiscutabile!«, t. j. »Ani řeči!« Vůdci deputace, děkan Kroiher, zvolen byl za »úspěšnou« svou intervenci v Římě předsedou Jednoty a radikální její cposici odzbrojil diplomatickým ujištěním, že se »stanovisko Ohniska kryje s jeho stanoviskem«. Radikální křídlo Jednoty, kol »Ohniska« seskupené, nedalo se ovšem trvale umlčeti. »Ohnisko«, jež pořádalo od velikonoc r. 1919. několik četně navštívených schůzí v Praze i na venkově, mělo původním svým programem uskutečnění žádoucí reformy »via facti«. Bohužel, vyčerpávala se jeho činnost většinou na propagaci zrušení celibátu, docilovaného veřej-

nými i tajnými sňatky řady kněží, což mchlo upřímné snahy »Ohniska« v očích veřejnosti jen sdiskreditovati. Kromě toho představovalo »Ohnisko« pouze volné, neorganisované sdružení v rámci Jednoty. Valná hromada Jednoty o výsledku římské deputace učinila »Ohnisku«, jako nadále bezpředmětnému, konec; jeho přívrženci ustavili naproti tomu na schůzi, konané dne 15. dubna v Národním domě na Smíchově »Klub reformního duchovenstva«, jenž měl v reformních cílech neochvějně pokračovati. Jednota sama stala se též zbytečnou, neboť se vrátila cele v poslušnost Římu (tak na schůzi dne 18. prosince v Praze rozhodla se i prostřednictvím denních listů brániti, aby se bohoslužby o vánocích r. 1919. konaly česky) a zradila své lepší snahy. Katolická hierarchie odvděčila se však Jednotě dle zásluhy. Již 16. ledna r. 1920. usneseno bylo na konferenci českomoravského episkopátu zrušení Jednoty a dne 17. ledna publikováno postýřským listem »Milovanému duchovenstvu«. Jako náhražka ústřední Jednoty měly býti zřízeny Jednoty diecéšní, jejichž oprávnění jsou však nicotná, illusorní a beze všeho vlivu. Kněžím, kteří uzavřeli sňatek manželský, hrozilo se současně nejprísnějším zakročením, leč že by se opět kajicně do lůna církve vrátili, nepokládajíce svůj sňatek za platný. O přípustnosti mateřského jazyka do bohoslužby učiněny taktéž neurčité a obmyslné sliby o nepatrných ústupcích. Čl. VI. sliboval vyžádati si z Říma jistou náhradu patriarchátu v rozšíření primaciálních důstojností pražského metropolity na celou republiku. Otázku rozluky církve od státu přenechával opět č. VII. cele »Sv. stolici« k rozhodnutí. To byl konec Jednoty duchovenstva. Po marných pletichách předsednictva proměnila se tudíž Jednota poslušně na »Svaz diecéšních Jednot« na poslední valné hromadě dne 17. února r. 1921. na Smíchově konané; z jejich 3.000 členů zbývala tehdy sotva již desetina. Zatím klub reformního duchovenstva, kol něhož se seskupilo hned s počátku na dvě stě nadšenců, neustal pracovati na velikém svém plánu, jenž řízen byl heslem: »Odřímštit se a provésti definitivní rozluku«. Tehdejší politické poměry (vliv Říma na mírovou konferenci v Paříži ve prospěch »katolického« Polska při úpravě našich hranic na Těšínsku, Oravě a Spiši), nedoporučovaly však přistoupení ihned k veřejné proklamaci. Zatím zvítězil Řím při jmenování Dra Kordače pražským arcibiskupem pomoci vlády

Tusarovy a přičiněním tohoto oddaného papežského služebníka a za podpory vatikánské diplomacie zahájena zostřená persekuce všech reformních snah. Tak vydán zákaz četby »Práva národa« (nynější časopis »Český zápas«, list církve československé), zákaz slavení českých obřadů, a faráři a kněží, kteří se oženili, byli suspendováni. Nezbyvalo tudíž, než přikročiti k poslednímu tahu: Na schůzi důvěrníků klubu reformního duchovenstva 27. listopadu 1919. usneseno pořádati dne 8. ledna 1920. sjezd klubu, jehož hlavním programem bylo definitivní rozhodnutí o dalším poměru k církvi římské. S programem tímto nedělaný tajnosti. Když pak o vánocích 1919. na mnohých místech byla mše slavena po česku, a když zejména v Praze na Nový rok 1920. počato s českými bohoslužbami v bývalém ruském kostele u sv. Mikuláše na Starém Městě Pražském za veliké účasti obecnstva, jež ani potom neutuchalo, rozhodl se sjezd reformního duchovenstva, konaný dne 8. ledna 1920. na Smíchově v Národním domě, na založení samostatné církve československé. Tomuto velepamátnému shromáždění předsedal: prezident klubu Dr. Farský, místopředsedy byli odbor. rada B. Zahradník-Brodský a farář Holba z Letovic na Moravě. V rokování velice živém, jež trvalo celý den, uplatňovaly se buď smluvené, nebo opatrnické snahy o zachování jednoty s Římem a dosazení reforem zákonnou cestou v lůně dosavadní církve. O půl páté hodině odpolední došlo pak k tajnému hlasování, jehož se ze zbylých oprávněných přítomných zúčastnilo 215 členů klubu. Z nich bylo 140 hlasů pro, 66 proti a 11 hlasů bylo neplatných.

Samostatná církev československá prohlášena pak v deníku tisku a s kazatelný chrámu sv. Mikuláše na Starém Městě dne 11. ledna 1920., provoláním zvoleného zatímního přípravného předsednictva. V tomto provolání zdůrazněno zejména, že církev československá, navazující na staré náboženské tradice národní a založena svým jménem »církev«, t. j. »sbor Páně«, na základě evangelia Kristova, přejímá »prozatímně« až do ustanovení vlastního zákona náboženský řád církve římsko-katolické, obnovený v duchu demokracie. Stěžejní její zásadou má býti svoboda svědomí a náboženského přesvědčení všech. Proto přijat i dosavadní bohoslužební řád s výhradou pozdější úpravy, s dobrovolnou účastí při službách Božích, konaných však vý-

hradně jazykem mateřským. Zatímni správu církve měl vésti církevní výbor duchovních a laiků. Tento výbor ustaven volbou v počtu 30 členů a vedl za předsednictví Dra Farského přípravou správu církve až do prvního valného sjezdu delegátů obcí církve dne 8. a 9. ledna 1921. Prohlášení československé církve vzbudilo ovšem veliký rozruch a polemický boj denních listů. Dekretem pak papežské »kongregace posvátného officia« ze dne 15. ledna 1920., uveřejněným v »Acta apostolicae Sedis« byla církev československá dána do klatby, a pohroženo jejím příslušníkům »všemi jinými tresty a překážkami, stanovenými v posvátných kanonech«.

V prvé výročí svého založení svolala Církev československá na dny 8. a 9. ledna 1921. první valný sjezd delegátů náboženských obcí. Mimo několika set hostů zúčastnilo se sjezdu na 300 delegátů, zastupujících 32 obce. Řada obcí ovšem pro potíže dopravní a organisace nebyla tehdy zastoupena. Nejdůležitějším výsledkem sjezdu bylo sjednání ústavy (statutu) církve, úprava její organisace a vytyčení myšlenkových směrnic. Hlavním článkem této ústavy po stránce ideové, po stránce vnitřní i vnější jsou prvé dva paragrafy, jež zní:

§ 1. Křesťané, vyznávající učení Ježíše Krista podle výkladu sedmi prvních všeobecných sněmů církevních a Nicejského vyznání víry a řídící se tradicemi slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda a Mistra Jana Husa, tvoří církev československou.

§ 2. Církev československá jest všeobecnou čili katolickou, v čistém slova smyslu. Bohoslužebnou řečí jest řeč mateřská. Příslušnost k církvi československé se získává podle platných zákonů republiky československé.

Statut organisuje pak v dalších paragrafech, jichž je celkem 45, podrobnosti správy církevní ve smyslu společenském, vnějším.

Po stránce dogmatické (věroučné), přijaty pak byly sjezdem tyto principy: Uznána naprostá svoboda vědy a její method. Vysloveno přesvědčení o všeobecné platnosti zákona vývoje, vztahujícího se i na myšlenku náboženskou i na křesťanství. Zřetel, položený na naději odstraniti cestou vývojovou přežitky a balasty ztrnulých formulí římského katolicismu, čímž dosáhnouti hcdlá církev československá svobody synů Božích na základě čisté, radostné zvěsti Krista, uhelného kamene veškerého na-

šeho úsilí náboženského. Vzájemný poměr všech církví představuje se jako bratrský, určovaný svéprávností, rovnoprávností a láskou křesťanskou, se zachováním však nového českého typu křesťanství.

Aby se církev československá mohla svobodně vyvíjeti, bylo potřeba státního uznání, kterého se jí přičiněním ministra Habermana usnesením ministerské rady po návrhu ministerstva školství a národní osvěty ve smyslu § 2. zák. ze dne 20. května 1874, č. 68ř, z e d n e 15. z á ř í 1920. dostalo. Vyhlášeno bylo ve sbírce zákonů a nařízení republiky Čsl. pod číslem 542. Na to ustavily se náboženské obce dle demokratické ústavy, kde za nejvyšší instanci uznával se věřící lid, jejichž osudy řídí rada starších, zvolená spoluvěřícími bratry a sestrami. Rovněž duchovního správce volí si náboženská obec sama. Náboženské obce seskupují se do větších celků — diecésí, jejichž záležitost vede diecéšní rada, zvolená na diecéšním shromáždění všech obcí. V čele rady stojí biskup, zvolený též všemi věřícími v diecéšním shromáždění. Tyto diecése tvoří celou církev, která jest spravována ústřední radou starších, s patriarchou (pražským biskupem) v čele, zvolenou církevním sněmem od delegátů všech náboženských obcí. Církevní sněm jest nejvyšší instancí ve všech věcech církve se týkajících, ať náboženských či hospodářských. Všechny rady skládají se z části z duchovních, z části z laiků, kteří ve skutečnosti mají rozhodující slovo. O věcech náboženských mohou platné slovo pronášeti i laikové, neboť se uznává, že nejen duchovní, ale každý nábožensky citící dovede nábožensky mysliti. Svěcením biskupa posloužila nám bratrsky Srbská církev pravoslavná, s níž, jako slovanskou církví národní vešli jsme prostřednictvím Nišského biskupa Dositěje, v užší styk, pročež nás nazývala také pravoslavnou — orthodoxní, t. j. pravověrnou. Z důvodů náboženských do ústavy nebyl vložen název pravoslavná církev, poněvadž naše československá zůstává úplně samostatnou a řídí si sama své záležitosti hospodářské i náboženské.

Rozdělení diecésí. Na základě předběžných prací a po rozhodnutí sněmu z 29. srpna 1921., rozdělena jest oblast církve československé na 3 diecése a to dvě v Čechách a Moravsko-Slezskou s Hlučínskem. Prvním biskupem církve česko-

slovenské byl zvolen a posvěcen Matěj Pavlík, narozen 26. května 1879. v Hrubé Vrbce na Moravě, a to dne 25. září 1921. v Bělehradě.

V přeplněném kostele večer, podle starých církevních obřadů ve přítomnosti patriarchy Dimitrie a několika metropolitů, vykonáno veřejné prohlášení o tom, že biskup Gorazd (br. Pavlík) byl svým lidem zvolen biskupem Moravsko-Slezským a uznán biskupským synodem. Odpoledne 25. září byl Gorazd v katedrále patriarchou Dimitriem a několika metropolitů vysvěcen za biskupa a intronisován pro svoji diecési. Po skončené bohoslužbě odevzdal patriarcha biskupu Gorazdovi hůl a pozdravil ho jako biskupa nové národní církve československé. Biskup Gorazd děkoval za vysvěcení a česky pronesl pak delší řeč, v níž pravil, že jako biskup nové církve bude pokračovati v duchu Cyrilla, Methoda a Husa. Potom vyložil důvody, jež přiměly československý lid k založení nové národní církve. Když opouštěl kostel, byl biskup Gorazd srdečně pozdravován přčetným obecenstvem. Dalšími dvěma zvolenými (na sjezdu pražském v srpnu 1921) biskupy jsou: Th. Dr. Karel Farský, narozen 26. července 1880. ve Škodějově v Čechách jako biskup diecése západo-české a za biskupa diecése východočeské zvolen Rudolf Pařík, narozen 28. září 1889. v Soběšicích ve Slezsku. Ježto vysvěcení biskupů dalších naráží na různé překážky, jeví se v církvi čl. mocný proud přijmouti systém presbyterni s biskupy i patriarchou jakožto s dozorcí (toť význam řeckého slova episkopos), kteří by byli prvními mezi sobě rovnými, v čele. Palčivá otázka výchovy budoucích duchovních rozřešena zatím šťastně za přispění církve Českobratrské, na jejíž »Husově fakultě« v Praze mohou naši kandidáti se častěji vzdělávati.

Proti církvi československé postavili se do boje ve spojení s církvi římskou universitní profesori Dr. Mareš, Dr. Pekař a Dr. Rádl. Vystoupení jejich mělo ovšem dosti vážný účinek, takže mnozí, z kruhů málomyslíci inteligence, dali se zaraziti a nepřestoupili k národní církvi. Nadlidské práce a duševní boje doprovázené i nasazením zdraví a života proti nepřítelům a lidem lehkomyšlně lhostejným, vedly k tomu výsledku, že po vydání prvního soupisu obcí a příslušníků C. Č. S. napočítáno

v diecési západočeské	48 nábož. obcí s	274.000 příslušníků,
v diecési východočeské	49 nábož. obcí s	217.000 příslušníků,
na Moravě a ve Slezsku	29 nábož. obcí s	98.000 příslušníků,
v diasporách čili roztroušených místech		15.000 příslušníků,
<hr/>		
ve 126 obcích asi 603.000 příslušníků.		

Z návodu Říma činěny nejrozsáhlejší překážky proti potvrzení náboženských obcí, když s autokratismem římským spojily se živly vídeňské byrokracie, v jichž čele hlavním rušitelem byl sekční šéf ministerstva vyučování, Dunovský. Jeho vlivem stalo se, že náboženské obce nebyly vůbec povolovány až teprve po jeho odstranění a to tak, že teprve v r. 1922. schváleno 54 obcí. Pokud se školství týče, dlouhou dobu, až do začátku r. 1922., vyučovala si církev československá úplně svým nákladem všechny děti škol středních, občanských a obecných. Teprve koncem r. 1922. ustanovení zemskou školní radou někteří katechetové na školách obecných a měšťanských a to nejprve v Nuslích. Zřejmá tendence zakrýti pravý stav věci byla i při rozdělení rozpočtu na účele církevní, kde až do konce r. 1922. C. Č. S. vyjma almužny 80.000 Kč, ničeho neobdržela. Příčiněním poslance Ferd. Práška pro rok 1923. usneseno Národním shromážděním poskytnouti církvi českosl. subvenci 9.000.000 Kč pro stavbu sborů (modliteben), farních budov i služné kněží. Příslušníci C. Č. S. odvádějí svoji náboženskou daň v té výši, aby si mohli své kněze, své potřeby a své školství vydržovati. Otázku spolužívání kostelů má rozhodnouti rovněž Národní shromáždění, aby obzvláště tam, kde žádných příslušníků římsko-katolických není, mohl býti chrám předán bohoslužbám československým. Ovšem proti tomuto čistě národnímu požadavku vymyšlen zvláštní trik právníků římských, kde prohlášeny kostely, hřbitovy a budovy římsko-katolické za majetek římského papeže. Proti členům C. Č. S. v oněch místech, kde zabrány kostely římské v obcích majících většinu československou, vystupováno soudně s vynálezem bývalého pověstného starého rakouského Prügelpatentu z dubna 1854., doby nejtužšího absolutismu Bacheva. Po 6. červenci 1923., kdy vyhrožováno tiskem římsko-katolickým, čelícím proti účtě Mistra Jana Husa a jeho pomníku na Staroměstském náměstí, staly se přesuny ještě četnějšími a příliv z římské církve do československé ještě mohut-

nějším. Mimo to římská církev uchýlila se pod ochranu nového zákona »na ochranu republiky« a míní příkrým stíháním soudním pronásledovati toho, kdo by poučováním vybízel k přestupu k C. Č. S. Po resignaci východočeského biskupa Rudolfa Pařika na shromáždění diecése východočeské v červenci r. 1923., zvolen biskupem Jenišovický farář Gustav Procházka, se sídlem v Turnově.

Hlavním informačním týdníkem po dřívějším »Právu národa«, Mat. Pavlíkem založeným, jest »Český Zápas«, vycházející v Praze, jeho příloha »Naše Svoboda« redakcí Em. Dlouhého-Pokorného a nyní faráře J. Valenty, v Olomouci pak týdeník »Za pravdцу«. Pro bohoslužbu vydal biskup Dr. Farský zpěvník a pro školy bří Dr. Farský a profesor Kalous návrh katechismu. Po vypovědění kanceláře diecésní rady z místnosti reálky v Kostečné ulici, kdy vlastně církev československá vyhozena byla na dlažbu, a úřadováno v lednu 1922. za řady trapných epísoď v průjezdech a na ulicích, ustrnuli se dobří naši přátelé Čeští Bratři a propůjčili na dobu jednoho roku pohodlnou místnost kancelářskou při kostele Salvátorském. Tím ukázáno, že láska křesťanská není jim jenom pouhou frází. Tato smutná kapitola v historii pražské diecése měla tu dobrou stránku, že diecésní rada donucena vážně pomýšletí na koupi vlastního domu diecésního. Sběrací akce archová a bčky poskytly tolik předběžné záruky, že zakoupen dům na Král. Vinohradech, Šmilovského ul. č. 8. pro diecésní radu a prozatímně pro tiskové družstvo. Důležitým činitelem v životě církevním jsou propagační sbory, které se starají o šíření myšlenky a hnutí našeho tam, kde je toho třeba, připravují půdu i pomáhají slabým udržeti se při životě; zřizuje věčnou loterii pro zřízení fondu pensijního pro vdovy a sirotky po duchovních. Dále pak zřízena jsou »sesterská sdružení« a spolky charity, které mají za úkol prakticky prováděti lásku k bližnímu tím, že pečují o údy církve pokud potřebují přispění v nemoci, podperují chudé děti a pořádají vánoční nadílky, zábavné večery, majíce tím za úkol pěstovati vzdělání a zušlechtění členů. Úkolem církve československé jest, vytvořiti si živý jednotící radostný program celonárodní. Není k tomu mnoho zapotřebí. Necht každý jednotlivec v národě uvědomí sobě rozdíl mezi náboženstvím a církví, mezi křesťanstvím a Římem, mezi předsudkem a pravdou a výsledkem byl by

toužený nábožensky-mravní přerod národa. Církev československá ve snaze o pravdu, dobro, radost a štěstí sejde se s každou duší dobré vůle. Nutno jíti za odkazem Mistra Jana Husa, jenž posledním svým vzkazem národu doporučil: »Také prosím vás, abyste se vespolek milovali, dobrých násilím tlačiti nedali a pravdy každému přáli.«

Rada papežů.

1. Petr ?—67.	33. Silvestr I. 314—335.
2. Linus ?67—?79.	34. Marek 336.
3. Anakletus I. 79—?90.	35. Julius I. 337—352.
4. Klement I. 90—?99.	36. Liberius 352—366.
5. Evarist 99—107. ?	Felix II. 355—365.
6. Alexander I. 107—?116.	37. Damasus I. 366—384.
7. Sixtus (Xistus) ? 116—?125. ?	Ursinus 366—367.
8. Telesforus ? 125—136. ?	38. Siricius 384—399.
9. Hygynus ? 136—?140. ?	39. Anastasius I. 399—401.
10. Pius I. ? 140—?154. ?	40. Innocenc I. 401—417.
11. Anicetus 154—165.	41. Zosimus 417—418.
12. Soter 165—174.	42. Bonifác I. 418—422.
13. Eleuther 174—189.	Eulalius 418—419.
14. Viktor I. 189—198.	43. Coelestin I. 422—440.
15. Zefirin 198—217.	44. Sixtus III. 432—440.
16. Kalixt I. 217—222.	45. Lev I. 440—461.
Hippolit 217—235.	46. Hilarius 461—468.
17. Urban I. 222—230.	47. Simplicius 468—483.
18. Pontián 230—235.	48. Felix II. 483—492.
19. Anterus 235—236.	49. Gelasius I. 492—496.
20. Fabián 236—250.	50. Anastasius II. 496—498.
21. Kornelius 251—253.	51. Symmachus 498—514.
Novatián ? 251?—258. ?	Vavřinec 498—505.
22. Lucius I. 253—254.	52. Hormisdas 514—523.
23. Štěpán I. 254—257.	53. Jan I. 523—526.
24. Sixtus II. 257—258.	54. Felix III. 526—530.
25. Dionysius 259—268.	55. Bonifác II. 530—532.
26. Felix I. 268—274.	Dioskuros 530.
27. Eutychian 274—282.	56. Jan II. (Merkurius) 533—535.
28. Kajus 282—295.	57. Agapetus I. 535—536.
29. Marcellinus 295—304.	58. Silverius 536—537.
30. Marcell I. 308—309.	59. Vigilius 537—555.
31. Eusebius 309 (310).	Mareas 555.
32. Melchiades 310—314.	60. Pelagius I. 556—561.

61. Jan III. 561—574.
62. Benedikt I. 575—579.
63. Pelagius II. 579—590.
64. Řehoř I. 590—604.
65. Sabinian 604—606.
66. Bonifác III. 607.
67. Bonifác IV. 608—615.
68. Deusdedit 615—618.
69. Bonifác V. 619—625.
70. Honorius I. 625—638.
71. Severin 640.
72. Jan IV. 640—642.
73. Theodor I. 642—649.
74. Martin I. 649—653.
75. Eugen I. 654—657.
76. Vitalianus 657—672.
77. Adeodatus 672—676.
78. Donus 676—678.
79. Agatho 678—681.
80. Lev II. 682—683.
81. Benedikt II. 684—685.
82. Jan V. 685—686.
83. Konon 686—687.
Theodor 687.
Paschalis 687—7692.
84. Sergius I. 687—701.
85. Jan VI. 701—705.
86. Jan VII. 705—707.
87. Sisinius 708.
88. Konstantinus I. 708—715.
89. Řehoř II. 715—731.
90. Řehoř III. 731—741.
91. Zachariáš 741 752.
Štěpán 752.
92. Štěpán II. 752—757.
93. Pavel I. 757—767.
Theophylactus 757.
Konstantinus II. 767—768.
Filip 768.
94. Štěpán III. 768—772.
95. Hadrián I. 772—795.
96. Lev III. 795—816.
97. Štěpán IV. 816—817.
98. Paschalis I. 817—824.
99. Eugen II. 824—827.
100. Valentin 827.
101. Řehoř IV. 827—844.
Jan 844.
102. Sergius II. 844—847.
103. Lev IV. 847—855.
104. Benedikt III. 855—858.
Anastasius 855.
105. Mikuláš I. 858—867.
106. Hadrián II. 867—872.
107. Jan VIII. 872—882.
108. Marinus I. (Martin II.) 882—884.
109. Hadrián III. 884—885.
110. Štěpán V. 885—891.
111. Formosus 891—896.
112. Bonifác VI. 896.
113. Štěpán VI. 896—897
114. Romanus 897.
115. Theodor II. 897.
116. Jan IX. 898—900.
117. Benedikt IV. 900—903.
118. Lev V. 903.
119. Christophor 903—904.
120. Sergius III. 904—911.
121. Anastazius III. 911—913.
122. Lando 913—914.
123. Jan X. 914—928.
124. Lev VI. 928.
125. Štěpán VII. ? 928—931.
126. Jan XI. 931—935.
127. Lev VII. 936—939.
128. Štěpán VIII. 939—942.
129. Marinus II. (Martin III.) 942—946.
130. Agapetus II. 946—955.
131. Jan XII. 955—964.
132. Lev VIII. 963—965.
133. Benedikt V. 964.
134. Jan XIII. 965—972.
135. Benedikt VI. 973—974.
Bonifác VII. 974.
136. Benedikt VII. 974—983.
137. Jan XIV. 983—984.
138. Bonifác VII. 984—985.
139. Jan XV. 985—996.
140. Řehoř V. 996—999.
Jan XVI. 997—998.
141. Silvester II. 999—1003.
142. Jan XVII. 1003.

143. Jan XVIII. 1003—1009.
144. Sergius IV. 1009—1012.
145. Benedikt VIII. 1012—1024.
146. Jan XIX. 1024—1032.
147. Benedikt IX. 1032—1044.
Benedikt 1045.
Benedikt 1047—1048.
148. Silvester III. 1045—1046.
149. Řehoř VI. 1045—1046.
150. Klemens II. 1046—1047.
151. Damasus II. 1048.
152. Lev IX. 1049—1054.
153. Viktor II. 1055—1057.
154. Štěpán IX. 1057—1058.
155. Benedikt X. 1058—1061.
156. Mikuláš II. 1058—1061.
157. Alexandr II. 1061—1063.
Honorius II. 1061—1064.
158. Řehoř VII. 1073—1085.
Klemens III. (Wibert) 1080—1100.
159. Viktor III. 1087.
160. Urban II. 1088—1099.
161. Paschalis II. 1099—1118.
Thodericus 1100—1102.
Albertus 1102.
Silvester IV. 1105—1111.
162. Gelasius II. 1118—1119.
Řehoř VIII. 1118—1121.
163. Kalixt II. 1119—1124.
164. Honorius II. 1124—1130.
Coelestin II. 1124.
165. Innocenc II. 1130—1143.
Anakletus II. 1130—1138.
Viktor IV. 1138.
166. Coelestin II. 1143—1144.
167. Lucius II. 1144—1145.
168. Eužen III. 1145—1153.
169. Anastazius IV. 1153—1154.
170. Hadrián IV. 1154—1159.
171. Alexander III. 1159—1181.
Viktor IV. 1159—1164.
Paschalis III. 1164—1168.
Kalikst III. 1168—1178.
Innocenc III. 1179—1180.
172. Lucius III. 1181—1185.
173. Urban III. 1185—1187.
174. Řehoř VIII. 1187.
175. Klemens III. 1187—1191.
176. Coelestin III. 1191—1198.
177. Innocenc III. 1198—1218.
178. Honorius III. 1216—1227.
179. Řehoř IX. 1227—1241.
180. Coelestin IV. 1241.
181. Innocenc IV. 1243—1254.
182. Alexander IV. 1254—1261.
183. Urban IV. 1261—1264.
184. Klemens IV. 1265—1268.
185. Řehoř X. 1271—1276.
186. Innocenc V. 1276.
187. Hadrián V. 1276.
188. Jan XXI. 1276—1277.
189. Mikuláš III. 1277—1280.
190. Martin IV. 1281—1285.
191. Honorius IV. 1285—1287.
192. Mikuláš IV. 1288—1292.
193. Coelestin V. 1294.
194. Bonifác VIII. 1294—1303.
195. Benedikt XI. 1303—1304.
196. Klemens V. 1305—1314.
197. Jan XXII. 1316—1334.
Mikuláš V. 1328—1330.
198. Benedikt XII. 1334—1342.
199. Klemens VI. 1342—1352.
200. Innocenc VI. 1352—1362.
201. Urban V. 1362—1370.
202. Řehoř XI. 1370—1378.
203. Urban VI. 1378—1389.
Klemens VII. 1378—1394.
204. Bonifác IX. 1389—1404.
205. Innocenc VII. 1404—1406.
206. Řehoř XII. 1406—1415.
207. Alexander V. 1409—1410.
208. Jan XXIII. 1410—1415.
209. Martin V. 1417—1431.
Klemens VIII. 1424—1429.
Benedikt XIV. 1424— ?
210. Eužen IV. 1431—1447.
Felix V. 1439—1449.
211. Mikuláš V. 1447—1455.
212. Kalikst III. 1455—1458.
213. Pius II. 1458—1464.
214. Pavel II. 1464—1471.

215. Sixtus IV. 1471—1484.
216. Innocenc VIII. 1484—1492.
217. Alexander VI. 1492—1503.
218. Pius III. 1503.
219. Julius II. 1503—1513.
220. Lev X. 1513—1521.
221. Hadrián VI. 1522—1523.
222. Klemens VII. 1523—1534.
223. Pavel III. 1534—1549.
224. Julius III. 1550—1555.
225. Marcellus II. 1555.
226. Pavel IV. 1555—1559.
227. Pius IV. 1559—1565.
228. Pius V. 1566—1572.
229. Řehoř XIII. 1572—1585.
230. Sixtus V. 1585—1590.
231. Urban VII. 1590.
232. Řehoř XIV. 1590—1591.
233. Innocenc IX. 1591.
234. Klemens VIII. 1592—1601.
235. Lev XI. 1605.
236. Pavel V. 1605—1621.
237. Řehoř XV. 1621—1623.
238. Urban VIII. 1623—1644.
239. Innocenc X. 1644—1655.
240. Alexander VII. 1655—1667.
241. Klemens IX. 1667—1669.
242. Klemens X. 1670—1676.
243. Innocenc XI. 1676—1689.
244. Alexander VIII. 1689—1691.
245. Innocenc XII. 1691—1700.
246. Klemens XI. 1700—1721.
247. Innocenc XIII. 1721—1724.
248. Benedikt XIII. 1724—1730.
249. Klemens XII. 1730—1740.
250. Benedikt XIV. 1740—1758.
251. Klemens XIII. 1758—1769.
252. Klemens XIV. 1769—1774.
253. Pius VI. 1775—1799.
254. Pius VII. 1800—1823.
255. Lev XII. 1823—1829.
256. Pius VIII. 1829—1830.
257. Řehoř XVI. 1831—1846.
258. Pius IX. 1846—1878.
259. Lev XIII. 1878—1903.
260. Pius X. 1903—1914.
261. Benedikt XV. 1914—1922.
262. Pius XI. od 1922.

80. LIS. 1928

Obsah.

Předmluva	3
---------------------	---

I. Starý věk.

1. Založení církve a její první osudy	5
2. Působení apoštolů a jejich cesty	6
3. Pronásledování křesťanů pohany	10
4. Nábožensko-mravní život křesťanů v prvních dobách	14
5. Učení církve v té době	15
6. Bohoslužba	16
7. Zřízení církve	19
8. Dějiny církve od Konstantina do panování Karla Velikého (313-800)	21
9. Porušení církve	27
10. Církevní spory a prvé sněmy církevní (325—530)	30
11. Církevní učitelé a spisovatelé	33
12. Mnišství a řeholnictví (r. 325—450)	41
13. Různá učení, jež vznikla spojením prvků křesťanských a pohanských	44
14. Bohoslužba a umění	47
15. Islam	48

II. Středověk.

16. Pokřesťanění Germánů	52
17. Slované a křesťanství	56
18. Obrácení Čechoslovanů na víru Kristovu	59
19. Obrácení ostatních národů slovanských na víru Kristovu	72
20. Papežství	75
21. Vrchol moci papežské za bojů o investituru	78
22. Úpadek papežství a roztržka mezi církví řeckou a římskou	81
23. Křižácké výpravy	84
24. Nové řehole a rytířské řády	87
25. Poměry církve římsko-katolické ve středověku	90

III. Církevní novověk.

26. Předzvěsti reformace	96
27. Valdenští, Vikleř	100
28. Česká reformace	104
29. Reformace v Německu	171
30. Reformace ve Švýcarsku; Zwingli a Calvin	175
31. Vzájemný poměr učení Kalvinského a Luteránského	178
32. Reformace v ostatních zemích evropských	180
33. Protireformace v zemích českých a náboženské poměry zdejší prů- během války třicetileté	191
34. Jan Amos Komenský	196

IV. Nejnovější děje církevní.

35. Římsko-katolická církev od doby reformační až po naše dny	200
36. Církev řecká	205
37. Rakousko před tolerančním patentem	207
38. Českobratrská církev evangelická	217
39. Reformační snahy v církvi katolické v Československu; vznik a vývoj církve československé	219
Řada papežů	235